

ПРИКАЗ

БОЕРЫК

26.11.2018

г.Казань

№ 660-осн

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының 2013 елның 22 октябрдәгә 571/25-осн номерлы боерыгы белән расланган Нурлат урманчылыгы урман хужалыгы регламентына үзгәрешләр кергү турында

Нурлат урманчылыгы чикләрендә урманнарны тәртипкә китерү барышында ачыкланган урманнарның структурасы һәм торышы үзгәргә бәйле рәвештә, Россия Федерациясе Табигать ресурслары һәм экология министрлыгының 2017 елның 27 февралдәгә 72 номерлы боерыгы белән расланган Урман хужалыгы регламентлары составы, аларны эшләү тәртибе, аларның гамәлдә булу чорлары һәм аларга үзгәрешләр кергү тәртибенәң 16 пунктының 1 пунктчасы нигездә боерык бирәм:

1. Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының 2013 елның 22 октябрдәгә 571/25-осн номерлы боерыгы белән расланган Нурлат урманчылыгы урман хужалыгы регламентына, кушымтада бирелгән яңа редакциядә баян итеп, үзгәрешләр кертергә.

2. Юридик бүлеккә әлеге боерыкны дәүләт теркәвенә алу һәм Татарстан Республикасы Хокукый мәгълүматының рәсми сайтында (PRAVO.TATARSTAN.RU) рәсми рәвештә бастырып чыгару өчен Татарстан Республикасы Юстиция министрлыгына жиберергә.

3. Мәгълүмат технологияләрен үстерү секторына әлеге боерыкның теркәүгә алынуын һәм бастырып чыгарылуын техник яктан тәмин итәргә.

4. Финанслар, бухгалтерия исәбенә алу һәм тикшереп тору бүлегенә әлеге боерыкның татар теленә тәржемә ителүенә бәйле чыгымнарның финансланын тәмин итәргә.

5. Бу Боерык үтәлешен контрольдә тотуны министрның беренче урынбасары Ә.Н.Бәдретдиновка йөкләргә.

Министр

Р.Ә.Кузюров

Татарстан Республикасы

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгы

Нурлат урманчылыгының
УРМАН ХУЖАЛЫГЫ РЕГЛАМЕНТЫ

Казан, 2018 ел.

Эчтәлек

КЕРЕШ	4
Россия Федерациясе закон актлары.....	5
№111	Ошибка! Закладка не определена.
Урман хужалыгы регламентын төзү өчен мәгълүмат базасы	16
1.1. Урманчылыкка кыскача сыйфатлама	18
1.2. Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	34
2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН РӨХСӘТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ ЧОРЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ ЯНАДАН ҮСТЕРҮ БУЕНЧА НОРМАТИВЛАР	41
2.1. Урманнардан агач материалы эзерләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	41
2.2. Урманнардан чәер эзерләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары	126
2.3. Урманнардан агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары	127
2.4. Урманнардан азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыю өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	141
2.5. Урманнардан аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләр гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	149
2.6. Урманнардан авыл хужалыгын алып бару өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары	151
2.7. Урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	159
2.8. Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары	161
2.10. Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен һәм дару үләннәрен үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары	172
2.11. Урманнардан урман үсентеләрен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары.....	173
2.12. Урманнардан жир асты байлыklarын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары	175
2.13. Урманнардан сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм аларны эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары	179
2.14. Урманнардан линияле объектлар төзү, аларны үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары.....	181
2.15. Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары	192
2.16. Урманнардан дини эшчәнлек өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары	192
2.17. Урманнарны саклауга, яклауга һәм янадан үстерүгә карата таләпләр.....	193
2.18. Урман үсү зоналары һәм урманлы районнар буенча урманнардан файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлекләре.....	291

3 БҮЛЕК. Урманнардан файдалануда чиклэмэлэр.....	292
3.1. Урманнарның максатчан билгеләнеш төрләрә буенча чиклэмэләр	292

КЕРЕШ

Әлеге урман хужалыгы регламенты – Нурлат урманчылығы урманнарыннан файдалануны, аларны саклауны, яклауны һәм янадан үстерүне гамәлгә ашыру өчен нигез булып тора.

Регламентны эшләүчеләр:

«Поволжский леспроект» «Рослесинфорг» ФДУП филиалының Казан экспедициясе, 420087, Казан ш., Г. Кутуй ур. – 155 а (2008 елның 18 февралендәге № 64 дәүләт контракты).

Үзгәрешләр керткән оешмалар турында белешмәләр:

«Рослесинфорг» ФДУП Казан филиалы, 420087, Казан ш., Г. Кутуй ур. – 155 а (2010 елның 29 октябрдәге № 441 дәүләт контракты).

«Ульяновсклеспроект» жаваплылығы чиклэнгән жәмгыяте, Ульянов ш., Орлов ур., 21а (2012 елның 25 декабрдәге № 815 дәүләт контракты).

2017 елда Нурлат урманчылығы урман хужалыгы регламентына үзгәрешләр кертү өчен Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлығының урман хужалыгы регламентларына үзгәрешләр кертү буенча 2017 елның 23 октябрдәге № 2017.54195 дәүләт контракты нигез булып тора.

Урман хужалыгы регламенты Россия Федерациясе Урман кодексының 87 ст. 7 өлеше, Россия Федерациясе Табигать ресурслары һәм экология министрлығының «Урман хужалыгы регламентларының составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдә булу чорларын һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибен раслау турында» 2017 елның 27 февралендәге 72 номерлы боерыгы нигезендә эшлэнде.

Урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу чоры 2019 елның 01 апреленә кадәр.

Урман хужалыгы регламенты урманчылыкның территориясенә, урман үсү шартларына карата кулланылучы урманнарны комплекслы үзләштерү нормативлары һәм параметрлары жыелмасын үз эченә ала һәм урман кишәрлекләренә хокукый тәртибен билгели.

Урман хужалыгы регламенты урманчылык чикләрендә урманнардан файдалануны, аларны саклауны, яклауны, янадан үстерүне гамәлгә ашыручы гражданныр һәм юридик затлар тарафыннан мәжбүри үтәлгә тиеш (РФ УК 87 ст. 6 өл.).

Урманчылык чикләрендә урнашкан урманнарда карата урман хужалыгы регламентында РФ УК 87 статьясының 5 өлеше нигезендә түбәндәгеләр билгеләнә:

1) урманнардан рөхсәтле файдалануның РФ УК 25 статьясы нигезендә билгеләнә торган төрләре;

2) кисентеләрнең яше, тотылачак диләнке, урманнардан файдалану чорлары һәм алардан рөхсәтле файдалануның башка параметрлары;

3) РФ УК 27 статьясы нигезендә урманнардан файдалануны чикләү;

4) урманнарны саклауга, яклауга, янадан үстерүгә карата таләпләр.

Урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу чорына файдалану төрләре буенча урманнарда ел саен мөмкин булганча файдалану күләмнәре билгеләнгәндә, алар түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

5) кеше сәламәтлеген кайгырту максатларында, урманның әйләнә-тирәлек хасил итү, су саклау, яклау, санитария-гигиена һәм башка файдалы үзлекләрен саклау һәм көчәйтү;

6) жәмгыятьнең урманнарда һәм урман ресурсларына булган ихтияжларын канәгатьләндерү өчен урманнарда күп максатларда, нәтижәле итеп, өзлексез, аларны киметмичә файдалану;

7) урманнарны янадан үстерү, аларның токым составын һәм сыйфатын яхшырту, уңыш бирүчәнлеген арттыру, аларны саклауны һәм яклауны көчәйтү;

8) урман фонды жирләреннән нәтижәле файдалану;

9) бердәм техник сәясәт нигезендә урман хужалыгы алып баруның нәтижәлелеген арттыру, фән, техника һәм алдынгы тәҗрибә казанышларын куллану;

10) биологик төрлелекне, тарихи-мәдәни һәм табигый мирас объектларын саклау.

Түбәндә урман хужалыгы регламентын төзегәндә нигез итеп алынган норматив-хокукый, норматив-техник, методик закон документларының исемлегенә китерелә:

Россия Федерациясе закон актлары

Россия Федерациясе Урман кодексы (алга таба – РФ УК),

Россия Федерациясе Су кодексы (алга таба – РФ СК),

Россия Федерациясе Жир кодексы (алга таба – РФ ЖК),

Россия Федерациясе Гражданлык кодексы (алга таба – РФ ГК),

«Жир асты байлыктары турында» 1992 елның 21 февралендәге № 2395-1 Россия Федерациясе законы (алга таба – «Жир асты байлыктары турында» РФ законы).

«Янғын куркынычсызлыгы турында» 1994 елның 21 декабрендәге № 69-ФЗ федераль закон (алга таба – «Янғын куркынычсызлыгы турында» ФЗ).

«Махсус сакланучы табигый территорияләр турында» 1995 елның 14 мартындагы № 33-ФЗ федераль закон (алга таба – № 33-ФЗ федераль закон).

«Хайваннар дөньясы турында» 1995 елның 24 апрелендәге № 52-ФЗ федераль закон (алга таба – № 52-ФЗ федераль закон).

«Геодезия, картография һәм киңлек мәгълүматлары турында һәм Россия Федерациясенең аерым закон актларына үзгәрешләр кертү хакында» 2015 елның 30 декабрендәге № 431-ФЗ федераль закон (алга таба – № 431-ФЗ федераль закон).

«Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән куркынычсыз эш итү турында» 1997 елның 19 июлендәге № 109-ФЗ федераль закон (алга таба – № 109-ФЗ федераль закон).

«Намус иреге турында һәм дини берләшмәләр турында» 1997 елның 26 сентябрдәге № 125-ФЗ федераль закон (алга таба – № 125-ФЗ федераль закон).

«Күчәмсез мөлкәтнең дәүләт кадастры турында» 2007 елның 24 июлдәге № 221-ФЗ федераль закон (алга таба – № 221-ФЗ федераль закон).

«Россия Федерациясендә газ белән тәмин итү турында» 1999 елның 31 мартындагы № 69-ФЗ федераль закон (алга таба – № 69-ФЗ федераль закон).

«Жир корылышы турында» 2001 елның 18 июндәге № 78-ФЗ федераль закон (алга таба – № 78-ФЗ федераль закон).

«Әйләнә-тирә мохитне саклау турында» 2002 елның 10 гыйнварындагы № 7-ФЗ федераль закон (алга таба – № 7-ФЗ федераль закон).

«Электр энергетикасы турында» 2003 елның 26 мартындагы № 35-ФЗ федераль закон (алга таба – № 35-ФЗ федераль закон).

«Элемтә турында» 2003 елның 07 июлдәге № 126-ФЗ федераль закон (алга таба – № 126-ФЗ федераль закон).

«Россия Федерациясе Урман кодексын гамәлгә кертү турында» 2006 елның 04 декабрдәге № 201-ФЗ федераль закон (алга таба – № 201-ФЗ федераль закон).

«Орлыкчылык турында» 1997 елның 17 декабрдәге № 149-ФЗ федераль закон (№ 149-ФЗ федераль закон).

«Ау һәм аучылык ресурсларын саклау һәм Россия Федерациясенен аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында» 2009 елның 24 июлдәге № 209-ФЗ федераль закон (алга таба – № 209-ФЗ федераль закон).

«Үсемлекләр карантини турында» 2014 елның 21 июлдәге № 206-ФЗ федераль закон (алга таба – № 206-ФЗ федераль закон).

Урман кодексында каралган хокукый мөнәсәбәтләрне жайга салучы норматив хокукый актлар (2018 елның 01 гыйнварына карата).

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
Россия Федерациясе Хөкүмәте актлары		
91 ст. 7 өл.	Дәүләт реестрыннан өзәмтәләр биргән өчен түләү.	«Дәүләт урман реестрыннан өзәмтәләр биргән өчен түләү күләме һәм аны алу тәртибе турында» 03.03.2007 ел, № 138 РФ Хөкүмәте карары
100 ст. 2 өл., 81 ст. 38 п.	Урман кишәрлекләренә һәм урманнардаң файдаланганда барлыкка килә торган мөлкәт хокукларына китерелгән зыянны түләү. Урман законнары бозылу нәтижәсендә урманнарға	РФ Хөкүмәтенен «Урман законнары бозылу нәтижәсендә урманнарға китерелгән зыян күләмен исәпләп чыгару турында» 2007 елның 08 маендагы № 273 карары

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексинда каралган	Норматив актлар
1	2	3
	китерелгән зыяның күләмен исәпләү таксаларын һәм методикаларын раслау	
<u>96 ст.;</u> <u>81 ст. 36 п.</u>	Федераль дәүләт урман күзәтчелеге (урман сагы), аны гамәлгә ашыру тәртибе	«Федераль дәүләт урман күзәтчелеген (урман сагын) гамәлгә ашыру турында нигезләмә раслау турында» 22.06.2007 ел, № 394 РФ Хөкүмәте карары
50 ст. 3 өл.	Зат, затлар төркеме тарафыннан эзерләнәргә тиешле агач материалының максималь күләмен билгеләү	«Зат, затлар төркеме тарафыннан эзерләнәргә тиешле максималь үзагач күләмен билгеләү турында» 22.06.2007 ел, № 395 РФ Хөкүмәте карары
73 ст. 4 өл.;	Федераль мөлкәттәге урман ресурслары берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм урман кишәрлеген арендау өчен урман кишәрлеге майданы берәмлеге өчен түләү ставкалары билгеләү	РФ Хөкүмәтенен «Урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм федераль мөлкәттәге урман кишәрлеге майданы берәмлеге өчен түләү ставкалары турында» 2007 елның 22 маендагы № 310 карары
81 ст. 27 п.		
44 ст.	Сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм аларны эксплуатацияләү өчен урманнарда файдалану.	«Су объектның файдалануга тапшыру турында карар эзерләү һәм кабул итү тәртибе турында» 30.12.2006 ел, № 844 РФ Хөкүмәте карары
45 ст.	Урманнарда линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану.	«Россия Федерациясе элементә линияләрен һәм корылмаларын саклау кагыйдәләрен раслау турында» 09.06.1995 ел, № 578 РФ Хөкүмәте карары
76 ст. 3 өл.	Урман утыртмаларын сату-алу шартнамәләре буенча түләү.	«Урман ресурслары күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары һәм федераль милектә булган урман кишәрлеге майданы берәмлеге өчен түләү ставкалары турында» 22.05.2007 ел, № 310 РФ Хөкүмәте карары
81 ст. 30 п.	Федераль мөлкәттәге жирләрдә эзерләнә торган агач материалы күләме берәмлеге өчен түләү ставкалары билгеләү.	
16 ст. 3 өл., 60.3 ст.;	Урманнарда санитар куркынычсызлык.	РФ Хөкүмәтенен «Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре турында» 2007 елның 20 маендагы № 607 карары
81 ст. 17 п.	Урман утыртмаларын кисү тәртибе	
16 ст. 3 өл., 53 ст. 3 өл.	Урманнарда янгың куркынычсызлыгы.	«Урманнарда янгың куркынычсызлыгы кагыйдәләрен раслау турында» 30.06.2007

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
81 ст. 16 п.	Урман утыртмаларын кисү тәртибе.	ел, № 417 РФ Хөкүмәте карары; «Урманнарны янгынга каршы кору чаралары хакында» 16.04.2011 ел, № 281 РФ Хөкүмәте карары; РФ Хөкүмәтенен «Урман янгыннары аркасында урманнарда барлыкка килгән гадәттән тыш хәлләрне бетерү өчен федераль башкарма хакимият органнары көчләрен һәм чараларын жәлеп итү турында» 2017 елның 2 декабрендәге № 1464 карары; «Урман янгыннары нәтижәсендә барлыкка килгән гадәттән тыш хәлләр турында» 17.05.2011 ел, № 376 РФ Хөкүмәте карары; «Урман янгыннарын сүндерү планын һәм аның рәвешен эшләү һәм раслау кагыйдәләрен раслау турында» 17.05.2011 ел, № 377 РФ Хөкүмәте карары; «Урманнарда һәм урман янгыннарында янгын куркынычы турындагы мәгълүматларның дәрәжәсендә контрольдә тоту кагыйдәләрен раслау турында» 18.08.2011 ел, № 687 РФ Хөкүмәте карары
22 ст. 3 өл.	Урманнарны үзләштерү өлкәсендә инвестиция эшчәнлеге. Урманнарны үзләштерү өлкәсендә өстенлекле инвестиция проектлары исемлеген әзерләү һәм раслау.	РФ Хөкүмәтенен «Урманнарны үзләштерү өлкәсендә өстенлекле инвестиция проектлары турында» 2007 елның 30 июнендәге № 419 карары
6 ст.	Урманнар урнашкан жирләр.	«Урман фонды жирләрен бүтән (башка) категория жирләренә күчерү турында документлар составы һәм аларны әзерләү тәртибе турында» 28.01.2006 ел, № 48 РФ Хөкүмәте карары
105 ст. 7 өл.	Урман-парк зоналарының, яшел зоналарның вазыйфай зоналары.	«Урман-парк зоналарының вазыйфай зоналарын, урман-парк зоналарының, яшел зоналарның майданын һәм чикләрен билгеләү турында нигезләмә раслау турында» 14.12.2009 ел, №1007 РФ Хөкүмәте карары
13 ст.	Урман инфраструктурасы	РФ Хөкүмәтенен «Яклаучы урманнар, эксплуатация урманнары һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлеген раслау турында»

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексинда каралган	Норматив актлар
1	2	3
		2012 елның 17 июлендәге №1283-р боерыгы
21 ст.	Урман инфраструктурасына бәйлә булмаган объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү.	РФ Хөкүмәтенен «Яклаучы урманнар, эксплуатация урманнары һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы булдыруга бәйлә булмаган объектлар исемлеген раслау турында» 2013 елның 27 маендагы 849-р номерлы боерыгы
45 ст.	Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану.	РФ Хөкүмәтенен «Электр челтәрләре хужалыгы объектларының саклык зоналарын һәм мондый зоналар чикләрендә урнашкан жир кишәрлекләреннән файдалануның махсус шартларын билгеләү тәртибе турында» 2009 елның 24 февралендәге № 160 карары
105 ст. 7 өл.	Урман утыртмаларын сату-алу турында типик шартнамә.	РФ Хөкүмәтенен «Урман утыртмаларын сату-алуның типик шартнамәсе турында» 2015 елның 31 октябрэндәге № 1178 карары
105 ст. 7 өл.	Урман кишәрлегенен типик аренда шартнамәсе.	РФ Хөкүмәтенен «Урман кишәрлеге арендау буенча типик шартнамәсе турында» 2015 елның 21 сентябрэндәге № 1003 карары
Россия Федерациясе Табигать ресурслары һәм экология министрлыгы (алга таба – РФ ТРЭМ) норматив актлары		
62 ст. 3 өл.; 81 ст. 21 п.	Урман торгызу. Урман торгызу кагыйдәләре.	«Урман торгызу кагыйдәләрен раслау турында» 2016 елның 29 июнендәге № 375 боерык
60.15 ст.	Сирәк очрый торган һәм юкка чыгу куркынычы янаган агачларны, куакларны, лианаларны, бүтән урман үсемлекләрен саклау үзенчәлекләре	«Россия Федерациясе Кызыл китабына яисә РФ субъектлары кызыл китапларына кертелгән, сирәк очрый торган һәм юкка чыгу куркынычы янаган агачларны, куакларны, лианаларны, бүтән урман үсемлекләрен саклау үзенчәлекләрен раслау турында» 2017 елның 29 маендагы № 264 боерык
16 ст. 3 өл., 64 ст. 3 өл.; 81 ст. 23 п.	Урманнарны тәрбия кылу. Урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләре. Урман утыртмаларын кисү тәртибе.	РФ Табигать министрлыгының «Урманнарны тәрбияләү кагыйдәләрен раслау турында» 2017 елның 22 ноябрэндәге № 626 боерыгы
103 ст. 6 өл. 81 ст. 40 п.	Махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү	«Махсус сакланучы табигый территорияләрдә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында» 16.07.2007 ел, №181 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексинда каралган	Норматив актлар
1	2	3
	үзенчәлекләре.	
53.1 ст.	Урман янгыннарын кисәтү.	«Урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү чаралары төрләрен, урманнардаң файдаланучы затларның әлеге чаралар белән тәэмин ителү нормативларын, урманнардаң файдаланганда булырга тиешле урман янгыннарын кисәтү һәм сүндерү чаралары нормаларын раслау турында» 2014 елның 28 мартындагы № 161 боерык
53.2 ст.	Урманнарда янғын чыгу куркынычын һәм урман янгыннарын мониторинглау.	«Урманнарда янғын куркынычын һәм урман янгыннарын күзәтүне гамәлгә ашыру тәртибен раслау турында» 2014 елның 23 июнөндәге № 276 боерык
15 ст. 3 өл.	Урман үсә торган зоналар һәм урманлы районнар.	«Россия Федерациясенөң урман үсү зоналары исөмлеген һәм Россия Федерациясенөң урманлы районнары исөмлеген раслау турында» 2014 елның 18 августындагы № 367 боерык
87 ст. 7 өл. 81 ст. 34 п.	Урман хужалыгы регламентларының составы, аларны эшләү тәртибе, аларның гамәлдә булу вакыты һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибе.	«Урман хужалыгы регламентларының составын, аларны эшләү тәртибен, аларның гамәлдә булу чорларын һәм аларга үзгәрешләр кертү тәртибен раслау турында» 2017 елның 27 февралендәге № 72 боерык
60.5 ст.	Урман патологиясе буенча дөүләт мониторингы.	«Урман патологиясе буенча дөүләт мониторингын гамәлгә ашыру тәртибен раслау турында» 2017 елның 05 апрелендәге № 156 боерык
60.7 ст.	Зарарлы организмнар таралуны кисәтү.	«Зарарлы организмнар таралуны кисәтү буенча чараларны гамәлгә ашыру кагыйдәләрен раслау турында» 2016 елның 12 сентябрөндәге № 470 боерык
60.6 ст. 4 өл.	Урман патологиясе буенча тикшеренүләр. Урман патологиясе буенча тикшеренүләрне уздыру тәртибе.	«Урман патологиясе буенча тикшеренүләр уздыру тәртибен һәм урман патологиясе буенча тикшеренү актының формасын раслау турында» 2016 елның 16 сентябрөндәге № 480 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексинда каралган	Норматив актлар
1	2	3
16.1 ст. 4 өл., 29 ст. 9 өл. 81 ст. 4 п.	Дилэнке эшлере. Агач материалы эзерләү. Агач материалы эзерләү кагыйдэлере. Урман утыртмаларын кисү тәртибе.	«Агач материалы эзерләү кагыйдэләрен һәм Россия Федерациясе Урман кодексының 23 статьясында күрсәтелгән урманчылыкларда, урман паркларында агач материалы эзерләү үзенчәлекләрен раслау турында» 2016 елның 13 сентябрэндәге № 474 боерык «Дилэнке эшлере төрләрен, аларны уздыру тәртибен һәм эзлеклелеген, Дилэнке эшләренең технологик картасы формасын, Дилэнке карау акты формасын һәм Дилэнке карау тәртибен раслау турында» 2016 елның 27 июнендәге № 367 боерык
60.4 ст.	Урман яклау буенча районнарда бүленеш.	«Урман яклау буенча районнарда бүлү тәртибен раслау турында» 2017 елның 09 гыйнварындагы № 1 боерык
91 ст.	Дәүләт урман реестры.	«Дәүләт урман реестрына документлаштырылган мәгълүматлар кертүгә һәм аны үзгәртүгә нигез булган документлар исемлеген, аларның формаларын һәм аларны эзерләү тәртибен раслау турында» 2013 елның 11 ноябрэндәге № 496 боерык; «Дәүләт урман реестрында булган, зарури тәртиптә бирелә торган мәгълүматлар төрләре исемлеген һәм аны бирү шартларын раслау турында» 2013 елның 30 октябрэндәге № 464 боерык «Дәүләт урман реестрын алып бару рәвешләрен раслау турында» 2016 елның 06 октябрэндәге № 514 боерык
70.1 ст. 12 өл.	Урман кишәрлекләрен проектлау.	«Урман кишәрлегенә проект документациясе составына һәм аның эчтәлегенә карата таләпләр, аны эзерләү тәртибен раслау турында» 2017 елның 03 февралендәге № 54 боерык
60.13 ст.	Урманнарны радиоактив пычранудан саклау үзенчәлекләре.	«Урманнарның радиоактив пычрану зоналарында профилактика һәм тернәкләндерү чараларын гамәлгә ашыру үзенчәлекләрен раслау турында» 2017 елның 08 июнендәге № 283 боерык
65 ст. 5 өл.	Урман орлыкчылыгы.	«Урман орлыкчылыгы объектларын төзү һәм аерып чыгару кагыйдэләрен раслау турында» 2015 елның 20 октябрэндәге № 438 боерык; «Урманның төп агач токымнарының урман үсемлекләренең районнарда бүленгән

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексинда каралган	Норматив актлар
1	2	3
		орлыкларын куллану тәртибен раслау турында» 2015 елның 17 сентябрэндәге № 400 боерык
46 ст. 3 өл.; 81 ст. 13 п.	Урманнардагач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану. Урманнардагач материалы һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләре.	«Урманнардагач материалы һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 2014 елның 01 декабрэндәге № 528 боерык
38 ст.	Урманнардагач авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану.	«Урманнардагач авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 2017 елның 21 июнендәге № 314 боерык
49 ст. 3 өл.; 81 ст. 14 п.	Урманнардагач файдалану турында хисап. Урманнардагач файдалану турында хисап тапшыру тәртибе.	«Урманнардагач файдалану турында хисап кертелә торган мәгълүматлар исемлеген, урманнардагач файдалану турында хисап тапшыру формасын һәм тәртибен, шулай ук урманнардагач файдалану турында электрон рәвештә хисап формасына карата таләпләр раслау турында» 2017 елның 21 августындагы № 451 боерык
66 ст. 2 өл., 81 ст. 25 п.	Урманнарны торгызу һәм урман үрчетү турында хисап. Урманнардагач файдалану һәм урман үрчетү турында хисап тапшыру тәртибе.	«Урманнарны торгызу һәм урман үрчетү турында хисап кертелә торган мәгълүматлар исемлеген, урманнарны торгызу һәм урман үрчетү турында хисап формасын һәм аны тапшыру тәртибен, шулай ук урман торгызу һәм урман үрчетү турында электрон рәвештә хисап форматына карата таләпләр раслау турында» 2017 елның 21 августындагы № 452 боерык
89 ст.	Урманнарны үзләштерү проектына дәүләти һәм муниципаль экспертиза. Урманнарны үзләштерү проектына дәүләти һәм муниципаль экспертиза тәртибе.	«Урманнарны үзләштерү проектына дәүләти һәм муниципаль экспертиза тәртибен раслау турында» 2016 елның 26 сентябрэндәге № 496 боерык
26 ст. 3 өл. 81 ст. 3 п.	Урман декларациясе. Урман декларациясен тутыру һәм тапшыру тәртибе.	«Урман декларациясе формасын, аны тутыру һәм тапшыру тәртибен, электрон рәвештә урман декларациясе форматына таләпләр раслау турында» 2015 елның 16 гыйнварындагы № 17 боерык
77 ст.;	Урман утыртмаларын сату-	«Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
81 ст. 31 п.	алу турында шартнамә төзү. Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге жирләрде урнашкан урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибе.	жирләрде урнашкан урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибен раслау турында» 2015 елның 28 октябрәндәге № 446 боерык
73.1 ст. 6 өл.; 28 һәм 29 п. 81 ст.	Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлегенә аренда шартнамәсен төзү Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлегенә аренда шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибе	«Дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлегенә аренда шартнамәсен әзерләү һәм төзү тәртибен раслау турында» 2015 елның 28 октябрәндәге № 445 боерык
60 ст. 3 өл., 60.11 ст. 3 өл.; 81 ст. 20.1 п.	Урманнарны янгыннардан саклау турында хисап. Урманнарны янгыннардан саклау турында хисап тапшыру тәртибе. Урманнарны яклау турында хисап. Урманнарны яклау турында хисап тапшыру тәртибе.	«Урманнарны янгыннардан саклау турында хисапка кертелә торган мәгълүматлар исемлеген, урманнарны янгыннардан саклау турында хисап формасын һәм аны тапшыру тәртибен, шулай ук урманнарны янгыннардан саклау турында электрон рәвештә хисап тапшыру форматына карата таләпләр, урманнарны яклау турында хисапка кертелә торган мәгълүматлар исемлеген, урманнарны яклау турында хисап формасын һәм аны тапшыру тәртибен, шулай ук урманнарны яклау турында электрон рәвештә хисап форматына карата таләпләр раслау турында» 2017 елның 09 мартындагы № 78 боерык
60.8 ст. 3 өл.;	Зыянлы организмнарның чыганаclarын юк итү.	«Зыянлы организмнарның чыганаclarын юк итү кагыйдәләрен раслау турында» 2016 елның 23 июнәндәге № 361 боерык
53.4 ст.	Урман янгыннарын сүндерү.	«Урман янгыннарын сүндерү кагыйдәләрен раслау турында» 2014 елның 08 июләндәге № 313 боерык
64.1 ст. 2 өл.	Урман торгызу өчен билгеләнгән жирләрне урман утыртмалары биләгән жирләргә кертү	«Урман торгызу өчен билгеләнгән жирләрне урман утыртмалары биләгән жирләргә кертү тәртибен һәм тиешле акт формасын раслау турында» 2014 елның 01 декабрәндәге № 529 боерык
Федераль урман хужалыгы агентлыгы (алга таба – Рослесхоз) норматив актлары		
88 ст. 2 өл.;	Урманнарны үзләштерү	«Урманнарны үзләштерү проекты составын

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексинда каралган	Норматив актлар
1	2	3
	проекты. Урманнарны үзлөштерү проектының составы һәм аны эшләү тәртибе.	һәм аны эшләү тәртибен раслау турында» 29.02.2012 ел, № 69 боерык
104 ст. 2 өл., 105 ст. 8 өл.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигый һәм башка объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнардан, кыйммәтле урманнардан, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, торгызу үзенчәлекләре.	«Су саклау зоналарында урнашкан урманнардан, табигый һәм башка объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнардан, кыйммәтле урманнардан, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында» 14.12.2010 ел, № 485 боерык
86 ст. 5 өл.	Россия Федерациясе субъектының урман планы. Россия Федерациясе субъектының урман планы составы һәм аны эзерләү тәртибе.	«Россия Федерациясе субъекты урман планының типик формасын һәм составын, аны эзерләү тәртибен раслау турында» 2011 елның 05 октябрдәге № 423 боерык
81 ст.	Урманнарны якланганлык категорияләре буенча аеру.	«ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына керту һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 боерык
15 ст. 4 өл.	Урманнарны районнарга бүлү. Урман утыртмалары кисентеләренен яшьләре.	«Кисентеләр яшен билгеләү турында» 2015 елның 09 апрелдәге № 105 боерык
29 ст. 5 өл. 81 ст. 1 п.	Файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләмен исәпләп чыгару тәртибе.	«Файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләмен исәпләп чыгару тәртибен раслау турында» 2011 елның 27 маендагы № 191 боерык
39.1 ст.	Урман үсемлекләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү.	«Урманнардан урман үсемлекләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 19.07.2011 ел, № 308 боерык
45 ст.	Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану.	«Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 10.06.2011 ел, № 223 боерык
43 ст.	Урманнардан жир асты	«Урманнардан жир асты байлыкларын

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
	байлыкларын геологик өйрөнү, файдалы казылма ятмаларын эшлөп чыгару өчен файдалану.	геологик өйрөнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшлөү өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 27.12.2010 ел, № 515 боерык
31 ст.	Чәер эзерләү.	«Чәер эзерләү кагыйдэләрен раслау турында» 24.01.2012 ел, № 23 боерык
32 ст.	Агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу.	«Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу турында» 05.12.2011 ел, № 512 боерык
39 ст.	жимешле, жиләкле, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре үстерү.	«Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 05.12.2011 ел, № 510 боерык
34 ст.	Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыю.	«Азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен эзерләү кагыйдэләрен раслау турында» 05.12.2011 ел, № 511 боерык
40 ст.	Урманнардан фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану.	«Урманнардан фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 2011 елның 23 декабрдәге № 548 боерык
41 ст.	Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану.	«Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдэләрен раслау турында» 21.02.2012 ел, № 62 боерык
63 ст. 2 өл., 81 ст. 22 п.	Урман үрчетү. Урман үрчетү кагыйдэләре	«Урман үрчетү кагыйдэләрен раслау турында» 10.01.2012 ел, № 1 боерык
29 ст. 6 өл. 81 ст. 2 п.	Агач материалы эзерләү. Үзагачын эзерләү рөхсәт ителми торган агачларның һәм куаклыкларның төрләре (токымнары) исемлеге	«Үзагачын эзерләү рөхсәт ителми торган агачларның һәм куаклыкларның төрләре (токымнары) исемлеген раслау турында» 05.12.2011 ел, № 513 боерык
53 ст. 4 өл.; 53.1 ст.; 81 ст. 16 п.	Урманнарда янғын куркынычсызлыгы. Урман янғыннарын кисәтү.	«Урманнарны янғынга каршы кору нормативларын раслау турында» 27.04.2012 ел, № 174 боерык «Урманнарның табигый янғын куркынычы классификациясен һәм, һава торышына карап, урманнарда табигый янғын куркынычы классификациясен раслау турында» 05.07.2011 ел, № 287 боерык
67 ст.; 68 ст.	Урманнарны тәртипкә китерү турында гомуми нигезләмәләр. Урман корылышының	«Урман кору күрсәтмәсен раслау турында» 2011 елның 12 декабрдәге № 516 боерык

РФ Урман кодексы статьясы	РФ Урман кодексында каралган	Норматив актлар
1	2	3
	эчтәлеге.	
65 ст. 2 өл. 1 п.	Урман орлыкчылыгы. Урман орлыкчылыгы буенча районнарда бүленеш.	«Урман орлыкчылыгы буенча районнарда бүлүнә билгеләү турында» 2015 елның 08 октябрәндәге № 353 боерык
23 ст.	Урманчылыклар һәм урман парклары	«Татарстан Республикасы территориясендә урманчылыклар санын ачыклау һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2008 елның 17 октябрәндәге № 320 боерык
Россия Федерациясе субъекты норматив актлары		
82, 83 ст.	Урман мөнәсәбәтләре өлкәсендә Россия Федерациясе субъектлары дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләре. Урман мөнәсәбәтләре өлкәсендә Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарының аерым вәкаләтләрен Россия Федерациясе субъектлары дәүләт хакимияте органнарына тапшыру.	«Татарстан Республикасында урманнарда файдалану турында» 2008 елның 22 маендагы № 22-ТРЗ Татарстан Республикасы Законы; Татарстан Республикасы Президентының «Татарстан Республикасы Урман планын раслау турында» 2009 елның 16 мартындагы № ПУ-146 указы; Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының «2014-2020 елларда Татарстан Республикасы урман хужалыгын үстерү» дәүләт программасын раслау турында» 2013 елның 30 июлендәге № 531 карары; Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының «Татарстан Республикасының төбәк әһәмиятендәге уртак файдаланудагы автомобиль юллары һәм муниципаль берәмлекләр мөлкәтенә тапшырылырга тиешле, уртак файдаланудагы автомобиль юллары исемлеген раслау турында» 2011 елның 26 сентябрәндәге № 797 карары
		Татарстан Республикасы Тарифлар буенча дәүләт комитетының «Татарстан Республикасында шәхси ихтыяждар өчен урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсе буенча гражданнар өчен түләү ставкалары билгеләү турында» 2017 елның 27 февралендәге № 9-1/нпс карары.

Урман хужалыгы регламентын төзү өчен мәгълүмат базасы

Урман хужалыгы регламентын эшләгәндә түбәндәгеләр файдаланылды:

- 1) законнар, методик һәм норматив документлар нигезендә яшь класслары методы белән башкарылган 2014 елгы урманкору материаллары;
- 2) урман хужалыгы регламентын эшләү буенча техник киңәшмәләрнең беркетмәләре;
- 3) жир корылышы материаллары;
- 4) Татарстан Республикасы урман хужалыгы белән идарә итү органнарының ведомство һәм статистика хисапчылыгы;
- 5) РФ Юстиция министрлыгында теркәлгән норматив-хокукый актлар. Материалларны РФ УК таләпләренә җавап бирә торган торышка китерү өчен түбәндәге эш төрләре башкарылды:
- 6) 2017 елның 01 гыйнварына урманчылык мәйданы билгеләнде;
- 7) кишәрлек урманчылыклары буенча урманнарда рөхсәтле файдалану төрләре билгеләнде;
- 8) эзерлекләр күләме (файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме), өлгергән һәм картайган утыртмаларны сайланма һәм тоташ кисүләрдә урманнарда рөхсәтле файдалану параметрлары һәм чорлары исәпләп чыгарылды;
- 9) урманнарны тәрбияләгәндә, санитар-савыктыру чараларын үткәргәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган утыртмаларны кискәндә эзерләнә торган агач материалы күләмнәре исәпләп чыгарылды;
- 10) урманнарда чәер эзерләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары билгеләнде,
- 11) агач булмаган урман ресурслары эзерләү өчен урманнарда рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары;
- 12) азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре җыеп алу өчен урманнарда рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары билгеләнде.

1 БҮЛЕК. ГОМУМИ МӘГЪЛУМАТЛАР

1.1. Урманчылыкка кыскача сыйфатлама

1.1.1. Урманчылыкның аталышы һәм урнашкан урыны

Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгының Нурлат урманчылыгы (алга таба – Урманчылык) Татарстан Республикасының көньяк өлешендә, Нурлат һәм Аксубай муниципаль районнары территориясендә урнашкан.

Урманчылыкның конторасы республиканың башкаласы Казаннан 235 чм ераклыкта булган Заречный п. һәм иң якин Кукмара тимер юл станциясеннән 28 чм ераклыкта урнашкан.

Урманчылыкның почта адресы: Урманчылыкның почта адресы: 423008, Татарстан Республикасы, Нурлат районы, Заречный п., Чирмешән ур., 5 йорт. Телефоннар: 8 (4345) 3-86-02 факс, 8 (84345) 3-86-03 кабул итү.

Урманчылык территориясенә төньяктан көньякка кадәр озынлыгы – 39 чм, көнчыгыштан көнбатышка кадәр – 60 чм.

1.1.2. Урманчылыкның һәм кишәрлек урманчылыкларының гомуми мәйданы

2017 елның 01 гыйнварына булган мәгълүматларга караганда, Урманчылыкның урман фонды жирләренә гомуми мәйданы 88 545 гектар тәшкил итә, шул исәптән кишәрлек урманчылыклары буенча:

Тимерлек кишәрлеге урманчылыгы – 17486 га;

Мамык кишәрлеге урманчылыгы – 16938 га;

Тумба кишәрлеге урманчылыгы – 16688 га;

Чулпан кишәрлеге урманчылыгы – 13504 га;

Чияле Алан кишәрлеге урманчылыгы – 12133 га;

Восход кишәрлеге урманчылыгы – 11796 га.

1.1.3. Урманчылык территориясенен муниципаль берәмлекләр буенча бүленеше

Урманчылык территориясенен муниципаль берәмлекләр буенча бүленеше 1 таблицада китерелде.

1 таблица.

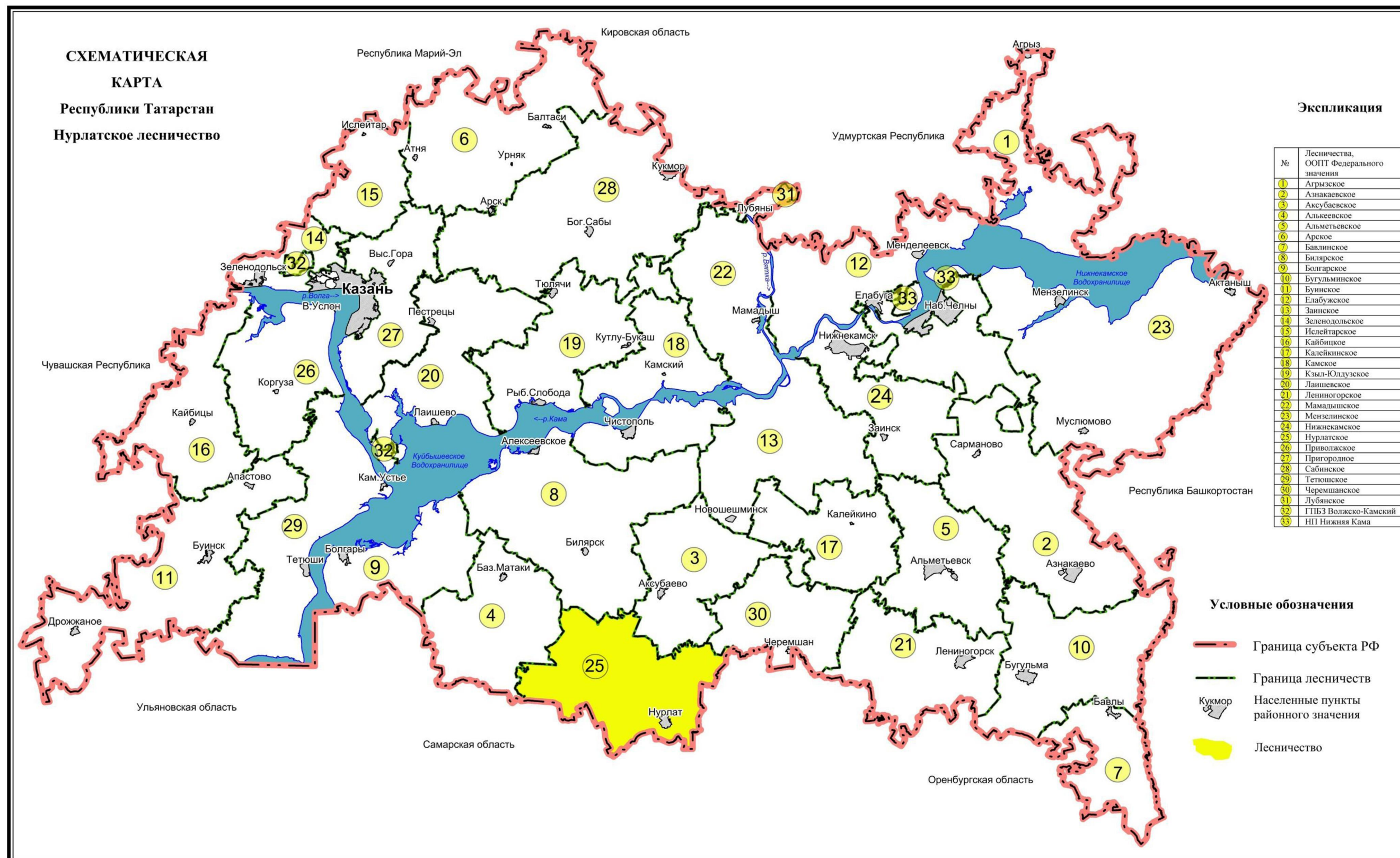
Урманчылык төзелеше

№ п/п	Кишәрлек урманчылыклары	№ урман кварталлары	Административ район	Гомуми майданы, га
1	2	3	4	5
1	Чияле Алан	113-117	Аксубай	301
		1-80,82-112,118-124	Нурлат	11832
	Киш. урманчылыгы буенча жәмгысе			12133
2	Восход	1-110	Нурлат	11796
3	Мамык	7-10,17,124-126	Аксубай	653
		1-6,11-16,18-123,127-130	Нурлат	16285
	Киш. урманчылыгы буенча жәмгысе			16938
4	Тимерлек	1-129	Нурлат	17486
5	Тумба	1-143	Нурлат	16688
6	Чулпан	1-102	Нурлат	13504
	Урманчылык буенча жәмгысе			88545
	Шул исәптән:		Аксубай	954
			Нурлат	87591

Урманчылыкның урман фонды көнбатыштан Әлки урманчылыгы, төньякта – Биләр урманчылыгы, төньяк-көнчыгышта – Аксубай урманчылыгы, көньяк-көнбатышта – Ульянов өлкәсе һәм көньякта, көньяк-көнчыгышта – Самара өлкәсе белән чиктәш.

Урманчылык өч зур урман массивыннан гыйбарәт, калган өлеше – төрле зурлыктагы урман утраулары – элегрәк авыл хужалыгы оешмалары тарафыннан кабул ителгән урманнар. Тулаем алганда районның урманлылыгы 34,55 тәшкил итә, бу Татарстан Республикасы буенча уртача күрсәткечтән 2 тапкыр югары.

Урманчылык территориясе бүлөп күрсәтелгән Татарстан Республикасы № 1 карта-схемада күрсәтелде.

1.1.4. Урманчылык урманнарының урман үсә торган зоналарга һәм урманлы районнарга бүленеше

РФ ТРЭМның «Россия Федерациясенең урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясенең урманлы районнары исемлеген раслау турында» 2014 елның 18 августындагы № 367 боекы белән расланган урман үсү районнарына бүленеш нигезендә урманчылык территориясе Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала районуна кертелгән (2 таблица).

2 таблица.

Урманчылык урманнарының урман үсү зоналарына, урманлы районнарга һәм урман яклау зоналарына һәм урман-орлык районнарына бүленеше

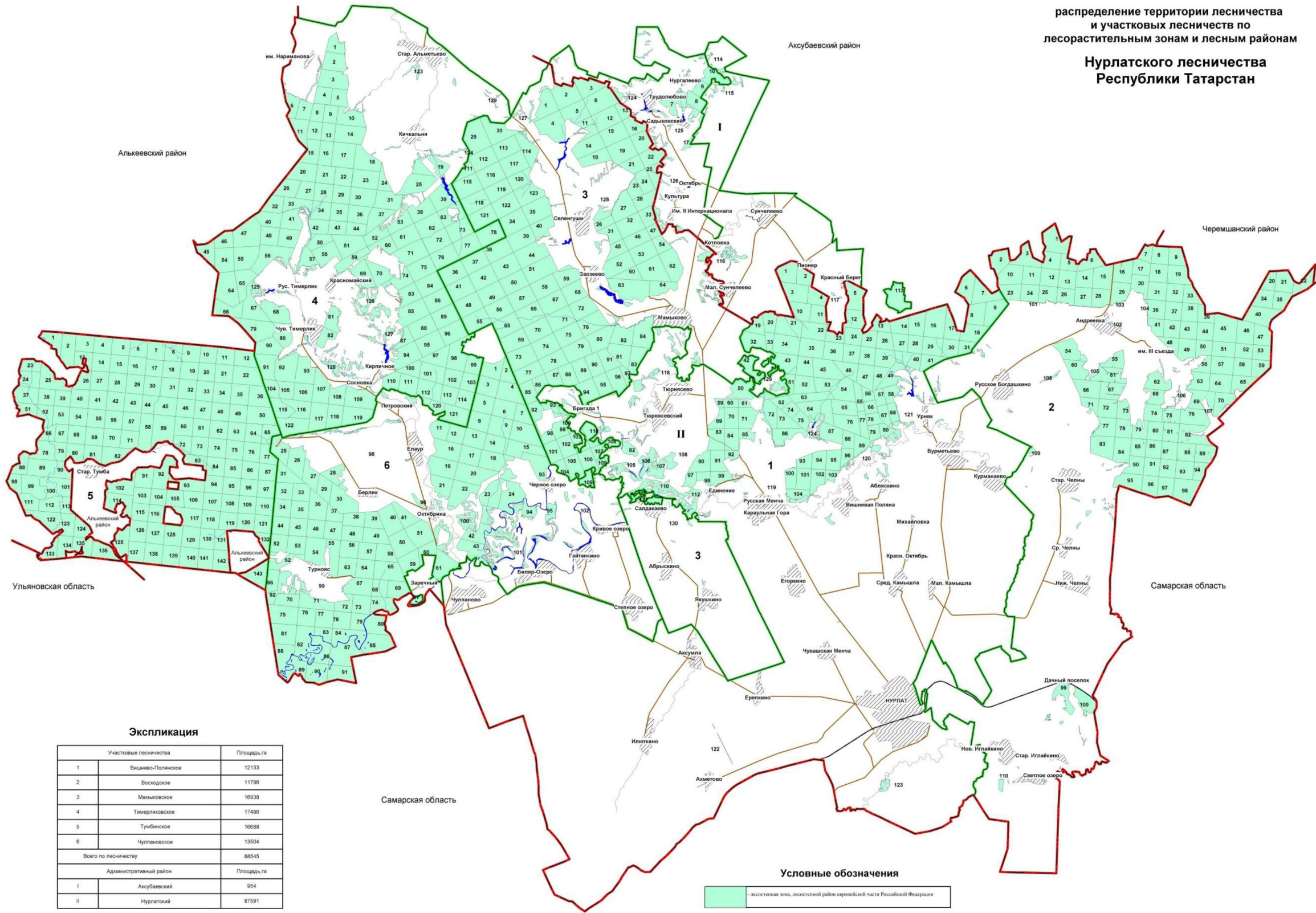
№ п/п	Кишәрлек урманчылыкларының атылышы	Урман үсемлекләре зонасы	Урманлы район	Урман яклау районнарына бүленеше	Урман-орлык буенча районнарга бүленеш зонасы	Урман кварталлары исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Чияле Алан	Урман-дала зонасы	Россия Федерациясе Европа өлеше Урман-дала районы	Урман патологиясе буенча уртача куркыныч	Нарат өчен-3 чыршы-4, имән-2.	1-80, 82-124	12133
2.	Восход					1-110	11796
3.	Мамык					1-130	16938
4.	Тимерлек					1-129	17486
5.	Тумба					1-143	16688
6.	Чулпан					1-102	13504
Барлығы:							88545

Урманчылык территориясенең һәм кишәрлек урманчылыкларының урман үсү районнарына һәм урманлы районнарга бүленеше № 2 карта-схемада күрсәтелде.

КАРТА-СХЕМА

распределение территории лесничества
и участковых лесничеств по
лесорастительным зонам и лесным районам

Нурлатского лесничества
Республики Татарстан

Экспликация

Участковые лесничества	Площадь, га
1 Вишнево-Полянское	12133
2 Восходское	11796
3 Мамыновское	16938
4 Тимирязевское	17489
5 Тубинское	16688
6 Чулпановское	13504
Всего по лесничеству	88545
Административный район	Площадь, га
I Аксубаевский	954
II Нурлатский	87591

Условные обозначения

лесостепная зона, лесостепной район европейской части Российской Федерации

**1.1.5. Урманчылык урманнарының кварталлар яисә аларның өлешләрә
буенча максатчан билгеләнеше һәм яклаучы урман категорияләрә
буенча бүленеше, шулай ук яклаучы, эксплуатация һәм резерв
урманнарын бүлеп чыгару нигезләрә**

3 таблица.

Урманнарның максатчан билгеләнеш һәм яклаучы урман категорияләрә
буенча бүленеше

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләрәнең номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләрә
1	2	3	4	5
Жәмгысе урманнар, шул исәптән:	Чияле Алан	1-80, 82-124	12133	
	Восход	1-110	11796	
	Мамык	1-130	16938	
	Тимерлек	1-129	17486	
	Тумба	1-143	16688	
	Чулпан	1-102	13504	
	Жәмгысе		88545	
1. Яклаучы урманнар, барлыгы шул исәптән:			9364	РФ Урман кодексы, 102 ст. «ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кертү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы
1.1. Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Категориясе буенча жәмгысе		3446	РФ Урман кодексы, 102 ст. РФ Су кодексы, 2007 ел, 65 ст.
	Чияле Алан	Кв. өлешләрә 5,12,21,22,29,30, 34,39,40,41,43,45,46, 49,51,53,54,63,64,72, 82,86,105,109, 110,111,112,115,116, 118,119, 120,121, 123,124	500	
	Восход	—	—	
	Мамык	Кв. өлешләрә 4,5,6,7,11,12,29, 55, 56, 65, 66, 67, 71,72, 75,76,80,82,84,101,104-109,112,118,120, 123,125,127,128,129,	630	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләренен номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
		130		
	Тимерлек	Кв. өлешләре 19,28,33,34,39,42,50, 57,63,73,77,87,101,112, 120,121, 124,125,128	326	
	Тумба	Кв. өлешләре 1,6-9,19,23,24, 37, 38, 51, 52, 64- 66,72,73,78,79,83,84, 89,90,100,101,112, 113,117,122,123,130- 132,	807	
	Чулпан	Кв. өлешләре: 6,9,11,14, 18,19,23,24, 42, 43, 61,65, 68, 69, 73,74, 79, 80,82-89, 93-95, 97, 98,100,101,102	1183	
1.2. Табигый һәм бүтән объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнар			1424	
1.2.1. Россия Федерациясе субъектлары милегендә булган, гомуми файдаланудагы тимер юллар, гомуми файдаланудагы федераль автомобиль юллары, гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйларында урнашкан яклаучы урман полосалары	Категориясе буенча жәмгысе		1424	Татарстан Республикасы МК «ТР эһәмиятендәге уртак файдаланудагы автомобиль юллары һәм муниципаль берәмлекләр мөлкәтенә тапшырылырга тиешле, уртак файдаланудагы автомобиль юллары исемлеген раслау турында» 2011 елның 26 сентябрэндәге № 797 карары; Татарстан Республикасы Министрлар
	Чияле Алан	Кв. өлешләре: 69,83,84,85,92,119	113	
	Восход	Кв. өлешләре 6-9,15-17,28,29,54, 99, 100,102,103,110	301	
	Мамык	Кв. өлешләре 29,30,66,67,68,70,71, 72,114,125,127,129	240	
	Тимерлек	Кв. өлешләре 93,107,109,128	51	
	Тумба	Кв. өлешләре 59-95,72-77,	326	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләренен номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
	Чулпан	Кв. өлешләре: 25,28,51, 55,60, 61, 63-65, 67-69,74,96,98,100	393	Кабинетның «Татарстан Республикасы Министрлар Кабинетының 2011 елның 26 сентябрендәге № 797 карары белән расланган Уртак файдаланудагы автомобиль юллары исемлегенә үзгәреш керту турында» 2013 елның 16 августындагы № 567 карары.
1.3. Кыйммәтле урманнар барлыгы, шул исәптән:			4494	
1.3.1. Эрозиягә каршы урманнар	Категориясе буенча жәмгысе		115	«ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына керту һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы
	Чияле Алан	–	–	
	Восход	–	–	
	Мамык	Кв.17	20	
	Тимерлек	–	–	
	Тумба			
	Чулпан	Кв. өлешләре 94-97,	95	
1.3.2. Далаларда, ярымдала, урман даласы, урман-тундра зоналарында, чүлләрдә, тауларда урнашкан урманнар	Категориясе буенча жәмгысе		4379	«ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына керту һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы
	Чияле Алан	Кв.50,106-108, 113, 114,117,122 Кв. өлешләре 43,82,105,109-112, 115,116,118, 119, 120,121, 123,124	1464	
	Восход	Кв.101,104-109 Кв. өлешләре: 99,100,102,103,110	385	
	Мамык	Кв.124, 126, Кв. өлешләре 125,127-130	544	
	Тимерлек	Кв.81,82,123,	816	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләренен номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
		126,127,129 Кв. өлешләре 124,125,128		
	Тумба	–	–	
	Чулпан	Кв. 99 Кв. өлешләре: 23,24,42,43,93,98,100, 101,102	1170	
2.Эксплуатацион урманнар	Категориясе буенча жәмгысе		79181	«ТР территориясендә урманнарны кыйммәтле, эксплуатация урманнарына кергү һәм аларның чикләрен билгеләү турында» 2010 елның 16 июнендәге № 232 Рослесхоз боерыгы
	Чияле Алан	Кв.1-4,6-11,13-20,23-28,31-33,35-38,42,44,47,48,52,55-62,65-68,70,71,73-80,87-91,93-104, Кв. өлешләре 5,12,21,22,29,30,34,39-41,43,45,46,49,51,53,54,63,64,69,72,83-86,92	10056	
	Восход	Кв.1-5,10-14,18-27,30-53, 55-98 Кв. өлешләре 6-9,15-17, 28,29,54,	11110	
	Мамык	Кв. 1-3,8-10,13-16,18-28,31-54,57-64, 69,73,74,77-79, 81,83,85-100,102,103,110,111,113,115-117,119,121,122 Кв. өлешләре 4-7,11,12, 29,30, 55,56,65-68,70-72,75,76,80,82,84,101,104-109,112,114,118,120,123.	15504	
	Тимерлек	Кв. 1-18,20-27,29-32,35-38,40,41,43-49,51-56,58-62,64-72,74-76,78-80,83-86,88-92,94-100,102-106, 108,110, 111,113-119,122 Кв. өлешләре: 19,28,33,34,39,42,50,	16293	

Урманнарның максатчан билгеләнеше	Кишәрлек урманчылыгы	Кварталларның яки өлешләренен номерлары	Мәйданы, га	Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча бүлү нигезләре
1	2	3	4	5
		57,63, 73,77,87,93, 101,107,109,112, 120,121		
	Тумба	Кв. 2-5,10-18,20-22,25-36,39-50,53-58,67-71, 80-82,85-88,91-99, 102-111,114-116, 118-121,124-129,133-143 Кв. өлешләре 1,6-9,19,23,24, 37, 38, 51,52,59-66,72-79,83, 84, 89, 90,100, 101, 112,113,117,122,123, 130-132	15555	
	Чулпан	Кв.1-5,7,8,10,12, 13, 15-17, 20- 22, 26, 27, 29-41, 44-50, 52-54, 56-59, 62, 66, 70-72, 75-78, 81, 90-92, Кв. өл. 6, 9, 11, 14, 18, 19, 25, 28, 51, 55, 60, 61, 63-65, 67-69, 73, 74, 79,80,82-89	10663	

1.1.6. Урманчылык территориясендә урман фонды жирләре составыннан урманлы һәм урмансыз жирләргә сыйфатлама

4 таблица.

Урманчылыкның урман фондындагы урманлы һәм урмансыз жирләргә сыйфатлама

Жирләренен сыйфатлама күрсәткечләре	Урманчылык буенча барлыгы	
	мәйданы, га	%
1	2	3
1. Урманнарның гомуми мәйданы	88545	100
2. Урманлы жирләр – барлыгы	85421	96,5
2.1. Урман үсемлекләре каплаган жирләр – барлыгы:	84199	95,1
шул исәптән урман культуралары	12544	13,7
2.2. Урман үсемлекләре белән капланмаган жирләр – барлыгы:	1222	1,4
шул исәптән йомылмаган урман культуралары	344	0,4

питомниклар һәм урман плантацияләре	14	–
һәлак булган агачлыклар	569	0,7
кисентеләр	187	0,2
ачык, ташландык урыннар	108	0,1
3. Урмансыз жирләр – барлыгы	3124	3,5
шул исәптән		
сөрүлекләр	20	–
печән чабу урыннары	604	0,7
Жәйләүләр	213	0,2
сулар	332	0,4
бакчалар	1	–
юллар, ызаннар	784	0,9
утарлар һәм башка объектлар	365	0,4
сазлар	191	0,2
башка төрле жирләр	614	0,7

1.1.7. Гамәлдәге һәм проектлана торган махсус сакланучы табигый территорияләргә һәм объектларга, аларны оештыру, экологик челтәрләрен үстерү, биотөрлелеген саклау планнарына сыйфатлама

Санап үтелгән территорияләренң (кишәрлекләренң) хокукий режимы РФ УК 103 статьясында билгеләнә. Бу жирләр әйләнештән алынган яки әйләнешендә чикләнгән (РФ ЖК 27 ст.).

Махсус сакланучы табигый территорияләрдә тыела яисә рөхсәт ителә, гамәлгә ашырыла торган конкрет эшчәнлек төрләре, шул исәптән урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау яисә янадан житештерү өлкәсендә, РФ ЖК, РФ УК, «Махсус сакланучы табигый территорияләр турында» 1995 елның 14 мартындагы № 33-ФЗ федераль закон, шулай ук аларны үтәү өчен чыгарылган Татарстан Республикасы норматив хокукий актлары белән билгеләнә.

Хужалык алып бару тәртибе аларда түбәндәгеләрне тыя:

табигый процессларга кешенң теләсә нинди йогынтысы тыела торган кишәрлекләрдә урман утыртмалары кисү;

элегә махсус сакланучы табигый территорияләр чикләрендә билгеләнгән функциональ зоналарның хокукий режимында башкача каралмаса, урман утыртмаларына тоташ кисүләр үткөрү;

жирләренә теләсә нинди файдалану төрләренә аерып чыгару;

теләсә нинди коммуникацияләр салу;

территориядә төзү, чүпләү яисә иске-москы белән тутыру;

терлек куу, йөртү, печән чабу;

файдалы казылмалар табу;

урманнарны саклау һәм яклау өчен агулы химия препаратларыннан файдалану, шул исәптән фәнни максатларда, биосфера полигоннары территорияләреннән гайре;

автотранспорт кертү һәм туктатып тору;

туристлык тукталышлары ясау, учаклар ягу;
агач булмаган урман ресурсларының түбәндәге үсемлек төрләрен
эзерләү һәм жыеп алу: РФ Кызыл китабына һәм Татарстан Республикасы
Кызыл китабына кертелгән.

жимешле, жиләкле, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре үстерү.

Тәрбияви кисүләр һәм башкача кисүләр әлеге территорияләр өчен
билгеләнгән режимга туры китереп башкарыла.

Дини эшчәнлек, урман торгызу рөхсәт ителә.

Аучылык, авыл хужалыгы алып бару, фәнни-тикшеренү, мәгариф,
рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру, урман плантацияләре утырту, жир
асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, ятмалар эшләр
чыгару, сусаклагыч һәм бүтән төрле су объектлары төзү һәм эксплуатацияләү
әлеге территорияләр өчен билгеләнгән режимга туры китереп чикләнә.

Урманчылык территориясендә гамәлдәге һәм проектлана торган махсус
сакланучы табигый территорияләр юк.

1.1.8 Илкүләм мирас буенча проектлана торган урманнарда сыйфатлама

Татарстан Республикасы территориясендә сыйфатламалары буенча
илкүләм мирас урманнарына кергү өчен тиешле урманнар юк.

1.1.9 Диләнке эшләрен гамәлгә ашырганда сакланырга тиешле биологик күптөрлелек төрләрен һәм буфер зоналары зурлыклары исемлеге

Биологик күптөрлелекне саклау – урман хужалыгы эшчәнлеген алып
баруда зарури шарт. Ул яклаучы урманнарда, махсус сакланучы урман
кишәрлекләрендә генә түгел, ә диләнке эшләре гамәлгә ашырылганда да
тәэмин ителергә тиеш.

Урман кишәрлекләрендә кисү эшләре уздырылганда тереклек итү
тирәлеге шартлары шактый үзгәрә. Үсеш алуның үзгәргән шартларында, яңа
шартларга хас булганча, бары тик урман биоценозлары гына яши ала, шуңа
күрә тереклек тирәлеген тамырдан үзгәртә торган тоташ кисүләр барышында
биотопларны (биоценоз биләгән кинлекләренең абиотик факторлары буенча
беришлеләренә карата) максималь саклау мөһим.

Үсемлекләренең һәм хайваннарның урман төрләре тереклек итә торган
шартлар төрлелеген саклау өчен диләнкеләрне аерып чыгарганда һәм
таксацияләгәндә әһәмиятле биотоплар (әһәмиятле объектлар) – кисү эшләре
кагылмый торган һәм биотөрлелекне саклау өчен әһәмиятле булган, зур
булмаган жир кишәрлекләре аерып чыгарыла, ә диләнкеләр эшләнгәндә, –
саклана.

Аларның булуы билгеле бер дәрәжәдә табигый жимерелү нәтижеләрен
имитацияләргә булыша, киселгән урыннарда урман тирәлеген сакларга һәм
торгызырга ярдәм итә. Әлеге объектлар Россия Кызыл китабына һәм/яки

төбәкләрдәге Кызыл китапларга кертелгән, сирәк очраучы һәм зәгыйфь тере организм төрләренең потенциалы тереклек итү урыннары булып тора.

Диләнке эшләрен гамәлгә ашырганда сакланырга тиешле биологик күптөрлелек объектларының һәм буфер зоналарының нормативлары һәм параметрлары 20 таблицада чагылдырылды.

1.1.10 Гамәлдәге урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларына, урман инфраструктурасы ясауга бәйле булмаган объектларга, әлеге объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү чараларына территориаль планлаштыру документларында каралган сыйфатлама

1.1.10.1 Урман инфраструктурасы объектлары

Урман инфраструктурасы объектларына урман юллары, урман саклыкханәләре һәм урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау, янадан үстерү максатларында төзелә торган башка объектлар керә.

РФ Хөкүмәтенең 2012 елның 17 июлендәге № 1283-р боекыгы нигезендә Яклаучы урманнар, эксплуатацияләнүче урманнар һәм резерв урманнары өчен урман инфраструктурасы объектлары исемлегенә расланды.

Россия Федерациясе Урман кодексының 13 статьясы нигезендә урман юллары урманнардан теләсә нинди файдалану ысулында, шулай ук урманнарны саклау, яклау һәм торгызу максатларында да төзелергә мөмкин.

4.1 таблицада гамәлдәге урман юлларына сыйфатлама китерелә.

4.1 таблица.

Урман юлларына сыйфатлама

Юлларның төрләре	Юллар озынлыгы, км					
	Барлыгы	Урман хужалыгының (типлары буенча)				Уртак файдаланудагы
		I тип	II тип	III тип	Жәмгысе	
1	2	3	4	5	6	7
Юллар, барлыгы	573,0			526,1	526,1	46,9
шул исәптән:						
а) автомобиль	573,0			526,1	526,1	46,9
алардан:						
каты түшәмәле	49,6					46,9
грунт	526,1			526,1	526,1	

Урманчылык (районнар) территориясендә булган уртак файдаланудагы барлык автомобиль юллары һәм агач ташу юллары агач материалы сату һәм эшкәртү урыннарына чыгару юллары булып хезмәт итә.

Квартал ызаннарының озынлыгы – 1171 чакрым.

Автомобиль юлларының озынлыгы – 526,1 чм.

Чиктәш ызан юлларының озынлыгы – 29,7 чм.

Квартал баганалары – 1800 данә күләмендә.

Гамәлдәге урман инфраструктурасы объектлары 836 чакрым озынлыгында агач кисүне һәм квартал ызаннары белән жирдән катнаш файдаланучылар белән берлектәге чикләргә чистартуны һәм 1345 данә күләмдә квартал баганаларын урнаштыруны таләп итә.

1.1.10.2. Урман эшкәртү инфраструктурасы объектлары

Урман эшкәртү инфраструктурасы (әзерләнгән агач материалын эшкәртү объектлары, биоэнергетика объектлары һәм башкалар) агач материалы һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен төзелә. Россия Федерациясе Урман кодексының 14 статьясы нигезендә яклаучы урманнарда, шулай ук Кодекста һәм бүтән федераль законнарда каралган очракларда агач эшкәртү инфраструктурасы булдыру тыела. Чулпан кишәрлеге урманчылыгы территориясендә, 61 кв. 64 бүл. 0,5 гектарда агач кисү цехы урнашкан.

1.1.10.3. Урман инфраструктурасы төзүгә бәйлә булмаган объектлар

Урман фонды жирләрендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйлә булмаган объектларны төзү, үзшгәртеп кору һәм эксплуатацияләү, шулай ук, шул исәптән гражданнарның иминлеген тәмин итү һәм РФ УК 21 ст. буенча тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартларны тудыру өчен билгеләнгән саклык зоналарында һәм санитар-яклау зоналарында, агачларны, куаклыкларны, лианаларны кисү түбәндәге максатларда рөхсәт ителә:

- 1) жир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен гамәлгә ашыру;
- 2) фойдалы казылма ятмаларын эшләү;
- 3) сусаклагычлардан һәм бүтән ясалма су объектларыннан, шулай ук гидротехника корылмаларыннан, диңгез портларыннан, диңгез терминалларыннан, елга портларыннан, причаллардан файдалану;
- 4) электртрапшыру линияләреннән, элементә линияләреннән, юллардан, торбаүткәргечләрдән һәм линияле башка объектлардан, шулай ук күрсәтелгән объектларның аерылгысыз технологик өлешә булып торган корылмалардан файдалану;
- 5) үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү;
- 6) рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру;
- 7) дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру.

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү һәм фойдалы казылма ятмаларын эшләү буенча эшләргә гамәлгә ашыруга бәйлә объектлар, тиешле эшләргә башкару чорлары тәмамланганнан соң, жир асты байлыклары турындагы законнарда туры китереп, консервацияләнергә яисә юкка чыгарылырга тиеш.

Гидротехника корылмалары су турындагы законнарда туры китереп консервацияләнергә яисә юкка чыгарылырга тиеш.

Гражданнарның иминлеген тәмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен зарури шартлар тудыру өчен билгеләнгән агачларны,

куаклыкларны, лианаларны сайланма һәм тоташ кисүләр рөхсәт ителә, шул исәптән саклык зоналарында һәм санитар-яклау зоналарында, түбәндәге максатларда:

- 1) жир асты байлыкларын геологик өйрәнү эшләрен гамәлгә ашыру;
- 2) файдалы казылма ятмаларын эшләү;
- 3) сусаклагычлардан һәм бүтән ясалма су объектларыннан, шулай ук гидротехника корылмаларыннан, дингез портларыннан, дингез терминалларыннан, елга портларыннан, причаллардан файдалану;
- 4) электртрапшыру линияләреннән, элементә линияләреннән, юллардан, торбаүткәргечләрдән һәм башка линияле объектлардан файдалану;

Яклаучы урманнарда РФ УК 21 ст. 5 өлешендә каралган агачларны, куаклыкларны, лианаларны сайланма һәм тоташ кисүләр урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү Россия Федерациясе законнары нигезендә тыелмаган яки чикләнгән очракларда рөхсәт ителә.

Урман инфраструктурасын төзүгә бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм (яки) эксплуатацияләү буенча файдаланылган жирләр рекультивацияләнергә тиешле.

Урманчылык территориясендә урман инфраструктурасын төзүгә бәйле булмаган чираттагы объектлар бар:

Ясалма катламлы автомобиль юллары – 49,6 чм.

ЛЭП – 60 чм;

бүтән трассалар – 27 чм;

нефтьүткәргечләр – 63 чм;

газүткәргечләр – 4,0

Территориаль планлаштыру схемасы буенча урманчылык территориясендә өстәмә объектлар планлаштырылмый. Башка категориягә караган, урманнар урнашкан жирләрдә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү урманнарның максатчан билгеләнеше буенча башка федераль законнарда каралган очракларда рөхсәт ителә.

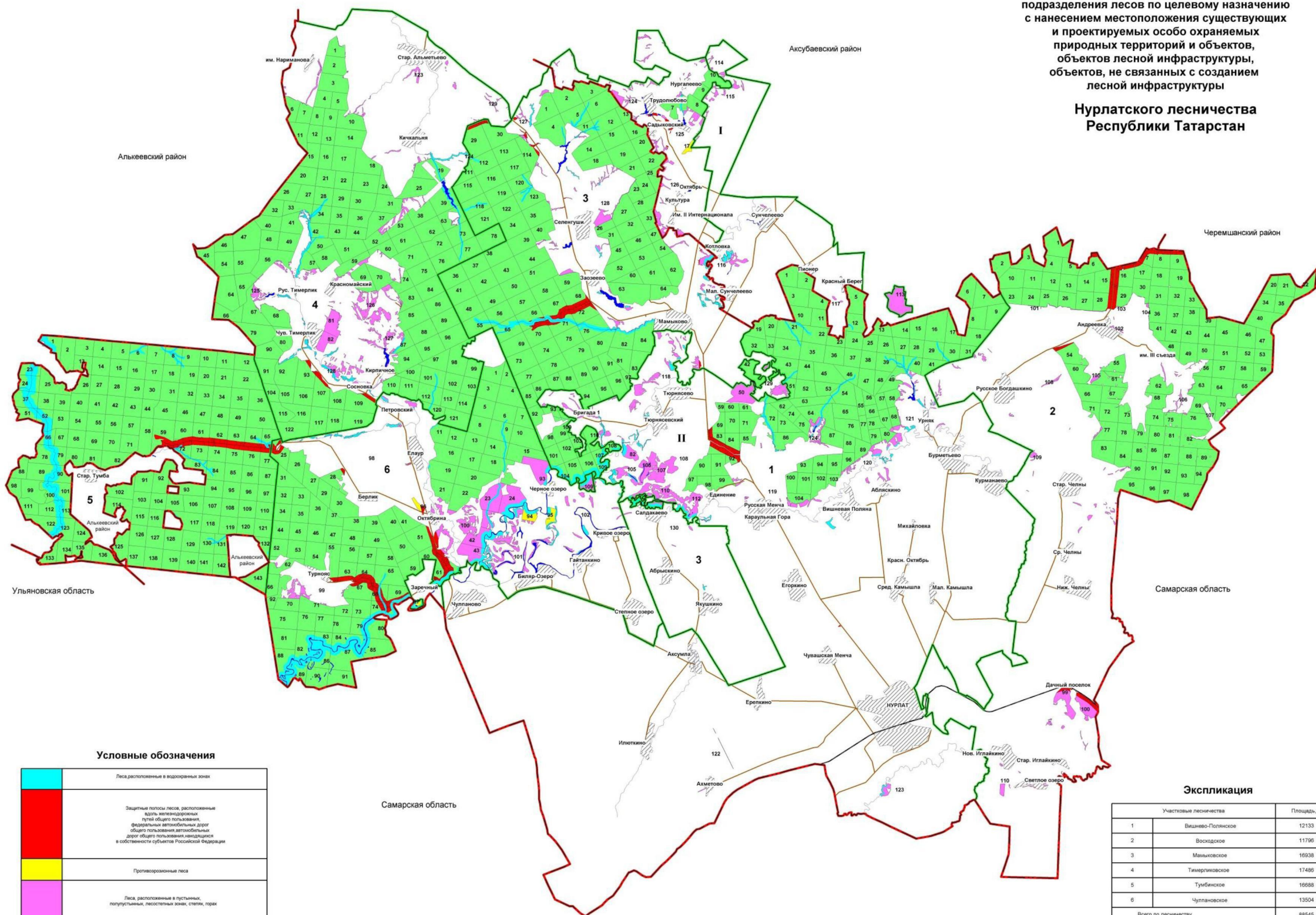
Урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдаланылган жирләр РФ ТРЭМның һәм Роскомземның «Жирләрне рекультивацияләү, туфракның уңдырышлы катламын салдыру, саклау һәм нәтижәле файдалану турында төп нигезләмәләр раслау турында» 1995 елның 22 декабрендәге № 525/67 боерыгы нигезендә рекультивацияләнергә тиеш.

Урманнарны максатчан билгеләнеше буенча, гамәлдәге һәм проектлана торган махсус сакланучы табигать территорияләрен, урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын, урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны тамгалап, кварталлар буйлап бүлгәләнеше № 3 карта-схемада күрсәтелде.

КАРТА-СХЕМА

подразделения лесов по целевому назначению с нанесением местоположения существующих и проектируемых особо охраняемых природных территорий и объектов, объектов лесной инфраструктуры, объектов, не связанных с созданием лесной инфраструктуры

Нурлатского лесничества
Республики Татарстан

Условные обозначения

	Леса, расположенные в водохранимых зонах
	Защитные полосы лесов, расположенные вдоль железнодорожных путей общего пользования, федеральных автомобильных дорог общего пользования, автомобильных дорог общего пользования, находящихся в собственности субъектов Российской Федерации
	Противопожарные леса
	Леса, расположенные в пустынных, полупустынных, лесостепных зонах, степях, горах
	Эксплуатационные леса

Экспликация

Участковые лесничества		Площадь, га
1	Вишнево-Полянское	12133
2	Восходское	11796
3	Мамыновское	16938
4	Тимирязевское	17496
5	Тубинское	16688
6	Чуплановское	13504
Всего по лесничеству		88545
Административный район		Площадь, га
I	Аксубаевский	954
II	Нурлатский	87591

1.2. Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан файдалану гражданның, юридик затлар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Шул ук вакытта, РФ Урман кодексының 5 ст. чыгып, урман динамикалы рәвештә яңара һәм трансформациягә бирелә торган табигый ресурс буларак карала, чөнки югарыда аталган статья нигезендә урманнардан файдалану, аларны саклау, яклау һәм яңадан үстерү экологик система яки табигый ресурс кебек урман төшенчәсеннән чыгып гамәлгә ашырыла.

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре РФ УК 25 статьясында билгеләнгән.

Урманнардан файдалану түбәндәге очракларда мөмкин:

- 1) үзгәч эзерләү;
- 2) чәер эзерләү;
- 3) агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу;
- 4) азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен эзерләү;
- 5) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру;
- 6) авыл-хужалыгын алып бару;
- 7) фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру;
- 8) рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру;
- 9) урман плантацияләрен утырту һәм аларны эксплуатацияләү;
- 10) жимешле, жыләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү.
- 11) урман үсемлекләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү;
- 12) жир асты байлыklarын геологик өйрәнү эшләрен башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләү;
- 13) сусаклагычлар һәм бүтән ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корымалары, диңгез портлары, диңгез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм эксплуатацияләү;
- 14) линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү;
- 15) үзгәч һәм башка урман ресурсларын эшкәртү;
- 16) дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру;
- 17) РФ УК 6 статьясының 2 өлеше нигезендә билгеләнгән бүтән төрләре.

Урманчылык территориясендә урманнардан кварталларга бүлөп рөхсәтле файдалану төрләре 5 таблицада күрсәтелде.

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре

Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Кишәрлек урманчылыгының атылышы	Кварталлар яки аларның өлешләре исемлеге	Мәйданы, га
1	2	3	4
Агач материалы әзерләү (РФ УК 25, 29 ст.)	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938
	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504
	Жәмгысе		88545
Чәер әзерләү (РФ УК 25, 31 ст.)	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938
	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504
	Жәмгысе		88545
Агач булмаган урман ресурслары әзерләү һәм жыю (РФ УК 25, 32 ст.)	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938
	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504
	Жәмгысе		88545
Азык-төлек урман ресурслары әзерләү һәм дару үләннәре жыю (РФ УК 25, 35 ст.)	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938
	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504
	Жәмгысе		88545
Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру (РФ УК 25, 36 ст.) Тыела: урман-парк зоналары, яшел зоналар, шәһәр урманнары.	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938
	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504
	Жәмгысе		88545

<p>Авыл хужалыгы алып бару (РФ УК 25, 38 ст.) Тыела: урман-парк зоналары, шәһәр урманнары. МСК, яшел зоналар, печән чабу белән умартачылыктан гайре тыела.</p>	<p>Чияле Алан</p>	<p>кв.7,8,11,14,17,25,27,28, 33,37,38,44,52,55,62,70,84, 93-95,107,108,122 кв. өлешләре: 1- 6,9,10,12,13, 15,16,18- 24,26,29-32,34-36,39- 43,45-51,53,54,56-61,63- 69,71-80,82-83,85-92,96- 106,109-116,118- 121,123,124</p>	<p>9687</p>
	<p>Восход</p>	<p>кв.10-12,18,20,31,32,34, 35,37,38,43,44,49-52,56- 58,61,63,64,67-69,72-76, 78-81,84-88,90-93,96-98, 106 кв. өлешләре: 1-9,13-17,19,21- 30,33,36,39-42,45-48,53- 55,59,60,62,65,66,70,71,77, 82,83,89,94,95,99,100,103, 105,107,109,110</p>	<p>10411</p>
	<p>Мамык</p>	<p>кв.14,23,2477,81,85,86,92, 95-98,102,103, кв. өлешләре: 1-13,15- 22,25-76, 78-80,82-84,87- 91, 93, 94, 99-101, 104-130</p>	<p>12520</p>
	<p>Тимерлек</p>	<p>кв.4-9,11,12,15,16,20,22, 27,30,41,45-47,49,51-54, 60,62,68-72,74-76,78-80, 86,90,99,100,103-106,113- 116 кв. өлешләре: 1- 3,10,13,14,17-19,21,23- 26,28,29,31-40, 42,43,48,50,55-59,61,63- 67,73,77,81-85,87-89,91- 98,101,102,107-112,117- 128</p>	<p>14955</p>
	<p>Тумба</p>	<p>кв.2-5,10-18,20,21,25- 30,33-36,39-42,46,48- 50,53-56,62,63,67,69,75- 77,85-87,91-99,102-104, 106,107,110,111,114-116, 118,121,124-129,133-143 кв. өлешләре: 1,6-9,19,22- 24, 31,32,37,38,43-45,47, 51, 52,57-61,64-66,70- 74,78-84,88- 90,100,101,105, 108, 109,112,113,117,119,120, 122,123,130,130</p>	<p>14900</p>

	Чулпан	кв.25,32,59,72,76-78,92 кв. өлешлөре:1-24,26-31,33-58,60-71,73-75,79-91,93-98,100,102	8985
	Жәмгысе		71758
Фәнни-тикшеренү, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру (РФ УК 25, 40 ст.)	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938
	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504
	Жәмгысе		88545
Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру (РФ УК 25, 41 ст.)	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938
	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504
	Жәмгысе		88545
Урман плантацияләре булдыру һәм аларны эксплуатацияләү (РФ УК 25, 42 ст.) Тыела: яклаучы урманнар, МСК	Чияле Алан	кв.7,8,11,14,17,25,27,28,33,37,38,44,52,55,62,70,84,93-95,107,108,122 кв. өлешлөре:1-6,9,10,12,13, 15,16,18-24,26,29-32,34-36,39-43,45-51,53,54,56-61,63-69,71-80,83-92,96-100,102-104	8707
	Восход	кв.10-12,16,18,20,31,32,34,35,43,44,49-52,57,58, 61,63,64,67-69,72-76,78-81,84-88,90-93,96-98 кв. өлешлөре: 1-9,13-15,17, 19, 21-30,36-42,45-48,53-56, 59, 60, 62, 65,66,70,71,77,82,83,89,94,95,	10064
	Мамык	кв.14,23-25,77,81,85,86,92,95-98,102-103 кв. өлешлөре: 1-13, 15, 16,18-22,25-76,78-80,82-84,87-91,93-94,99-101,104-123	12126

	Тимерлек	кв.4-9,11,12,15,16,22,27, 41,45,46,47,49,51-54,60, 62,68-72,74-76,78-80,86, 90,99,100,103-106,113-116 кв. өлешләрә: 1- 3,10,13,14,17-21,23-26,28- 40,42-44,48, 50,55- 59,61,63-67, 73, 77, 83- 85,87-89,91-98,101, 102,107-112,117-122	14648
	Тумба	кв.2-5,10-18,20,21,25- 130,33-36,39-42,46-50,53- 56,68-70,85-87,91-99,102- 104,106,107,110,111,114- 116,118,121,124-129,133- 143 кв. өлешләрә: 1,6-9,22- 24,31, 32,37,38,43- 45,47,51,52, 57-67,71- 84,88,89	14504
	Чулпан	кв.32,59,72,76-78,92 кв. өлешләрә: 1-22,25- 31,33-41,44-58,60-71,73- 75,79-91	8066
	Жәмгысе		68115
Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре, дару үләннәрә үстерү (РФ УК 25, 39 ст.)	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938
	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504
	Жәмгысе		88545
Жир асты байлыklarын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмалары эшләр буенча эшләр башкару (РФ УК 25, 25,43 ст.) Тыела: урман-парк зоналары, яшел зоналар, шәһәр урманнары.	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938
	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504
	Жәмгысе		88545
Сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү (РФ УК 25, 25,44 ст.)	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938
	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504
	Жәмгысе		88545
Электртрапшыру линияләре, элементә линияләре, юллар, торбаүткәргечләр һәм линияле	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938

башка объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү (РФ УК 25, 45 ст.)	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504
	Жәмгысе		88545
Агач материалы һәм башка төрле урман ресурслары эшкәртү (РФ УК 25, 46 ст.) Тыела: яклаучы урманнар, МСК.	Чияле Алан	кв.7,8,11,14,17,25,27,28, 33,37,38,44,52,55,62,70,84, 93-95,107,108,122 кв. өлешләре: 1- 6,9,10,12,13, 15,16,18- 24,26,29-32,34-36,39- 43,45-51,53,54,56-61,63- 69,71-80,83-92,96-100,102- 104	8707
	Восход	кв.10-12,16,18,20,31,32, 34,35,43,44,49-52,57,58, 61, 63,64,67-69,72-76,78-81, 84-88,90-93,96-98 кв. өлешләре: 1-9,13-15, 17, 19, 21-30,36-42,45- 48,53-56, 59,60,62,65,66,70,71,77,82, 83,89,94,95,	10064
	Мамык	кв.14,23-25,77,81,85, 86,92,95-98,102-103 кв. өлешләре: 1- 13,15,16,18-22,25-76,78- 80,82-84,87-91,93-94,99- 101,104-123	12126
	Тимерлек	кв.4-9,11,12,15,16,22,27, 41,45,46,47,49,51-54,60, 62,68-72,74-76,78-80,86, 90,99,100,103-106,113-116 кв. өлешләре: 1- 3,10,13,14,17-21,23-26,28- 40,42-44,48, 50,55- 59,61,63-67, 73, 77, 83- 85,87-89,91-98,101, 102,107-112,117-122	14648
	Тумба	кв.2-5,10-18,20,21,25- 130,33-36,39-42,46-50,53- 56,68-70,85-87,91-99,102- 104,106,107,110,111,114- 116,118,121,124-129,133- 143 кв. өлешләре: 1,6-9,22- 24,31, 32,37,38,43- 45,47,51,52, 57-67,71- 84,88,89	14504

	Чулпан	кв.32,59,72,76-78,92 кв. өлөшлөрө:1-22,25-31,33-41,44-58,60-71,73-75,79-91	8066
	Жәмгысе		68115
Дини эшчәнлекне гамэлгә ашыру (РФ УК 25, 47 ст.)	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938
	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504
	Жәмгысе		88545
Бүтән төрлөрө	Чияле Алан	кв.1-80,82-124	12133
	Восход	кв.1-110	11796
	Мамык	кв.1-130	16938
	Тимерлек	кв.1-120	17486
	Тумба	кв.1-143	16688
	Чулпан	кв.1-102	13504

2 БҮЛЕК. УРМАННАРДАН РӨХСӨТЛЕ ФАЙДАЛАНУ НОРМАТИВЛАРЫ, ПАРАМЕТРЛАРЫ ҺӘМ ЧОРЛАРЫ, УРМАННАРНЫ САКЛАУ, ЯКЛАУ ҺӘМ ЯҢАДАН ҮСТЕРҮ БУЕНЧА НОРМАТИВЛАР

2.1. Урманнарда агач материалы эзерләү өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнарда агач материалы эзерләү өчен файдалану РФ УК 29, 29.1, 30 статьялары, РФ Табигать министрлыгының 2016 елның 13 сентябрендәге № 474 боерыгы белән расланган Агач материалы эзерләү кагыйдәләре белән регламентлана.

Үзагач эзерләү эшмәкәрлек эшчәнлегенә максатларында гражданнар, юридик затлар тарафыннан, шулай ук гражданнар тарафыннан – шәхси максатларда (жылыту, төзелмәләр торгызу һ.б. өчен) гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Эшмәкәрлек эшчәнлегенә максатларында үзагач эзерләү урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырыла.

Татарстан Республикасы законында каралган искәртмәле очракларда, дүрләт ихтыяжларын яки муниципаль ихтыяжларны тәмин итү өчен урман утыртмаларын сату-алу шартнамәләре нигезендә үзагач эшкәртү рөхсәт ителә.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе 10 елдан 49 елга кадәрге чорга төзелә.

Шәхси ихтыяжлар өчен үзагач эзерләү урман утыртмаларын сату-алу шартнамәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

Үзагач эзерләү эксплуатацияләнгән урманнарда һәм яклаучы урманнарда гамәлгә ашырыла.

Чикләрендә агач материалы эзерләү өчен урманнарда файдалану рөхсәт ителгән кварталлар исемлегенә 5 таблицада күрсәтелде.

Диләнде (урман кишәрлегенә кисү өчен билгеләнгән урман утыртмалары урнашкан бер өлешендә, урман-таксация бүлемтегендә, урман кварталында) агач материалы эзерләү өчен түбәндәгеләрне кисү рөхсәт ителә:

- 1) өлгергән, картайган урман утыртмаларын;
- 2) урманнарны тәрбия кылганда, һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кискәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән, картайган урман утыртмаларын;
- 3) РФ УК 13, 14 һәм 21 статьяларында каралган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә теләсә нинди яшьтәге урман утыртмаларын.

Яклаучы урманнарда тоташ кисүләр РФ УК 21 ст. 5.1 өлешендә каралган очракларда һәм сайланма кисүләр урмандагы үзләренә тирәлек хасил итүче, су саклаучы, санитар-гигиена, савыктыру һәм башка төрле файдалы вазыйфаларын югалта башлаган агачларны алмаштыруны тәмин итмәгән очракларда гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлегеннән агач материалы эзерләү максатларында файдаланучы зат тарафыннан урман утыртмаларын һәр диләнkedә кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау һәм эзер үзагачны алып чыгу, урман декларациясе нигезендә декларацияләнергә тиешле датадан башлап 12 ай эчендә, яисә, агач материалын урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсе яки РФ УК 19 ст. 5 өлешендә күрсәтелгән контракт нигезендә эзерләгән очракта, – урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсендә билгеләнгән чор дәвамында гамәлгә ашырыла.

Диләнке хисабыннан артып китүче күләмдә, шулай ук кисентеләрнең яшен бозып, үзагач эзерләү тыела.

2.1.1. Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кисү буенча файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме

Файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләмен исәпләп чыгару РФ УК 29 ст., «Хисапка кертелгән диләнке күләмен исәпләп чыгару тәртибен раслау турында» 27.05.2011 № 191 Рослесхоз боерыгы, «Кисентеләрнең яшен билгеләү турында» 09.04.2015 № 105 Рослесхоз боерыгы нигезендә гамәлгә ашырыла.

Өлеге урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу чорында өлгергән һәм картайган урман агачларын сайланма кисүләр буенча хисапка кертелгән диләнке күләме 6 таблицада китерелә һәм календарь елы башыннан гамәлгә кертелә.

Урман хужалыгы регламенты гамәлдә булу чорына өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын сайланма кисүләр
буенча файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме

Күрсәткечләр	Барлыгы		Шул исәптән тулылыклар буенча													
	га	Мең кбм	1.0		0.9		0.8		0.7		0.6		0.5		0.3-0.4	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17

Ирекле сайланма кисү
Су сакл. зоналарында урн. урманнар
Т/к имән 1-3б

Хисапка кертелле	8	1.4									8	1.4				
Гомуми запастан урт.		10										10				
Бер мәртәбәлә киселә		0.1										0.1				
Уртача кабатлану чоры		10										10				
Ел саен файдалану тамыр																
ликвид																
эшкә яраклы																

Ирекле сайланма кисү
Су сакл. зоналарында урн. урманнар
Усаклы

Хисапка кертелле	18	4.0					1	0.3	9	2.1	8	1.6				
Гомуми запастан урт.		14						25		15		10				
Бер мәртәбәлә киселә		0.6						0.1		0.3		0.2				
Уртача кабатлану чоры		7						7		7		7				
Ел саен файдалану тамыр	2	0.1														
ликвид		0.1														
эшкә яраклы																

Ирекле сайланма кисү
Су сакл. зоналарында урн. урманнар
Кара зирекле

Хисапка кертелле	8	1.5									8	1.5				
Гомуми запастан урт.		10										10				
Бер мәртәбәлә киселә		0.2										0.2				
Уртача кабатлану чоры		7										7				
Ел саен файдалану																

тамыр																
ликвид																
эшкә яраклы																

Ирекле сайланма кисү
Су сакл. зоналарында урн. урманнар
Юкәле

Хисапка кертелле	6	1.2									6	1.2				
Гомуми запастан үрт.		10										10				
Бер мәртәбәлә киселә		0.1										0.1				
Уртача кабатлану чоры		7										7				
Ел саен файдалану																
тамыр																
ликвид																
эшкә яраклы																

Жәмгысе: Су сакл. зоналарында урн. урманнар

Хисапка кертелле	40	8.1					1	0.3	9	2.1	30	5.7				
Гомуми запастан үрт.		12						25		15		10				
Ел саен файдалану																
тамыр	2	0.1										0.1				
ликвид		0.1										0.1				
эшкә яраклы																

Ирекле сайланма кисү
Авт. юллары һәм т/юллар буйларында урн. яклаучы урман полосалары
Т/к имән 1-35

Хисапка кертелле	6	1.1									6	1.1				
Гомуми запастан үрт.		15										15				
Бер мәртәбәлә киселә		0.2										0.2				
Уртача кабатлану чоры		10										10				
Ел саен файдалану																
тамыр																
ликвид																
эшкә яраклы																

Ирекле сайланма кисү
Авт. юллары һәм т/юллар буйларында урн. яклаучы урман полосалары
Усаклы

Хисапка кертелле	48	11.7							34	8.7	14	3				
Гомуми запастан үрт.		22								25		15				
эшкә яраклы		0.1								0.1						
Бер мәртәбәлә киселә		2.6								2.2		0.4				

Уртача кабатлану чоры	7							7	7				
Ел саен файдалану тамыю	7	0.4						0.3	0.1				
ликвид		0.3						0.2	0.1				
эшкә яраклы		0.1						0.1					

Ирекле сайланма кисв

Яклаучы урманнар категориясе – уртак файдаланудагы т/ю, уртак файдаланудагы федераль юллар буйларында урнашкан, РФ субъекты мөлкәтендә торучы уртак файдаланудагы автомобиль юллары буйларында урнашкан яклаучы урман полосалары

Юкәле

Хисапка кертелле	4	0.6						4	0.6				
Гомуми запастан урт.		15							15				
Бер мәртәбәлә киселә		0.1							0.1				
Уртача кабатлану чоры	7							7					
Ел саен файдалану тамыю													
ликвид													
эшкә яраклы													

Жәмгысе: уртак файдаланудагы т/ю, РФ субъекты мөлкәтендә торучы уртак файдаланудагы федераль автомобиль юллары буйларында урнашкан яклаучы урман полосалары

Хисапка кертелле	58	13.4					34	8.7	23	4.7			
Гомуми запастан урт.		22						25		15			
Ел саен файдалану тамыю	7	0.4						0.3		0.1			
ликвид		0.3						0.2		0.1			
эшкә яраклы		0.1						0.1					

Ирекле сайланма кисв

Яклаучы урман категориясе – дала, ярымдала, урман-дала, урман-тундра зоналарында, чүлләрдә, тауларда урнашкан урманнар Т/к имән 1-36

Хисапка кертелле	29	4.9						29	4.9				
Гомуми запастан урт.		10							10				
Бер мәртәбәлә киселә		0.5							0.5				
Уртача кабатлану чоры	10							10					
тамыю													
ликвид													
эшкә яраклы													

Ирекле сайланма кисв

Яклаучы урман категориясе – дала, ярымдала, урман-дала, урман-тундра зоналарында, чүлләрдә, тауларда урнашкан урманнар Каенлы

Хисапка кертелле	2	0.4						2	0.4				
------------------	---	-----	--	--	--	--	--	---	-----	--	--	--	--

Гомуми запастан үрт.	10									10				
Бер мөртөбөлө киселә														
Уртача кабатлану чоры	7									7				
Ел саен файдалану тамыу														
ликвил														
эшкә яраклы														

Ирекле сайланма кисү

Яклаучы үрман категориясе – дала, ярымдала, үрман-дала, үрман-тундра зоналарында, чүллөрдә, тауларда үрнашкан үрманнар

Усаклы

Хисапка кертелле	94	21.9				8	2.4	38	9.6	48	9.9			
Гомуми запастан үрт.	14						25		15		10			
Бер мөртөбөлө киселә	3						0.6		1.4		1			
Уртача кабатлану чоры	7						7		7		7			
Ел саен файдалану тамыу	13	0.4					0.1		0.2		0.1			
ликвил		0.3					0.1		0.1		0.1			
эшкә яраклы		0.1												

Ирекле сайланма кисү

Яклаучы үрман категориясе – дала, ярымдала, үрман-дала, үрман-тундра зоналарында, чүллөрдә, тауларда үрнашкан үрманнар

Кара зирекле

Хисапка кертелле	108	22.8								108	22.8			
Гомуми запастан үрт.	10								15		10			
Бер мөртөбөлө киселә	2.3										2.3			
Уртача кабатлану чоры	7										7			
Ел саен файдалану тамыу	15	0.3									0.3			
ликвил		0.3									0.3			
эшкә яраклы		0.2									0.2			

Ирекле сайланма кисү

Яклаучы үрман категориясе – дала, ярымдала, үрман-дала, үрман-тундра зоналарында, чүллөрдә, тауларда үрнашкан үрманнар

Юкәле

Хисапка кертелле	13	2.4								13	2.4			
Гомуми запастан үрт.	10								15		10			
Бер мөртөбөлө киселә	0.2										0.2			
Уртача кабатлану чоры	7										7			
Ел саен файдалану тамыу														
ликвил														

эшкә яраклы																			
-------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Жәмгысе: далаларда, ярымдала, урман даласы, урман-тундра зоналарында, чүлләрдә, тауларда урнашкан урманнар

Хисапка кертелле	246	52.4					8	2.4	38	9.6	200	40.4							
Гомуми запастан үрт.		12						25		15		10							
Ел саен файдалану																			
тамыр	28	0.7						0.1		0.2		0.4							
ликвид		0.6						0.1		0.1		0.4							
эшкә яраклы		0.3										0.3							

Жәмгысе: Ирекле сайланма кисү

Хисапка кертелле	344	73.9					10	2.7	81	20.4	253	50.8							
Гомуми запастан үрт.		13						25		19		10							
Ел саен файдалану																			
тамыр	29	0.8						0.1		0.3		0.4							
ликвид		0.7						0.1		0.3		0.3							
эшкә яраклы		0.3								0.2		0.1							

Жәмгысе: ирекле сайланма кисү, яклаучы урманнар

Хисапка кертелле	344	73.9					10	2.7	81	20.4	253	50.8							
Гомуми запастан үрт.		13						25		19		10							
Ел саен файдалану																			
тамыр	29	0.8						0.1		0.3		0.4							
ликвид		0.7						0.1		0.3		0.3							
эшкә яраклы		0.3								0.2		0.1							

Жәмгысе: ирекле сайланма кисү, каты яфраклылар

Хисапка кертелле	43	7.3									43	7.3							
Гомуми запастан үрт.		11										11							
Ел саен файдалану																			
тамыр																			
ликвид																			
эшкә яраклы																			

Жәмгысе: ирекле сайланма кисү, йомшак яфраклылар

Хисапка кертелле	301	66.5					10	2.7	81	20.4	210	43.4							
Гомуми запастан үрт.		14						25		19		10							
Ел саен файдалану																			
тамыр	29	0.8						0.1		0.3		0.4							
ликвид		0.7						0.1		0.3		0.3							
эшкә яраклы		0.3								0.2		0.1							

7 таблица.

Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын тоташ кисү буенча файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме

Хужалык бүлектәге һәм өстенлек итүче токым	Урман үсемлекләре белән капланган жирләр, га	Шул исәптән яшь төркемнәре буенча						Запас өлгергән һәм картайган	Урт. запас 1 гект. эксплуат. фондын а м³	Уртача тамыр үсеше мең м³	Яше (кисенте)	Исәпкә тотылачак диләнкеләр, мең м³				Кабул итүгә тәкъдим ителгән диләнке хисабы					Эксплуатация фонды буенча эллар саны	Утыртмаларны күздә тотылган калдык өлеше,	
		Үсеш теләре	Урта яшьле		Өлгереп килүче	өлгергән һәм картайган						Тигез файдаланудагы	2 нче яшь категориясе	1 нче яшь категориясе	Интеграл	Майданыга	Запас тамыр мең м³	Ликвидта				Өлгереп килүче	Өлгергән һәм картайган
			Барлыгы	Хисапкә кертелде		Барлыгы	шул исәптән картайган											барлыгы	шул исәптән эшкә яраклы	% эшлекле ликвидлыга карата			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	

Эксплуатацияләгән урманнар

Нарат, 1Б-2 бон. Нарат	4772	1875	2729	2729	145	23	—	4,3	187	20,1	8120	59	48	4	22	1	0,2	0,2	0,2	89	12	573	87	
Чыршы, 1Б-3 бон. Чыршы	1844	1838	6	6	—	—	—	—	—	5,3	8120	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Б/кәүс. имән Имән	2744	1052	1352	659	229	41	—	8,2	200	6,4	10120	28	17	9	18	4	0,8	0,7	0,4	62	10	572	53	
Т/к имән 1-3б Имән	730	3	20	14	124	583	98	95,7	164	1,6	6110	12	24	35	25	24	3,9	3,4	2,3	67	25	14	467	
Т/к имән 4-5б Имән	10	1	—	—	—	9	9	1,1	125	—	5110	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	
Өрәнгеле Өрәнге	1067	233	786	156	20	28	—	4,1	146	2,7	6110	17	7	2	11	2	0,3	0,3	0,1	33	13	156	28	
Карамалы Карамалы	46	1	34	26	—	11	—	1,7	154	0,1	6110	1	1	1	1	1	0,1	0,1	—	—	17	26	1	
Каенлы Каен	15764	856	10033	5692	3145	1730	58	280,8	162	51,0	6110	258	352	244	327	169	27,4	24,0	13,3	55	10	5692	3185	
Кара зирекле Кара зирек	1653	19	565	256	355	714	—	129,0	181	4,5	6110	27	44	54	45	40	7,2	6,3	3,9	62	18	256	669	
Усаклы Усак	27380	6392	4084	4084	3890	13014	1249	2852,2	219	114,6	4110	668	700	845	701	701	153,5	124,8	46,0	32	18	4084	9894	
Юкәле Юкә	7061	230	1599	556	1174	4058	1537	704,7	174	16,5	6110	116	193	262	201	201	34,9	30,2	17,4	58	20	556	3222	
Юкәле Нектарлы	1713	96	1617	918	—	—	—	—	—	4,7	8110	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	555	38

Тирэктэ	5	2	2	2	1	-	-	-	-	-	41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	
Талы	28	17	10	10	-	1	-	0,1	160	0,1	41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	1	
Эксплуатация буенча жэмгысе	64877	12615	22837	15108	9193	20212	2951	4081,9	202	227,6		1231	1410	1458	1378	1143	228,3	190,0	77,6	41	18	12496	17655
Ылыслы	6616	3713	2735	2735	145	23	-	4,3	187	25,4		82	48	4	26	1	0,2	0,2	0,2	89	12	573	87
Каты яфракы	4597	1290	2192	855	443	672	107	110,8	165	10,8		58	49	47	55	31	5,1	4,5	2,8	62	22	768	558
Йомшак яфракылар	53604	7612	17910	11518	8565	19517	2844	3966,8	203	191,4		1091	1313	1407	1297	1111	223,0	185,3	74,6	40	18	11155	17010

2.1.2. Урманнарны тәрбияләгәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын кисү буенча файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме (агач материалы алуның ел саен рөхсәт ителгән күләме)

8 таблица.

Урманнарны тәрбияләгәндә урта яшьле, өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман утыртмаларының файдалану өчен билгеләнгән диләнке күләме (агач материалы алуның ел саен рөхсәт ителгән күләме)

№ п.п.	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Урманнарны тәрбия кылу төрләре							
			Сирәкләүләр	Аркылы кисүләр	Яңарту кисүләре	Рәвешен үзгәртеп кисүләр	Реконструкция кисүләре	Берән-сәрән агачларны кисү	Жэмгысе	
1	2	3	5	6	7	8	9	10	11	

Яклаучы урманнар
Хужалык: Ылыслы
Нарат

1	Урманчылык таләпләре буенча	га	72,7	15,7					88,4
---	-----------------------------	----	------	------	--	--	--	--	------

	ачыкланган фонды	мең кбм	3,7	1					4,7
2	Кабатлану чоры	ел	10	15					
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	5,7						5,7
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	0,3						0,3
	ликвидлы	кбм	0,2						0,2
	эшкө яраклы		0,1						0,1

Чыршы

1	Урманчылык талөплөре буенча	га	18,7						18,7
	ачыкланган фонды	мең кбм	0,6						0,6
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең							
	ликвидлы	кбм							
	эшкө яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Ылыслы

1	Урманчылык талөплөре буенча	га	91,4	15,7					107,1
	ачыкланган фонды	мең кбм	4,3	1,0					5,3
2									
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	5,7						5,7
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	0,3						0,3
	ликвидлы	кбм	0,2						0,2
	эшкө яраклы		0,1						0,1

Хужалык: Катты яфраклы

Имән

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	21,1	3,0				24,1
		мең кбм	0,8	0,1				0,9
2	Кабатлану чоры	ел	10	15				
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	1,6					1,6
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0,1					0,1
	ликвидлы							
	эшкә яраклы							
Хужалык буенча жәмгысе: каты яфраклы								
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	21,1	3,0				24,1
		мең кбм	0,8	0,1				0,9
2								
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	1,6					1,6
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0,1					0,1
	ликвидлы							
	эшкә яраклы							

Хужалык: Йомшак яфраклы

Усак

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		50,9				50,9
		мең кбм		3,0				3,0
2	Кабатлану чоры	ел		10				
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га		4,9				4,9

	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең		0,4					0,4
	ликвидлы	кбм		0,2					0,2
	эшкә яраклы								
Каен									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	3,1	16,2					19,3
		мең	0,1	1,1					1,2
		кбм							
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га		1,3					1,3
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең		0,1					0,1
	ликвидлы	кбм		0,1					0,1
	эшкә яраклы								
Юкә									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	3,1	6,2					9,3
		мең	0,1	0,3					0,4
		кбм							
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га		0,6					0,6
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең		0,1					0,1
	ликвидлы	кбм							
	эшкә яраклы								
Хужалык буенча жәмгысе: Йомшак яфраклы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	6,3	73,3					79,6
		мең	0,2	4,4					4,6
		кбм							
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								

	мәйданы	га		6,8					6,8
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең		0,6					0,6
	ликвидлы	кбм		0,3					0,3
	эшкә яраклы								

Яклаучы урманнар буенча жәмгысе

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	118,8	92,0					210,8
		мең	5,3	5,5					10,8
		кбм							
2	Кабатлану чоры	ел							
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	7,3	6,8					14,1
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	0,4	0,6					1,0
	ликвидлы	кбм	0,2	0,3					0,5
	эшкә яраклы		0,1						0,1

Эксплуатацияләнгән урманнар

Хужалык: Ылыслы

Нарат

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	642,8	1014,1					1656,9
		мең	29,9	63,1					93,0
		кбм							
2	Кабатлану чоры	ел	10	15					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	63,9	67,6					131,5
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	3,3	5,0					8,3
	ликвидлы	кбм	2,1	3,4					5,5
	эшкә яраклы		1,4	2,4					3,8

Чыршы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	439,5						439,5
		мең	15,4						15,4

		кбм							
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	44,0						44,0
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	1,7						1,7
	ликвидлы	кбм	1,1						1,1
	эшкә яраклы		0,6						0,6
Карагач									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		1,0					1,0
		мең кбм		0,1					0,1
2	Кабатлану чоры	ел		15					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең							
	ликвидлы	кбм							
	эшкә яраклы								
Хужалык буенча жәмгысе: Ылыслы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	1082,3	1015,1					2097,4
		мең кбм	45,3	63,2					108,5
2	Кабатлану чоры								
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	107,9	67,6					175,5
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	5,0	5,0					10,0
	ликвидлы	кбм	3,2	3,4					6,6
	эшкә яраклы		2,0	2,4					4,4

Хужалык: Каты яфраклы

Имән

1	Урманчылык таләпләре ачыкланган фонды	буенчага	449,3	3,9				453,2
		мең кбм	13,8	0,1				13,9
2	Кабатлану чоры	ел	10	15				
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	43,3					43,3
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең	1,5					1,5
	ликвидлы	кбм	0,8					0,8
	эшкә яраклы		0,3					0,3

Хужалык буенча жәмгысе: Каты яфраклы

1	Урманчылык таләпләре ачыкланган фонды	буенчага	449,3	3,9				453,2
		мең кбм	13,8	0,1				13,9
2	Кабатлану чоры							
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	43,3					43,3
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең	1,5					1,5
	ликвидлы	кбм	0,8					0,8
	эшкә яраклы		0,3					0,3

Хужалык: Йомшак яфраклы

Каен

1	Урманчылык таләпләре ачыкланган фонды	буенчага	437,0	1143,5				1580,5
		мең кбм	17,8	53,9				71,7
2	Кабатлану чоры	ел	10	10				
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	43,7	113,8				157,5
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең	1,8	5,7				7,5

	ликвидлы	кбм	1,2	4,4					5,6
	эшкә яраклы		0,6	2,6					3,2

Усак

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	1334,9	1527,8					2862,7
		мең кбм	38,8	62,8					101,6
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	133,5	151,8					285,3
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	4,6	6,9					11,5
	ликвидлы	кбм	2,3	4,8					7,1
	эшкә яраклы		1,1	1,8					2,9

Юкә

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	153,9	203,2					357,1
		мең кбм	4,8	10,0					14,8
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	13,2	19,2					32,4
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	0,5	1,4					1,9
	ликвидлы	кбм	0,2	0,6					0,8
	эшкә яраклы		0,1	0,3					0,4

Тал

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		9,8					9,8
		мең кбм		0,4					0,4
2	Кабатлану чоры	ел		10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га		1,2					1,2
	сайлап алына торган запасы:								

	тамыр	мең		0,1					0,1
	ликвидлы	кбм							
	эшкә яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Йомшак яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	1925,8	2884,3					4810,1
		мең кбм	61,4	127,1					188,5
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	190,4	285,7					476,1
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	6,9	14,1					21,0
	ликвидлы	кбм	3,7	9,8					13,5
	эшкә яраклы		1,8	4,7					6,5

Эксплуатация урманнары буенча барлыгы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	3457,4	3903,3					7360,7
		мең кбм	120,5	190,4					310,9
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	341,6	353,3					694,9
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	13,4	19,1					32,5
	ликвидлы	кбм	7,7	13,2					20,9
	эшкә яраклы		4,1	7,1					11,2

Урманчылык буенча барлыгы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	3576,2	3995,3					7571,5
		мең кбм	125,8	195,9					321,7
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	348,9	360,1					709,0

	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	13,8	19,7					33,5
	ликвидлы	кбм	7,9	13,5					21,4
	эшкә яраклы		4,2	7,1					11,3
Шул исәптән хужалыклар буенча:									
Ылыслы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	1173,7	1030,8					2204,5
		мең	49,6	64,2					113,8
		кбм							
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	113,5	67,5					181,0
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	5,3	5,0					10,3
	ликвидлы	кбм	3,4	3,4					6,8
	эшкә яраклы		2,1	2,4					4,5
Каты яфраклы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	470,4	6,9					477,3
		мең	14,6	0,2					14,8
		кбм							
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	45,0						45,0
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең	1,6						1,6
		кбм							
	ликвидлы		0,8						0,8
	эшкә яраклы		0,3						0,3
Йомшак яфраклы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	1932,1	2957,6					4889,7
		мең	61,6	131,5					193,1
		кбм							

2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	190,5	292,5					483
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	6,9	14,7					21,6
	ликвидлы		3,7	10,1					13,8
	эшкә яраклы		1,8	4,7					6,5
Шул исәптән кишәрлек урманчылыклары буенча									
Чияле Алан кишәрлеге урманчылыгы									
Яклаучы урманнар									
Хужалык: Ылыслы									
Нарат									
1	Урманчылык таләпләре буенча	га							8,9
	ачыкланган фонды	мең кбм							0,3
2	мәйданы	га							
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								
Хужалык буенча жәмгысе: Ылыслы									
1	Урманчылык таләпләре буенча	га							8,9
	ачыкланган фонды	мең кбм							0,3
2	мәйданы	га							
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең							

		кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Хужалык: Каты яфраклы

Имән

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	5	3					8
		мең кбм	0.1	0.1					0.2
2	Кабатлану чоры	ел	10	15					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Каты яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	5	3					8
		мең кбм	0.1	0.1					0.2
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Хужалык: Йомшак яфраклы

Усак

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		1.6					1.3
		мең кбм		0.1					0.1
2	Кабатлану чоры	ел		10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га		0.1					0.1
	сайлап алына торган запасы:								

	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Каен

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		3					3
		мең кбм		0.2					0.2
2	Кабатлану чоры	ел		10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
эшкә яраклы									

Юкә

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	3.2	6,2					9,4
		мең кбм	0.1	0.3					0.4
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га		0.6					0.6
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм		0.1					0.1
	ликвидлы								
эшкә яраклы									

Хужалык буенча жәмгысе: Йомшак яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	3.2	10,8					14,0
		мең кбм	0.1	0.6					0.7
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га		0,6					0,6
	сайлап алына торган запасы:								

	тамыр	мең кбм		0.1					0.1
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								
Яклаучы урманнар буенча жәмгысе									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	17,1	13,8					
		мең кбм	0,5	0,7					
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га		0,6					
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм		0,1					
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Эксплуатацияләнуче урманнар
Хужалык: Ылыслы
Нарат

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	16.4	43.7					60.1
		мең кбм	0.8	2.4					3.2
2	Кабатлану чоры	ел	10	15					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	1.6	2.9					4.5
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.1	0.2					0.3
	ликвидлы		0.1	0.1					0.2
	эшкә яраклы			0.1					0.1

Чыршы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	19.9						19.9
		мең кбм	0.9						0.9
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								

	мәйданы	га	2						2
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.1						0.1
	ликвидлы		0.1						0.1
	эшкә яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Ылыслы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	36.3	43.7					80
		мең кбм	1.7	2.4					4.1
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	3.6	2.9					6.5
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.2	0.2					0.4
	ликвидлы		0.2	0.1					0.3
	эшкә яраклы			0.1					0.1

Хужалык: Каты яфраклы
Имән

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	96						96
		мең кбм	2.5						2.5
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	9.6						9.6
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.3						0.3
	ликвидлы		0.1						0.1
	эшкә яраклы		0.1						0.1

Тәбәнәк кәүс. имән

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		3.9					3,9
		мең кбм		0.1					0.1

2	Кабатлану чоры	ел		15					
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
эшкө яраклы									

Хужалык буенча жэмгысе: Каты яфраклы

1	Урманчылык талөплөре буенча ачыкланган фонды	га	96.3	3.9					99,9
		мең кбм	2.5	0.1					2.6
2									
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	9.6						9.6
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.3						0.3
	ликвидлы		0.1						0.1
эшкө яраклы	0.1								0.1

Хужалык: Йомшак яфраклы
Каен

1	Урманчылык талөплөре буенча ачыкланган фонды	га	78.8	41.2					120
		мең кбм	3.6	2.1					5.7
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	7.9	4.1					12
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.4	0.2					0.6
	ликвидлы		0.2	0.2					0.4
эшкө яраклы	0.2		0.1						0.3

Усак

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	253.1	465.5					718.6
		мең кбм	6.3	16.3					22.6
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	25.3	46.6					71.9
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.7	1.8					2.5
	ликвидлы		0.4	1.3					1.7
эшкә яраклы	0.2		0.5					0.7	

Юкә

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		63.6					63.6
		мең кбм		3					3
2	Кабатлану чоры	ел		10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га		6.4					6.4
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм		0.5					0.5
	ликвидлы			0.2				0.2	
эшкә яраклы			0.1				0.1		

Нектарлы юкә

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	132.3	127.9					260.2
		мең кбм	4.2	6.6					10.8
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	13.2	12.8					26
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.5	0.9					1.4
	ликвидлы		0.2	0.4				0.6	
эшкә яраклы	0.1		0.2				0.3		

Тал

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		9.8				9.8
		мең кбм		0.4				0.4
2	Кабатлану чоры	ел		8				
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га		1.2				1.2
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм		0.1				0.1
	ликвидлы							
	эшкә яраклы							

Хужалык буенча жәмгысе: Йомшак яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	464.2	708				1172.2
		мең кбм	14.1	28.4				42.5
2								
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	46.4	71				117.4
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	1.6	3.5				5,1
	ликвидлы		0.8	2.1				2,9
	эшкә яраклы		0.4	0.9				1.3

Эксплуатация урманнары буенча барлыгы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	596,5	755,6				1352,1
		мең кбм	18.3	30,9				49,2
2								
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	59,6	74,0				133,6
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	2.1	3.7				5.8
	ликвидлы		1.1	2.2				3.3
	эшкә яраклы		0.5	1				1.5
Кишәрлек урманчылыгы буенча барлыгы								

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	613,6	769,4					1383,0
		мең кбм	18,8	31,6					50,4
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	59,6	74,6					134,0
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	2,1	3,8					5,9
	ликвидлы		1,1	2,2					3,3
эшкә яраклы	0,5		1,0					1,5	

Восход кишәрлеге урманчылыгы

Яклаучы урманнар

Хужалык: Ылыслы

Нарат

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	28,3	8					36,3
		мең кбм	1,1	0,4					1,5
2	Кабатлану чоры	ел	10	15					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	2,8						2,8
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0,1						0,1
	ликвидлы		0,1					0,1	
эшкә яраклы									

Чыршы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	15,8						15,8
		мең кбм	0,4						0,4
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
эшкә яраклы									

Хужалык буенча жәмгысе: Ылыслы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	44,1	8				52,1
		мең кбм	1,5	0.4				1.9
2								
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	2,8					2,8
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0.1					0.1
	ликвидлы		0.1					0.1
эшкә яраклы								

Хужалык: Йомшак яфраклы
Усак

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		32.3				32,3
		мең кбм		2.1				2.1
2	Кабатлану чоры	ел		10				
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га		3.2				3.2
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм		0.3				0.3
	ликвидлы			0.1				0.1
эшкә яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Йомшак яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		32.3				32,3
		мең кбм		2.1				2.1
2								
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га		3.2				3.2
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм		0.3				0.3
	ликвидлы			0.1				0.1
эшкә яраклы								

Яклаучы урманнар буенча жәмгысе

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	44,1	40,3					84,4
		мең кбм	1,5	2,5					4,0
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	2,8	3,2					6,0
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0,1	0,3					0,4
	ликвидлы		0,1	0,1					0,2
эшкә яраклы									

Эксплуатацияләнгән урманнар

Хужалык: Ылыслы

Нарат

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	96.1	458.1					554.2
		мең кбм	4.4	28.7					33.1
2	Кабатлану чоры	ел	10	15					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	9.6	30.5					40.1
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.4	2.4					2.8
	ликвидлы		0.3	1.5					1.8
эшкә яраклы	0.2		1.1					1.3	

Чыршы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	95.9						95.9
		мең кбм	3						3
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	9.6						9.6
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.3						0.3
	ликвидлы		0.2					0.2	
эшкә яраклы	0.1						0.1		

Хужалык буенча жәмгысә: Ылыслы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	192	458.1				650.1
		мең кбм	7.4	28.7				36,1
2								
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	19.2	30.5				49.7
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0.7	2.4				3.1
	ликвидлы		0.5	1.5				2.0
эшкә яраклы	0,3		1.1				1.4	

Хужалык: Каты яфраклы
Имән

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	128.6					128.6
		мең кбм	4.6					4.6
2	Кабатлану чоры	ел	10					
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	12.9					12.9
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0.5					0.5
	ликвидлы		0.3					0.3
эшкә яраклы	0.1						0.1	

Хужалык буенча жәмгысе: Каты яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	128.6					128.6
		мең кбм	4.6					4.6
2								
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	12.9					12.9
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0.5					0.5
	ликвидлы		0.3					0.3
эшкә яраклы	0.1						0.1	

Хужалык: Йомшак яфраклы
Каен

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	31.1	107.2				138.3
		мең кбм	1.2	5.5				6.7
2	Кабатлану чоры	ел	10	10				
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	3.1	10.7				13.8
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0.1	0.7				0.8
	ликвидлы		0.1	0.4				0.5
эшкә яраклы			0.2				0.2	

Усак

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	740.3	778.6				1518.9
		мең кбм	22.9	35				57.9
2	Кабатлану чоры	ел	10	10				
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	74	77.9				151.9
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	2.9	4				6.9
	ликвидлы		1.3	2.6				3.9
эшкә яраклы			0.6	1			1.6	

Юкә

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		9.2				9.2
		мең кбм		0.3				0.3
2	Кабатлану чоры	ел		10				
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га						
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм						
	ликвидлы							
эшкә яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Йомшак яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	771.4	895				1666.4
		мең кбм	24.1	40.8				64.9

2									
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	77.1	88,6					165,7
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	3	4.7					7.7
	ликвидлы		1.4	3.0					4.4
эшкө яраклы	0.6		1.2					1.8	

Эксплуатация урманнары буенча барлыгы

1	Урманчылык талөплөре буенча	га	1092,0	1353,1					2445,1
	ачыкланган фонды	мең кбм	36,1	69,5					105,6
2									
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	109,2	119,1					228,3
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	4.2	7.1					11,3
	ликвидлы		2.2	4.5					6,7
эшкө яраклы	1.0		2.3					3,3	

Кишөрлек урманчылыгы буенча барлыгы

1	Урманчылык талөплөре буенча	га	1136	1393					2529,0
	ачыкланган фонды	мең кбм	37,6	72					109,6
2									
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	112	122					234,0
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	4,3	7,4					11,7
	ликвидлы		2,3	4,6					6,9
эшкө яраклы	1,0		2,3					3,3	

**Мамык кишөрлеге урманчылыгы
Эксплуатациялөнүчө урманнар
Хужалык: Ылыссы
Нарат**

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	3.9						3,9
		мең кбм	0.2						0,2
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
эшкә яраклы									

Чыршы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	164.6						164.6
		мең кбм	5.8						5.8
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	16.5						16.5
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.6						0.6
	ликвидлы		0.4						0.4
эшкә яраклы		0.3						0.3	

Хужалык буенча жәмгысе: Ылыслы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	168.5						168.5
		мең кбм	6						6.0
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	16.8						16.8
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.6						0.6
ликвидлы	0.5							0.5	

	эшкә яраклы		0.3						0.3
--	-------------	--	-----	--	--	--	--	--	-----

**Хужалык: Каты яфраклы
Имән**

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	55.6						55.6
		мең кбм	1.2						1.2
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	5.6						5.6
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.1						0.1
	ликвидлы		0.1						0.1
эшкә яраклы									

Хужалык буенча жәмгысе: Каты яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	55.6						55.6
		мең кбм	1.2						1.2
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	5.6						5.6
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.1						0.1
	ликвидлы		0.1						0.1
эшкә яраклы									

**Хужалык: Йомшак яфраклы
Каен**

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		5.1					5.1
		мең кбм		0.2					0.2
2	Кабатлану чоры	ел		10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							

	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Усак

1	Урманчылык таләпләре	га	115.6	115.2					230.8
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	3.3	5					8.3
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	11.4	11.5					23.1
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.3	0.5					0.8
	ликвидлы		0.2	0.4					0.6
	эшкә яраклы		0.1	0.1					0.2

Юкә

1	Урманчылык таләпләре	га	2.3						2.3
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	0.1						0.1
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Йомшак яфраклы

1	Урманчылык таләпләре	га	117,9	120,3					238,2
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	3,4	5,2					8,6
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								

	мөйданы	га	11,4	11,5					23,1
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.3	0.5					0.8
	ликвидлы		0.2	0.4					0.6
	эшкә яраклы		0.1	0.1					0.2

Эксплуатация урманнары буенча жәмгысе

1	Урманчылык таләпләре	га	342	120,3					462,3
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	10.6	5.2					15,8
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мөйданы	га	33,5	11,5					45,2
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	1.0	0.5					1.5
	ликвидлы		0.7	0.4					1.1
	эшкә яраклы		0.4	0.1					0.5

Кишәрлек урманчылыгы буенча жәмгысе

1	Урманчылык таләпләре	га	342	120,3					462,3
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	10.6	5.2					15,8
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мөйданы	га	33,5	11,5					45,0
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	1.5	0.5					1.5
	ликвидлы		0.7	0.4					1.1
	эшкә яраклы		0.4	0.1					0.5

Тимерлек кишәрлеге урманчылыгы

Яклаучы урманнар

Хужалык: Ылыслы

Нарат

1	Урманчылык таләпләре	га	4.2						4.2
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	0.3						0.3

2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
өшкө яраклы									

Хужалык буенча жэмгысе: Ылыслы

1	Урманчылык талөплөре буенча ачыкланган фонды	га	4.2					4.2
		мең кбм	0.3					0.3
2								
3	Ел саен файдалану күлөмө:							
	мөйданы	га						
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм						
	ликвидлы							
өшкө яраклы								

Хужалык: Йомшак яфраклы

Усак

1	Урманчылык талөплөре буенча ачыкланган фонды	га		17				17
		мең кбм		0.8				0.8
2	Кабатлану чоры	ел		10				
3	Ел саен файдалану күлөмө:							
	мөйданы	га		1.7				1.7
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм		0.1				0.1
	ликвидлы			0.1				0.1
өшкө яраклы								

Хужалык буенча жэмгысе: Йомшак яфраклы

1	Урманчылык талөплөре буенча ачыкланган фонды	га		17				17
		мең кбм		0.8				0.8
2								

3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га		1.7					1.7
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм		0.1					0.1
	ликвидлы			0.1					0.1
өшкө яраклы									
Яклаучы урманнар буенча жэмгысе									
1	Урманчылык талөплөре	га	4,2	17					21,2
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	0,3	0,8					1,1
2									
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га		1,7					1,7
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм		0,1					0,1
	ликвидлы			0,1				0,1	
өшкө яраклы									

**Эксплуатациялөнүчө урманнар
Хужалык: Ылыслы
Нарат**

1	Урманчылык талөплөре	га	69.5	215.7					285.2
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	3.2	12					15.2
2	Кабатлану чоры	ел	10	15					
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	7	14.4					21.4
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.3	0.8					1.1
	ликвидлы			0.2	0.7				0.9
өшкө яраклы			0.2	0.5				0.7	

Чыршы

1	Урманчылык талөплөре	га	80.7						80.7
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	2.6						2.6
2	Кабатлану чоры	ел	10						

3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	8.1					8.1
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0.3					0.3
	ликвидлы		0.2					0.2
эшкә яраклы	0.1						0.1	

Карагач

1	Урманчылык таләпләре	га		1				1
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм		0.1				0.1
2	Кабатлану чоры	ел		15				
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га						
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм						
	ликвидлы							
эшкә яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Ылыслы

1	Урманчылык таләпләре	га	150.2	216.7				366.9
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	5.8	12.1				17.9
2								
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	15,1	14.4				29.5
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0.6	0.8				1.4
	ликвидлы		0.4	0.7				1.1
эшкә яраклы	0.3		0.5				0.8	

Хужалык: Каты яфраклы

Имән

1	Урманчылык таләпләре	га	17					17
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	0.3					0.3
2	Кабатлану чоры	ел	10					
3	Ел саен файдалану күләме:							

	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Каты яфраклы

1	Урманчылык таләпләре	га	17						17
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	0.3						0.3
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

**Хужалык: Йомшак яфраклы
Каен**

1	Урманчылык таләпләре	га	270.8	958.4					1229.2
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	10.6	44.2					54.8
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	27.0	95.8					122.8
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	1.1	4.6					5.7
	ликвидлы		0.7	3.7					4.4
	эшкә яраклы		0.4	2.2					2.6

Усак

1	Урманчылык таләпләре	га	73.8	65.7					139.5
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	2	2.2					4.2
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күләме:								

	мәйданы	га	7.4	6.6					14
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.2	0.2					0.4
	ликвидлы		0.1	0.2					0.3
	эшкә яраклы		0.1	0.1					0.2

Юкә

1	Урманчылык таләпләре	га	15.3	2.5					17.8
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	0.4	0.1					0.5
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Йомшак яфраклы

1	Урманчылык таләпләре	га	359,9	1026.6					1386,5
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	13	46.5					59.5
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	34,4	102.4					136,8
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	1.3	4.8					6.1
	ликвидлы		0.8	3.9					4.7
	эшкә яраклы		0.5	2.3					2.8

Эксплуатация урманнары буенча жәмгысе

1	Урманчылык таләпләре	га	527,1	1243,3					1770,4
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	19,1	58,6					77,7
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	49,5	116,8					166,4
	сайлап алына торган запасы:								

	тамыр	мең кбм	1.9	5.6					7.5
	ликвидлы		1.2	4.6					5.8
	эшкә яраклы		0.8	2.8					3.6
Кишәрлек урманчылыгы буенча барлыгы									
1	Урманчылык таләпләре	га	531,3	1260,3					1791,6
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	19,4	59,4					78,8
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	49,5	118,5					168,0
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	1,9	5,7					7,6
	ликвидлы		1,2	4,7					5,9
	эшкә яраклы		0,8	2,8					3,6

**Тумба кишәрлеге урманчылыгы буенча
Яклаучы урманнар
Хужалык: Ылыслы
Нарат**

1	Урманчылык таләпләре	га	28,9	7,7					36,6
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	1,9	0,6					2,5
2	Кабатлану чоры	ел	10	15					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	2,9						2,9
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0,2						0,2
	ликвидлы		0,1						0,1
	эшкә яраклы		0,1						0,1

Чыршы

1	Урманчылык таләпләре	га	2.9						2.9
	буенча ачыкланган фонды	мең кбм	0.2						0.2
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								

	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Хужалык буенча жэмгысе: Ылыслы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	31,8	7,7				39,5
		мең кбм	2,1	0,6				2,7
2								
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	2,9					2,9
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0,2					0,2
	ликвидлы		0,1					0,1
эшкә яраклы	0,1						0,1	

**Хужалык: Каты яфраклы
Имән**

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	16.1					16.1
		мең кбм	0.7					0.7
2	Кабатлану чоры	ел	10					
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	1.6					1.6
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0.1					0.1
	ликвидлы							
эшкә яраклы								

Хужалык буенча жэмгысе: Каты яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	16.1					16.1
		мең кбм	0.7					0.7
2								
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	1.6					1.6
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0.1					0.1
	ликвидлы							
эшкә яраклы								

Хужалык: Йомшак яфраклы

Каен

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		13.2				13.2
		мең кбм		0.9				0.9

2	Кабатлану чоры	ел		10					
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га		1.3					1.3
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм		0.1					0.1
	ликвидлы			0.1					0.1
эшкө яраклы									

Хужалык буенча жэмгысе: Йомшак яфраклы

1	Урманчылык талөплөре буенча ачыкланган фонды	га		13.2					13.2
		мең кбм		0.9					0.9
2									
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га		1.3					1.3
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм		0.1					0.1
	ликвидлы			0.1				0.1	
эшкө яраклы									

Яклаучы урманнар буенча жэмгысе

1	Урманчылык талөплөре буенча ачыкланган фонды	га	47,9	20,9					68,8
		мең кбм	2,8	1,5					4,3
2									
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	4,5	1,3					5,8
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0,3	0,1					0,4
	ликвидлы			0,1	0,1				0,2
эшкө яраклы			0,1					0,1	

Эксплуатациялөнүчө урманнар

Хужалык: Ылыссы

Нарат

1	Урманчылык талөплөре буенча ачыкланган фонды	га	372.8	271.4					644.2
		мең кбм	17.1	18.5					35.6

2	Кабатлану чоры	ел	10	15					
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	37.3	18.1					55.4
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	2	1.4					3.4
	ликвидлы		1.2	1					2.2
эшкө яраклы	0.8		0.7					1.5	

Чыршы

1	Урманчылык талөплөре буенча	га	9.3						9.3
	ачыкланган фонды	мең кбм	0.5						0.5
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	0.9						0.9
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.1						0.1
	ликвидлы								
эшкө яраклы									

Хужалык буенча жэмгысе: Ылыслы

1	Урманчылык талөплөре буенча	га	382.1	271.4					653.5
	ачыкланган фонды	мең кбм	17.6	18.5					36.1
2									
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	38.2	18.1					56.3
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	2,1	1.4					3.5
	ликвидлы		1.2	1					2.2
эшкө яраклы	0.8		0.7					1.5	

Хужалык: Каты яфраклы

Имән

1	Урманчылык талөплөре буенча	га	111.7						111.7
---	-----------------------------	----	-------	--	--	--	--	--	-------

	ачыкланган фонды	мең кбм	4						4
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	11.2						11.2
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.4						0.4
	ликвидлы		0.2						0.2
эшкө яраклы	0.1							0.1	

Хужалык буенча жэмгысе: Каты яфраклы

1	Урманчылык талөплөре буенча	га	111.7						111.7
	ачыкланган фонды	мең кбм	4						4
2									
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	11.2						11.2
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.4						0.4
	ликвидлы		0.2						0.2
эшкө яраклы	0.1							0.1	

Хужалык: Йомшак яфраклы

Каен

1	Урманчылык талөплөре буенча	га	56.3	31.6					87.9
	ачыкланган фонды	мең кбм	2.4	1.9					4.3
2	Кабатлану чоры	ел	10	10					
3	Ел саен файдалану күлөмө:								
	мөйданы	га	5.6	3.2					8.8
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.2	0.2					0.4
	ликвидлы		0.2	0.1					0.3
эшкө яраклы	0.1		0.1					0.2	

Усак

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	152.1	89.2				241.3
		мең кбм	4.3	3.9				8.2
2	Кабатлану чоры	ел	10	10				
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	15.0	8.9				23,9
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0.5	0.4				0.9
	ликвидлы		0.3	0.3				0.6
	Эшкә яраклы эшкә яраклы		0.1	0.1				0.2

Хужалык буенча жәмгысе: Йомшак яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	208.4	120.8				329.2
		мең кбм	6.7	5.8				12.5
2								
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	20.8	12.1				32.9
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	0.7	0.6				1.3
	ликвидлы		0.5	0.4				0.9
	эшкә яраклы		0.2	0.2				0.4

Эксплуатация урманнары буенча барлыгы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	702,2	392,2				1094,4
		мең кбм	28,3	24,3				52,6
2								
3	Ел саен файдалану күләме:							
	мәйданы	га	70,0	30,2				100,2
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең кбм	3.2	2				5.2
	ликвидлы		1,9	1,4				3.3

	эшкә яраклы		1.1	0,9					2.0
Кишәрлек урманчылыгы буенча барлыгы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	750,1	413,1					1163,2
		мең кбм	31,1	25,8					56,9
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	74,5	31,5					106,0
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	3,5	2,1					5,6
	ликвидлы		2	1,5					3,5
	эшкә яраклы		1,2	0,9					2,1

**Чулпан кишәрлеге урманчылыгы буенча
Яклаучы урманнар
Хужалык: Ылыслы
Нарат**

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	2,4						2,4
		мең кбм	0.1						0.1
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Ылыслы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	2,4						2,4
		мең кбм	0.1						0.1
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							

	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

**Хужалык: Йомшак яфраклы
Каен**

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең кбм	3,1 0,1						3,1 0,1
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Йомшак яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең кбм	3,1 0,1						3,1 0,1
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Яклаучы урманнар буенча жәмгысе

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га мең кбм	5,1 0,2						5,1 0,2
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							

	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

**Эксплуатацияләнгән урманнар
Хужалык: Ылыслы
Нарат**

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	84.1	25.2					109.3
		мең кбм	4.2	1.5					5.7
2	Кабатлану чоры	ел	10	15					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	8.4	1.7					10.1
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.5	0.2					0.7
	ликвидлы		0.3	0.1					0.4
эшкә яраклы	0.2							0.2	

Чыршы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	69.1						69.1
		мең кбм	2.6						2.6
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	6.9						6.9
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.3						0.3
	ликвидлы		0.2						0.2
эшкә яраклы	0.1							0.1	

Хужалык буенча жәмгысә: Ылыслы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	153.2	25.2					178.4
		мең кбм	6.8	1.5					8.3
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	15.3	1.7					17
	сайлап алына торган запасы:								

	тамыр	мең кбм	0.8	0.2					1.0
	ликвидлы		0.5	0.1					0.6
	эшкә яраклы		0.3						0.3

Хужалык: Каты яфраклы

Имән

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	40.4						40.4
		мең кбм	1.2						1.2
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	4						4
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.2						0.2
	ликвидлы		0.1						0.1
	эшкә яраклы								

Хужалык буенча жәмгысе: Каты яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	40.4						40.4
		мең кбм	1.2						1.2
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	4						4
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	0.2						0.2
	ликвидлы		0.1						0.1
	эшкә яраклы								

Хужалык: Йомшак яфраклы

Усак

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га		13.6					13.6
		мең кбм		0.4					0.4
2	Кабатлану чоры	ел		10					
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								

	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
	эшкә яраклы								

Нектарлы юкә

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	4						4
		мең кбм	0.1						0.1
2	Кабатлану чоры	ел	10						
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
эшкә яраклы									

Хужалык буенча жәмгысе: Йомшак яфраклы

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	4	13.6					17.6
		мең кбм	0.1	0.4					0.5
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га							
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм							
	ликвидлы								
эшкә яраклы									

Эксплуатация урманнары буенча жәмгысе

1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	197,6	38.8					236,4
		мең кбм	8.1	1,9					10
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	19,3	1,7					21
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	1.0	0.2					1,2
ликвидлы	0.6		0.1					0,7	

	эшкә яраклы		0,3						0,3
Кишәрлек урманчылыгы буенча барлыгы									
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	203,1	38,8					241,9
		мең кбм	8,3	1,9					10,2
2									
3	Ел саен файдалану күләме:								
	мәйданы	га	19,3	1,7					21,0
	сайлап алына торган запасы:								
	тамыр	мең кбм	1	0,2					1,2
	ликвидлы		0,6	0,1					0,7
	эшкә яраклы		0,3						0,3

Тәрбияви кисүләр РФ ТРЭМның «Урманнарны тәрбия кылу кагыйдэләрен раслау турында» 22.11.2017 № 626 боерыгына ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Урманны карау буенча кисүнең яшь чорлары боерык нигезендә 8.1 таблицада китерелде.

8.1 таблица.

Урманны тәрбияви кисүләрнең яшь чорлары

Урманны тәрбия кылганда кисү төрләре	Урман утыртмаларының яше, ел				
	Кисентенең яшенә карап, шытым бирүче агач токымыннан барлыкка килгән орлыклы һәм беренче генерацияле ылыслы һәм каты яфраклы		Кисентенең яшенә карап, башка агач токымнары		
	100 яшьтән олы	100 яшьтән кече	60 яшьтән олы	50-60 яшь	50 яшьтән кече
1	2	3	4	5	6
Тонькландырулар	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	10 кадәр	5 кадәр
Тазартулар	11-20	11-20	11-20	11-20	6-10
Сирәкләүләр	21-60	21-40	21-40	21-30	11-20
Аркылы кисүләр	60тан артык	40тан артык	40тан артык	30дан артык	20дән артык

Үсү шартлары типларын, караганчыга кадәр составы буенча утыртмаларның төркемен, бонитетлар классларын, чыбылдыкның караганнан соңгы минималь йомыклығын, агачлар саны яисә массасы буенча сайлау процентын күрсәтеп, өстенлек итүче һәр токым буенча тәрбияви кисү режимы нормативлары 8.2 таблицада китерелде.

8.2 таблица.

Россия Федерациясенә Европа өлешендәге урман-дала районында урманнарның тип төркемнәре буенча төп урман хасил итүче токым агачлары арасында урта яшьлеләрен тәрбияви кисүләрнең режим нормативлары

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисентенең яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлыгы (ел)	тәрбия кылгач	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8

Урман утыртмаларының кесүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кесүләр		Кисентен ең яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчынның минималь тоташлыгы	кесү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчынның минималь тоташлыгы	кесү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлыгы (ел)	тәрбия кылгач	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Нарат утыртмалары							
1.1. Нарат утыртмалары, саф һәм 2 берәмлеккә кадәр юкә катыш	мүкле (III-IV)	8-10	0,9 0,7	15-20 10-15	0,9 0,8	10-15 15-20	8С2 Б
	нарат жыләкле (II-I)	5-10	0,8 0,6	20-25 10-12	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	5-10	0,8 0,6	20-30 10-12	0,8 0,7	20-25 15-20	(9-10) С (1-+) Б
	кара жыләкле (I-II)	5-10	0,9 0,7	20-25 10-12	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	озын мүкле (III)	8-10	0,9 0,7	15-20 10-15	0,9 0,8	10-15 15-20	8С2Б
1.2. Составында нарат өстенлек итүче наратлы-яфраклы (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	мүкле (III-IV)	4-7	0,9 0,7	20-30 10-15	0,9 0,8	15-20 15-20	(7-8) С (2-3) Б
	нарат жыләкле (II-I)	3-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,7 0,6	25-30 15-20	(8-9) С (1-2) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,7 0,4	30-45 10-15	0,7 0,5	25-35 15-20	(8-10) С (0-2) Б
	кара жыләкле (I-II)	3-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,7 0,5	25-35 15-20	(7-9) С (1-3) Б
	озын мүкле (III)	4-7	0,8 0,6	20-30 10-15	0,8 0,6	20-25 15-20	(6-8) С (2-4) Б
1.2.1. Составында 3-4 берәмлек нарат һәм 6-7 яфраклы катнашкан наратлы-яфраклы	нарат жыләкле (II-I)	3-5	0,7 0,5	30-50 10-15	0,7 0,5	25-40 15-20	(6-8) С (2-4) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,7 0,4	30-50 10-15	0,7 0,5	25-40 15-20	(6-9) С (1-4) Б
	кара жыләкле (I-II)	3-5	0,7 0,5	30-45 10-15	0,8 0,6	25-35 15-20	(6-8) С (2-4) Б
	озын мүкле (III)	4-6	0,8 0,6	25-35 10-15	0,8 0,6	20-30 15-20	(5-7) С (3-5) Б
1.3. Яфраклы-наратлы (7 берәмлектән артык яфраклы, агачлар саны житәрлек булганда кимендә 3 нарат)	нарат жыләкле	3-5	–	–	–	–	(5-8) С (2-5) Б
	катлаулы	3-5	–	–	–	–	(6-9) С (1-4) Б
	кара жыләкле	4-6	–	–	–	–	(5-8) С (2-5) Б
	озын мүкле	4-7	–	–	–	–	(4-7) С (3-6) Б
2. Чыршы утыртмалары							
2.1. Чыршы утыртмалары: саф һәм 2 берәмлеккә кадәр яфраклы катнашында	катлаулы (Ia-I)	8-10	0,8 0,7	15-25 8-12	0,8 0,7	15-20 10-20	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жыләкле (I-II)	8-10	0,8 0,7	15-20 8-10	0,8 0,7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	8-10	0,8 0,7	15-20 8-10	0,8 0,7	15-20 10-20	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)

Урман утыртмаларының кесүүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кесүүләр		Кисентенен яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчынның минималь тоташлыгы	кесүү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчынның минималь тоташлыгы	кесүү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлыгы (ел)	тәрбия кылгач	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
2.2. Чыршылы-яфраклы, составында чыршы өстенлек итүче: 5-7 чыршы һәм 3-5 яфраклы	катлаулы (Ia-I)	6-8	0,7 0,5	30-40 10-12	0,7 0,6	25-35 10-15 (20)	(9-10) Е (0-1) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	6-8	0,7 0,5	20-35 10-12	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	6-8	0,7 0,6	20-35 10-12	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.2.1. Составында 3-4 берәмлек чыршы һәм 6-7 яфраклы катнашкан чыршылы-яфраклы	катлаулы (Ia-I)	4-6	0,7 0,5	30-50 8-12	0,7 0,5	30-40 10-15 (20)	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	0,7 0,6	25-35 8-10	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	4-6	0,7 0,6	25-35 8-10	0,7 0,6	20-30 10-15 (20)	(8-9) Е (1-2) Б (Ос)
2.3. Яфраклар чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы булган яфраклар-чыршылы	катлаулы (Ia-I)	4-6	чикл. юк 0,4	чикл. юк 6-7	чикл. юк 0,5	чикл. юк 8-12	(8-10) Е (0-2) Б (Ос)
	кара жиләкле (I-II)	4-6	чикл. юк 0,5	30-40/100 8-10	чикл. юк 0,6	30-40/100 8-12	(7-8) Е (2-3) Б (Ос)
	елга буенда үсүче (II-III)	4-6	–	–	–	–	(>4) Е (<6) Б (Ос)
3. Имән утыртмалары							
3.1. Имән утыртмалары саф һәм катнаш б. ток. белән: 2 бер. кадәр	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	10-15	0,8 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Саф имәнлекләр (III-II; IV)	10-15	0,8 0,7	20-35 10-15	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле	10-15	0,8 0,7	20-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б.ток.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	10-15	0,8 0,7	20-30 10-15	0,8 0,7	15-20 15-20	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	10-15	0,8 0,7	20-30 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(8-9) Д (1-2) Ол. ч., б.ток.
3.2. Составында 5-7 берәмлек имән өстенлек итүче катнаш	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы	4-6	0,7 0,5	30-40 10-15	0,8 0,6	20-35 15-20	(7-9) Д (1-3) Лп, Яс, Е

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбия ли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисентен ең яшенә (өлгерү дәрәжәсе нә) карата максатча н составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашла рның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашла рның минималь тоташлыг ы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатлан учанлыг ы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлан учанлыг ы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
утыртмалар (йомшак яфраклы һәм каты яфраклы токымнар белән)	(II-I)						
	Саф имәнлекләр (III-II; IV)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле (II-III; I)	4-6	0,7 0,6	30-35 10-15	0,8 0,6	20-30 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Ч, б.т.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,6	20-25 15-20	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	4-6	0,7 0,6	25-35 10-15	0,8 0,7	20-30 15-20	(7-9) Д (1-3) Ол. ч., б.ток.
3.2.1. Составында 3-4 берәмлек имән катнашулы катнаш утыртмалар	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	3-5	0,7 0,5	30-50 7-12	0,7 0,6	25-40 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Саф имәнлекләр юкәле-күрәнле (III-II; IV)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-30 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле (II-III; I)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Юкәле дымлы имәнлекләр (III-IV; II)	3-5	0,7 0,5	30-40 7-12	0,7 0,6	25-35 10-15	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	3-5	0,7 0,5	30-50 7-12	0,7 0,6	25-40 10-15	(6-7) Д (3-4) Ол. ч., б.ток.
3.3. Йомшак яфраклы агачлар өстенлек итүче һәм составында кимендә 3 берәмлек имән катнашкан, ләкин имән өстенлек итүче агачлыклар формалаштыруга житәрлек күләмдә агачлары катлаулы утыртмалар	Саф имәнлекләр юкәле-чикләвек куаклы (II-I)	2-4					(5-7) Д (3-5) б.т.
	Саф имәнлекләр юкәле-күрәнле (III-II; IV)	2-4					(4-7) Д (3-6) б.т.
	Дымлы имәнлекләр зур үләнле	2-4					(4-7) Д (3-6) б.т.
	Дымлы имәнлекләр юкәле (III-IV; II)	2-4					(4-7) Д (3-6) б.т.
	Елга буенда үсә торган зур үләнле имәнлекләр (II-III)	2-4					(4-7) Д (3-6) Ол. ч, б.ток.
4. Каен утыртмалары							
4.1. Каен утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	нарат жыләк- чәчбайлы (II-I)	10-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы вак үләнле (II-I)	8-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбия ли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисентен ең яшенә (өлгерү дәрәжәсе нә) карата максатча н составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашла рның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы рның минималь тоташлыг ы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатлан учанлыг ы (ел)	тәрбия кылгач	кабатлан учанлыг ы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	кара жыләкле-вак үләнле (II-III)	8-12	>0,8 0,7	20-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	озын мүкле (III-IV)	12-15	>0,8 0,7	20-25 8-10	0,8 0,6	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	8-10	>0,8 0,7	25-35 8-10	0,8 0,6	25-35 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	кара жыләкле-киң үләнле (I-II)	8-10	>0,8 0,7	25-30 8-10	0,8 0,6	25-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	8-10	>0,8 0,7	20-25 8-10	0,8 0,7	20-25 10-15	(8-10) Б (0-2) Е
4.2. Каенлы-усаклы утыртмалар, башка токымнар	катлаулы вак үләнле (II-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	кара жыләкле-вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) С (0-+) Ос
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е, С (0-+)Ос
	кара жыләкле-киң үләнле (I-II)	6-8	0,8 0,6	20-40 10-15	0,7 0,5	20-40 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,6	20-30 10-15	(8-10) Б (0-2) Е (0-+) Ос
4.3. Каенлы-чыршылы (каен чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы – чыршының икенче ярусы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	4-6	0,8 0,6	20-35 10-15	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	кара жыләкле-киң үләнле (I-II)	4-6	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	4-6	0,8 0,7	20-30 10-15	0,7 0,6	25-30 10-15	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
5. Усак утыртмалары							
5.1. Усак утыртмалары: саф һәм өлешчә башка токымнар катнашында	катлаулы вак үләнле (II-I)	10-15	0,8 0,6	30-40 8-12	0,8 0,6	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	кара жыләкле-вак	10-15	0,8	25-35	0,8	25-30	(7-10) Ос

Урман утыртмаларының кесүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кесүләр		Кисентен ең яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчынның минималь тоташлыгы	кесү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчынның минималь тоташлыгы	кесү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлыгы (ел)	тәрбия кылгач	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	үләнле (III-II)		0,6	8-12	0,7	10-15	(0-3) Е, Б
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	8-12	0,8 0,6	30-40 8-12	0,8 0,6	30-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	8-12	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-I)	8-12	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	25-30 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
5.2. Усаклы-чыршылы (усак чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы – икенче ярусы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	4-8	0,7 0,5	30-40 10-12	0,7 0,5	30-40 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	4-8	0,8 0,6	30-35 10-12	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б II яр. (Пдр) 10Е
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-I)	4-8	0,8 0,6	30-35 10-12	0,7 0,5	25-35 10-15	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
6. Юкә утыртмалары							
6.1. Күп максатларга, шул исәптән ұзагач алу өчен билгеләнгән утыртмалар							
6.1.1. Чиста юкә утыртмалары һәм өлешчә (2 берәмлеккә кадәр) башка токымдагылар кушылмасы белән	катлаулы вак үләнле юкәлекләр (II-III)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) С, Е, б. ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) С, Е, б. ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-25 10-15	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, б. ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	10-15	0,8 0,7	25-30 8-12	0,8 0,7	15-20 10-15	(8-10) Лп (0-2) Е, Д, б. ток.
6.1.2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) С, Е, б. ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) С, Е, б. ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	6-8	0,8 0,6	25-35 8-12	0,8 0,6	20-30 10-15	(7-10) Лп (0-3) Е,

Урман утыртмаларының кесүгә кадәрге составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кесүләр		Кисентенен яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчын минималь тоташлыгы	кесү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчын минималь тоташлыгы	кесү ешлыгы, запасы буенча %	
			тәрбия кылгач	кабатланучанлыгы (ел)	тәрбия кылгач	кабатланучанлыгы (ел)	
1	2	3	4	5	6	7	8
							Д. б.ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-30 8-12	0,8 0,7	20-25 10-15	(7-10) Лп (0-3) Е. Д. б.т.
6.2. Умартачылык (нектар бүлемтеге) максатларында үстерелә торган утыртмалар							
6.2.1. Чиста юкә утыртмалары һәм өлешчә (2 берәмлеккә кадәр) башка токымдагылар кушылмасы белән	катлаулы вак үләнле юкәлекләр (II-III)	5-7	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп башк. ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп башк. ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	5-7	0,7 0,5	20-35 8-12	0,6 0,4	20-40 10-15	10 Лп башк. ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,7 0,5	20-30 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	10 Лп башк. ток.
6.2.2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) башк. ток.
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) башк. ток.
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	4-6	0,6 0,6	20-40 8-12	0,6 0,4	20-40 10-15	(9-10) Лп (0-1) башк. ток.
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	4-6	0,6 0,5	20-35 8-12	0,6 0,5	20-30 10-15	(9-10) Лп (0-1) башк. ток.
7. Зирек утыртмалары							
7.1. Саф кара зирек утыртмалары һәм составында башка йомшак яфраклы токымнар катнашында	Елга буенда үсә торган-эре үләнле кара зиреклекләр (II-I)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-10	>0,8 0,8	15-25 10-15	(7-10) Ол. ч. (0-3) Е, Д
	Кара зиреклек сазлыклы-зур үләнле (III-II)	10-15	0,8 0,7	20-25 8-10	>0,8 0,8	15-25 10-15	10 Ол. ч., ед. др. п.
7.2. Кара зирек өстенлек итүче һәм составында башка кыйммәтле токымнар булган катнаш утыртмалар	Елга буенда үсә торган-эре үләнле кара зиреклекләр (II-I)	8-10	0,8 0,6	20-30 8-10	0,8 0,7	20-25 10-15	(6-8) Ол. ч., (2-4) Е. Д. др. п.
8. Тирәк утыртмалары							

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбия ли башлау яше, ел	Сирәкләү		Аркылы кисүләр		Кисентен ең яшенә (өлгерү дәрәжәсе нә) карата максатча н составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашла рның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашла рның минималь тоташлыг ы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
1	2	3	4	5	6	7	8
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы тирәк утыртмалары		2-4	0,8 0,7	15-30 5-8	0,9 0,7	20-35 7-10	
9. Чәчбай утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы чәчбай утыртмалары		3-4	0,8 0,7	20-30 5-7	0,8 0,7	15-20 7-8	

Искәрмәләр:

1. Кисүләрнең максималь ешлык проценты тоташлыгы (тулылыгы) 1,0гә тигез булган утыртмалар өчен китерелде. Тоташлыкның (тулылыкның) түбәнрәк күрсәткечләрендә, кисәк тотрыклылык кимү куркынычы янаганда һәм башка начар шартларда, шулай ук техник коридор челтәрле кишәрлекләрен тәрбия кылганда кисүләрнең ешлыгы, әлбәттә, кими.

2. Запас буенча технологик коридорларны 5-7%ка кисеп чыкканда һәм кирәкмәгән агачларны күп күләмдә юк итү зарурлыгы булганда ешлыкны арттыру рөхсәт ителергә мөмкин.

2.1.3. Барлык төр кисүләрдә диләнке хисабы (ел саен рөхсәт ителгән үзагач алу күләме)

Барлык төр кисүләрдә ел саен рөхсәт ителгән агач материалы алу күләме 9 таблицада китерелде.

РФ УК 60.8 статьясының 3 өлеше буенча зарарлы организмнарның чыганаclarын бетергәндә чаралар уздыру барышында (һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кискәндә) әзерләнгән агач материалы күләме файдалану өчен билгеләнгән диләке күләменә кертелми.

Кисүләрнең барлык төрләре буенча ел саен файдалану күләме 212,1 мең м³ ликвидлы агач материалы тәшкил итә. Өлгергән һәм картайган урман утыртмаларны кисү өлешенә 90%, урманнарны караганда урман утыртмаларын кисү өлешенә ликвидлы запасның гомуми күләменнән 10%ы туры килә.

Барлык төр кисүләрдә диләнке хисабы (ел саен рөхсәт ителгән үзагач алу күләме)

9 таблица

Мәйданы – га, запасы – мең м³

Хужалыклар	Өлгергән һәм картайган агачларны кискәндә			Урманнарны тәрбияләгәндә, агачларны кискәндә			Зыян күргән һәм һөлак булган агачларны кискәндә			Урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын һәм урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә урман утыртмаларын кискәндә	барлыгы					
	1	2	3	4	5	6	7	8	9		10	11	12	13	14	15
Ылыслы	1	0,2	0,2	181	6,8	4,5	–	–	–	–	–	–	–	182	7,0	4,7
Каты яфраклы	31	4,5	2,8	45	0,8	0,3	–	–	–	–	–	–	–	76	5,3	3,1
Йомшак яфраклылар	1140	186,0	74,9	483	13,8	6,5	–	–	–	30	–	–	–	1653	199,8	81,4
Урманчылык буенча жәмгысе:	1172	190,7	77,9	709	21,4	11,3	–	–	–	30	–	–	–	1911	212,1	89,2
Шул исәптән кишәрлек урманчылыклары буенча:																
Чияле Алан																
Ылыслы	–	–	–	6	0,3	0,1	–	–	–	–	–	–	–	6	0,3	0,1
Каты яфраклы	14	2,1	1,4	10	0,1	0,1	–	–	–	–	–	–	–	24	2,2	1,5
Йомшак яфраклылар	195	32,9	12,7	118	2,9	1,3	–	–	–	4	–	–	–	317	35,8	14,0

Хужалыклар	Өлгергән һәм картайган агачларны кискәндә			Урманнарны тәрбияләгәндә, агачларны кискәндә			Зыян күргән һәм һәлак булган агачларны кискәндә			Урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын һәм урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә урман утыртмаларын кискәндә			барлығы		
	2	3		5	6		8	9		11	12		14	15	
		3	4		6	7		9	10		12	13		15	16
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Жәмгысе:	209	35,0	14,1	134	3,3	1,5	–	–	–	4	–	–	347	38,3	15,6
Восход															
Ылыслы	–	–	–	52	2,1	1,4	–	–	–	–	–	–	52	2,1	1,4
Каты яфраклы	6	0,9	0,6	13	0,3	0,1	–	–	–	–	–	–	19	1,2	0,7
Йомшак яфраклылар	197	36,8	13,1	169	4,5	2,0	–	–	–	1	–	–	367	41,3	15,1
Жәмгысе:	203	37,7	13,7	234	6,9	3,3	–	–	–	1	–	–	438	44,6	17,0
Мамык															
Ылыслы	–	–	–	16	0,4	0,3	–	–	–	–	–	–	16	0,4	0,3
Каты яфраклы	1	0,1	–	6	0,1	–	–	–	–	–	–	–	7	0,2	–
Йомшак яфраклылар	198	33,7	11,9	23	0,6	0,2	–	–	–	7	–	–	228	34,3	12,1
Жәмгысе:	199	33,8	11,9	45	1,1	0,5	–	–	–	7	–	–	251	34,9	12,4

Хужалыклар	Өлгергән һәм картайган агачларны кискәндә			Урманнарны тәрбияләгәндә, агачларны кискәндә			Зыян күргән һәм һәлак булган агачларны кискәндә			Урман, урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын һәм урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә урман утыртмаларын кискәндә			барлығы			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Тимерлек																
Ылыслы	–	–	–	29	1,1	0,8	–	–	–	–	–	–	–	29	1,1	0,8
Каты яфраклы	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Йомшак яфраклылар	181	30,7	11,8	139	4,8	2,8	–	–	–	6	–	–	–	326	35,5	14,6
Жәмгысе:	181	30,7	11,8	168	5,9	3,6	–	–	–	6	–	–	–	355	36,6	15,4
Тумба																
Ылыслы	1	0,2	0,2	59	2,3	1,6	–	–	–	–	–	–	–	60	2,5	1,8
Каты яфраклы	3	0,2	0,2	13	0,2	0,1	–	–	–	–	–	–	–	16	0,4	0,3
Йомшак яфраклылар	234	33,4	16,7	34	1,0	0,4	–	–	–	8	–	–	–	276	34,4	17,1
Жәмгысе:	238	33,9	17,1	106	3,5	2,1	–	–	–	8	–	–	–	352	37,4	19,2
Чулпан																

Чулпа

Хужалыклар	Өлгөргөн һәм картайган агачларны кискәндә			Урманнарны тәрбияләгәндә, агачларны кискәндә			Зыян күргән һәм һәлак булган агачларны кискәндә			Урман, урман эшкөртү инфраструктурасы объектларын һәм урман инфраструктурасы булдыруга бәйлә булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә урман утыртмаларын кискәндә			барлығы		
	2	3		5	6		8	9		11	12		14	15	
		3	4		6	7		9	10		12	13		15	16
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Блыслы	–	–	–	17	0,6	0,3	–	–	–	–	–	–	17	0,6	0,3
Каты яфраклы	7	1,1	0,6	4	0,1	–	–	–	–	–	–	–	11	1,2	0,6
Йомшак яфраклылар	135	18,5	8,7	–	–	–	–	–	–	4	–	–	139	18,5	8,7
Жәмгысе:	142	19,6	9,3	21	0,7	0,3	–	–	–	4	–	–	167	20,3	9,6

2.1.4. Кисентеләрнең яшьләре

Урман утыртмалары кисентеләренен «Кисентеләрнең яшьләрен билгеләү турында» 2015 елның 09 апрелендәге № 105 Рослесхоз боерыгы белән билгеләнгән яшьләре 10 таблицада китерелде.

10 таблица.

Кисентеләрнең яше

Урманнарның максатчан билгеләнеш төрләре, ш.и. яклаучы урманнарның категорияләре	Хуж/бүлемтекләре һәм аларга кергән өстенлек итүче токымнар	Бонитет класслары	Кисентеләрнең яше, ел
1	2	3	4
Урман үсемлекләре зонасы: Урман-дала зонасы Урманлы район: РФ Европа өлешенен урман-дала районы			
Яклаучы урманнар (Су объектлары буйларында урнашкан тыюлыклы урман полосалары – яклаучы урманнар категориясеннән тыш)	Ылыслы		
	Нарат, чыршы, карагач	Барысы да	101-120
	Каты яфраклы		
	Орлыклык имән, корычагач	Барысы да	121-140
	Үсентеле имән	III һәм югарырак	71-80
		IV һәм түбәнрәк	61-70
	Карама, ерәңге	Барысы да	71-80
	Йомшак яфраклылар		
	Бал бирүче (нектарлы) юкә	Барысы да	81-90
	Каен, кара зирек, юкә (товарлык),	Барысы да	71-80
	Усак, тирәк, кара тирәк, соры зирек, агачсыман тал	Барысы да	51-60
	Тирәк (культуралар)	Барысы да	36-40
	Куаклыклар		
	Таллык	Барысы да	5
Яклаучы урманнар (су объектлары буйларында урнашкан тыюлыклы урман полосалары), эксплуатация урманнары.	Ылыслы		
	Нарат, чыршы, карагач	Барысы да	81-100
	Каты яфраклы		
	Орлыклык имән, корычагач	Барысы да	101-120
	Үсентеле имән	III һәм югарырак	61-70
		IV һәм түбәнрәк	51-60
	Карама, ерәңге	Барысы да	61-70
	Йомшак яфраклылар		
	Бал бирүче (нектарлы) юкә	Барысы да	81-90
	Каен, кара зирек, юкә (товарлык)	Барысы да	61-70
	Усак, тирәк, кара тирәк, соры зирек, агачсыман тал	Барысы да	41-50

	Тирэк (культуралар)	Барысы да	31-35
	Куаклыктар		
	Таллык	Барысы да	5

2.1.5. Агачлыкларның тулылыгын һәм составын, дилэнкеләрнен күләмнәрен, дилэнкеләрнен тоташу чорларын, киртекләр санын, кисүләрнен кабатлану чорларын исәпкә алып, агач материалын сайлау проценты (ешлыгы)

Агач материалы эзерләүгә карата таләпләр РФ ТРЭМның 2016 елның 13 сентябрэндәге № 474 боерыгы, «Диләнке эшләре төрләрен, аларны уздыру тәртибен һәм эзлеклелеген, диләнке эшләренен технологик картасы формасын, диләнкене карау акты формасын һәм диләнкене карау тәртибен раслау турында» 2016 елның 27 июнендәге № 367 боерыгы белән расланган Агач материалы эзерләү кагыйдәләрендә билгеләнгән.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисү буенча төп оештыру-техник элементларның параметрлары 10.1 таблицада китерелде.

10.1 таблица.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисүләрдә төп оештыру-техник элемент параметрлары

№№ п/п	Агач материалы эзерләү параметрлары. Кисү ысуллары	Сайланма кисүләр	Тоташ кисүләр
1	2	3	4
Россия Федерациясе Европа өлешенен урман-далалы урман районы			
1.	Сайланма кисүләр ешлыгы, %		
	Бик зәгыйфь	10 кадәр	
	Зәгыйфь	11-20	
	Уртача	21-30	
	Уртача-югары	31-40	
	Югары	41-50	
	Бик югары (сайланма санитар кисүләр өчен)	51-70	

№№ п/п	Агач материалы эзерлөү параметрлары. Кисү ысуллары	Сайланма кисүлөр	Тоташ кисүлөр
1	2	3	4
Россия Федерациясе Европа өлешенен урман-далалы урман районы			
2.	Дилэнкеләрнен (сайланма кисүлөрдә) чик майданы, га Яклаучы урманнар: Ирекле-сайланма кисүләр Төркемле-сайланма кисүләр Тигез-эзлекле кисүләр Төркемле-эзлекле кисүләр Полоса аша эзлекле кисүләр Эксплуатация урманнары: Ирекле-сайланма кисүләр Төркемле-сайланма кисүләр Тигез-эзлекле кисүләр Төркемле-эзлекле кисүләр Полоса аша эзлекле кисүләр	25 15 15 10 5 50 30 30 25 15	
3.	Тоташ кисүлөрдә дилэнкеләрнен чик майданы, га нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан яңартылганда имән шытымнан яңартылганда имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		5 5 2,5 10 10
4.	Тоташ кисүлөрдә дилэнкеләрнен чик киңлеге, м нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан яңартылганда имән шытымнан яңартылганда имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		50 50 50 100 100
5.	Дилэнкеләр тоташу чоры, ел нарат, карагач чыршы, ак чыршы орлыктан яңартылганда имән шытымнан яңартылганда имән һәм башка каты яфраклылар йомшак яфраклылар		4 4 4 4 2
6.	Кисүләр кабатлану чоры, ел Ирекле-сайланма кисүләр Төркемле-сайланма кисүләр Тигез-эзлекле кисүләр Төркемле-эзлекле кисүләр Полоса аша эзлекле кисүләр	8-30 8-30 4-8 30-40 4-8	

№№ п/п	Агач материалы эзерлөү параметрлары. Кисү ысуллары	Сайланма кисүлөр	Тоташ кисүлөр
1	2	3	4
Россия Федерациясе Европа өлешенен урман-далалы урман районы			
7.	Урман кварталының 1 км ягына хисаплаганда киртеклер саны дилэнкеләр киңлеге (озынлыгы) 50 м кадәр булганда дилэнкеләр киңлеге (озынлыгы) 51-150 м булганда дилэнкеләр киңлеге (озынлыгы) 151-250 м булганда дилэнкеләр киңлеге (озынлыгы) 250 м артыграк булганда		4тән артык түгел 3тән артык түгел 2дән артык түгел 1
8.	Төяү пунктлары, житештерү һәм көнкүреш объектлары өчен гомуми мәйдан (дилэнкеләрнең гомуми мәйданыннан) - алга таба ясалма урман торгызып Мәйданы 10 га артык булган дилэнкеләрдә - сезонара агач материалы запаслары булдыру өчен - туфракка зыян салып Мәйданы 10 га һәм аннан азрак булган дилэнкеләрдә: - алга таба яңартып - алдан торгызып - эзлекле кисүләрдә - сайланма кисүләрдә	3% артык түгел 0,3 га кадәр 0,25 га кадәр	чикләнми 5% артык түгел 15% артык түгел иң күбе 3% 0,4 га кадәр 0,3 га кадәр
9.	Сөйрәмә жир трассалары һәм дилэнкедәге юллар мәйданы, (дилэнке мәйданыннан %) - күп операцияле техника кулланып - алга таба ясалма урман торгызып	15% артык түгел	20% артык түгел 30% кадәр чикләнми

Өлгереп житмәгән урман утыртмалары арасында урнашкан, дилэнкеләрнең билгеләнгән күләмнән 1,5 мәртәбәдән кимрәк дәрәжәдә артып китүче урмантаксалы бүлендекләр тулысынча кисүгә билгеләнә.

Урманнарда рациональ файдалануны, урман утыртмаларының үзләренен тирәлек хасил итүче, су саклаучы, санитария-гигиена, савыктыру һәм башка төрле файдалы үзлекләрен югалта башлаган табигый структурасын торгызу һәм саклау максатларында, – үзгач эзерлөү өчен аренда яисә даими (вакыты чикләнми) файдалану хокукларында тапшырылган урман кишәрлекләрендә аерым дилэнкеләрнең мәйданнары тоташ кисүләрдә арттырылырга мөмкин, ләкин 1,5 мәртәбәдән артыграк түгел.

Барлык урманнарда да тоташ кисүләрдә кыска ягы буйлап та, озын ягы буйлап та дилэнкеләр өчен турыдан-туры тоташу урыны билгеләнә, ә елга үзәннәрендә үсә торган урманнарда, – дилэнкеләрнең полоса аша тоташу урыннары.

Турыдан-туры тоташкан очракта чираттагы дилэнке алдагы дилэнкедән соң тоташу срогын исәпкә алып киселә.

Полоса аша тоташкан очракта чираттагы дилэнке дилэнкеләрнең чик дәрәжәдәге киңлегенә тигез булган киңлектәге урман полосасы аша урнаштырыла.

Тоташ кисүләрдә дилэнкеләрнең тоташу срогы, кисү елларын санамыйча, агач токымнарының жимеш бирү ешлыгын исәпкә алып, аларның табигый рәвештә уңышлыгына яңаруын тәмин итеп яки урман культуралары утырту, урманнарның экологик үзлекләрен саклау өчен шартлар тудырып билгеләнә.

Дилэнкедә урманнарны ясалма торгызган вакытта яисә максатчан токымнар шытымын саклаганда дилэнкенең теләсә кайсы ягы буйлап тоташу вакытын кимендә ике ел итеп билгеләү рөхсәт ителә.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын сайланма кискән вакытта дилэнкеләрнең тоташу вакытлары билгеләнми.

Өлгергән, картайган урман утыртмаларын сайланма кискән вакытта дилэнкеләр 30 процентлы ешлык белән тоташканда һәм аларның өлгергән, картайган урман утыртмаларын тоташ кисү дилэнкеләренә аннан да югарырак процентлы ешлык белән тоташуы очрагында өлгергән, картайган урман утыртмаларын тоташ кискәндәге кебек тоташу чорлары билгеләнә.

Өлгергән, картайган урман агачларын кискәндә агач материалын эзерләү дилэнкеләрнең тоташу киңлеген, мәйданын һәм срокларын саклап гамәлгә ашырыла.

2.1.6. Урман торгызу методлары

10.2 таблица.

Урман типлары һәм урман торгызу ысуллары

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Торышы рельефта	Туфрагы	Шытымы	Вак ағачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы Урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2
Нарат өстенлек итүче урман типлары 1 төркем. Лишайниклы-мүкле наратлыклар											
1.	Наратлык лишайниклы-мүкле Лм белән ТУМ: А1-2 Бонитеты: 1-3 Коры наратлык	10С +Б	Аз калкулыклы яисә дулкынлы Коры (калкулыкларда) белән сафның (калкулык битендә) чиратлашуы	Аз күләмдә көл көлсу, комлы коры. Гориз. А1 юк	Наратлы сирәк	Сирәк: миләш, өянкелек	Песи тәпие, сирәк нарат жиләге һәм турак уты, Маршелл күкчәчәге, агулы сәхрә борычы, түбәнлекләрдә яшел мүкләр, дарулык бүре жиләге	Лишайник Кладония ыру гыннан	Нарат катнашындагы каеннар аз үсә	Барлыкка килми	Тоташ кисүләр. Культуралар: наратлар
2 төркем. Яшел мүкле нарат урманнары											
2.	Наратлык мүкле (нарат жиләклегә) Мүк белән ТУМ: А2,В2 Бонитеты: 1-2 Саф наратлык	10С + Б 9С 1Б +Ос, чыршы таралган жирдә 8С2Е	Биег. плато рельефы тигез яисә аз гына дулкынлы, болын өсте террасалары	Аз күләмдә көлсу, комлы саф туфрак – тирән комнар	Наратлы төркемле яраклашкан яраклашкан сирәк чыршы	Сирәк – миләш, буяу куагы, артыш, өянкелек	Нарат жиләге, ландыш, дарулык бүре жиләге, кара абага, аралыкларда һәм аланлыкларда чәчбай	Яшел мүкләр, калкулыкларда лишайниклар	Канә-гәтлән-дерерлек, каен, усақ, нарат белән	Каенлы	Тоташ кисүләр, үсентесен саклап. Культуралар: наратлар тәрзәләрдә
3.	Наратлык каражиләклек Кж белән ТУМ: А3,В3	7С 2Б1Е + Ос	Яссылыклы яисә өлешчә дулкынлы рельеф, елга террасалары	Урт. һәм күе көлсу комсыл дымлы глей билгеләре белән	Чыршылы, сирәгрәк нарат	Эт шомырты, куаклы тал, миләш, ар-	Каражиләк, кара абага, нарат жиләге, каеш яфрак,	Яшел мүкләр, түбәнл. кәккүк	Канә-гәтлән-дерерлек, нарат,	Каенлы, сирәк усақ	Тоташ кисүләр, үсентесен саклап. Культуралар:

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Торышы рельефта	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы Урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2
	Бонитет: 1- 2 (3)					тыш	чәчбай	житене,	каен, усак белән		наратлар
3 төркем. Катлаулы нарат урманнары											
4.	Куаклы наратлыклар Кн ТУМ: С2 Бонитеты: 1-1а	9С 1Б +Ос	Тигез калку плато, өске һәм болын өсте террасалары	Кәсле-көлсу жинелчә балчыксыл сыл саф	Сирәк, нарат	Юкә, төрлө-төрлө куаклыклар, кабар агачы, зелпе, миләш	Сәрдә, күкебаш, урман тугае, каеш яфрак, бөрлегән, ике яфраклы май чәчөгә, талакдар	Юк	Канәгать-ләндерерлек, каен, усак һәм юкә катнашында	Каенлы усаклы	Тоташ кисүләр. Культуралар: наратлар
5.	Юкәле наратлык Ю белән ТУМ: С2-3 Бонитеты: 1а (еш кына культуралар)	9С 1Б + Ос, Лп	Тигез калку плато, болын өсте террасалары	Кәсле-көлсу комсыл саф	Сирәк чыршылы	Урт. куелькта яисә юкә күп булган куе, аз күләмле зелпеле, миләшле, эт шомыртлы	Төрлө-төрлө: күрәннәр, сәрдә, йолдызак, карга күзе, таштояк һәм башкалар	Юк	Йомшак яфраклыларга алмашып	Каенлы усаклы	Тоташ кисүләр. Культуралар: наратлар, чыршылар
6.	Наратлык чыршылы Ч белән ТУМ: С2-3 Бонитеты: 1б	10 С	Плато, тигез рельеф яисә сөзәк ярлар	Көлсу комсыл яки жинелчә балчыксыл саф һәм дымлы	Куе чыршылы	Сирәк юкә, өрәңгә	Сәрдә, урман тугае, каеш яфрак, бөрлегән, акошит, жилдәк, күп чәчәкле бүре жилгә	Юк	Чыршыга алмашынып	Чыршылы	Эзлекле кисүләр. Үсенте булмаганда – тоташ кисүләр һәм чыршы культуралары
7.	Чикләвек куаклы наратлык Чкн ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 1а	10С +Д, Лп	Субүләр калкулыклары	Соры урман балчыксыл саф	Сирәк наратлы, имәнле	Куе – чикләвек куагы, миләш	Куе: сәрдә, келәнчел, каеш яфрак, кызыл бөрлегән, жилдәк, карга күзе	Юк	Яфраклыларга алмашынып яки чикләвек куагы үсә	Өрәңгеле, юкәле	Тоташ кисүләр. Культуралар: имән
8.	Өрәңгеле наратлык	9С1Б +Кл	Субүләрләрнең текә ярлары, текә	Кәсле-карбонатлы	Сирәк имәнле	Урт. куелькта:	Чәчле күрән, Сәрдә, күкебаш,	Юк	Яфраклыларга	Өрәңгеле, юкәле	Тоташ кисүләр.

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Торышы рельефта	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы Урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2
	Өрн ТУМ: Д1 Бонитеты: 2-3		ерганаклы елга ярлары һәм чокыр сөзклекләре	азкуәтле коры		чикләвек куагы, кабар агачы	кызыл бөрлегән, аралыкларда бөртөклеләр		алмашынып		Культуралар: имән
Искәрмә: Яфраклы утыртмаларның урман типлары С эндификаторы белән наратлы урман типларына карата тасвирлана (мисал өчен, куаклы карагай һ.б.)											
Чыршы өстенлек итүче урман типлары											
9.	Чыршы урманы кымызлыклы Ч к ТУМ: С2 Бонитеты: 1	5Е1П 2С 1Лп 1Б +Ос	Субүләрләрдәге таулар һәм сөзклекләр.	Уртача көлсу балчыксыл саф балчык түшәмәле	Сирәк чыршылы пихта катыш	Уртача куелькта: юкә, миләш, зелпе, кабар агачы	Кымызлык, май чәчәге, урман наратбашы, талакдар, таштояк, каеш яфрак, икеөйлә кычыткан	Сирәк - яшел мүкләр	Канәгатьләндерерлек, йомшак яфраклары алмашып, кайчак үренте хисабына – чыршы белән	Каенлы усаклы	Эзлекле кисүләр. Үсенте булмаганда – тоташ кисүләр һәм чыршы культуралары
10.	Чыршы урманы Юкәле Ч юк ТУМ: С2-3 Бонитеты: 1	6Е1П 2Лп 1Б +Ос	Тигез, өлешчә югарылыклы, сөзклекләр	Уртача һәм аз күләмдә көлсу, балчыксыл сыл саф	Төркемле, чыршы, пихта, юкә	Уртача куелькта яки куе – юкә, миләш, зелпе, эт шомырты, кабар агачы,	Куе: сәрдә, сырмавык, күкебаш, таштояк, наратбаш, каеш яфрак, абага, кычыткан, келәнчел	Юк яки аз беленә үскән яшел мүкләр	Канәгатьләндерерлек. гадәттә усакка алмашынып сирәк кенә юкәгә	Усаклы, каенлы, юкәле	Эзлекле кисүләр. Үсенте булмаганда – тоташ кисүләр һәм чыршы культуралары
11.	Чыршы урманы елга буенда үсә торган (лог) Епр ТУМ: С3 Бонитеты: 2	6Е1П 2Б 1Ол	Елга, агымсу аша дымлана торган елгачык буйлары	Кәсле-көлсу, торфлы-глейлы, балчыксыл яки комсыл дымлы	Сирәк: Чыршы, пихта	Урт. куелькта – шомырт, кара карлыган, миләш, юкә	Мул, тубылгы өстенлек итә, кычыткан, абага, сирәгрәк сәрдә, урман наратбашы, зеленчук, бохар	Юк яки аз үскән, кәккүк житене, сирәк сфагнум, калкулыклар	Чыршы үрентеләре хисабына яки йомшак яфраклары алмашы-	Зирекле каенлы	Эзлекле кисүләр. Үсенте булмаганда – тоташ кисүләр һәм чыршы культуралары

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Торышы рельефта	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы Урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2
	Начар туфракта үсә торган дымлы чыршы урманы						кынасы, кашыклык үлән	рда яшел мүкләр	нып		
12.	Имәнле чыршы урманы И ч ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 2	7Е1Д1Б 1Ос + Лп	Югарылыклы плато һәм беленер-беленмәс таулыклар	Уртача һәм азгына көлсу балчыксыл саф	Сирәк: Чыршы, имән	Күе, чикләвек куагы, зелпе, кабар, юкә	Киң яфраклы үләннәр	Юк	Канәгать. йомшак яфрак. алмашып яки үренте хисабына	Каенлы усаклы	Тоташ кисүләр. Культуралар: имән
Искәрмә: Пихта утыртмаларның урман типлары Е эндификаторы белән наратлы урман типларына карата тасвирлана (мисал өчен, юкәле пихта урманы һ.б.)											
Имән өстенлек итүче урман типлары											
1 төркем. Кору өрәнгеле имән урманнары											
13.	Чиялекле имәнлек Ч им ТУМ: Д0-1 Бонитеты: 5	8Д 2Б яки 10Д +Кл	Сөзәк таулар, шәрә таш токымнары белән	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Юк	Дала чиясе	Уртача куелыкта, кыска сабак, чөчле күрән, чөчбай	Юк	Имәнле үрентеле	Барлыкка килми	Тоташ кисүләр Табигый үсеш алу
14.	Калкулыклы имәнлек К им ТУМ: Д 1 Бонитеты: 4	10Д +Б яки 7ДЗБ +Лп	Сөзәк таулар, яр кырыйлары. Калкулыклы рельеф	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Юк	Сирәк: чикләвек куагы, дала чиясе	Уртача куелыкта кыска сабак, чөчле күрән, чөчбай, бөрлегән	Юк	Имәнле үрентеле	Барлыкка килми	Тоташ кисүләр Табигый үсеш алу
15	Өрәнгеле-каенлы имәнлек Им өрк ТУМ: Д 1 Бонитет:3-4	7Д2КИВ1Лп яки 7ДЗБ +Лп	Калкулыклы, сөзәк ярлар	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Сирәк: Имән	Уртача куелыкта: чикләвек куагы, кабар агачы	Уртача куелыкта: сәрдә, кычыткан, күкебаш, ирләр абагасы	Юк	Канәгать. имәнле шытымлы каенлы	Каенлы	Тоташ кисүләр Табигый үсеш алу Тагын да тирәнрәк туфрактарда имән культуралары

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Торышы рельефта	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы Урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2
2 төркем. Имәнлекләр саф өрәңгеле-юкәле											
16.	Өрәңгеле-юкәле имәнлек (дала янәшәсендә үсә торган) Дклп ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 1-2	6ДЗКИВ1Лп яки 6ДЗЛп1КИВ	Югарылыклы су бүлемлекләре һәм сөзәклекләре	Соры урман һәм кәсле-көлсу балчыксыл саф, балчык түшәлө торган	Сирәк яки урт. куелькта, юкә, каен, имән, урыны-урыны белән өрәңге	Урт. куелькта: миләш, чикләвек куагы, сөялле кабар агачы, юкә, шомырт	Сәрдә, йолдызак, таштояк, сырмавык, кыңгырау чәчәк, ландыш, кашыклы абага, күкебаш	Юк	Яфраклыларга алмашынып	Лп, Кл, Ос, Б	Тоташ кисүләп Үрентеле хуж-та таб. үсеш. – үрентеле. Орлыклыда – имән культуралары
17.	Күрәнле имәнлек Күр им ТУМ: Д2 Бонитеты: 3	6Д2Лп1Кл1Б +Ос	Таулы плато, сөзәклекләрнең өске өчтән бер өлеше	Соры урман өлешчә көлсу, балчыксыл саф	Сирәк: имән	Сирәк: юкә, чикләвек куагы, сөялле кабар агачы, зөлпе	Күе: сәрдә, келәнчел, таштояк, йолдызак, сырмавык, күкебаш, чәчле күрән	Юк	Яфраклыларга алмашынып	Юкә, К Кл	Тоташ кисүләп Үрентеле хуж-та таб. үсеш. – үрентеле. Орлыклыда – имән культуралары
18.	Абагалы имәнлек Аб им ТУМ: Д3 Дымлы имәнлек Бонитеты: 1-2	6ДЗКИВ1Лп яки 1 ярус- 10Д 2 ярус- 10КИВ	Плато һәм сөзәклекләп	Соры урман уртача көлсу балчыксыл дымлы	Төркемле, сирәк: имән	Урт. куелькта: чикләвек куагы, кабар агачы, балан, эт шомырты, шомырт	Күе: Абага, сәрдә, таштояк, сырлавык, кырлы борчак, кымызлык, күкебаш, йолдызак, миләүшә, урман кысыр тигәнәге, ике өйле кычыткан	Юк	Яфраклыларга алмашынып	Лп, КИВ, Б	Тоташ кисүләп Үрентеле хуж-та таб. үсеш. – үрентеле. Орлыклыда – имән культуралары
3 төркем. Имәнлекләп дымлы тугайлы											

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Торышы рельефта	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы Урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2
19.	Тугайда үсө торган имәнлек Туг им ТУМ:С4,Д4 Бонитеты: 3 (2)	7Д3Б+Лп	Елга тугайлары, өлешчә таулы урын, ел саен су баса	Кәсле-болынлы балчыксыл-глейлы юеш	Сирәк: имән, өрәнге, юкә	Сирәк – эт шомырты, шомырт, тал, зелпе, гөлжимеш карлыган	Күрәннәр, тубылгы, кычыткан, кара бөрлегән	Юк	Канәгать-лөндерерлек, имән һәм йомшак яфраклы токымнарның яшь агачлары белән	Лп, КИВ, Б	Тоташ кисүләр Үрентеле хуж-та таб. үсеш. – үрентеле. Тирәк культуралары ихтимал
Корычагач өстенлек итүче урман типлары											
20.	Өрәнгеле-юкәле корычагачлык Кор өрю ТУМ:Д2 Бонитеты: 2(1) Кайбыч урманчылыгының көньяк-көнбатыш өлешендә очрый	7Яс1Лп2КИВ	Таулы плато	Күе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәлэ торган	Уртача куелькта: имән, корычагач, юкә	Уртача куелькта: чикләвек куагы, юкә, зелпе	Сәрдә, келәнчел, таштояк, йолдызак, сырмавык, ирләр абагасы, күкебаш	Юк	Яфраклыларга алмашынып	Лп, Кл, Ос, Б	Тоташ кисүләр Корычагач (имән) культуралары
Юкә өстенлек итүче урман типлары											
I төркем. Төрле яфраклы юкәлекләр											
21.	Төрле яфраклы юкәлек Лп тр, ТУМ: С2-3,Д2-3 Бонитеты: 2-3	6Лп2Д2КИВ +Б,Ос 7Лп2Е1Б +Д	Таулы плато, сөзәклекләр, шулай ук болын өсте террасалары	Күе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәлэ торган	Уртача куелькта: имән, өрәнге, юкә. Урыны-урыны	Уртача куелькта: чикләвек куагы, юкә, зелпе, миләш, кабар агачы	Сәрдә, келәнчел, күкебаш, казаяксыман жилдәк, урман наратбашы, кара абага	Юк	Үрентеле юкә	Өрәнге, каен, усак	Тоташ кисүләр Табигый үстерү шытымлы юкә, уңышсыз булганда имән культуралары

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Торышы рельефта	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы Урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2
					белән Ч, П						
2 төркем. Калкулыклы юкәлекләр											
22.	Өрәнгеле юкәлеклек Өр юк ТУМ:Д1 Бонитеты:3(4)	8Лп 2КИВ +Д	Таулы, калкулыклы, «сыртлы» таулар	Кәсле-карбонатлы азкүәтле коры	Уртача куелькта: Д,КИВ	Уртача куелькта: чикләвек куагы, юкә, зелпе, кабар агачы	Уртача куелькта: куык абага, сәрдә, сырмавык	Юк	Үрентеле юкә	Өрәнге, каен, усак	Тоташ кисүләр Табигый үстерү шыгымлы юкә, унышсыз булганда имән культуралары
Каен өстенлек итүче урман типлары											
23.	Каенлык наратлы (нарат урманлы) К нар, ТУМ: А2-3,В2-3 Бонитеты:2(3)	9Б 1С	Таулы, сөзәклекләр	Көлсу комсыл яки жиңелчә балчыксыл саф һәм дымлы	Сирәк: нарат	Сирәк: өянкелек, миләш, буяу куагы	Урт. куелькта: чөчбай, кара абага, нарат жиләге, май чөчөгә,	Яшел мүк мендәрләре	Шытымлы каен	Хасил булмыйлар	Тоташ кисүләр. Нарат культуралары
24.	Кыяклы каен урманы Күр к ТУМ:С2-3 Бонитеты: 1	7Б2Ос1С бер. Лп, Д	Таулы. Рлф. тигез	Соры урман балчыксыл саф балчык түшәлә торган	Сирәк: юкә	Сирәк: миләш, зелпе, кабар агачы	Чөчле күрән, ике яфраклы май чөчөгә, тубылгы, кычыткан, наратбаш	Юк	Шытымлы каен	Усаклы	Тоташ кисүләр. Ылыслы культуралар
25.	Сырламыклы каенлык Сырк ТУМ:Д2-3 Бонитеты:1-1а	9Б 1Ос +Д, КИВ	Таулы яссы	Күе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәлә торган	Сирәк: имән, юкә	Сирәк: чикләвек куагы, миләш, зелпе, кабар агачы	Сырламык, чөчле күрән, ике яфраклы май чөчөгә, тубылгы, кычыткан, наратбаш	Юк	Шытымлы каен	Усаклы	Тоташ кисүләр Табигый үстерү шыгымлы каен. Ч культуралары
26.	Тубылгылы каенлык Бтв ТУМ:С3-4Д4 Бонитеты:2	7Б2Ол1Ос	Платога тозақлар, шулай ук елгалар буйлап уйсулыклар	Торфлы глейлы балчыксыл, ләмле-торфлы юеш	Юк	Сирәк: эт шомырты, куаклы тал	Тубылгы, кычыткан, хатынкызлар абагасы, наратбаш	Юк	Шытымлы каен	Зирекле	Тоташ кисүләр. Табиг. үсеш. – үрентеле каен

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Торышы рельефта	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы Урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2
27.	Өрәнгеле каенлык Өр клк ТУМ: Д1 Бонитеты:2(3)	7Б2КИВ1Ос +Д	Таулы, рлф. калкулыклы, «сыртлы» таулар	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Сирәк: имән, өрәнгә	Урт. куелькта: чикләвек куагы, кабар	Куык абага, сәрдә, сырламык, плющсыман будра, күкебаш	Юк	Үрентеле каен, өрәнгә белән	Өрәнгеле	Тоташ кисүләр Табиғ. үсеш. - үрентеле Имән культуралары
Усак өстенлек итүче урман типлары											
1 төркем. Төрле үләнле усаклыклар											
28.	Күрәнле усак урманы Күр ус, ТУМ: В2-3, С2-3 Бонитеты: 1(2)	7Ос2Б1С +Д 7Ос2Б1Лп	Таулы, тигез рельеф һәм сөзәклекләр	Соры урман балчыксыл саф балчыклар түшәлә торган	Сирәк: имән, өрәнгә	Сирәк: миләш, зелпе, кабар агачы	Чәчле күрән, сәрдә, сырмавык, күкебаш, йолдызак	Юк	Усаклы үрентеле	Хасил бул-мыйлар	Тоташ кисүләр. Табиғ. үсеш. - бонитет 1 Блыслы культуралар
29.	Сырмавыклы усаклык (имәнле) Сыр ус ТУМ: Д2-3 Бонитеты:1-1а	9Ос1Б +Лп, КИВ 8Ос1Лп1Д	Таулы, тигез рельеф һәм сөзәклекләр	Кус-соры урман балчыксыл саф балчык түшәлә торган	Сирәк: имән, өрәнгә	Уртача куелькта: чикләвек куагы, кабар агачы, миләш, зелпе	Сырмавык, сәрдә, күкебаш, йолдызак	Юк	Усаклы үрентеле	Хасил бул-мыйлар	Тоташ кисүләр. Табиғый үсеш үрентеле, И культурасы уңышсыз булганда
2 төркем. Таулы усаклыклар											
30.	Өрәнгеле усаклык Өр ус ТУМ: Д1 Бонитеты:2(3)	8Ос1Кл1Лп	Таулы, рлф. калкулыклы, «сыртлы» таулар	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Сирәк: имән, өрәнгә	Урт. куелькта: чикләвек куагы, кабар	Куык абага, сәрдә, сырламык, плющсыман будра, күкебаш	Юк	Усаклы үрентеле	Өрәнгеле	Тоташ кисүләр. Табиғ. үсеш. үрентеле. Имән культуралары
Өрәнгә, элмә, карама агачы өстенлек итүче урман типлары											
1 төркем. Коры өрәнгеле имән урманнары											

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларның уртача составы	Торышы рельефта	Туфрагы	Шытымы	Вак агачлары	Туфрак өсте катламы		Янартылуы	Ирекле утыртмалар	Кисү ысулы Урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2
31.	Таулы өрәнгелек Т өр ТУМ: Д1 Бонитеты: 4(3)	7Кл2В1Лп +Б	Таулы, рлф. калкулыклы, «сыртлы» таулар	Кәсле-карбонатлы азкуәтле коры	Сирәк: имән, өрәнгә	Урт. куелькта: чикләвек куагы, кабар	Каурыйлы кыска сабак, чәчле күрән, кызыл бөрлегән, чәчбай	Юк	Үрентеле КИВ	Хасил бул-мыйлар	Тоташ кисүләр. Табиг. үсеш. үрентеле, тагын да тирәнрәк туфракларда - И. культ.
2 төркем. Саф өрәнгеле-юкәле имәнлекләр											
32.	Имәнле өрәнгелек (төрле үләнле) Им өр ТУМ: Д2-3 Бонитеты: 3	6КИВ2Д2Лп	Таулы, тигез рельеф һәм сөзәклекләр	Күе-соры урман балчыксыл саф балчык түшәлэ торган	Сирәк: имән, өрәнгә	Уртача куелькта: чикләвек куагы, кабар агачы, зөлпе, шомырт	Сәрдә, келәнчел, таштояк, йолдызак, сырмавык, күкебаш, ирләр абагасы.	Юк	КИВ үрентеле	Хасил бул-мыйлар	Тоташ кисүләр Имән культуралары
Карамалы төркем											
33.	Тугай янәшәсендә үсә торган карамалык Туг кар ТУМ: Д4 Бонитеты: 3	7ВИ2Кл1Лп +Б	Түбәнлектә, хәзерге елга тугайлары	Торфлы глейлы балчыксыл, ләмле-торфлы юеш	Сирәк: өрәнгә	Кара жиләк, кара карлыган, шомырт	Тубылгы, кычыткан, күрәннәр, болын наратбашы	Юк	Үрентеле ВИК	Хасил бул-мыйлар	Тоташ кисүләр. Тирәк культуралары
Зирек өстенлек итүче урман типлары											
Тубылгылы зиреклек төркеме											
34.	Тубылгылы зирек урманы Туб зир ТУМ: В4, С4 Бонитеты: 2(3)	8Ол2Б ед. ВИ	Платога тозақлар, шулай ук су ага торган түбәнге урыннар	Торфлы глейлы комсыл ләмле - торфлы дымлы	Юк	Эт шомырты, куаклы тал, кара карлыган	Тубылгы, кычыткан, күрәннәр, болын наратбашы	Юк	Зирекле үрентеле	Хасил бул-мыйлар	Тоташ кисүләр Табиг. үсеш. - үрентелеге зирек (Т культуралары)

№ п/п	Урман тибы, үсеш алган урын шартлары тибы, бонитет классы	Утыртмаларн ың уртача составы	Торышы рельефта	Туфрагы	Шытымы	Вак ағачлары	Туфрак өсте катламы		Яңартылуы	Ирекле утырт- малар	Кисү ысулы Урман торгызу ысулы
							Үләнле	Мүкле			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	2
Таллык, кара тирәк өстенлек итүче урман типлары											
Таллык төркеме											
35.	Тугайлык таллыгы Туг тал ТУМ: В3-4 Бонитеты: 2-3	10 Тал (таллык)	Түбән. Хәзерге елга тугайлары	Торфлы глейлы комсыл ләмле - торфлы дымлы	Юк	Кара жиләк, кара карлыган	Тубылгы, кычыткан, күрәннәр, болын наратбашы	Юк	Канәгать- ләнде- рерлек, шытымлы тал белән	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Табиг. үсеш. - үрентеле таллык белән
Кара тирәк төркеме											
36.	Тугайлыкта үсә торган кара тирәкле Туг кт (тирәк культуралары) ТУМ: С4 Бонитеты: 1	10 Оск (кара тирәк)	Түбән. Хәзерге елга тугайлары, елгаларның иске үзән төбе	Торфлы глейлы балчыксыл, ләмле-торфлы юеш	Юк	Гөлжимеш, кара жиләк	Сирәк: болын үләннәре	Юк	Начар: карама	Хасил булмый	Тоташ кисүләр. Тирәк культуралары
Искәrmә: Тирәк утыртмалары (культуралары) урман тибы кара тирәкле һәм усак типларына карата сурәтләнә											

2.1.7. Урманнардан үзагач эзерләү өчен файдалану вакытлары һәм башка мәгълүматлар

Урман агачларын кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау, эзерлэнгән агач материалын алып чыгу агач материалы эзерләү максатларында урман кишәрлегеннән файдаланучы зат тарафыннан урман декларациясе буенча декларацияләнә торган чор башланган датадан 12 ай эчендә гамәлгә ашырыла. Агач материалы урман агачларын сату-алу шартнамәсе яисә Россия Федерациясе Урман кодексының 19 статьясының 5 өлешендә күрсәтелгән контракт нигезендә эзерлэнгән очракта, агачларны кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау, алып чыгу эшләре шартнамәдә яисә контрактта билгелэнгән срок эчендә тиешенчә гамәлгә ашырыла.

Урман утыртмаларын кисүнең, агач саклауның, тарттыруның, алып чыгуның әлеге пунктта күрсәтелгән вакытларын озынайту күрсәтелгән таләпләрне вакытында үтәүгә юл калдырмаган начар һава шартлары барлыкка килгән очракта рөхсәт ителә.

Урман агачларын, тарттыруның, өлешчә эшкәртүнең, саклауның, алып чыгуның вакытлары урманнан файдаланучы затның язмача гаризасы нигезендә, вәкаләтле орган тарафыннан иң күбе 12 айга арттырылырга мөмкин.

Урман агачларын кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау, алып чыгу срокларын үзгәртүгә рөхсәт язмача рәвештә диләнкенең (кишәрлек урманчылыгын, урман кварталы номерын, урман-таксация бүлемтеге номерын, диләнке номерын) урнашкан урынын, диләнкенең мәйданын, агач материалының күләмен һәм агачларны кисү, тарттыру, өлешчә эшкәртү, саклау, алып чыгу буенча билгелэнгән (озынайтылган) срокны (датаны) күрсәтеп бирелә.

Үзагач эзерләгәндә:

а) елга һәм чишмә үзәннәрен сөйрәмә жир трассалары һәм урман юллары сыйфатында куллану рөхсәт ителми;

б) диләнкедән читтә, алар белән чиктәш булган 50 метрлы полосаларда урман утыртмаларын, үсемчелек катламын һәм туфрактарны зарарлау, урманнарны сәнәгать һәм башка төрле калдыктар белән чүпләү рөхсәт ителми;

в) юлларга, күперләргә, урман ызаннарына, киптерү челтәренә, юл, гидромелиоратив һәм башка төрле корылмаларга, елга һәм чишмә үзәннәренә зыян салу рөхсәт ителми;

г) аударылыган һәм асылынып төшкән, киселгән агачларны (киселгән һәм диләнкедә калдырылган агачларны исәпкә алып) калдыру, сакланырга тиешле яшь шытымны зарарлау яисә һәлак итү тыела.

д) чиктәш булып торучы, кварталлардагы, диләнкеләрдәге һәм башка баганаларны һәм тамгаларны юк итү тыела;

е) кисүгә тиешле булмаган һәм Россия Федерациясенә Агач материалы эзерләү кагыйдәләре һәм урман законнары нигезендә сакланырга

тиешле агачларны, шул исәптән орлык бирү чыганаclarын һәм плюс агачларын кисү һәм зарарлау тыела;

ж) рөхсәт ителгән чоры (рөхсәт ителгән кичектереп тору чорын да исәпкә алып) тәмамлангач агач материалы эзерләү, шулай ук файдалану хокукы туктатылгач яисә тәмамлангач агач материалы эзерләү рөхсәт ителми;

з) билгеләнгән вакытына (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) алып чыгылмаган агачны диләнкедә калдыру рөхсәт ителми;

и) урман үзләштерү проектында яисә диләнке ясауның технологик картасында каралмаган урыннарга агач материалын чыгару, тарттыру рөхсәт ителми;

к) диләнке чистарту эшләрен үтәмәү яисә үз вакытында үтәмәү рөхсәт ителми;

л) сөйрәмә жирләрдән һәм төяү мәйданнарыннан кала, туфракның өске уңдырышлы катламын юк итү рөхсәт ителми;

Үзагач эзерләгәндә Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән зат төрләре сакланырга тиешле.

Исемлеге Россия Табигать министрлығының «Россия Федерациясе Кызыл китабына яисә Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән, сирәк очрый торган һәм юкка чыгу куркынычы янаган агачларны, куакларны, лианаларны, бүтән урман үсемлекләрен саклау үзенчәлекләрен раслау турында» 2017 елның 29 маендагы № 264 боерыгы белән расланган агачларның һәм куаклыкларның төрләренең (токымнарының) агач материалын эзерләү рөхсәт ителми. Үзагач эзерләгәндә урманнарның биотөрлелеген арттыру максатларында теләсә кайсы ярусунда һәм аларның төркемнәрендә аерым кыйммәтле агачлар (карт агачлар, куышлы, кош оялары булган, шулай ук оя кору һәм вак жәнлекләреннән качу урыны һ.б. өчен яраклы агачлар) сакланырга мөмкин.

Үзагач эзерләү максатларында урман кишәрлеге мәйданының кисү өчен билгеләнгән өлеше (алга таба – диләнке) аерып алына, шулай ук урман утыртмаларының сан һәм сыйфат сыйфатламалары һәм эзерләнәргә тиешле үзагач күләмен билгеләүче диләнке таксациясе ясала. Диләнкеләрне аерып алганда жирлектә диләнкеләрнен чикләре билгеләнә һәм тамгалана, сайланма кисүләрдә киселәргә тиешле агачлар билгеләнә.

Диләнкене аерып алу һәм таксацияләү түбәндәгеләр тарафыннан башкарыла:

1) урман кишәрлекләреннән аренда шартнамәләре нигезендә агач материалы эзерләүче гражданныр һәм юридик затлар;

2) үзләренә даими (дөвамлы) файдалануга тапшырылган урман кишәрлекләрендә агач материалы эзерләүне гамәлгә ашыручы федераль дөүләт учреждениеләре;

3) Россия Федерациясе Урман кодексының 82-84 статьяларына туры китереп билгеләнгән вәкаләтләре кысаларында, – дөүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары, урман утыртмаларын сату-алу

шартнамаләре нигезендә агач материалы әзерләү өчен, – гражданныр һәм юридик затлар.

Кисүләрнең төрле рәвешләрендә диләнкеләрне аерып алу урман кварталы кысаларында, кагыйдә буларак, карсыз чорда башкарыла. Урмантаксация бүлендекләре тулысынча кисүгә юнәлдерелә, әгәр дә аларның мәйданы Үзагач әзерләү кагыйдәләрендә билгеләнгән диләнкеләрнең чик күләмнәреннән артып китмәсә.

Эксплуатацияләнгән урманнарда өлгергән, картайган урман утырмаларын кискәндә диләнкегә урман таксациясе бүлемтекләре кысаларында гомуми мәйданы 3 гектардан артмаган, өлгергән һәм картайган урман бүлендекләре дә кертелергә мөмкин.

Урман кварталында бер үк вакытта өлергән һәм картайган агачлар үсеп утыручы берничә чиктәш урман-таксация бүлендекләре кисүгә аерып чыгарылырга мөмкин, әгәр аларның суммар мәйданы РФ Урман кодексының Агач материалы әзерләү кагыйдәләрендә һәм 23 статьясында күрсәтелгән урманчылыктарда, урман-паркларында РФ Табигать министрлыгының 2016 елның 13 сентябрәндәге 474 номерлы боерыгы белән расланган Агач материалы әзерләү үзенчәлекләрендә күрсәтелгән диләнкеләрнең чик дәрәжә (максималь) зурлыктарынан артып китмәсә.

Урман үсентеләрен кисүләр сайланма кисүләр яки тоташ кисүләр рәвешендә башкарыла.

Тиешле жирләрдә яисә жир кишәрлекләрендә агачларның һәм куаклыктарның бер өлеше киселә торган кисүләр сайланма кисүләр була (РФ УК 17 статьясының 2 өлеше).

Тиешле жирләрдә яки жир кишәрлекләрендә, урманнарны үстерү өчен аерым агачларны һәм куаклыктарны яисә агачларның һәм куаклыктарның төркемнәрен саклап, урман утыртмаларын кисүләр тоташ кисүләр дип таныла (РФ УК 17 статьясындагы 3 өлеше).

Агач материалы әзерләү өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә тоташ кисүләр аталган урман кишәрлекләрендә урманнарны торгызу шарты белән генә рөхсәт ителә (РФ УК 17 статьясындагы 5 өлеше).

Киселүче агачларның холкына һәм кисүләрнең технологиясенә карап, Урманчылыкта өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисүнең түбәндәге төрләре башкарылырга мөмкин: ирекле-сайланма, төркемле-сайланма, тигез-эзлекле, төркемле-эзлекле (чокыр-чокыр), полоса аша эзлекле, озаклап-эзлекле кисүләр.

Ирекле-сайланма кисүләрдә, агач токымнарының яңадан үсеп чыгуын тәэмин итү, урманның яклаучы һәм тирәлек хасил итүче үзенчәлекләрен саклау шарты белән, иң беренче чиртта, мәйданы буйлап тигез рәвештә зарарланган, картайган, үсеше акрынайган өлгергән агачлар киселә. Урман утыртмаларына карата әлегә төр сайланма кисүләрне үткәргәннән соң агачларның тулылыгы кимендә 0,5 булырга тиеш.

Төркемле-сайланма кисүләр төркемле-төрле яшьтә булган урман утыртмаларына карата башкарыла, аларда картайган һәм өлгергән агачлар,

диләнке майданы буйлап урнашуларына карап, төркемнәре белән киселә. Киселүче төркемнәрнең майданы 0,01дән 0,5 гектарга кадәр тәшкил итә.

Тигез-эзлекле кисүләрдә бер үк яшь классына караган агачлар диләнкедә, икенче ярустагы урман утыртмаларын һәм шытымнарын кисү процессында алдан ук яки алга таба урман торгызуны формалаштырып, тигез рәвештә сирәкләү юлы белән, берничә мәртәбә киселә. Тигез-эзлекле кисүләр шулай ук тереклек итү сәләте зәгыйфьләнгән шытымы яки икенче ярусы булган югары һәм уртача тулылыклы агачларга, төрле өлгергәнлек яшенә ия булган агач токымнарыннан хасил булган катнаш агачлыкларга (ылыслы-яфраклы, усаклы-каенлы һ.б.) карата гамәлгә ашырыла.

Кисүләрне беренче мәртәбә башкарганда агачларның тулылығы 0,5кә кадәр кими. Тиешле үсеп китү шартларында шытымнары булмаганда яки утыртмаларны формалаштыру өчен житәрлек санда булмаганда тигез-эзлекле кисүләр процессында урманны торгызуга булышлык итү чаралары гамәлгә ашырыла.

Оя-оя шытымнары булган урыннарда агачлар берничә мәртәбә ике яшь классы дәвамында төркемнәре белән (тирән сөзәк чокыр) киселә торган төркемле-эзлекле (тирән сөзәк чокырлы) кисүләр шытымнары төркемләп урташкан бер яшьле агачларга карата башкарыла. Өлгергән агачларны кисү эзлекле рәвештә 0,01 гектардан 1,0 гектарга кадәрге майданнарда (тирән сөзәк чокырлар хасил итеп) 30-40 ел дәвамында 3-5 мәртәбә шытым төркемнәре тирәли гамәлгә ашырыла.

Озаклап-эзлекле итеп кисүләр эксплуатацияләү зурлыкларына житкәннән соң кисеп атыла торган яшькә житмәгән, әлеге шартларда тотрыклы булып калучы агачларның бер өлешен икенче юлы кисүгә калдырып, төрле яшьтәге урман утыртмаларында гамәлгә ашырыла. Беренче мәртәбә кискәннән соң чагыштырма тулылығы куе төстәге ылыслы утыртмаларда кимендә 0,5 һәм ачык төстәге ылыслы урман утыртмаларында кимендә 0,4 булырга тиеш. Кисүләрне кабатлау чоры – 30-40 елдан соң.

Полоса аша эзлекле кисүләрне башкарганда агачлар яшьнең бер классына тигез булган чор дәвамында, ике-дүрт алым белән киселә. Агачларның метр ярымлы озынлыгынан узмаган киңлектәге полосаларда, ә имән урманнарында – агачларның икеләтелгән озынлыгынан артмаган киңлектәге полосаларда агачлар кисү, алга таба имән культуралары булдыру шарты белән, 4-8 ел саен кабатлана торган ешлык алымнары белән гамәлгә ашырыла.

Йомшак яфраклы, жылгә каршы торучан агачлыкларда яшьнең ике классына тигез булган чор дәвамында полоса аша эзлекле кисүләрне уздыру рәхсәт ителә.

Агачларны полоса аша эзлекле кисүләрнең беренче алымы башкарылганнан соң, шытымнар булмаганда яисә житәрлек күләмдә булмаса һәм икенче ярусы күренмешсә, РФ ТРЭМның 2016 елның 29 июнендәге 375 номерлы боерыгы белән расланган Урман торгызу кагыйдәләренә ярашлы рәвештә урман торгызу чаралары күздә тотыла.

Кисүнең киләсе һәр алымы алдагы чорда киселгән полосаларда ышанычлы рәвештә урманның яңартылуы тәэмин ителгәннән соң башкарыла.

Кисүнең чираттагы алымын уздыру вакыты килеп житкәч урман табигый рәвештә янармаганда яисә бу эш житәрлек дәрәжәдә күзәтелмәгәндә, кисү алымнары арасындагы интервалны 3-5 елга арттырып, ясалма яисә катнаш урман торгызу чараларын уздыру рөхсәт ителә.

Шытымы һәм икенче яруссы нык зәгыйфьләнгән агачлыкларда өч алымда катнаш сайланма кисүләр билгеләнергә мөмкин, алар барышында беренче алымда запас буенча 30-35 проценты ешлык белән тигез-эзлекле кисүләр башкарыла, ә икенче яшь агачларының торышы яхшыртылгач – ике алымда полоса аша эзлекле кисүләр.

Эзлекле кисүләрнең йомгаклау алымы бары тик диләнкәдә яшәргә сәләтле, максатчан урман утыртмаларын формалаштыруны тәэмин итәрлек шытымнар һәм (яисә) икенче ярус формалашканнан соң гына башкарыла.

Агач кисү урыннарын калдыклардан чистарту үзгәч эзерләү белән бер вакытта башкарыла.

2.2. Урманнардан чәер эзерләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

РФ УК 31 ст. һәм «Чәер эзерләү кагыйдәләрен раслау турында» 2012 елның 24 гыйнварындагы № 23 Рослесхоз боерыгы белән регламентлана.

Чәер эзерләү ылыслы өлгергән һәм картайган агачлыкларда гамәлгә ашырыла, алар кирт ясау буенча билгеләнгән чор тәмамлангач агач материалы эзерләү өчен билгеләнә.

2.2.1 Агачларга кирт салу фонды

11 таблица.

Агачларга кирт салу фонды

мәйданы, мең га

№ п/п	Күрсәткечләр	Кирт салу		
		Урманнарның максатчан билгеләнеше		
		Яклаучы урманнар	Эксплуатация урманнары	Жәмгысе
1	2	3	4	5
1	Кирт салуга яраклы, өлгергән һәм картайган утыртмалар, барлыгы:	–	–	–
1.1	Алардан:			
	кирт салуга жәлеп ителмәгәнә	–	–	–
	кирт салу буенча табышлы түгел	–	–	–
2	Ел саен кирт салу күләме	–	–	–

Урманчылыкта кирт салу фонды ачыкланмады һәм киләсе хисап чорында проектланмый һәм таблица тутырылмый. Шуңа бәйләп рәвештә, урманчылык буенча урман хужалыгы регламентында кирт салу төрләре, агачларда каррлар күләме һәм агачларның диаметрына карап, каррлар арасындагы каешларның киңлегенә, урманнарда чәер эзерләү өчен файдалану чорлары каралмый.

2.3. Урманнарда агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнарда агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану РФ УК 32 ст., «Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу кагыйдәләрен раслау турында» 05.12.2011 № 512 Рослесхоз боерыгы, «Татарстан Республикасында урманнарда файдалану турында» 22.05.2008 № 22-ТРЗ Татарстан Республикасы законы белән регламентлана.

Агач булмаган урман ресурсларына түмәрләр, каен тузы, агач һәм куак кайрылары, чыбык-чабык, ботаказык, чыршы, ак чыршы, нарат ботаклары, чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәме өчен башка ылыслы агач токымнары, мүк, урман түшәмәсе, камыш, кыяклылар һәм шуңа охшаш урман ресурслары керә.

Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу граждандар, юридик затлар тарафыннан эшмәкәрлек максатларында, шулай ук граждандар тарафыннан – үз кирәк-яракларын өчен гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Эшмәкәрлек эшчәнлегенә максатларында агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе 10 елдан 49 елга кадәрге чорга төзелә.

Шәхси ихтыяжларда агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу РФ УК 11 ст. 1 өлешенә ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыю өчен урманнарда файдалану рөхсәт ителгән кварталларның исемлекләре 5 таблицада күрсәтелде.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе яки урман утыртмаларын сату-алу шартнамәсе нигезендә үзгәч эзерләгәндә кисүдән калган агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өстәмә шартнамә төзүне таләп итми һәм урманнан файдалануның аерымы төре булып саналмый.

Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән, «Наркотик һәм психотроп матдәләр турында» 1998 елның 08 гыйнварындагы № 3-ФЗ федераль закон нигезендә наркотик матдәләр булып саналучы, шулай ук аларда агач материалы эзерләү рөхсәт ителми торган агач һәм куаклык төрләре (токымнары) исемлегенә кертелгән

үсемлек төрлөрөн агач булмаган урман ресурстарын эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану рөхсәт ителми.

Урман кишәрлекләрен агач булмаган урман ресурстарын эзерләү һәм жыеп алу өчен арендаучы гражданның һәм юридик затларның хокуклары:

1) урманнан аренда шартнамәсе шартлары нигезендә файдалануны гамәлгә ашыру;

2) урман инфраструктурасы төзү (урман юллары, урман саклыкханәләре һәм башкалар);

3) тапшырылган урман кишәрлекләрендә әвеслекләр һәм башка вакытлы төзелмәләр урнаштыру;

4) эгәр дә аларны тормышка ашыру Россия Федерациясенә урман законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булу.

Урманнан агач булмаган урман ресурстарын эзерләү һәм жыеп алу өчен файдаланучы гражданның һәм юридик затларның бурычлары:

5) РФ УК 88 ст. 1 өлешенә ярашлы рәвештә урманнарны үзләштерү проекты төзүгә;

6) урманнан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә файдалану;

7) урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартларын үтәү;

8) РФ УК 55 статьясының 1 өлеше 4 пункты нигезендә санитар-савыктыру чараларын гамәлгә ашырырга (һәлак булган һәм зыян салынган урман утыртмаларын кисәргә, урманнарны чүп-чардан, пычранудан һәм башка төрле тискәре йогынтылардан чистартырга);

9) Россия Федерациясе Хөкүмәтенә 2007 елның 30 июнендәге № 417 карары белән расланган Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләренә 13 пункттыңдагы таләпләргә үтәргә;

10) РФ УК 26 ст. 2 өлешенә ярашлы рәвештә ел саен урман декларациясе тапшырырга;

11) РФ УК 49 статьясының 1 өлеше нигезендә урманнан файдалану турында хисап тапшырырга;

12) РФ УК 60 статьясының 1 өлеше нигезендә урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшырырга;

13) РФ УК 91 ст. 4 өлешенә ярашлы рәвештә дәүләт урман реестрына билгеләнгән тәртиптә РФ УК 91 ст. 2 өлешендә каралган документлаштырылган мәгълүматларны тапшырырга;

14) Россия Федерациясенә урман законнарында каралган бүтән йөкләмәләргә үтәргә.

2.3.1. Урманнан агач булмаган урман ресурстарын төрләре буенча эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары (ел саен рөхсәт ителгән күләмнәре) һәм параметрлары

Агач булмаган урман ресурстары эзерләү һәм жыеп алу өчен урманнан рөхсәтле файдалануның ел саен рөхсәт ителгән күләмнәре 12 таблицада китерелде.

Агач булмаган урман ресурслары эзерләү өчен урманнардан файдалану параметрлары

№ п/п	Агач булмаган урман ресурсы төре	Үлчәү берәм.	Эзерләүгә ел саен рөхсәт ителә торган күләме
1	2	3	4
1.	Туз	т	–
2.	Агачлар кайрысы, мунчала	т	–
3.	Озын корыган ботак	т	–
4.	Ботак азыгы (каен, юкә, усак)	т	–
5.	Чыршы һәм нарат (нарат) ботаклары	т	–
6.	Чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәмнәре өчен башка ылыслы токым агачлары	данә	900
7.	Мунчала	т	10,0

Агач булмаган урман ресурсларының классификациясе бар, аның нигезендә ресурсларны, барлыкка килү (эзерлек) урынына, ресурсны исәпкә алу (бәяләү) ысулына, файдалану холкына карап, 3 төркемгә бүлү каралган (12.1 таблица).

12.1 таблица.

Агач булмаган урман ресурслары классификациясе

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмәсе, ГОСТ, ОСТ, ТУ
Агачның биомасса компонентлары (диләнке калдыклары)	
Калын ботаклар	Нигезендә 3 см артык юанлыктагы, кәүсәдән чыгуы агачланган ян-як агач шытымнары, ГОСТ 17462-84
Нечкә ботаклар	Агач төбеннән 3 см һәм аннан азрак юанлыктагы агач ботакларыннан чыгуы аз агачланган яки агачланмаган ян-як шытымнар, ГОСТ 17462-84
Агач яшеле	Ылыслары, яфрактары, бөреләре һәм агач-куаклык үсемлекләренән агачланмаган шытымнары, түбәндәгеләрдән гайре: эт шомырты, агулы сумаха, бүре жиләге, кара аю баланы, еламсар тал, чикләвек, бук, кабар агачы, имән, чикләвек куагы – нигезендә 1 см кимрәк юанлыкта, ГОСТ 21769-84
Чыршы, каен, юкә, башка токым кайрылары	Үзагачны каплаучы кәүсәнен, калын ботакларның, нечкә ботакларның тышкы өлеше, ГОСТ 17462-84
Наратның, башка токымнарның түмәр өлеше	Сәнәгатьчелектә эшкәртүгә һәм ягулык сыйфатында файдалануга билгеләнгән агачның тамыр өлеше һәм тамырлары, ГОСТ 17462-84.
Озын корыган ботак	4 см кадәр юанлыкта нечкә агач кәүсәләре, ТУ 463-8-766-79
Урманнардан тере чагында файдалану ресурслары	

Агач булмаган урман ресурслары	Билгеләмәсе, ГОСТ, ОСТ, ТУ
Чәер	Сагызлы матдә, ылыслы агачларны жәрәхәтлөгәндә бүленеп чыга, ОСТ 13-428-82
Баррас	Куеланган (катыланган) чәер – түбән бонитетлы нарат утыртмаларын киртлөгәндә бүленеп чыгучы төп продукт, ОСТ 13-197-84
Чыршы чәере	Ябышучан (уалучан) чыршы чәере, кәүсәләр зарарланганда бүленеп чыга, ТУ 13-284-80
Башка төрле урман ресурслары	
Тал һәм башка токым үсентеләре	Жиһаз ясау, үрү өчен (ТУ56-44-86), дуплау матдәләре (ГОСТ 6663-74) эзерләү һ.б. өчен файдаланыла торган агач-куаклык токымнары шытымнары.
Яңа ел чыршылары	ТУ 56 РСФСР 41-81

Чыгарылган 1000 м³ агачтан агач булмаган урман ресурсларының якынча беренчел продукциясен исәпләү мисалы 12.2 таблицада күрсәтелде.

12.2 таблица.

Алып чыгылган 1000 м³ күләмдәге агач булмаган урман ресурсларынан чыккан беренчел продукция (исәпләмә мисалы)

Агач булмаган урман ресурслары	Нормативлар, табигый чагылышында, м ³		Беренчел продукция	Продукция берәмлегенә сарыф ителгән чимал нормасы	Ресурслардан табигый чагылышында алынган продукциянең чагыштырма авырлыгы, %	
	Калдыклар барлыкка килү (потенциаль ресурслар)	Файдалануга яраклы (икътисадый мөмкин ресурслар)			Потенциаль	Икътисадый мөмкин булган
Калын ботаклар	110	24	Технологик чимал, м ³	1,3	84,6	18,5
Нечкә ботаклар	90	20	Агач яшеле, т	2,7-3,3	30,0	6,7
Кайрысы	100	70	Дуплау кайрысы, т	2,1-3,6	39,2	24,8
Түмәрләр	30	15	Түмәр сумаласы, т	5,4	5,6	2,8
Озын корыган ботак	110	77	Төрле токым һәм озынлыктагы чыбык-чабык, м ³	1,1	100,0	70,0

Агач яшеле – саф азык (ботаказык) яки терлекчелек өчен витаминлы азык продуктлары эзерләү чималы сыйфатында кулланылучы ылыслар,

яфраклар (бөреләр) һәм төрле агач һәм куак токымнарының 0.8 см кадәр диаметрлы агачланмаган ботаклары (шытымнары).

Техник яшеллек – агач яшеленең эшкәртү өчен кулланылучы масса өлеше. Наратта ул агач яшеленең гомуми массасыннан 35%ын, чыршыда – 50%ын, каенда – 20 %ын тәшкил итә.

Ылыс яшеле запасларын билгеләү.

Агач яшелен эзерләү агачларны кисү нәтижәсендә аударылган барлык яшь төркемнәрендәге утыртмалар буенча башкарыла. Агач яшелен диаметры ($d=1,3$ м) кимендә 18 см булган, үсеп утыручы өлгергән өлешеннән агач кәүсәсенә 30%ы озынлыгында нәзек ботакларын кисеп алу юлы белән эзерләү рөхсәт ителә.

1 гектарда техник яшеллек запасын билгеләү өчен әлеге утыртманың 1 гектар агачларының уртача санын һәм аларның юанлык баскычлары буенча урнашуын белергә кирәк. Әгәр андый белешмәләр булмаса, 0,5 гектар зурлыгында тәжрибә майданнары ясарга һәм, агачларны санап, 1 гектарга һәр юанлык баскычындагы агачларның уртача санын ачыкларга кирәк. Килеп чыккан санга бер агачтан чыккан техник яшеллек күләмен тапкырлап, аның 1 гектарлык запасын, ә аннан соң чимал базасының барлык майданы буенча ресурсларын да ачыклайлар. Хисап эшләрен алып барганда шулай ук билгеле агач токымының 1 м^3 кәүсә массасыннан чыгучы уртача техник яшеллек саныннан чыгып та эш итәргә мөмкин.

Кабыгы, ылыс яфраклары, агачы, органик булмаган һәм органик агач кушылмаларының торышына карап агач яшеле ГОСТ 21769-84 таләпләренә жавап бирергә тиеш.

Терлек азыгы максатларында агач яшеле эзерләнгәндә эт шомыртын, бүре жиләген, аю баланын, еламсар талны, кабар агачын, имәнне куллану рөхсәт ителми.

Нарат һәм чыршы ботаклары запасларын билгеләү.

Пихта, нарат һәм чыршы ботаклары запаслары төбәкнең 12.3, 12.4 норматив-белешмә таблицалары ярдәмендә билгеләнә.

12.3 таблица.

Нарат ботаклары массасы

D=1.3 м, см	Бер чыршы агачыннан ылыслы ботаклар массасы, кг, биеклекләр разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6
12	13	12	11	10	9
16	20	18	17	15	14
20	28	25	23	21	19
24	34	31	29	27	25
28	41	38	36	32	29
32	48	44	41	37	34
36	54	48	46	42	38
40	61	56	51	48	43

D=1.3 м, см	Бер чыршы агачыннан ылыслы ботаклар массасы, кг, биеклекләр разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
44	66	60	57	52	47
48	72	67	61	56	52
52	77	72	66	60	56
56	82	76	70	66	59

12.4 таблица.

Чыршы ботаклары массасы

D=1.3 м, см	Бер чыршы агачыннан ылыслы ботаклар массасы, кг, биеклекләр разрядына карап				
	Ia	I	II	III	IV
1	2	3	4	5	6
8	10	9	8	7	7
12	21	18	16	15	13
16	38	31	44	24	20
20	63	53	29	37	31
24	86	72	60	50	42
28	125	104	80	67	56
32	150	126	105	88	67
36	195	163	125	104	87
40	229	192	146	123	103
44	269	224	172	144	110
48	289	239	200	167	128
52	331	276	232	177	148

Түмәр сагызы

Нарат түмәре сагызы дип өлгергән нарат түмәренең һәм тамырларының сәламәт, сагыз матдәләрен алу өчен чимал буларак файдаланыла торган өлеше атала. Агачларны кискәннән соң түмәрләр тора-бара бозыла башлыйлар. Бу процесс, барыннан да элек, иң аз сагызлы түмәр өлешләрен колачлый. Сагыз матдәләре агачка черүгә каршы торуда тотрыклылык бирә. Башта төчлегән өлеше һәм вак-вак тамырлары чери. Аз сагызлы түмәр өлешенен черү процессы, бер үк вакытта, алга таба түмәр сагызын эзерләүдә файдалану күзлегеннән чыгып фикер йөрткәндә, түмәрнең өлгерү процессы да булып тора.

Түмәрнең өлгерү дәрәжәсе торышына карап билгеләнә. Төчлегән өлеше череп беткәч һәм үзәк өлешеннән жиңел каерыла башлагач, түмәрне файдалану өчен өлгергән дип санарга мөмкин. Өлгергән түмәрләр жиңел аралана һәм чистартыла. Түмәр өлгергән вакытта ул сагызлы матдәләргә байый, сагызы азрак булган түмәрләр тизрәк череп бетә. Әйттик, 15 елдан соң түмәр сагыз эзерләү өчен өлгергән дип санала, бу вакытта диләнкедә барлык түмәрләрнең 70%ы тирәсе кала. Әгәр дә эзерлек эшләре агачны кискәннән соң 25 ел узгач алып барылса, ул вакытта элеккеге диләнкедә түмәрләрнең

башлангыч санынан нибары 40%ы тирәсе генә сакланып калачак. Иң зур һәм эчендә сагыз матдәләре аеруча югары булган түмәрләр генә кала.

Агачны кискәннән соң түмәрнең жирдә утырган вакытына карап, яңа (5 яшькә кадәрге) өлгереп килүче (5-10 яшь) һәм өлгергән (10 яшьтән олы) түмәрләрне аерып чыгаралар.

Нарат сагызының өлгерү процессы туфрак-климат һәм урманчылык факторларына бәйле һәм, кагыйдә буларак, 10-15 елга кадәр дәвам итә. Көнъяк районнарда өлгерү тизрәк бара, төньякта – акрынрак. Коры туфракларда, житәрлек дымы булган туфракларга караганда, өлгерү акрынрак бара.

Киселгән жирләрдә барыннан да бигрәк эре үзәкле түмәрләр озаграк саклана, андый түмәрләрнең саны кисеп ташланган агач сыйфатламасына бәйле.

Түмәр сагызы запасларын билгеләү

Түмәр сагызын әзерләү буенча чимал базасы буларак түбәндәгеләр хезмәт итә:

- 1) саф һәм коры туфраклы торгызылмаган нарат кисентеләре;
- 2) нарат агачлары киселгән урыннарда 13 яшькә кадәрге, I-IV бонитет класслы, ылыслы утыртмаларда тулылыгы – 0,3-0,7 һәм яфраклы утыртмаларда 0,3-0,8 булган ылыслы һәм яфраклы яшь агачлар, махсус якланучы кишәрлекләрдән тыш;
- 3) рәт араларының кинлегә 2,5 метрдан артык булганда, – 40-50% дәрәжәсендә үтеп китүчән 4-5 яшьлек нарат кисентеләрендә (тоташмаган культуралар өчен) һәм тулылыгы 0,4-0,6 булган 6-12 яшьлек урман культуралары;
- 4) бонитетның I-IV классларының ревизия чорына караган нарат диләнкеләре.

1 гектарда әзерләргә рөхсәт ителә торган түмәрләр саны (данә) урман культураларының булуына һәм торышына карап билгеләнә.

Әзерләнә торган түмәрләр саны:

1.	0,5 метрга	кадәрге	5 мең данә/га	кадәр	175
	биеклектә:				
			5-8 мең данә/га		100
2.	0,5-1,5 метр	биеклектә:	3 мең данә/га	кадәр	100
			3-5 мең данә/га		75
			5 мең данә/га	артык	–
3.	1,5 метрдан	биегрәк	5 мең данә/га	кадәр	50
	булганда:				
			5 мең данә/га	артык	–

Табигы чыгышлы яшь үсентеләре белән берлектә яфраклы токымнарны кисеп ташлау:

1 метрга кадэрге биеклектэ: чиклэмэлэрсез
 3 метрдан биегрэк каен 100
 агачлары:
 1,5-3 метрлан биегрэк каен 125
 агачлары:

Нарат агачларын иң күбе 20 ел элек кискэндэ һәм 1 гектарда кимендэ 50 түмэр булганда урманнарның коры дала типларының югарыда китерелгән жир категорияләрендэ урманнарға таксация уздыру барышында түмэр сагызын исәпкә алу эше башкарыла. Шул ук вакытта 1 гектарга түмэрләр саны, түмэрләрнең уртача диаметры һәм сагызлылыкның өлгерү классы (киселгәннән соң узган вакыт) исәпкә алына. Түмэр сагызының өлгергәнлек класслары 12.5 таблицада китерелде.

12.5 таблица.

Түмэр сагызының өлгергәнлек классы

Кисүдән соң узган вакыт, ел	Өлгергәнлек классы	Сагызга сыйфатлама	Түмэрләрнең өлгергәнлек классының тышкы билгеләре
1	2	3	4
1-5	I	Яшь	Төчлегән череми һәм үзәк белән бербөтенне тәшкил итә
6-10	II	Өлгереп килүче	Төчлегән күп яки аз дәрәжәдә черегән, түмэрнең жир өстендәге өлешендә үзәгеннән көч белән аерыла, жир асты өлешендә – аерылмый
11-15	III	Өлгергән	Төчлегән сизелерлек черегән һәм үзәгеннән жинел аерыла
16-20	IV	Картайган	Төчлегән тулысынча черегән, үзәге чери башлаган

1 гектарга түмэрләр саны тәжрибә майданчыкларында тоташ санап чыгу, тасмалы санап чыгу яисә исәпкә алу адымнары (21 түмэр арасындагы аралар буенча билгеләнә торган уртача ераклык буенча) белән билгеләнә.

Түмэр сагызы ресурслары, түмэрләр саныннан һәм диаметрыннан чыгып, төбәк норматив-белешмә таблицаларын исәпкә алып билгеләнә.

Нормаль юкә агачларының 1 гектарынан мунчала чыгышы 12.6 таблицада күрсәтелде.

12.6 таблица.

Нормаль юкә агачларының 1 гектарынан мунчала чыгышы

Уртача диаметры, см	Агачның тулылығы							
	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0
1	2	3	4	5	6	7	8	9

16	53	58	62	64,6	65,4	66,4	67	67,5
18	48,8	51,2	54,8	57	57,8	58,6	59,2	59,6
20	42	45,9	49,1	51,2	51,3	52,6	53,4	53,5
22	38	41,6	44,5	45,3	46,9	47,6	48	48,4
24	34,9	38,2	40,9	42,6	43,1	43,8	44,2	44,5
26	31,8	34,8	37,2	38,9	39,3	39,9	40,3	40,6
28	29,4	32,2	34,4	35,9	36,3	36,9	37,2	37,5
30	27,1	29,7	31,7	33,1	33,5	34	34,3	34,6

Искөрмә. Мунчала запаслары кисүгә тапшырылуы утыртмалар өчен билгеләнә, түбәндәге формула буенча: $V=0,1KxMxL$, биредә V – чыккан мунчала; K – утыртмадагы юкәнең состав коэффициенты; M – утыртма запасы; L – 1 м^3 юкәгә мунчала чыгышы (таблица билгесе).

Агач кайрысы

Агач үсентеләренә күпчелек төрләренә кабыгы дуплау сыйфатында күн сәнәгатендә кулланыла. Үсемлек рәвешендә дуплау матдәләре арасында тал кайрысы беренче урыннарның берсен алып тора. Тал кайрысы белән эшкәртелгән күн эластик, йомшак һәм югары механик сыйфатларга ия була.

Талның кайбер төрләре (ак, кәжә, уалучан, әйлән-бәйлән, кызгылт) кайрысыннан йонны, ефәкне, лайка күнен, житен һәм мамык жепләрен буяу өчен буяулар әзерлиләр, салицил һәм гликозид алалар. Талның яшь кайрысы капчык материалы, баулар, шпагат әзерләү өчен кулланыла.

Тал кайрысының дуплау матдәләре – таннидлар – билгеле бер эрү ноктасы булмаган аморф (кристаллик булмаган) кушылмалардан гыйбарәт. Таннидлар күләменә проценты зуррак булган саен, кайрының да дуплау матдәсе буларак сыйфаты югарырак була.

Кайрыдагы таннидлар саны, асыл рәвештә, талның төренә бәйле. Таннидлыкка тәэсир итүче факторлар – үсемлекнең яше, талда кайрының урнашкан жире, әзерләү чоры, үскән урынына бәйле шартлар.

Агач рәвешендәге аеручы кыйммәтә кайрыга ия булучылар булып кәжә, уалучан, биек, саз һәм биш яфрак таллары санала, аларның кайрысында 8%тан алып 12%ка кадәр таннид бар. Агач-куак рәвешендәге төрләрдән таннидлар иң күп булганы – өчъяфрак, коры кайрылы, соры һәм йонлач таллар аерып чыгарыла. Кайрысында 7%тан кимрәк таннидлары булган тал төрләре кайрысыз төркемгә кертелгән.

Картаеп бөкеләнгән кайрыда, бер еллык яшь ботаклардагы кайрылардагы кебек үк, таннидлар бик аз күләмдә була. Талларның күпчелек төрләре өчен таннидлар 4 яшьтән 15 яшькәчә булган талларга хас. Кәүсәнең аскы өлешендәге кайрысында таннидлар өске өлешенә караганда күбрәк була.

Суы йөргәндә талда таннидлар кышкы чор белән чагыштырганда шактый күп була, тал кайрысында дуплау матдәләренә иң зур күләме суы иң зур ешлык белән йөргән чакта – май башыннан алып июль уртасына кадәрге чорда була.

Таннидларның күләменә тал үсентеләренә үсеп утыру урынына бәйлә шартлар да йогынты ясай. Аеручы уңдырышлы туфрактар дуплау матдәләренә гомуми туплануына яхшы тәэмир итә.

Каен тузын исәпкә алу һәм әзерләү үзенчәлекләре

Ике төрле каен тузы әзерләнә. Сутлы килеш – үсеп утыручы агачлардан һәм шомарткыч ярдәмендә (ышкып алу) – каенның аскы өлешеннән, утыннардан һәм аударылган агачлардан. Үсеп утыручы агачлардан туз әзерләү, кисү башланырга 1-2 ел кала, урман бүлемтегендәге агачлардан рөхсәт ителә, диаметры кимендә 12 см һәм фанер әзерләү өчен билгеләнгән махсус сортлы агачлар моңа керми.

Үсеп утыручы агачлардан каен тузын салдыру язгы-жәйге чорда, агачның кайры астына һәм материалга китә торган өлешенә зыян китермичә генә, гомуми биклегенә яртысыннан артмаган өлешендә башкарыла.

Аударылган һәм корыган агачлардан шомарткыч ярдәмендә каен тузы әзерләү урман фондының барча территориясендә ел буе башкарылырга мөмкин.

Әзерләнгән каен тузының сыйфаты «Дегет житештерү өчен каен тузы» ТУ 13-707-83 таләпләренә җавап бирергә тиеш. Агач кәүсәсенә 1 м³ күләмендәге материалыннан килограммнарда чыккан каен тузы дәрәжәсе 12.7 таблицада китерелде.

12.7 таблица.

Каен тузы чыгышы, кәүсәле агачның 1м³ кг

Сортиментлар исемлеге	Диаметры, см	Каен тузы чыгышы	
		Әле яна сыдырылган рәвешендә	Җиңелчә-коры рәвешендә
1	2	3	4
Эре	26 һәм аннан күбрәк	6,3	3,8
Ургача	14-24	7,2	4,3
Вак	13	2,2	1,3
Утын	13 һәм аннан күбрәк	2,2	1,3

Тал кайрысының запасларын билгеләү

Тал кайрысының чимал базасы елга үзәннәрендәге һәм дымлы урыннардагы куаклы үзәннәренә, сазланган урманнардагы, ягни дымга мул һәм уңдырышлы туфраклы урыннардагы табигый таллыктардан гыйбарәт.

Тал кайрысын әзерләү кайрысында дуплау матдәләре 7%тан да ким булмаган талларда башкарыла (дымлылык 16%).

Агачсыман таллар: кәжә талы – кайрының таннидлыгы 16%; уалучан, бишьяфрак – 10%.

Куаклы: соры, миндальсыман - кайрының таннидлыгы 17%; көлсыман, колаклы – 11; куе кызыл – 9.6; рус талы – 7-15; чыбыклы – 10; йонлач – 11; озын яфраклы, кара тал – 10.5; лапландия талы – 8-14; киң яфраклы – 11%.

Түбән таннидлы таллар: ак тал һәм еламсар тал – кайрының таннидлыгы 6-7%.

Тал кайрысын эзерләү өчен 5 яшьлек һәм аннан олырак тал куаклары, 15 яшьлек һәм аннан олырак тал агачлары яраклы. Үзагач запасы кимендә 5 м3/га булган, югарыда күрсәтелгән тал төрләре исәпкә алынырга тиешле.

Яңа киселгән 1 кубометр агачтан уртача 65 кг тал кайрысы чыга.

Тал кайрысы запаслары, 1 гектарга тал агачы запасыннан чыгып, 12.8 таблицага туры китереп билгеләнә.

12.8 таблица.

1 гектарга тал агачы запасыннан чыгып, жиңелчә-коры тал кайрысы массасы

Күләме меңнәрчә йөз, дис. һәм бер.м ³ запас санында	Кабык-кайры массасы, саннарга бүлөп т				Күләме меңнәрчә йөз, дис. һәм бер.м ³ запас санында	Кабык-кайры массасы, саннарга бүлөп т			
	меңнәр	йөзләр	дистәләр	берәмлекләр		меңнәр	йөзләр	дистәләр	берәмлекләр
	Куаклы таллар					Агачсыман таллар			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	70	7	0,7	0,1	1	60	6	0,6	0,1
2	140	14	1,4	0,1	2	119	12	1,2	0,1
3	210	21	2,1	0,2	3	178	18	1,8	0,2
4	280	28	2,8	0,3	4	238	24	2,4	0,2
5	350	35	3,5	0,4	5	298	30	3,0	0,3
6	420	42	4,2	0,4	6	357	36	3,6	0,4
7	490	49	4,9	0,5	7	416	42	4,2	0,4
8	560	56	5,6	0,6	8	476	48	4,8	0,5
9	630	63	6,3	0,6	9	536	54	5,4	0,5

Мисал: 10 гектар мәйданлы бүлемтектә куаклы талдан үзагач запасы – 175 м3/га. Жиңелчә-коры кайрының авырлыгы, таблица нормативларыннан чыгып, түбәндәгегә тигез: $7+4,9+0,4=12,3$ т/га; $12,3$ т/га*10 га=123 т.

Чыршы кайрысын исәпкә алу

Дуплау матдәләрен алу максатында чыршы кайрысын эзерләү диләнкеләрдә чыршыларны кисү чорында, сут бирү вакытында, 20 см кадәр диаметрлы өлгергән һәм картайган утыртмаларга карата башкарыла. Эзерләнгән 1 м³ чыршы гачыннан уртача 40 кг дуплау кайрысы чыга.

2.3.2. Урманнарда агач булмаган урман ресурсларын жыеп алу өчен файдалану чорлары

Түмәр сагызын эзерләү теләсә нинди максатчыл билгеләнештәгә, ул утыртмаларга, яңа үсеп килүче һәм яшь агачларга зарар китерә алмый торган урманнарда рөхсәт ителә.

Түмәр сагызын эзерләү ысулы (кул белән, трактор белән, шартлатып һ.б.) аренда килешүендә күрсәтелә.

Эрозиягә каршы урманнарда; су объектлары ярларындагы, тау һәм чокыр сөзәкләкләрендәге ярсаклагыч һәм туфраксаклагыч урман кишәрлекләрендә, һәм шулай ук 0,8-1,0 тулылыклы яшь агачлардан түмәр сагызы эзерләү рөхсәт ителми.

Туз эзерләү кисү өчен бүлөп бирелгән үсеп утыручы агачлардан кисәргә 1-2 ел кала (фанер төбәнәге һәм махсус сортимент эзерләү өчен билгеләнгән агачлардан гайре), шулай ук сайланма һәм тоташ кисү уздырылган башка диләнкеләрдәге яна киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Үсеп утыручы агачлардан туз эзерләү язгы-жәйге һәм көзгә чорда төп кабыкка зыян китерелмичә башкарыла. Шулай ук вакытта эзерләү өчен кулланыла торган кәүсәнәң өлеше агачның гомуми биеклегенәң яртысыннан артмаска тиеш.

Корыган һәм ауган агачлардан туз эзерләү ел дәвамында башкарыла.

Агачларны туз эзерләү өчен кисү тыела.

Кабык һәм кайры эзерләү ел дәвамында агачларны һәм куакларны кисү белән берлектә башкарыла. Тал кайрысы язгы-жәйге чорда эзерләнә.

Тал кайрысын эзерләү өчен 5 яшьлек һәм аннан олырак тал куаклары, 15 яшьлек һәм аннан олырак тал агачлары яраклы.

Чыбык-чабык эзерләү.

Юан очының диаметры 4 см кадәр булган, киселгән нәзек агач кәүсәләре, шулай ук агачларның киселгән ботак очлары, юан һәм нечкә ботаклары чыбык-чабык була. Чыбык-чабык ике категориягә бүленә: 2-4 м һәм 4 метрдан да артыграк.

Ботак азыгы эзерләү.

Терлекләр өчен ботак азыгы дип 1,5 см кадәр юанлыктагы, яфраклы һәм ылыслы кайбер агачларның яшь ботакларынан эзерләнгән һәм терлек азыгы буларак кулланыла торган урман материалына әйтәләр.

Ботаказык эзерләү өчен яфраклы (каен, усак, чаган, чикләвек, юкә, тирәк, корычагач һәм башкалар) һәм ылыслы (асылда чыршы) токым ботаклары кулланыла. Ботаклардан терлек азыгы эзерләү өчен жәй көне нигездә яфраклы токым ботаклары, ел дәвамында – ылыслы токым бәбәкләре кулланыла.

Ботаклардан терлек азыгы эзерләү сайланма һәм тоташ кисүләргә үткәргәндә кисеп аударылган агачлардан гамәлгә ашырыла.

Чыршы, пихта, нарат ботаклары эзерләү.

Ак чыршы, нарат, чыршы ботакларын эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ урман кисүләргә барышында диләнкәдә киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Чыршылар һәм (яки) яңа ел бәйрәмнәре өчен башка ылыслы токым агачлары эзерләү.

Яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршыларны һәм (яисә) ылыслы бүтән агачларны эзерләү, беренче чиратта, махсус плантацияләрдә, чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән

полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хужалыгы юлларында һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыкларда) рөхсәт ителә.

Үзагач эзерләгән вакытта чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачларны эзерләү, шул исәптән киселгән агачларның очларынан рөхсәт ителә.

Мүк, коелган яфраклар катламын, урмандагы аяк асты япмасын, камыш эзерләү төзелеш, шулай ук авыл хужалыгы терлекләре өчен азык һәм асларына салу материалы сыйфатында ярдәмче материал буларак һәм компост эзерләү өчен аларны куллану максатларында башкарыла. Аларны эзерләгәндә әйләнә-тирә мохиткә зыян китерелмәскә тиеш.

Урмандагы аяк асты япмасын жыю бер үк мәйданда биш елга бер мәртәбә генә рөхсәт ителә. Урмандагы аяк асты япмасын жыю өлешчә, бөтен катламын алмыйча гына гамәлгә ашырылырга тиеш.

Урмандагы аяк асты япмасын жыю, бу елда коелчак яфраклар һәм ылыс, шулай ук япма табигый ашлама хасил итсен өчен, жәй азагында, эмма яфраклар коела башлаганчы ук башкарылырга тиеш.

Урманнардагы табигый һәм башка объектларны саклау функциясен башкаручы катламнарны жыеп алу тыела.

Урман кишәрлекләрендә агачларны эзерләү (казып алу) I яшь классындагы ылыслы утыртмаларда, I һәм II яшь классындагы яфраклы утыртмаларга карата гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлекләренен өстәмә урманчыгында куакларны эзерләү (казып алу) уртача куелыктагы яисә бөтенләй кую булган урманчыкта яки эзерләнә торган токым бик күп булган өлештә башкарыла. Эзерләнә торган төрнең калган куаклары саны бер гектарга кимендә 1000 данә булырга тиеш.

Яфраклы токымнардан себеркеләр, ботаклар һәм куаклыklar эзерләү.

Чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хужалыгы юлларында, печән чабу урыннарында, электр үткәргеч линияләрдә, су баскан зоналарда, автомобиль юлларына бүлөп бирелгән полосаларда, торбаүткәргечләрдә һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка мәйданчыкларда), шулай ук сайланма яисә тоташ урман кискәндә диләнкеләрдә киселгән агачлардан яфраклы токымнардан (каен, усак, тал һ.б.) мунча себеркесе, себерке һәм кисәкләргә турау өчен ботаклар һәм куаклыklar эзерләнә.

Агач яшеле эзерләү.

Агач яшеллегенә яфраклы һәм ылыслы токымнарның яфраклары, бөреләре, ылыслары һәм нигезендә диаметры 8 мм га кадәр булган яна чыккан ботаклары керә.

Ылыслы-витаминлы он житештерү өчен үзагач яшеллеген эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ урман кисүләр барышында диләнкедә киселгән агачлардан рөхсәт ителә.

Гражданнар тарафыннан үз ихтияжлары өчен агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыю тәртибе.

Агач булмаган урман ресурсларын шәхси ихтыяждар өчен гражданнар тарафыннан эзерләү һәм жыеп алу, чыршылардан һәм яңа ел бәйрәмнәре өчен башка ылыслы токымнардан кала, РФ УК 11 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла.

Агач булмаган урман ресурсларын шәхси ихтыяждар өчен гражданнар тарафыннан эзерләүне һәм жыеп алуны чикләү РФ УК 27 ст. белән билгеләнә.

Агач булмаган урман ресурсларын шәхси ихтыяждар өчен гражданнар тарафыннан эзерләүгә һәм жыеп алуга карата РФ УК 32 ст. 1, 3 һәм 4 өл. кагылмый.

Агач булмаган урман ресурсларын шәхси ихтыяждар өчен гражданнар тарафыннан эзерләү һәм жыеп алу тәртибе Россия Федерациясе субъекты законы белән билгеләнә.

Чыршы, пихта, нарат ботакларын эзерләү бары тик сайланма һәм тоташ кисүләр барышында диләнкедә киселгән агачлардан гына рөхсәт ителә.

Агачларның кабыгын һәм кайрысын эзерләү ел дәвамында агачларны һәм куакларны кисү белән берлектә башкарыла. Тал кайрысы язгы-жәйге чорда эзерләнә.

Тал кайрысын эзерләү өчен 5 яшьлек һәм аннан олырак тал куаклары, 15 яшьлек һәм аннан олырак тал агачлары яраклы.

Корыган һәм жил аударган каеннардан туз эзерләү ел дәвамында башкарыла. Үсеп утырган каеннардан каен тузы эзерләү бары тик агымдагы елда киселергә тиешле агачлардан бары тик урман үсентеләрен кисү белән шөгылләнүче затлар белән килештереп кенә башкарыла.

Мунча себеркесе, себерке һәм кисәкләргә турау өчен, шулай ук терлек азыгына ботаклар һәм куаклыклар эзерләү чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка майданчыкларда), шулай ук янгынга каршы, урман хужалыгы һәм урман эзерләү билгеләнгән ведомство юлларының бүлеп бирелгән полосасында, урман үсентеләрен кисү белән шөгылләнүче затлар белән килештереп, урман хужалыгы чараларын гамәлгә ашырганда киселгән агачлардан башкарыла.

Яңа ел бәйрәмнәренә чыршыларны һәм (яисә) ылыслы бүтән агачларны эзерләү чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал араларында, минеральләштерелгән полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман хужалыгы юлларында һәм яшь үсентеләрне саклау таләп ителми торган башка майданчыкларда) рөхсәт ителә. Эзерләү урыны вәкаләтле орган белән язмача рәвештә килештерелә.

Эшләнә торган диләнкеләрдә урман утыртмаларын кисүче затлар белән килештереп, үзагач эзерләгән вакытта, шул исәптән киселгән агачларның очларынан яңа ел бәйрәмнәре өчен чыршылар һәм (яисә) бүтән ылыслы агачларны эзерләү рөхсәт ителә.

Мүк, урмандагы аяк асты япмасын биш елга бер мәртәбәдән ешрак булмаган күләмдә шул бер үк мәйданда вәкаләтле орган белән килештереп жыю рөхсәт ителә. Мүкне, урмандагы аяк асты япмасын жыю өлешчә, барча катламына төшмичә генә гамәлгә ашырылырга тиеш.

Урмандагы аяк асты япмасы жәйге чор тәмамланганда, ләкин, яфрак коелып, соңгы ел ылыслары урман туфрагына табигый ашлама хасил итсен өчен, яфрак коела башлаганчыга кадәр жыела.

Шәхси ихтыяжлар өчен агач булмаган урман ресурсларының аерым төрләрен эзерләгәндә һәм жыйганда урман кишәрлекләреннән файдалануга карата «Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында» 2008 елның 22 маендагы № 22-ТРЗ Татарстан Республикасы законында билгеләнгән таләпләр:

Туз эзерләү эшләре кисү өчен арып чыгарылган утыртмалар арасында, чистартылырга тиешле урман кишәрлекләрендә (квартал ызаннарында, минераллаштырылган полосаларда, янгынга каршы чокырларда, янгынга каршы трассаларда һәм урман ташу юлларында һәм башка, агачларны саклау таләп ителми торган мәйданнарда) үсеп утыручы агачлардан, шулай ук сайланма һәм тоташ кисүләү уздырылганда диләнкеләрдәге яңа кисеп аударылган агачлардан рөхсәт ителә.

Үсеп утыручы агачлардан туз эзерләү язгы-жәйге һәм көзгә чорда төп кабыкка зыян китерелмичә башкарыла. Шулай ук вакытта эзерләү өчен кулланыла торган кәүсәнең өлеше агачның гомуми биеклегенә яртысынан артмаска тиеш.

Корыган һәм ауган агачлардан туз эзерләү ел дәвамында башкарыла.

Агачларны туз эзерләү өчен кисү тыела.

Кабык һәм кайры эзерләү ел дәвамында агачларны һәм куакларны кисү белән берлектә башкарыла.

Чыбык-чабык эзерләү агач материалы эзерләү һәм урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләре нигезендә башкарыла.

Ел дәвамында ботаклардан терлек азыгы эзерләү өчен агач-куак токымнары кулланыла.

Ботаклардан терлек азыгы эзерләү сайланма һәм тоташ кисүләүне үткәргәндә кисеп аударылган агачлардан гамәлгә ашырыла.

Нарат һәм чыршы ботаклары эзерләү барышын тик сайланма һәм тоташ урман кисүләү барышында диләнкедә киселгән агачлардан гына рөхсәт ителә.

2.4. Урманнардан азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыю өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу өчен урманнардан файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 34, 35 статьялары, 05.12.2011 № 511 Рослесхоз боерыгы белән расланган Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу кагыйдәләре,

«Татарстан Республикасында урманнардан файдалану турында» 22.05.2008 № 22-ТРЗ Татарстан Республикасы законы белән регламентлана.

Азык-төлек урман ресурсларына кыргый үсүче жимешләр, жиләкләр, чикләвекләр, гөмбәләр, орлыклар, каен суты һәм башка урман ресурслары керә.

Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу гражданнар, юридик затлар тарафыннан эшмәкәрлек максатларында, шулай ук гражданнар тарафыннан – шәхси кирәк-яраклары өчен гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Эшкуарлык эшчәнлегә максатларында азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе 10 елдан 49 елга кадәр чорга төзелә.

Шәхси ихтыяжларда азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу РФ УК 11 ст. 1 өлешенә ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Чикләрендә азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу өчен урманнардан файдалану рөхсәт ителгән кварталлар исемлегә 5 таблицада күрсәтелде.

Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән, «Наркотик чаралар һәм психотроп матдәләр турында» 1998 елның 08 гыйнварындагы № 3-ФЗ федераль закон нигезендә наркотик чаралар дип танылган кыргый үләннәренә һәм гөмбәләренә эзерләү һәм жыю тыела.

Урман кишәрлекләрен азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен арендаучы гражданнар һәм юридик затларның хокуклары:

1) урманнардан аренда шартнамәсе шартлары нигезендә файдалануны гамәлгә ашыру;

2) зарурлык туганда урман инфраструктурасы төзү (урман юллары, урман саклыкханәләре һәм башкалар);

3) бирелгән урман кишәрлекләрендә киптергечләр, гөмбә кайнаткычлар, саклыкханәләр һәм башка вакытлы корымалар урнаштырырга;

4) әгәр дә аларны тормышка ашыру Россия Федерациясенә урман законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булу.

Урман кишәрлекләрен азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу өчен арендаучы гражданнар һәм юридик затларның хокуклары:

5) урманнарны үзләштерү проекты төзү;

6) урманнардан урманнарны үзләштерү проекты һәм әлегә урман хужалыгы регламенты нигезендә файдалануны гамәлгә ашыру;

7) урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартларын үтәү;

8) гражданнарның сәламәтлегенә, әйләнә-тирә мохиткә зыян салынуга юл куймау;

9) урманнарда туйфрак эрозиясен чикли торган, урманнарның торышына һәм яңадан үсеп китүенә, шулай ук су объектларына һәм башка табигый объектларга тискәре йогынты ясамый торган яисә бу күренешләрне чикли торган ысуллар ярдәмендә файдалану;

10) урманнарда яңгын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен һәм урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен, шулай ук урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләрен үтәү;

11) урманнарда санитар иминлек тәмин итү максатларында санитар-савыктыру чараларын гамәлгә ашыру (һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү, урманнарны чүп-чардан, пычраклардан һәм башка тискәре йогынтылардан чистарту);

12) ел саен урман декларациясе, шулай ук урманнарда файдалану турында хисап, урманнарны билгеләнгән тәртиптә саклау һәм яклау турында хисап тапшыру;

13) Россия Федерациясе законнарында каралган башка вазыйфаларны үтәү.

2.4.1. Урманнарда азык-төлек урман ресурсларын һәм дару үләннәрен төрләре буенча эзерләү һәм жыеп алу өчен файдалану нормативлары (ел саен рөхсәт ителгән күләмнәре) һәм параметрлары

Азык-төлек урман ресурслары эзерләгәндә һәм дару үләннәре жыйганда ел саен урманнарда рөхсәтле файдалануның рөхсәт ителгән күләмнәре 13 таблицада китерелде.

13 таблица.

Азык-төлек урман ресурсларын эзерләгәндә һәм дару үләннәрен жыеп алганда урманнарда файдалану параметрлары

№ п/п	Азык-төлек урман ресурсларының, дару үләннәренә төре	Үлчәү берәмлеге	Эзерләүгә ел саен рөхсәт ителә торган күләме
1	2	3	4
Азык-төлек ресурслары			
1.	Жиләкләр: нарат жиләге	т	—
	мүк жиләге	т	—
	күк жиләк	т	—
	кура жиләге	т	—
	жир жиләге	т	—
	кара жиләк	т	—
	кызыл бөрлегән	т	—
	миләш, шомырт	т	—
	Жәмгысе:	т	—
2.	Гөмбәләр: ак	т	—

№ п/п	Азык-төлөк урман ресурстарының, дару үләннәренең төрө	Үлчәү берәмлеге	Әзерләүгә ел саен рөхсәт ителә торган күләме
1	2	3	4
	майлы	т	–
	ал гөмбә	т	–
	кызыл гөмбә	т	–
	каен гөмбәсе	т	–
	гөрөждәләр	т	–
	әтәч гөмбәсе	т	–
	баллы гөмбә	т	–
	Жәмгысе:	т	–
3.	Агач сутлары: каен	т	–
Дару чималы			
4.	Сары мәтрүшкә, икеөйле кычыткан, ландыш, аю табаны, дару ромашкасы, акбаш, эт тигәнәге, канлы үлән, пәси үләнә, сәдәп гөлә, лапчатка, үги ана яфрагы, кыр наратбашы һ.б.	т	1,0 (коры килеш)
5.	Чага гөмбәсе		–

Жиләкләрнең, гөмбәләрнең һәм дару чималларының 60% кадәр өлешә жирлә халык тарафыннан үзләштерелә.

2.4.2. Әзерләү һәм жыеп алу вакытлары

Кыргый үсүчә жимешләрне һәм жиләкләрне әзерләү катгый рәвештә билгеләнгән вакытларда гамәлгә ашырыла.

Кыргый үсүчә жимешләрне һәм жиләкләрне әзерләү вакытлары уңышның массакүләм өлгерү вакыты житүгә бәйле.

Жимеш бирүчә ботакларны һәм агачларны жимеш әзерләү өчен кисү тыла.

Чикләвек әзерләү

Чикләвек әзерләү ысуллары аренда шартнамәсендә күрсәтелә. Чикләвек әзерләү өчен урман кишәрлекләре арендага тапшырылган затлар чикләвек бирүчә утыртмаларның саклыгын тәмин итә.

Чикләвек әзерләгәндә агачларны һәм куаклыкларны кисү, шулай ук агачларга һәм куаклыкларга зыян сала торган ысуллардан файдалану рөхсәт ителми.

Гөмбәләрне әзерләү аларның ресурстарын саклауны тәмин итүчә ысуллар белән башкарылырга тиеш.

Аеруча таралган гөмбә төрләре, аларны жыеп алу вакыты һәм урыннары 13.1 таблицада күрсәтелде.

13.1 таблица.

Аеруча таралган гөмбә төрләре, аларны жыеп алу вакыты һәм урыннары

Аталышы (гөмбә)	Жыеп алу вакыты	Жыеп алу урыны
1	2	3
Жөйле гөмбәләр	Апрель-май	Агачлары киселгән, янгын чыккан, комлы туфраклы нарат урманнарында
Кәжә гөмбәләре	Апрель-май	Нарат һәм яфраклы токым урманнарында, куаклыкларда
Ак гөмбә	Июнь-сентябрь	Нарат, чыршы, каен һәм имән урманнарында
Сары гөмбә	Август- сентябрь	Нарат һәм сирәк шытып чыккан чыршы урманнарында
Ал гөмбә	Июнь-октябрь	Барлык урманнарда, ләкин яфраклы урманнарда күбрәк
Каен гөмбәсе	Июнь-октябрь	Каен булган бөтен жирдә үсә
Кызыл гөмбә	Июль-сентябрь	Яшь усак урманнарында һәм усак катнашмалы катнаш урманнарда
Майлы гөмбә	Июнь-октябрь	Нарат урманнарында һәм яшь вак нарат урманнарында (культураларда)
Моховик	Июнь-сентябрь	Сай торфлы-комлы туфраклардагы нарат урманнарында
Баллы гөмбә	Август-октябрь	Нарат һәм яфраклы токым, аеруча зирек түмәрләрендә
Өтәч гөмбәсе	Июнь-сентябрь	Каен, ылыслы һәм катнаш урманнардагы дымлы урыннарда
Валуй	Июль-октябрь	Барлык урманнарда
Гөреждә	Июль-октябрь	Яфраклы һәм юкә белән чикләвек куаклыклары катнашкан урманнарда
Дуңгыз гөмбәсе	Июнь-октябрь	Ылыслы һәм яфраклы урманнарда урман кырыйларында, юл буйларында, паркларда
Йөнгәс гөмбә	Июль-октябрь	Катнаш һәм каен урманнарында
Ачы гөмбә	Май-октябрь	Нарат урманнарындагы дымлы урыннарда
Шампиньон	Июль-сентябрь	Яшелчә, жиләк-жимеш бакчаларында, паркларда, болынарда, көтүлекләрдә, чүплекләрдә

Дару үләннәрен эзерләү үсемлекләренң үз вакытында терелүен һәм чимал запасының яңадан үсеп чыгуын тәэмин итәрлек күләмнәрдә рөхсәт ителә.

Бер үк аланда (урман утарында) дару үләннәре чималын кабат жыю бары тик билгеле бер үсемлек төренә чимал запасы тулысынча яңадан үсеп житкәч кенә рөхсәт ителә.

Дару үләннәренң кайсы да булса төре өчен чималны кабат эзерләү вакытлары турында белешмәләр булмаганда, түбәндәгеләргә таянып эш итәргә киңәш ителә:

1) берьяллык үләннәренң чәчәк өлеше һәм жир өстендәге органнары («үләнә») бер үк аланда 2 елга бер мәртәбә эзерләнә;

2) күпьяллык үләннәренң жир өсте органнары («үләнә») – 4-6 елга бер мәртәбә;

3) күпчелек дару үләннәре төрләренң жир өсте органнары – 15-20 елга бер мәртәбәдән ешрак түгел.

Төп дару үләннәре, аларны эзерләү урыннары һәм вакытлары 13.2 таблицада күрсәтелде.

Төп дару үләннәре

Үләннәрнең аталышы	Өзерләнә торган өлешләре	Өзерләү вакыты, ай	Өзерләү урыны
Саз сазанагы	Өске яшь ботаклары, яфраклары һәм жимешләре белән бергә	Август-сентябрь	Яшь нарат утыртмалары каплаган дымлы һәм юеш урыннарда
Еламсар каен	Бөреләре	Март-апрель	Утыртмалары
Ком меңьяфрагы	Чәчәкләре	Июль-август	Болын кырыйлары, калку урыннар, ярлар, коры мүклекләр һәм ак мүклекләр һәм коры наратлыклар
Жете кызыл дүләнә	Чәчәкләре һәм жимешләре	Май, август-сентябрь	Утыртмалары
Гади нарат жиләге	Яфраклары	Апрель-май	Наратлык көртмәлекләре
Дарулык песи үләнә	Тамыр өлеше	Апрель, сентябрь-октябрь	Көртмәлек аланнары
Өчъяфрак	Яфраклары	Май-август	Урман кырыйлары, болыннар, түбәнге печән чабу урыннары, дымлы урыннар
Елан үләнә	Тамыры	Май-сентябрь	Урман кырыйлары, болыннар, түбәнге печән чабу урыннары, дымлы урыннар
Борычлы тау үләнә	Жир өстендә үсә торган өлеше	Июль-сентябрь	Юеш һәм дымлы каен утыртмалары, түбәнлектәге сазлык, сазланган печәнлекләре
Язгы утчәчәк	Жир өстендә үсә торган өлеше	Май-сентябрь	Дымлы сирәкләнгән утыртмалар, үзәннәрдәге болыннар
Биек сары чәчәк	Тамыр өлеше	Май, сентябрь	Дымлы урман кырыйлары, үзәннәр, аланнар
Дарулык кандала	Чәчәк ату чорында үсемлекнең өске өлеше	Июнь-июль	Коры болыннар, көтүлекләр, ярлар
Гади нарат	Кайрысы	Апрель-июль	Утыртмалары
Дарулык сыбызгы үлән	Чәчәк атмаучы нөсхэләрнең тамыр өлешләре	Апрель, сентябрь-октябрь	Үзәнлекләр, елга буйларындагы утыртмалар
Гади мәтрүшкә	Үләнә	Июль-август	Ачык урыннар, печәнлекләр, яфраклы урманнар
Эч йомшарта торган эт шомырты	Жимешләре	Август-сентябрь	Ачык урыннар, печәнлекләр, яфраклы урманнар

Үләннәрнең аталышы	Өзерләнә торган өлешләре	Өзерләү вакыты, ай	Өзерләү урыны
Тишек яфраклы сары мәтрүшкә	Үләне	Июль-август	Ачык урыннар, печән чабу жирләре. Урман аланлыклары һәм болыннар
Алтынбаш 147	Үләне	Июль-август	Ачык урыннар, печән чабу жирләре. Урман аланлыклары һәм болыннар
Гади балан	Кайрысы, жимешләре	Август-сентябрь	Үзәнлекләр, урман авызлары
Икеөйле кычыткан	Яфраклары	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, бушлыклар, дымлы һәм юеш урыннарда сирәкләнгән урманнар
Дарулык кан үләне	Тамыр өлеше	Август-сентябрь	Үзәннәрдәге сирәкләнгән урыннар, болыннар
Зирексыман эт шомырты	Кайрысы	Март-май	Елга буйларындагы һәм ярлардагы яфраклы урманнар
Сары эт шомырты	Тамыры	Май-октябрь	Сулыклар
Май ландышы	Чәчәк ату чорында үләне	Май-июнь	Яфраклы һәм катнаш урманнар
Калган	Тамыры	Апрель, сентябрь-октябрь	Яфраклы урманнар, аланлыклар
Вак яфраклы юкә	Чәчәкләре	Июнь-июль	Утыртмалары
Үги ана яфрагы	Яфраклары	Май-июль	Сазланган печәнлек урыннары
Гади кура	Жимешләре	Июль-август	Агач киселгән урыннар, сирәкләнгән утыртмалар
Гади артыш	Күркәсе-жимешләре	Сентябрь-октябрь	Ылыслы утыртма куакларында
Дарулык тузганак	Тамырлары	Май-октябрь	Печәнлекләр, кәтүлекләр, ташландык урыннар, аланлыклар
Соры зирек	Тәлгәшләре	Август-октябрь	Елгалар буенда үсүче утыртмаларда
Гади гөлбадран	Чәчәкләре	Июль-сентябрь	Сирәкләнгән үләнле наратлыклар, аланлыклар, болыннар
Зур кәтүче яфрагы	Яфраклары	Июль-сентябрь	Юллар буенда, аланнарда, болыннарда
Ачы әрем	Өске чәчәк атучы өлеше, яфраклары	Июнь-август	Тик яткан урыннар, юллар, ташландык урыннар
Суқыр кычыткан	Үләне	Июнь-август	Юл, яр буйларында, ташландык урыннарда
Гади миләш	Жимешләре	Сентябрь-октябрь	Яфраклы һәм катнаш урманнар
Кара карлыган	Жимешләре, яфраклары	Май-август	Елга тугайлары
Гади нарат	Бөреләре, ылысы	Май-октябрь	Ылыслы диләнкеләр
Коры үлән	Үләне	Июнь-	Аланнар, ачыклыклар, сазлы

Үләннәрнең аталышы	Өзерләнә торган өлешләре	Өзерләү вакыты, ай	Өзерләү урыны
		август	болыннар
Гади әнис	Жимешләре	Июль-август	Болыннар, елга буйлары
Гади турак уты	Яфраклары	Май-сентябрь	Коры наратлыклар
Гади меңьяфрак	Жир өстендәге өлеше (үләне)	Май-август	Агач киселгән урыннар, аланнар, ачыклыклар, печәнлекләр
Өч чәчәкле миләүшә	Жир өстендәге өлеше (үләне)	Май-август	Урман авызлары, аланнар, урман юллары
Кыр наратбашы	Үләне	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, урман авызлары
Чага (каен гөмбәсе)	Орылары	Гыйнвар-декабрь	Каен утыртмалары
Лобель аксыргагы	Тамыр өлеше	Май-сентябрь	Үзәнлекләр, түбәнлектәге көтүлекләр һәм печәнлекләр
Өч өлешле эт тигәнәге	Үләне	Май-сентябрь	Дымлы елга ярлары, печәнлекләр
Гади шомырт	Жимешләре	Июль-сентябрь	Елга тугайлары
Зур канлы үлән	Үләне	Май-август	Диләнкеләр, чүп үләне үскән урыннар
Коңгырт гөлжимеш	Жимешләре	Август-сентябрь	Сирәкләнгән урманнар, киселгән урыннар

2.4.3. Агач сутлары эзерләгәндә нормативлар һәм параметрлар

Каен сутын эзерләү өлгергән урман кишәрлекләрендә кисәренә 5 елдан да ким булмаган вакыт кала рөхсәт ителә.

Каен сутын эзерләү сайланма кисүләр башкарыла торган утыртмаларда кирт салу ысулы белән гамәлгә ашырыла, кисүгә билгеләнгән агачлардан алу рөхсәт ителә.

Кисеп жиберү өчен тулылыгы кимендә 0,4 һәм бер гектарга кимендә 200 данә агачлы, бонитетның I-III классларына караган урманның сәламәт өлеше сайлап алына. Кисеп жибергәндә күкрәк биеклегендәге диаметры 20 см һәм аннан да юанрак булган агачларны билгелиләр.

Агач тамыры башланган жирдән 20-35 см биеклектә канал бораулау эшләрен башкаралар. Агачта бер һәм аннан да күбрәк кирт салу тишәкләре ясалган очракта, алар кәүсәнең бер ягында бер-берсеннән, сут бер савытка агып төшәрлек итеп, 8-15 см ераклыкта урнаштырыла.

Агач диаметрына карап, бораулана торган каналларның сан нормативлары 13.3 таблицада китерелде.

13.3 таблица.

Агач кәүсәсенң диаметрына карап, бораулана торган каналларның сан нормативлары

Агачның күкрәк биеклегендәге диаметры, см	Кирт салганда каналлар саны	Искәрмә
20-22	1	Диаметры 16 см булган агачларга кисәргә бер ел калгач кирт салу рөхсәт ителә, түбәндәгечә басым нормалары булганда: 16-20 см – 1 канал 21-24 см – 2 канал 25 см һәм күбрәк – 3 канал
23-27	2	
28-32	3	
33 һәм аннан күбрәк	3	

Кирт салу чоры тәмамланганнан соң, агачларның чирләп китүен кисәтү максатларында, тишәкләр сагыз пастасы белән сылап куелырга яисә агач бөке белән ябылырга һәм вар, бакча замазкасы яисә известьлы балчык белән сылап куелырга тиеш.

Калган елларда каналлар беренче елгы кисеп жибәрү каналлары дәрәжәсендә 10 см интервал белән агач кәүсәсе әйләнәсенә теге яисә бу ягына таба бораулана.

Әзерләү үзагачның техник сыйфатларын саклап калырылык итеп гамәлгә ашырылырга тиеш

2.4.4. Урманнарда азык-төлек урман ресурслары әзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу өчен файдалану чорлары

Дәүләт мөлкәтендә яисә муниципаль мөлкәттә торган урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе РФ УК 72 ст. 3 өл. нигезендә урманнарны азык-төлек урман ресурсларын әзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу өчен файдалану максатларында, РФ УК 36, 43-46 ст., 73.1 ст. 3 өл. 3 п. каралган очрактан тыш, тугыз елдан кырык тугыз елга кадәрге чорга төзелә.

Урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе срогы урман хужалыгы регламентында урманнарда файдалану буенча каралган срокка туры китереп билгеләнә.

2.5. Урманнарда аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Аучылык хужалыгы кыргый хайваннарның популяцияләре белән рациональ идарә итү һәм ел саен продукция алу рәвешендә урманнарда комплекслы файдалануга үз өлешен кертә. Ау «Ау турында һәм аучылык ресурсларын саклау турында һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында» 2009 елның 24 июлендәге № 209-ФЗ федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнардан аучылык хужалыгы алып бару һәм ауны гамәлгә ашыру өчен файдалану РФ УК 25, 36 статьялары белән регламентлана.

Аучылык биләмәләре чикләренә хокукый режимында аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрән башкару рөхсәт ителә торган жирләр кертелә.

2.5.1. Биотехник чаралар исемлеге һәм аларны үткәру нормалары

Ел саен үткәрулә торган биотехник чаралар күләме 13.4 таблицада китерелде.

13.4 таблица.

Аучылык хужалыгын алып барганда урманнардан файдалану параметрлары

№ п/п	Чараларның төрләре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен рөхсәт ителә торган күләме
1	2	3	4
1.	Куяннар өчен ашату майданнары ясау	данә	100
2.	Пошилар, кыр кәжәләре өчен жимлекләр урнаштыру	данә	50
3.	Пошилар, кабан дунгызлары, куяннар өчен тоз салынган катырлар урнаштыру	данә/кг	140 / 2500
4.	Пошины, кыр кәжәсен, куяннарны ашату өчен усак, тал кисү	кбм	150
5.	Аучы манаралары урнаштыру	данә	4
6.	Ашату өчен печән эзерләү	тонна	10
7.	Суерлар һәм божырлар өчен чуер ташлыклар кору	данә	70
8.	Гөрелдәвекләр кору	данә	70
9.	Кабан өчен ашату кырлары ясау	га	4
10.	Ауны чикли һәм тыя торган аншлаглар, күрсәткечләр урнаштыру	данә	50

2.5.2. Аучылык инфраструктурасын урнаштыру буенча рөхсәт ителгән объектлар исемлеге

Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрән гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдаланучы затларның хокуклары:

1) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрән гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлегендә (алга таба – урман кишәрлеге) аучылык инфраструктурасы объектларын төзү чараларын күрергә, шул исәптән:

а) законнардагы таләпләргә туры китереп, аучылык базалары, аучы йортлары, егерлык кордоннары һәм башка туктап тору пунктлары ясарга;

б) көймө пристаньнары корырга;

в) кыргыз хайваннар өчен питомниклар, кинологик корылмалар һәм аучы токымына караган этләр өчен питомниклар, ату манаралары, тирлар, терлек азыгы саклау урыннары, өстәмә ашату корылмалары, печән чабу урыннары, ызаннар, башка вакытлы корылмалар, төзелмэләр һәм аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрлөрөн гамәлгә ашыру өчен төзекләндерү объектлары булдырырга;

г) законнардагы таләпләргә туры китереп урман юллары һәм аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрлөрөн гамәлгә ашыру өчен кирәкле башка линияле объектлар төзүгә, аларны ремонтларга һәм үзгәртеп корырга;

2) агач-ботаклардан терлек азыгы (кайры, нәзек ботаклар, яшь ботаклар, кыйммәте аз булган агач һәм куак токымнары яфраклары) һәм аучылык ресурсларына кертелгән жәнлекләргә һәм кошларга ашату өчен печән эзерләргә;

3) гамәлгә ашыруы урман законнарына, аучылык һәм аучылык ресурсларын саклау өлкәсендәге законнарга һәм (яисә) урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартларына һәм аучылык хужалыгы килешүлөрөнә каршы килмәсә, бүтән хокуклардан файдаланырга.

2.6. Урманнардан авыл хужалыгын алып бару өчен рөхсәтле файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Авил хужалыгы алып бару өчен урманнардан файдалану аларның урнашкан жирләренә билгеләнеше белән аңлатыла, бу эш урман фонды жирләрендә бары тик урман хужалыгы мәнфәгатьләренә туры килгәндә генә рөхсәт ителә, РФ УК 38 статьясы белән регламентлана, шул ук вакытта, авыл хужалыгында житештерү дип авыл хужалыгы продукциясен, чималын һәм азык-төлеген үстерү генә түгел, аны житештерү, эшкәртү буенча икътисадый эшчәнлек төрләре жыелмасы да санала. («Авил хужалыгын үстерү турында» 2006 елның 29 декабрдәге № 264-ФЗ 4 ст.).

Авил хужалыгында житештерүгә гадәттә авыл хужалыгы чималын беренчел эшкәртү генә кертелә. Сәнәгатьтә эшкәртү авыл хужалыгында житештерү дип санала алмый.

Шул максатта РФ УК 38 статьясындагы 2 өлеше белән авыл хужалыгын алып бару өчен билгеләнгән урман кишәрлекләрендә бары тик вакытлы корылмалар (умарталыклар, киртэләр, әвеслекләр һ.б.ш.) төзү рөхсәт ителә.

Әлеге норма авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану кысаларында авыл хужалыгы продукциясен сәнәгатьтә эшкәртүне гамәлгә ашырырга мөмкинлек бирми, еш кына хәтта беренчел эшкәртүгә дә.

Аучылык хужалыгы кыргыз хайваннарның популяцияләре белән рациональ идарә итү һәм ел саен продукция алу рәвешендә урманнардан комплекслы файдалануга үз өлешен кертә.

Ау «Ау турында һәм аучылык ресурсларын саклау турында һәм Россия Федерациясенә аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында» 2009 елның 24 июлдәге № 209-ФЗ федераль закон нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнардан аучылык хужалыгы алып бару һәм ауны гамәлгә ашыру өчен файдалану РФ УК 25, 36 статьялары белән регламентлана.

Аучылык биләмәләре чикләренә хокукый режимында аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрлөрөн башкару рөхсәт ителә торган жирләр кертелә.

Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдаланганда алынган продукция бер үк вакытта урман ресурсы булып та саналырга мөмкин.

Авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалану урманчылык территориясендә түбәндәгеләр тарафыннан гамәлгә ашырыла:

1) гражданныр, шул исәптән әйдәүче крестьян (фермер) хужалыклары, бакчачылык, яшелчәчелек, терлекчелек белән шөгыльләнүче шәхси ярдәмче хужалыклар;

2) хужалык итүче ширкәтләр һәм жәмгыятьләр, житештерү кооперативлары, дүләр һәм муниципаль унитар предприятиеләр, бүтән коммерция оешмалары;

3) коммерциясез оешмалар, шул исәптән кулланучылар кооперативлары, дини оешмалар.

Авыл хужалыгы алып бару өчен гражданныр, юридик затлар урманнардан урман кишәрлекләренә аренда шартнамәләре нигезендә файдалана.

Шәхси ихтыяжлар өчен урман хужалыгы эшчәнлеген гамәлгә ашыру (шул исәптән умартачылык) максатларында жир кишәрлекләре гражданнырга түләүсез нигездә чоры билгеләнгән вакытка файдалануга тапшырыла яисә Россия Федерациясә Жир кодексында һәм Россия Федерациясә Гражданлык кодексында билгеләнгән очракларда сервитут билгеләнә.

Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану кагыйдәләре РФ Табигать министрлығының 2017 елның 21 июнендәге № 314 боерыгы белән билгеләнә «Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында».

Әлегә Кагыйдәләрдә авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалануның теләсә кайсы төренә кагыла торган гомуми нигезләмәләр һәм урманнарда алып барыла торган авыл хужалыгы эшчәнлегенә аерым төрләр билгеләүче махсус таләпләр бар.

Авыл хужалыгын алып бару урман парклары зоналарында, тыюлыклы урман кишәрлекләрендә тыела.

Печән чабудан һәм умартачылык белән шөгыльләнүдән гайре, су саклау зоналарында, яшел зоналарда, махсус якланучы урман кишәрлекләрендә авыл хужалыгын алып бару тыела.

2.6.1. Печән чабу, авыл хужалыгы терлекләре көтү, умартачылык, төньяк боланчылык, марал үрчетү, авыл хужалыгы культуралары үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлегә, балыкчылык мөмкин булган урман кишәрлекләре мәйданныр турында белешмәләр, шулай ук тиешле нормативлар

Печән чабу

Печәнлекләрне классификацияләгәндә түбәндәгеләр билгеләнә: печәнлекләрнең тибы (су баса торган, коры жирдәге, сазланган), табигыймы ул яисә яхшыртылганмы, агач-куаклар басып китү дәрәжәсе, печән эзерләүне кыенлаштыра торган факторлар, үләннең төп төрләрә, аның проектив капламы, куелыгы, уңышлылыгы, сыйфаты. Печәнлекләр мәйданының 20%ын агач-куаклар басып алган булса, ул агач-куак басып киткән дип, 20%тан артыгын түмгәкләр каплаган булса – түмгәкле дип, табигый һәм чәчелгән үләннәр каплап алган булса – яхшыртылган печәнлекләр дип санала, анда үләннәрне механика ярдәмендә жыярга мөмкин.

Печән уңышын бәяләү: 10 ц/га һәм аннан да күбрәк – яхшы, 6-9 ц/га – уртача, 1-5 ц/га – начар.

Печән чабу җирләрен бәяләү.

Печәнлекләр өчен түбәндәгеләр кулланыла:

урман утыртылмаган диләнкеләр, ачыклыктар һәм урман жире капламаган һәм урман культуралары утыртып, урманнарны торгызу мөмкин булмаган җирләр;

яхшыртуга мохтаж, печән чабу өчен яраклы җирләр;

реконструкция өчен билгеләнмәгән, кыйммәте аз булган урман үсентеләре кишәрлекләре.

13.5 таблица.

Печән чабу җирләренә сыйфатлама

Печән чабу тибы	Урнашу урыны	Үләнә	Печән чабу тибының сыйфаты
Вакытлыча дымы артып киткән коры җирләр	Сизелер-сизелмәс субүлү урыннары	Карчыга үләнә, тубылгы, гравилат, тузгак кылган, башаклы үлән, түмәрлек, эт үләнә, бөтнек	Уртача
Коры үзәнлекле, үзәнле – ерганаклы	Кече елга үзәннәрә, үлән баскан тар яр сөзәкләрә һәм төбә тигез булмаган уйсулыклар	Тимофеевка, сольча, кылчыклы үлән, төлке койрыгы, бөтнек	Яхшы
Түбән уртача-артык дымланган	Киң үзән ясаучы түбәнлекләр	Кыяклы, башаклы үлән, кузаклылар	Уртача
Сазлыкланган түбәнлекләр	Грунт сулары якин булган сазлыкланган түбәнлекләр	Дым яратучы кыяклылар, эре башаклы үләннәр	Начар

Урманнардан авыл хужалыгы терлекләрен көтү өчен файдалану.

Терлек көтү җирләрен исәпкә алу.

Махсус сакланучы табигать территорияләрендә, су саклау зоналарында, яшел зоналарда, эрозиягә каршы урманнарда һәм махсус якланучы кишәрлекләрдә урнашкан урманнарда кала, бөтен урманнарда да терлек көтү рөхсәт ителә.

Терлек көтү түбәндәгеләрдә рөхсәт ителми:

очларына терлек буе житмәслек булганчы (1.5-2.0 м) урман культуралары кишәрлекләрендә;

урман орлыклары үстерү, чыршы, тал, тирәк һәм чикләвек плантацияләрендә;

табигый торгызуга ярдәм итү чаралары уздырыла торган кишәрлекләрдә;

очларына терлек буе житмәслек булганчы (1.5-2.0 м.) яшь урман утыртмаларында;

ылыслы һәм каты яфраклы токымнарны торгызу өчен билгеләнгән, урман утыртмалары белән капланмаган жирләрдә;

су һәм жир эрозиясе белән зарарлаган жирләрдә.

Авыл хужалыгы терлекләренең хужалары түбәндәгеләрне тәэмин итә:

урман культураларын, питомникларны, үзе шытып чыккан яшь урман үсентеләрен һәм башка кыйммәтле урман кишәрлекләрен зарарламас өчен киртәләп ала;

авыл хужалыгы терлекләрен көтүче көтә (коймалы көтүлекләрдән һәм бәйләп куюдан гайре).

Кәжә көтү бары тик авыл хужалыгы терлекләренең хужалары тарафыннан алдан киртәләнгән урман кишәрлекләрендә һәм бәйләгән килеш кенә рөхсәт ителә.

Көтүлек категорияләре һәм аларның азык продуктлылыгы

Көтүлекләрне төрләргә бүлгәндә, төбәк шкалаларыннан файдаланып, үләннәрнең проект капланышын, төп төрләрен, аның куелыгын, өстенлек итүче үсемлек төрләрен һәм аларның сыйфатын күрсәтәләр. Алар булмаганда түбәндәгеләргә нигезләнәргә мөмкин:

яхшы жирләр – яхшыртылган һәм су баса торган, кузаклы-бөртекле компонентлар (60% һәм аннан да күбрәк) өстенлек итүче кишәрлекләр; үләннең проект капламы – 60% һәм аннан да күбрәк;

начар жирләр – табигый һәм каты сабаклы үлән басып алган (60% аннан да күбрәк) (эре башаклы үлән, камышлык, ситник) кишәрлекләр; башка үлән компонентларының проект капламы 50%ка кадәр.

13.6 таблица.

Терлек көтүнең 1 баш терлеккә якынча чор нормалары, га

0.5-0.6 тулылыктагы каен өстенлек итә торган яфраклы урманнар	2
0.5 тулылыктагы саф каенлыклар	1.5
Көтүлек өчен яраклы башка урман утыртмалары (1 баш мөгезле эре терлеккә яисә 7 сарыкка)	4-5
Куаклыклар һәм шытымнар булмаган кисенте урыннарында	0.75

Умартачылык

Бал бирүче бал кортлары өчен азык сыйфатында агачлары, куаклары яисә үләнле-куаклы ярусы составында бал бирә торган үләннәре булган урман кишәрлекләре кулланыла.

Умарта ояларын һәм умарталыкларны урнаштыру өчен урман кишәрлекләре иң беренче чиратта урман читләреннән, ачык урыннарда һәм урман үсентеләре капламаган башка жирләрдән бирелә.

1000нән артык төрле күпләгән сандагы чәчәк үсемлекләреннән бал кортлары нектар һәм серкә жыя. Аларның бер ишесе – беренче дәрәжәле, икенчеләре икенче дәрәжәле бал бирүчеләр. Алга таба аеруча киң таралган бал бирүче үсемлек төрләренә тасвирлама ясала.

13.7 таблица.

Бал бирүче үсемлекләрнең бал продуктлылыгы

Бал бирүчеләр	Уртача чәчәк ату чорлары		Бал продуктлылыгы, кг/га
	башы (датасы)	продуктивлыгы (көн)	
Үги ана яфрагы	12.04	30-60	И*
Чикләвек куагы	20.04	6-9	И*
Жилдәк	20.04	30	И*
Кызыл тал	22.04	5-30	150
Даруханә күкебашы	23.04	30	И*
Кәжә талы	28.04	10	150
Бүре жиләге	30.04	15	И*
Үрмәлек үлән	Апрель	90	И*
Үткен яфраклы өрәңге	08.05	7-10	200
Мурт тал	10.05	5-10	150
Ак тал	11.05	15-20	150
Карлыган	20.05	10-20	50-140
Шомырт	21.05	12	И*
Суқыр кычыткан	24.05	45	100
Чия	23.05	10-12	30-40
Сары акация	25.05	10-14	350
Алмагач	26.05	10-12	20-30
Дүләнә	май	15	И*
Нарат жиләге	май	30	И*
Татар өрәңгесе	май	7-10	100
Миләш	май	10	30-40
Күгән	май	15	25
Зелпе	май	20	И*
Гади чамбыр	май-июнь	34	140
Кара жиләк	май-июнь	30	30
Кыр шалфейе	май-июнь	30-60	110

Бал бирүчеләр	Уртача чәчәк ату чорлары		Бал продуктлылыгы, кг/га
	башы (датасы)	продуктивлыгы (көн)	
Мурт эт шомырты	06.06	14	35
Балан	11.06	30-45	И*
Урман курасы	15.06	25-40	60-100
Кырлыган	22.06	45-60	350-400
Зур яфраклы юкә	23.07	14	500-600
Ике еллык ак кандала үләне	25.06	30	200-300
Жир жиләге	июнь	20	10
Тычкан борчагы	июнь-июль	30-40	180-370
Дарулык шалфей	июнь-июль	47	117-133
Сары кандала үләне	июнь-июль	30-40	150-200

Искәрмә: П*– табышны тотып торучы тибы билгеләнде.

13.8 таблица.

Юкә чәчәк атканда жыеп алырга мөмкин булган бал, кг/га
(гомуми бал продуктлылыгыннан 30%)

Яше, ел	I-II бонитет		III бонитет		IV-V бонитет	
	тулылыгы					
	0,3-0,5	0,6-1,0	0,3-0,5	0,6-1,0	0,3-0,5	0,6-1,0
20	29	32	22	25	11	14
30	115	137	86	104	65	76
40	155	187	133	162	104	126
50	190	223	169	198	137	162
60	216	248	198	227	166	191
70	227	270	205	245	184	216
80	227	270	216	259	194	230
90	205	248	209	252	187	223
100	198	230	198	230	173	198
110	176	209	173	205	137	166
120	162	190	155	184	115	137
130	140	165	133	155	97	115
140	126	148	112	133	83	97
150	108	130	94	115	68	83

Башка токым утыртмаларындагы юкәлекләрнең һәм юкәнең бал продуктлылыгы

13.9 таблица.

Нормаль юкәлекләрнең продукт бирүчәнлеге

Яше	Утыртмаларның тулылығы		
	1,0-0,8	0,7-0,6	0,5-0,3
20	6.45	6.24	5.04
30	28.12	27.73	22.87
40	43.35	42.49	35.32
50	53.09	52.04	42.98
60	61.52	60.25	49.93
70	66.44	65.14	54.03
80	59.04	67.25	56.05
90	67.29	65.96	54.50
100	62.11	60.65	50.57
110	55.49	54.24	45.13
120	48.72	47.71	39.57
130	41.30	40.43	33.67
140	35.18	34.47	28.63
150	30.08	29.34	24.46

Төрле утыртмалар составында юкәнең бал продуктылығын хисаплау өчен түбәндәге формула тәкъдим ителә:

$$M = N \times 0.1K \times C \times S, \quad \text{биредә}$$

M – кишәрлектә юкәнең бал продуктылығы;

N – 1 гектарга карата бал продуктылығы (табл.);

K – утыртмалар составында юкә коэффиценты;

C – юкәнең чәчәк ату озынлығы, көннәр (14 көнгә тигез кабул ителә);

S – бүлемтек мәйданы.

Гомуми мөмкин булган нектар запасын билгеләгәндә бал кортларының нектарның иң күбе 30%ын гына жыеп алуын исәпкә алырга кирәк.

Тагын шунысын да искәртәргә кирәк, районнарда нектар пробаларын сайлап алу һәм үсемлекләрнең һәм биләмәләрнең бал продуктылығын ачыклау белән берлектә алып барылучы умарталык кишәрлекләренең бал продуктылығын исәпләү эше, – бары тик фәнни хезмәткәрләр яки шушы максатлар өчен эзерләнгән эзләнү экспедицияләре белгечләре тарафыннан гына башкарылырга мөмкин булган, гажәеп рәвештә бик катлаулы хезмәт.

Авыл хужалыгы культураларын үстерү

Авыл хужалыгы культураларын үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлеген алып бару өчен, аларда урман торгызу эшләрен үткәргәнчегә кадәр, урманның булмаган жирләр, шулай ук урман утыртылмаган диләнкеләр, ачык урыннар һәм башка, урман үсемлекләре белән капланмаган жирләр файдаланыла.

Авыл хужалыгы культураларын үстерү һәм башка төрле авыл хужалыгы эшчәнлеген алып бару өчен кулланыла торган урман

кишәрлекләрендә химик һәм биологик препаратлар «Пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турында» 19.07.1997 № 109-ФЗ федераль закон нигезендә кулланыла.

Әлеге өлештә авыл хужалыгын алып бару өчен урманнардан файдалануның гамәлдәге хокукый жайга салынышына урманнарда авыл хужалыгы эшчәнлеген гамәлгә ашыручы затларга түбәндәге бурычлар йөкләнү турындагы нормалар өстәмә булып санала:

1) гражданның сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә зыян салынуга юл куймау;

2) урманнардан файдаланганда туфрак эрозиясен туктату, урманнарның торышына һәм аларны янадан үстерүгә карата, шулай ук су һәм башка төрле объектларга тискәре йогынтыны булдырмау яисә чикләү.

Урманчылык территориясендә төньяк боланчылык, марал үрчетү, балыкчылык гамәлгә ашырылмый.

2.6.2 Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану параметрлары

14 таблица.

Урманнардан авыл хужалыгы алып бару өчен файдалану параметрлары

№ п/п	Файдалану төрләре	Үлчәү берәмлеге	Ел саен рөхсәт ителүче күләм
1	2	3	4
1.	Сөрүлекләр	га	20
2.	Печән чабу	га	604
3.	Терлек көтү		
	а) урманда	мең га/баш	тыярга
	н) утлавыкларда	га/баш	298 / 199
4.	Умартачылык		
	а) бал бирүчеләр:		
	– юкә	га	2294
	– үләннәр	га	1307
	б) 1 гектардан бал продуктлылыгы, шул исәптән:		
	– юкә	кг/га	100
	– үләннәр	кг/га	50
	в) умарта оялары күләмен тәэмин итү мөмкинлеге	күләме	2778

2.7. Урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Россия Федерациясе урман законнары нигезендә фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урман кишәрлекләре дәүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга, башка фәнни оешмаларга, белем бирү оешмаларына арендага бирелә.

Урман кишәрлекләрендә урманнарны, табигатьнең бүтән компонентларын өйрәнү, алардан файдалану, аларны саклау, яклау торгызу өлкәсендә укыту-тәжрибә базасы объектлары (полигоннар, урман табигатен өйрәнү, урманнарны исәпкә алу алымнарына, урман үсентеләрен кисүгә, урманнарны торгызуга өйрәтү һәм башка чаралар өчен тәжрибә майданчыклары), укучыларга тәжрибәдә ныгыту өчен махсус белемнәр һәм күнекмәләр бирү өчен урман инфраструктурасының кирәкле объектларын төзү һәм алардан файдалану урманнардан фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалануга керә.

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдалану элек Урман хужалыгы регламенты һәм урманнарны үзләштерү проекты нигезендә тормышка ашырыла.

Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителә:

махсус тамгалар, мәгълүмати һәм башка төрле, мәгариф эшчәнлеген, фәнни-тикшеренү эшләре гамәлгә ашырыла торган территорияне чикли торган күрсәтмәләр урнаштыру;

фән һәм мәгариф максатларында урман утыртмаларын кисү;

урман инфраструктурасын төзү;

фәнни-тикшеренү эшләнмәләрен һәм тәжрибә-конструкторлык эшләрен эзерләү, аларның нәтижеләрен тәжрибә-житештерүдә тикшерү һәм гамәлгә кертү максатларында урманнарны саклау, яклау, яңадан үстерү һәм файдалану буенча эксперимент эшчәнлеген гамәлгә ашыру;

укыту-тәжрибә базасы объектларын төзү һәм алардан файдалану;

урманнарны үзләштерү проектында каралган бүтән төрле эшләр.

Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген өчен файдаланганда түбәндәге очраклар булмаска тиеш:

тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларына, үсемлекләр капламына һәм туфракка зыян салу;

тапшырылган урман кишәрлеген һәм аннан читтәге территорияләргә төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;

тапшырылган урман кишәрлеген майданын һәм аннан читтәге территорияләргә химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның тапшырылган урман кишәрлегеннән читтәге юллардан гайре ирекле маршрутлар буенча узуы.

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген башкару өчен урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләрне тәмин итә:

урман кишәрлеген, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, агулы матдәләрдән даими рәвештә чистартып тора;

эшчәнлек барышында жимерелгән юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, шлюзларны, күперләрне, башка гидротехника корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын торгыза;

элегә затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очракларын, урман янгыннарын булдырмый калу, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрә.

Фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан рөхсәтле файдалану вакытлары элегә Урман хужалыгы регламентының гамәлдә булу вакыты белән чикләнә.

Урманнардан фәнни-тикшеренү эшчәнлегенә, мәгариф эшчәнлегенә өчен файдаланучы дөүләт учреждениеләре, муниципаль учреждениеләр, башка фәнни оешмалар, мәгариф оешмалары хокуклы:

урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартлары нигезендә урманнардан файдалануны гамәлгә ашырырга;

мәгариф эшчәнлегенә, фәнни-тикшеренү эшчәнлегенә гамәлгә ашырыла торган территорияне чикли торган махсус тамгалар, мәгълүмати һәм бүтән төрле күрсәткечләр куярга;

фәнни һәм мәгариф максатларында урман агачларын кисәргә;

РФ УК 13 ст. 1 өл. нигезендә урман инфраструктурасы (урман юллары, урман складлары һәм башкаларны) ясарга;

фәнни-тикшеренү, тәжрибә-конструкторлык эшләре нәтижәләрен эштә сынау-тикшереп карау һәм гамәлгә кертү максатларында урманнардан файдалану, саклау, яклау, яңарту буенча тәжрибәләр эшчәнлеген гамәлгә ашырырга;

урманның экологик системасына йогынтысын өйрәнү өчен химик, биологик һәм башка төрле чараларга сынаулар уздырырга;

фәнни һәм уку-тәжрибә базасы объектлары булдырырга һәм алардан файдаланырга;

әгәр аларны тормышка ашыру Россия Федерациясенә урман законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булырга.

Урманнардан фәнни-тикшеренү эшчәнлегенә, мәгариф эшчәнлегенә өчен файдаланучы дөүләт учреждениеләре, муниципаль учреждениеләр, башка фәнни оешмалар, мәгариф оешмалары бурычлы:

РФ УК 88 ст. 1 өл. ярашлы рәвештә урманнарны үзләштерү проекты төзү;

урманнарны үзләштерү проекты нигезендә урманнардан файдаланырга һәм урманнарны саклау, яклау, торгызу буенча чаралар уздырырга; урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе шартларын үтәргә;

урманнардан туфрак эрозиясен чикли торган, урманнарның торышына һәм янадан үсеп китүенә, шулай ук су һәм башка табигый объектларга тискәре йогынты ясамый торган яисә бу күренешләрне чикли торган ысуллар һәм технологияләр ярдәмендә файдалану;

урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен үтәү;

РФ УК 26 ст. 2 өл. ярашлы рәвештә ел саен урман декларациясе тапшыру;

РФ УК 49 ст. 1 өл. нигезендә урманнардан файдалану турында хисап тапшырырга;

РФ УК 60 ст. 1 өл. нигезендә урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшырырга;

РФ УК 91 ст. 4 өл. ярашлы рәвештә дәүләт урман реестрына билгеләнгән тәртиптә РФ УК 91 ст. 2 өл. каралган документлаштырылган мәгълүматларны тапшырырга;

2.8. Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

2.8.1. Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдалану нормативлары

Рекреация эшчәнлегенә РФ УКда ял итүне, туристлык, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыруга кагылышлы эшчәнлек буларак карала.

Урманнардан мондый файдалану (РФ УК 41 ст.) урман кишәрлекләре бирүне таләп итә, әмма урман ресурсларын жыймауны күз алдында тоты торган эшчәнлек төренә кертелә, бирелгән урман кишәрлекләрендә кирәкле урман инфраструктурасы, шул исәптән вакытлы корылмалар булдырыла, территория төзекләндерелә (РФ УК 41, 13 ст.).

Рекреация эшчәнлеген оештыру үзенчәлекләре 21.02.2012 № 62 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдәләрендә (алга таба – Кагыйдәләр) бәян ителә.

Урманчылык урманнары ландшафтларының төркемнәре һәм типлары буенча түбәндәгечә бүленгән, аның күрсәткечләре 14.1 таблицада китерелде.

14.1 таблица.

Ландшафтларның төркемнәре һәм типлары

Төркемнәре	Типлары	Урман ябалдашының гомуми йомыклығы
------------	---------	------------------------------------

1	2	3
Ябык	Горизонталь йомык агачлар	1,0-0,6
	1,5 метрдан артыграк биеклектә булган шытымнар һәм урманчык ярусын исәпкә алып, вертикаль йомылган агачлар	1,0-0,6
Яртымачык	Агачларын тигез урнаштырып сирәкләнгән, сирәк шытымлы һәм 1,5 метрдан артмаган үсентеләре булган яисә алардан башка урман	0,5-0,3
	Агачларын тигез урнаштырып сирәкләнгән, сирәк шытымлы һәм 1,5 метрдан артмаган үсентеләре булган яисә алардан башка урман	0,5-0,3 (төркемнәрдә – 0,7-0,6)
	1,5 метрдан биегрәк үсентеләр	0,5-0,4
Ачык	Сирәклекләр, биеклегенә бәйсез рәвештә куаклар сирәк кенә шытып чыга башлаган, берән-сәрән агачлары булган кишәрлекләр	0,2-0,1
	Урман яки куаклыклары торгызылган урыннар, 1,5 метрга кадәр (куелыгына бәйсез рәвештә)	
	Агач-куаклык үсемлекләре булмаган кишәрлекләр	

Рекреация басымы билгеле бер вакыт эчендә (сәгать, көн, ай, чор, ел) урманнарның бер берәмлек мәйданында (1 гектарда) ял итүче кешеләр саны белән билгеләнә.

Урман утыртмаларына иң көчле рекреация басымы елның жылы вакытына туры килә, гәрчә кайбер спорт төрләре кышын да гамәлгә ашырыла.

Түбәндә урман кишәрлекләрен бәяләү, утыртмаларга рөхсәт ителүче рекреация басымы шкалалары һәм урман кишәрлекләрен рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен арендага тапшырганда урман кишәрлекләрен эзерләгәндә территорияләренә төзекләндерү буенча файдалану зарурлыгы булган якынча нормалары китерелә.

14.1.1 таблица.

Урман тирәлегенә рекреация деградациясен бәяләү шкаласы

Кишәрлеккә сыйфатлама	Рекреация деградациясе стадияләре
Урман тирәлегә бозылу күренешләре юк, агачлар һәм куаклар үсеше нормаль, аларда механик бозылулар юк; шытып чыкканнары һәм куаклары (төрле яшьтәге) тереклек итәргә сәләтле. Мондый урман тибына хас булган мүк һәм үлән капламы; аяк асты түшәмәсе (сыгылмалы) бозылмаган. Рекреацияне жайга салу таләп ителми.	1
Урман тирәлегә сизелер-сизелмәс үзгәргән һәм агачлар һәм куаклар үсеше начарланган, аларда берән-сәрән механик бозылулар бар; шытып чыкканнары һәм куаклары (төрле яшьтәге) яшәрлек, уртача куелыкта, 20%ка кадәр зарарланган һәм кипкән нөсхәләре бар. Мүк белән проект	2

капланышы – 20%ка кадэр, үлэн капламы – 50%ка кадэр (шулардан 1/10 – болын үсемлеклэре); аяк асты урман япмасы берез бозылган, туфрак һәм аяк асты урман япмасы тыгызланган; агачларның аерым тамырлары шәрәләнгән, туфракның 5%ка кадэр майданы минераль өлешенә кадэр тапталган. Рекреация эшчәнлеген жайга салу таләп ителә.	
Урман тирәлеге шактый үзгәргән һәм агачлар һәм куаклар үсеше зәгыйфьләнгән, кәүсәләр 10% ка кадэр механик зарарланган; шытып чыкканнары һәм куаклары (бер үк яшьтәге) зәгыйфьләнгән, уртача куелыкта яисә сирәк, 21-50% зарарланган һәм зәгыйфьләнгән нөсхәләр. Агачларның кәүсәләре тирәсендә мүк, аларның проект капламы 70-60% (шулардан 2/10 – болын үсемлеклэре, чүп үләннәре күренә). Түшәмә һәм туфрак житәрлек тыгызланган, тамырлары шәрәләнгән агачлар бик күп, майданның 6-40%ында туфракның минерал өлешенә кадэр тапталган. Рекреация эшчәнлеген актив жайга салу таләп ителә.	3
Агач-болын тибындагы урман тирәлеге бик нык үзгәргән, агачлар шактый зәгыйфьләнгән, кәүсәләре 11-20% ка кадэр механик зарарланган; шытымнары һәм үсентеләре тереклек итәргә сәләтле түгел (башлыча чәчәклекләрдә), сирәк яисә бөтенләй юк, 50% артык нөсхәләре зарарланган яки корыган. Мүкләр бөтенләй юк, үләннең проект капламы 59-40% (шул исәптән 1/2 өлешенә кадэр болын үсемлеклэре һәм чүп үләннәре тәшкит итә). Тамырлары шәрәләнгән агачлар күп, ачык урыннарда аяк асты түшәмәсе юк, майданының 41-60% өлешендә туфрак минерал өлешенә кадэр тапталган. Рекреация эшчәнлеген катгый рәвештә чикләү зарури	4
Урман тирәлеге деградиацияләнгән; агачлары сирәкләнгән, чәчәклек-болын тибында, агачлары нык зәгыйфьләнгән яисә корый, 20%тан артык өлеше механик зарарланган; шытымнары, үсентеләре, мүкләре, аяк асты түшәмәсе юк, үләннең проект капламы 10%ка кадэр (шул исәптән 3/4 өлешендә диярлек болын үсемлеклэре һәм чүп үләннәре), күп агачларның тамырлары шәрәләнгән һәм зарарланган. Майданының 60%ынан артык өлешендә туфрагы минерал өлешенә кадэр тапталган. Рекреация рөхсәт ителми.	5

14.1.2 таблица.

Кишәрлеккә санитар-гигиена бәяләмәсе шкаласы

Кишәрлеккә (бүлемтеккә) сыйфатлама	Санитар-гигиена бәясе классы (балл)
Кишәрлекнең торышы яхшы санитар хәлдә, һавасы чиста, аэрациясе яхшы, техноген шау-шулар, канәчкеч бөжәкләр, үтеп чыкмаслык булып үскән куе үсемлекләр юк. Хуш исләр, урман авазлары, матур төсләр бар.	1
Кишәрлек шактый яхшы санитар хәлдә, берез гына чүпләнгән, берән-сәрән кипкән агачлар бар, һава берез пычрак, вакыт-вакыт техноген шау-шулар була яисә бөтенләй юк	2
Кишәрлек начар санитар хәлдә, черегән үзагач белән тулган, чүпләнгән. Чүп өелгән урыннар, карьерлар һәм чокырлар бар, һава бик нык пычранган (шул исәптән начар исләр килә). Жилле, бик	3

күлэгәле урын, техноген шау-шулар югары дәрәжәдә, кан эчкеч бөжәкләр бик күп, артык дымлы, үтеп чыкмаслык куелыклар бар	
---	--

Искәрмә: билге кишәрлекнең санитар торышын даими рәвештә күзәтүләр нәтижәсендә бирелә.

14.1.3 таблица.

Утыртмаларның биологик тотрыклылыгын бәяләү шкаласы

Тотрыклылык класслары	Агымдагы коелу процессларының күләме (корый торган агачлар һәм саф корысары)	Гомуми кору күләме (2 нче һәм 3 нче торыш төркеме агачлары + чүп-чар белән тулу)	Корткычлар һәм авырулар булу	Урман тирәлегә торышы
1 – тотрыклы	2%ка кадәр (урта өлешендә 1,3 м диаметрлы агачлар хисабына)	5%ка кадәр	Юк яки берән-сәрән зәгыйфьләну очраклары	Зәгыйфьләnmәгән
2 – тотрыклылыгы зәгыйфьләнгән	Корып кубу күләме табигый кору күләменән 2 һәм аннан күбрәк мәртәбә артып китә (уртасына якын өлешендә 1,3 м диаметрлы агачлар хисабына)	6%-40%	Массакүләм таралырга һәм күп санда булырга мөмкин	Кагыйдә буларак, зәгыйфьләнгән, тулылыгы тигез түгел яки түбән
Класслары, тотрыклылыгы буенча	Агымдагы коелу процессларының күләме һәм сыйфатламасы (корый башлаган агачлар һәм саф корысары)	Гомуми кору күләме (2 нче һәм 3 нче торыш төркеме агачлары + чүп-чар белән тулу)	Корткычлар һәм чир күренешләре булу	Урман тирәлегә торышы

Искәрмә:

2 нче биологик тотрыклылык классына караган агачлыктарда – сайланма, 3 нчедә тоташ санитар кисүләр үткәрелә (башка хужалыкка бәйлә эмерләр булмаганда).

2 нче һәм 3 нче биологик тотрыклылык классларына карый торган утыртмаларның суммар майданы санитар торышы канәгатьләндерерлек булмаган утыртмалар майданын тәшкил итә.

Үтүчәнлек:

- 1 – яхшы
 2 – уртача
 3 – начар
 Күрүчәнлек:
 1 – яхшы
 2 – уртача
 3 – начар

14.1.4 таблица.

Кишәрлеккә эстетик бәяләмә шкаласы

Классы,	Утыртмалары	Ачык урыннар
1	Озын һәм киң ябалдашлы, сәламәт һәм матур куаклары һәм уртача куеыкта шытымнары булган I-II бонитет класслы ылыслы һәм яфраклы утыртмалар. Яхшы үтеп керүчәнлекле, чүпләнмәгән кишәрлек	1,0 га кадәр майданы (ачыклыктар, аланнар), яхшы дренажланган эйбәт һәм коры туфрак; катлаулы, борылмалы чикләре булган 1 гектардан 3 гектарга кадәр майданлы, яхшы билгеләнгән рельефлы, декоратив урман авызлары булган кишәрлекләр, берән-сәрән декоратив агачлары яисә формалашкан агач-куак төркемнәре; декоратив үсемлекләр белән әйләндереп алынган, ярлары күренеп торган зур булмаган матур сулыклары бар
2	Составында 5 берәмлек зирек һәм усак катнашындагы III бонитет классына караган утыртмалар, – ябалдашларының киңлеге һәм зурлыгы уртача, куге, яшь үсентеләре белән куаклыктары жәберләнгән булганда. Кишәрлек өлешчә чүп-чар белән тулган (гектарына 5 куб метрга кадәр)	Чикләренәң конфигурациясе гади рәвешле булган зур күләмле ачык урыннар; вак декоратив үсемлекләр белән әйләндереп алынган сулы урыннар; агач үсми торган, куаклыктар басып алган кишәрлекләр
3	Зирек һәм усак, шулай ук IV-V бонитет класслы ылыслылар өстенлек иткән үсентеләр. Агачларның ябалдашлары начар үсеш алган. Чүп-чар һәм коры-сары белән тулу дәрәжәсе: гектарына 5 куб метр һәм аннан да күбрәк	Урман утыртылмаган киселгән урыннар, сөрүлекләр, электрүткәргеч линияләр, хужалыктар, сазлыктар һәм башка ачык майданнар, декоративлыгы түбән булган сулыктар

Искәрмә:

Ачык ландшафтларны эстетик бәяләү түбәндәге күрсәткечләргә исәпкә алып уздырыла:

- 1) жирлектәге торышы, туфрагының дымлылыгы, үтеп йөрүчәнлек дәрәжәсе;
- 2) кишәрлекнең зурлыгы һәм конфигурациясе;

3) урман кырыларының һәм жирлекнең, әйләнә-тирәдәге ачык урыннарның гүзәллеге;

4) агачларның һәм куакларның берән-сәрән яисә зур булмаган төркемнәре булу һәм аларның урнашу холкы;

5) үлән һәм мүк капламының сыйфаты;

6) сулыкларның күләме һәм конфигурациясе, ярларының һәм әйләнә-тирәсендәге үсемлекләрнең холкы, су өслегенең ял итүчеләр өчен коенырга мөмкин булуы, сулыкның санитар торышы һәм ял итү һәм коену өчен аннан файдалану мөмкинлеге.

Рекреация басымына карап, урман кишәрлекләреннән ял итү өчен файдалану режимы түбәндәгечә булырга мөмкин:

1) ирекле – гектарына 5 кешелек басым булганда (тыныч ял итү өчен аз төзекләндерелгән зона);

2) уртача-жайга салына торган – гектарына 6-20 кешелек басым булганда (актив ял итү өчен рекреация объектлары белән житәрлек дәрәжәдә тәэмин ителгән зона);

3) катгый рәвештә жайга салына торган – гектарына 20 кешедән артык басым туры килгәндә (актив ял итү өчен аерым урман кишәрлекләре, алар максималъ рәвештә төзекләндерелгән булырга тиеш).

14.1.5 таблица.

Рекреация билгеләнешендәге урманнарда төп хужалык чаралары һәм урманнардан файдалану төрләре

№ п/п	Чараларның аталышы	Вазыйфаи зоналар		
		актив ял	чыгып керүгә бәйле	фауна тынычлыгы
<i>1. Урман хужалыгы чаралары</i>				
1.	Урманнарны тәрбияви кисүләр, түбәндәге максатларда:			
	Ландшафтларны рәвешкә китерү	+	+	–
	Азкыйммәтле үсемлекләрне юк итү	+	+	+
	Табигый яңартылуга булышу	+	+	+
	Үсентеләрне тәрбия кылу	+	+	+
	Гамәлдәге һәм ясалган урман ландшафтларын тәрбия кылу	+	+	+
	Утыртмаларның рәвешен үзгәртү һәм яңарту	+	+	–
2.	Реконструкция кисүләре	+	+	–
3.	Башка төрле кисүләр, түбәндәге максатларда:			
	Ачык ландшафтлар ясау, ерактагы күренешләрне чистарту	+	–	–
	Күренә торган урыннарда рекреацияләү ягыннан караганда	+	–	–

№ п/п	Чараларның аталышы	Вазыйфаи зоналар		
		актив ял	чыгып керүгә бәйле	фауна тынычлыгы
	тулы булмаган үсемлекләрне юкка чыгару			
	Ял итү һәм төзекләндерү объектларын төзү өчен майданнарны чистарту	+	+	-
	Ачык ландшафтларны һәм күренеп тора торган урыннарны тәрбия кылу	+	+	-
4.	Агачлар һәм куаклыklar утырту, түбәндәге максатларда:			
	Ландшафтларны рәвешкә китерү	+	+	-
	Урманның санитария-гигиена үзгәрткүләрен һәм утыртмаларның тотрыклылыгын арттыру	+	+	-
	Урман торгызу	-	+	+
	Ремизлар ясау	-	-	+
	Утыртмаларны реконструкцияләү	+	+	-
6.	Ачык урыннарда үлән капламын карап тоту	+	+	-
7.	Табигать саклау чаралары	+	+	+
8.	Санитар-яклау чаралары, ш.и. санкисуләр	+	+	+
9.	Янгынга каршы чаралар	+	+	+
10.	Урманга хилафлык килүләрен һәм ял итүчеләр тарафыннан урманга зыян салынуларны профилактикалау	+	+	+
<i>II. Биотехника чаралары һәм фаунаны саклау</i>				
1.	Хайваннарның тереклек итү шартларын яхшырту	-	-	+
2.	Ашату майданнары ясау һәм хайваннарны ашатып тору	-	+	+
3.	Оялыklar ясау һәм элөп кую	+	+	+
4.	Урман хужалыгы эшләрен регламентлау һәм чикләмәләр керту	-	-	+
<i>III. Территорияне төзекләндерү</i>				
1.	Юл-сукмак челтәрләре, ясалма корылмаларга автотукталышлар ясау	+	+	-
2.	Рекреация маршрутларын төзү	+	+	-
3.	Күзөтү нокталарын һәм карау майданнарын ясау	+	+	-
4.	Ял итү майданнары ясау һәм аларны жиһазлау	+	+	-
5.	Кече архитектура рәвешләрен һәм урман-парк жайланмаларын төзү	+	+	-

№ п/п	Чараларның аталышы	Вазыйфай зоналар		
		актив ял	чыгып керүгә бэйле	фауна тынычлыгы
	һәм урнаштыру			
6.	Визуаль мэгълүмат	+	+	+
7.	Күрсәтмәле агитация	+	+	-
8.	Куну урыны булган, жәйге, стационар типтагы ял урыннары ясау һәм жиһазлау	+	-	-
9	Төзекләндерү объектларын карау, аларны ремонтлау	+	+	+
<i>IV. Урманнан файдалану</i>				
1.	Өлгергән һәм картайган утыртмаларны кисү	-	-	-
2.	Урман торгызуга бэйле агач кисүләр	-	-	-
3.	Печән чабу	+	+	-
4.	Терлек көтү	-	-	-
5.	Жиләкләрне, гөмбәләрне, чикләвекләрне һәм һәм һәм жью	+	+	-
6.	Дару чималын һәм һәм жью	+	+	-
7.	Умартачылык	-	-	-

Искәрмә: «+» тамгасы – файдалану рөхсәт ителә;
«-» тамгасы – файдалану рөхсәт ителми.

2.8.2. Рекреация эшчәнлегенә бэйле зона кварталларының һәм (яки) аларның өлешләренен исемлеге.

Кишәрлек урманчылыклары буенча рекреация эшчәнлеге зонасына караган кварталлар исемлеге әлеге регламентның 5 таблицасында китерелде.

2.8.3. Рекреация эшчәнлегенә бэйле зона территориясен вазыйфай зоналарга бүлү

Рекреацияләү зоналары вазифай зоналарга түбәндәгечә бүлгәләнә:

1. Интенсив файдалануга бэйле;
2. Уртача файдалануга бэйле;
3. Оешкан рәвештә ял итүгә бэйле;
4. Резерватлы;
5. Заказник;
6. Катгый режимлы;
7. Хужалыкка бэйле.

2.8.4. Урман кишәрлекләрендә вакытлы төзелгән корылмалар исемлеге һәм аларны төзекләндерү нормативлары

14.1.6 таблица.

Рекреация билгеләнешендәге урманнарда территорияне төзекләндерү нормалары (гомуми мәйданның 100 га буенча)

№ п/п	Төзекләндерү элементларының аталышы	Яшел зона		Чикләрендәге (1 чм маршрутка) актив ял итүгә бәйле
		Туристлык маршрутлары	Чыгып керүгә бәйле	
1	2	3	4	5
1.	Гравийлы, йөри торган өлеше 4,5 м (чм) кинлегендә булган машина белән килү юллары	0,15	0,02	–
2.	Биләмәләр эчендәге гравийлы, өслеге 3 м (чм) кинлегендә булган юллар	1,8	0,5	–
3.	15 машинага исәпләнгән, грунтлы, гравий белән вак таш кушылган автотукталышлар (данә)	0,25	0,03	–
4.	Жәяүләп йөри торган сукмаклар (чм)	–	0,04	–
5.	4 урынлы утыргычлар (данә)	18	3	1
6.	6 урынга исәпләнгән пикник өстәлләре (данә)	7	0,6	–
7.	Яңгырдан ышыклану урыннары (данә)	1,5	0,2	0,2
8.	Азык эзерләү урыннары (данә)	3,5	0,5	0,6
9.	Чүплек савытлары (данә)	30	–	–
10.	Чүп жыю жайланмалары (данә)	3,5	–	–
11.	Бәдрәфләр (данә)	0,18	–	–
12.	Спорт һәм уен мәйданчыклары, м ²	37	–	5
13.	Елгаларда һәм сулыкларда су коенып, кызына торган урыннар, м ²	90	15	–
14.	Пляж кабиналары (данә)	0,18	0,02	–
15.	Беседкалар (данә)	0,17	–	–
16.	Күрсәткечләр (данә)	1,5	0,2	0,4
17.	Күренеш нокталары (данә)	0,7	0,1	0,3
18.	Коелар һәм чишмәләр (данә)	0,02	0,01	0,1
19.	Туристларга палаткалар кую урыннары, м ²	50	–	20

2.8.5. Урманнардан рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану параметрлары һәм чорлары

Урманнарда рекреация эшчәнлегенә Кагыйдәләр белән регламентлана, аларда түбәндәгеләр каралган:

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен аерып чыгарыла торган урман кишәрлекләренең зурлыгын билгеләгәндә, урман утыртмаларына зыян салынмау шартларын үтәп, урман экосистемаларына карата булган оптималь рекреация басымына таянып эш итәргә кирәк;

урманнардан ял итүне, туристлык, физкультура һәм спорт эшчәнлеген оештыру максатларында рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдаланучы затлар туристлык станцияләрен, туристлык сукмакларын һәм трассаларын ясарга, мәдәни-массакуләм чараларны, жәяүләп, велосипедта һәм чаңгыда шууларны, сынлы сәнгать белән шөгыйльләнүләренә, кызыксындыргыч һәм экологик экскурсияләр үткәрүне оештырырга, аерым спорт төрләре буенча асылы урманда ярышлар үткәрүгә туры килә торган спорт ярышларын, физкультура-спорт фестивалләрен һәм күнегүләр ясау өчен жыелышуларны, шулай ук аерым рекреацияләү эшчәнлеге төрләрен оештырырга мөмкин;

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлекләрендә табигый ландшафтлар, хайваннар дөньясына караган объектлар, су объектлары сакланарга тиешле;

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдалану әйләнә-тирә мохиткә һәм кеше сәламәтлегенә зыян китерми торган ысуллар ярдәмендә башкарыла;

урманнардан рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану гражданның урманнарда булу хокукын чикләргә тиеш түгел;

урманнарда рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашырганда урман кишәрлекләрендә вакытлыча корылмалар (беседкалар, инвентарларны саклау пунктлары һ.б.) торгызу һәм урман кишәрлекләрен тышкы төзекләндерүләр (юл-сукмак челтәрләрен, мәгълүмати элмә такталарны һәм табигатьне саклау тематикасына бәйле аншлаглаларны, утыргычларны, яңгырдан саклаучы әвеслекләренә, хәрәкәт итү юнәлеше күрсәткечләрен, чүп өчен әржәләр һәм башка төзекләндерү элементларын урнаштыру) рөхсәт ителә;

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдаланучы затлар урманнарны тапшырылган урман кишәрлекләрен төзекләндерү максатларында урманнарны үзләштерү проекты нигезендә карап тоталар;

вакытлыча корылмаларны, физкультура-савыктыру, спорт һәм спорт-техника корылмаларын вакытлыча урнаштыру барыннан да элек агачсыз һәм куаксыз урыннарда, ә мондый урыннар булмаганда – артык кыйммәтле булмаган агачлар белән капланган, урманнарны үзләштерү проектында билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә, әгәр бу хәл Татарстан Республикасы урман планында билгеләнгән булса;

рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнарда объектларны төзү максатларында урман утыртмаларын урманнарны үзләштерү проекты нигезендә кисү рөхсәт ителә;

урманнарда рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашырганда тапшырылган урман кишәрлеге чикләреннән тыш урман утыртмаларын,

үсемлек капламын һәм туфракларны зарарлау, тапшырылган урман кишәрлеген һәм аңа янәшә урнашкан территорияләрне көнкүреш калдыклары, башка төр калдыклар белән чүпләү, транспорт чаралары һәм башка төр механизмнар белән ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар белән керү рөхсәт ителми.

халыкка масскүләм ял итү өчен, кече архитектура рәвешләрен урнаштыру һәм ял итү һәм тәмәке тарту урыннарын ясау юлы белән, уңайлы шартлар тудыру урман экосистемаларының экология шартларына тискәре рекреация йогынтысын киметергә мөмкинлек бирәчәк.

Урман сукмакларыннан һәм гидротехника корылмаларыннан гайре, капитал төзелеш объектларын урнаштырмыйча гына, урманчылык территориясендә рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру рөхсәт ителә.

Урманнар кешеләрнең ялын, туристлыкны, физкультура-савыктыру һәм спорт эшчәнлеген оештыру максатларында рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру максатында файдаланылырга мөмкин.

Рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урман кишәрлекләре дәүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга тапшырылырга, башка затларга – арендага бирелергә мөмкин.

Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдаланганда Россия Федерациясе Хөкүмәтенәң 30.06.2007 № 417 карары белән расланган Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре һәм Россия Федерациясе Хөкүмәтенәң 20.05.2017 № 607 карары белән расланган Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре таләпләре үтәлүен тәэмин итәргә кирәк.

Янғын чыгу куркынычы янаган чорда урманнар территориясендә рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашырганда массакуләм чаралар үткөрү бары тик жирле үзидарә органнары белән килештереп, файдаланыла торган урман кишәрлекләрендә учак ягу һәм чүп жыю урыннары булдыру шарты белән рөхсәт ителә.

Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдаланучы затларның бурычлары:

РФ УК 88 ст. 1 өл. ярашлы рәвештә урманнарны үзләштерү проекты төзү;

урманнардан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә файдалану;

урман кишәрлегенә аренда шартнамәсендәге һәм урман кишәрлеген даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга тапшыру турында карарда билгеләнгән шартларны үтәү;

урманнардан туфрак эрозиясен чикли торган, урманнарның торышына һәм янадан үсеп китүенә, шулай ук су һәм башка табигый объектларга тискәре йогынты ясамый торган яисә бу күренешләрне чикли торган ысуллар һәм технологияләр ярдәмендә файдалану;

РФ УК 21 ст. 6 өл. нигезендә урман инфраструктурасын төзүгә бәйле булмаган гидротехника корылмаларын төзү, үзгәртеп кору һәм (яки) эксплуатацияләү өчен файдаланылган жирләрне рекультивацияләү;

урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдэләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдэләрен үтәү;

РФ УК 26 ст. 2 өл. ярашлы рәвештә ел саен урман декларациясе тапшыру;

РФ УК 49 ст. 1 өл. нигезендә урманнардан файдалану турында хисап тапшырырга;

РФ УК 60 ст. 1 өл. нигезендә урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшыру;

РФ УК 91 ст. 4 өлешенә ярашлы рәвештә дәүләт урман реестрына билгеләнгән тәртиптә РФ УК 91 ст. 2 өлешендә каралган документлаштырылган мәгълүматларны тапшыру;

Россия Федерациясе законнарында каралган башка йөкләмәләрне үтәү.

2.10. Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен һәм дару үләннәрен үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урман жимешләрен, жиләкләрне, декоратив үсемлекләрне һәм дару үләннәрен үстерү (РФ УК 39 ст.) жимешләр, декоратив үсемлекләр, дару үләннәре һәм башка шуңа охшаш урман ресурсларын алуга бәйле эшмәкәрлек эшчәнлегеннән гыйбарәт. Үстерү өчен файдаланыла торган урман кишәрлекләрендә вакытлы корылмалар урнаштыру рөхсәт ителә.

Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен, беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урмансыз жирләр, шулай ук урман булып житешмәгән диләнкеләр, аланнар һәм урман культураларын утыртканчыга кадәр урманның табигый торгызылуы мөмкин булмаган башка урман утыртмалары белән капланмаган жирләр; рекультивацияләнергә тиешле (эшкә яраклы үзлеге беткән торфлыклар һ.б.) жирләр файдаланыла.

Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен үзгәртеп коруга билгеләнмәгән, азкыйммәтле утыртма кишәрлекләре файдаланылырга мөмкин.

РФ УК 60.15 статьясы нигезендә Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләреннән жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре, дару үләннәре үстерү өчен файдалану тыела.

Плантациядә азык-төлек урман продукциясе үстерү перспективалары.

Кыргый үсүче азык-төлек һәм дару үләннәре өлкәсендә шактый гына табигый запаслар булуга карамастан, соңгы 20-30 елда кайбер төр жиләкләрне, жимеш бирә торган үсемлекләрне һәм гөмбәләрне ясалма үстерү тенденциясе барлыкка килде. Моның сәбәбе – плантацияләрдә үстерелгән продукциянең үзкыйммәте халыктан жыелган шул ук төр кыргый үсүче үсемлекләрне сатып алу бәяләренә караганда кимрәк чыга.

Плантацияләрдә барлык төр эшләрне дә бергә туплап һәм механикалаштырып була, шул исәптән эзерләүне дә, бер берәмлек майданнан

уңышны арттырып, һава шартларына бәйлелекне бетереп, селекция өчен шартлар тудырып, продукциянең сыйфатын арттырып була.

Аз ғына чыгымнар белән табиғый шартларда иң продуктив үсемлекләргә сайлап алырга һәм аларда жимеш бирү һәм эксплуатацияләү (ягъни культуралаштыру) өчен оптималь шартлар тудырырга мөмкин.

Культивацияләнергә мөмкин булган һәм культураны гамәлгә керткәндә үзлекләрен югалтмый торган үсемлек төрләре плантацияләрен булдыру максатка ярашлырак.

Өлкә шартлары түбәндәге плантацияләргә ясау өчен яраклы: кара миләш (арония), сырғанак, гөлжимеш, кара карлыган һәм башка азык-төлек үсемлекләре, дару үләннәре, гөмбәләрдән – шампиньон плантацияләре.

Хәзерге вакытта, сатып алу бәяләре бик югары булганда, акчаны плантацияләр булдыруга тотарга тәкъдим итәргә мөмкин.

Гөлжимеш плантацияләре өчен иң яхшы туфрак – озак су баса торган елгаларның үзәннәрендәге органик матдәләргә бай кара туфрак һәм кие соры урман туфрагы. Плантацияләр ясау өчен сөргәннән соң, гектарына 100 т органик, 160 кг фосфор, 80 кг калий ашламалары кертелгәннән соң 3x1,5 м итеп казылган чокырларга яки буразналарга гөлжимеш утырту эше башкарыла, шушы рәвешле башкарылган плантацияләргә уңыш бирү дәрәжәсе гектарына 5,0 тоннага житә.

Урманчылыктарда ясалма алым белән гади вешенка гөмбәсе үстерергә мөмкин. Бер тонна гөмбә житештерү өчен лабораторияләрдә үстерелә торган инокулянт йоктырырга һәм плантациягә 25-30 см озынлыктагы һәм 22 см диаметрлы 700 усак кисәгә утыртырга кирәк, өч ел эчендә бер тонна гөмбә алырга мөмкин булачак.

2.11. Урманнардан урман үсентеләренә утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урман үсемлекләренә утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү урманнарны янадан үстерү һәм урман үрчетү максатларында гамәлгә ашырыла торган эшкарлык эшчәнлегеннән гыйбарәт.

Урман үсентеләренә утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман кишәрлекләре дәүләт учреждениеләренә, муниципаль учреждениеләргә – даими (вакыты чикләнми) файдалануга, башка затларга арендага тапшырыла.

Урман үсемлекләренә утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалану урманчылыкның яисә урман паркының урман хужалыгы регламентлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

РФ УК 24 статьясындагы 2 өлеше нигезендә урманнардан файдаланучы гражданның, юридик затларның урман хужалыгы регламентын һәм урманнарны үзләштерү проектының үтәмәве урман кишәрлегенә аренда шартнамәсен вакытыннан алда туктату, шулай ук урман кишәрлегеннән

даими (вакыты чикләнмичә) файдалану хокукын мәжбүри туктату өчен нигез була.

Урманнардан файдалану урман кишәрлекләрен биреп яки бирмичә, урман ресурсларын алып яки алмыйча гамәлгә ашырыла.

Урманнардан файдаланучы гражданныр, юридик затлар РФ УК 25 статьясында каралган тәртиптә, гражданнылык законнары нигезендә үзагачка һәм алынган башка урман ресурсларына карата милекчелек хокукына ия булалар.

Урман үсентеләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалану РФ УК 27 статьясы нигезендә чикләнәргә мөмкин.

Урман үсентеләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затларның хокуклары һәм бурычлары.

Урман үсентеләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затларның хокуклары:

1) урман кишәрлегенен аренда шартнамәсе шартлары нигезендә файдалануны гамәлгә ашыру;

2) РФ УК 13 статьясындагы 1 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы (урман юллары, урман складлары һәм башкаларны) ясау;

3) РФ УК 39.1 ст. 2 өл. нигезендә тапшырылган урман кишәрлекләрендә теплицалар, башка корылмалар һәм төзелмәләр урнаштыру;

4) әгәр дә аларны тормышка ашыру Россия Федерациясенен урман законнары таләпләренә каршы килмәсә, башка хокукларга ия булу.

Урман үсентеләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдаланучы затларның бурычлары:

1) РФ УК 88 ст. 1 өл. ярашлы рәвештә урманнарны үзләштерү проекты төзәргә;

2) урманнардан урманнарны үзләштерү проекты нигезендә файдалану;

3) урман кишәрлегенен аренда шартнамәсе шартларын үтәү;

4) урман үсемлекләренен утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалануны туфрак эрозиясе барлыкка килүне чикли торган, урманнарны алга таба янадан үстерүгә карата, шулай ук су объектларына һәм башка табигать объектларына тискәре йогынтыны юкка чыгара яки чикли торган ысуллар ярдәмендә гамәлгә ашыру;

5) урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләрен, урманнарда санитар иминлек кагыйдәләрен үтәү;

6) РФ УК 26 ст. 2 өл. нигезендә ел саен урман декларациясе тапшыру;

7) РФ УК 49 ст. 1 өл. нигезендә урманнардан файдалану турында хисап тапшыру;

8) РФ УК 60 ст. 1 өл., РФ УК 91 ст. 4 өл. 9 п., РФ УК 91 ст. 2 өл. шул ук пункты нигезендә урманнарны саклау һәм яклау турында хисап тапшыру;

9) РФ УК 91 ст. 2 һәм 4 өл. нигезендә билгеләнгән тәртиптә документлаштырылган мәгълүматларны дәүләт урман реестрына тапшыру;

10) Россия Федерациясе законнарында каралган башка йөкләмәләрне үтәү.

Урман үсентеләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урманнардан файдалануга карата таләпләр

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен, иң беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урман белән капланмаган жирләрне, шулай ук урмансыз диләнкеләрне, аланнарны һәм башка, урман үсемлекләре белән капланмаган, урманнар урнашкан бүтән категория жирләре файдаланыла.

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең яхшыртылган һәм сортлы орлыклары, яки, әгәр андый орлыклар булмаса, урман үсемлекләренең нормаль орлыклары кулланыла.

Урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең районнарда бүленмәгән орлыкларын, шулай ук сыйфаты тикшерелмәгән урман үсемлекләре орлыкларын, чәчүлекләрен һәм башкаларын куллану тыела.

Россия Федерациясе Кызыл китабына, Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләрен урман утыртмаларының утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 60.15 статьясы нигезендә тыела.

2.12. Урманнарда жир асты байлыklarын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урман кишәрлекләреннән жир асты байлыklarын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен (РФ УК 43 ст.) файдалану РФ УК 21 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла.

РФ УК 21 статьясы нигезендә жир асты байлыklarын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгару өчен урманнарда файдаланганда урман фонды жирләрендә урман инфраструктурасын төзүгә бәйлә объектларны төзү, аларны үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү рөхсәт ителә. Урман инфраструктурасын төзүгә бәйлә булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла. Урманнар урнашкан башка категория жирләрендә жир асты байлыklarын геологик өйрәнү буенча эшләр башкаруга, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгаруга бәйлә объектларны төзү, аларны үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү башка федераль законнарда

билгелэнгэн очрактарда шушы жирлэрнең максатчан билгелэнешенә туры китереп рөхсәт ителә.

Урман инфраструктурасын төзүгә бәйсез объектларны төзү, аларны үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү буенча башка барлык очрактардагы кебек үк, эшләр тәмамланганнан соң файдаланылган жирләр рекультивацияләнергә тиеш (РФ УК 21 ст. 6 өлеше).

Урман утыртмаларын кисүләр күздә тотылучы урманнардан файдалану төрөнә бер өлеше булып торган очрактарда жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен урман кишәрлекләре аренда шартнамәсе нигезендә тапшырыла (РФ УК 43 ст. 2 өлеше).

Әгәр мондый эшләрне башкару урман утыртмаларын кисүгә, капитал төзелеш объектларын төзүгә китермәсә, урманнар дөүләт хакимияте органнарының һәм жирле үзидарә органнарының аларның вәкаләтенә туры китереп бирелгән рөхсәтләре нигезендә урман кишәрлекләрен тапшырмыйчагына файдаланыла (РФ УК 43 ст. 3 өлеше).

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен, файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару өчен урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе ун елдан кырык тугыз елга кадәр төзелә һәм аукцион үткөрүне таләп итми (РФ УК 72 ст. 3 өлеше һәм 74 ст. 3 өлеше).

Урман кишәрлекләренә күрсәтелгән аренда вакытлары жир асты байлыклары турындагы законнарның таләпләрен исәпкә алып билгеләнә.

«Жир асты байлыклары турында» 1992 елның 21 февралендәге № 2395-1 РФ законының 10 статьясында жир асты кишәрлекләре файдалануга билгеле бер вакытка бирелә дип билгеләнә:

- 1) геологик өйрәнү өчен – 5 елга кадәр вакытка;
- 2) файдалы казылмалар табу өчен – файдалы казылма ятмаларын эшләүне жир асты байлыкларыннан нәтижәле файдалануны һәм саклауны тәмин итә торган техник-икътисадый нигезләмәдән чыгып исәпләнә торган файдалы казылма ятмаларын эшкәртү чорына;
- 3) жир асты суларын табу өчен – 25 елга кадәр вакытка;
- 4) жир асты кишәрлекләреннән файдалану хокукын вакытыннан алда туктатканда тапшырылган жир асты кишәрлекләреннән кыска вакытлы файдалану хокукы нигезендә файдалы казылмалар табу өчен – бер елга кадәр вакытка.

Файдалы казылма ятмаларын эзләү һәм бәяләү яки эшләп чыгару эшләрен төгәлләү яисә ликвидацияләүгә бәйле чараларны башкару зарурлыгы булган очракта, жир асты байлыкларыннан файдаланучы тарафыннан лицензия шартларын бозу очрактары булмау шарты белән, шушы жир асты байлыкларыннан файдаланучының инициативасы белән жир асты байлыкларыннан файдалану чорлары озынайтыла.

РФ УК 20 ст. 2 өлешендә урманнарда жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшләп чыгару өчен файдаланганда алынган үзагачка Россия Федерациясенә милекчелек хокукы билгеләнә.

Жир асты байлыктарынан файданучылар агач эзерлөүне гамәлгә ашыруны күздә тоткан очрактарда, алар аны Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 2009 елның 23 июлендәге № 604 карарында каралган тәртиптә рәсмиләштерергә тиеш. Моның өчен урман кишәрлеге бер үк вакытта төрле максатларда файдалану өчен тапшырылырга мөмкин.

Жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшләү өчен урманнарда файдалану тәртибе Россия Федерациясе Урман хужалыгы министрлыгының 27.12.2010 № 515 боерыгы белән расланган.

Бу норматив-хокукый актта урман кишәрлеген бирмичә генә эшләр алып баруга рөхсәт бирү процедурасы билгеләнгән.

Урман фонды жирләрендә урман кишәрлеге тапшырылмыйча жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару өчен жир асты байлыктарынан файдаланучы (алга таба – Мөрәжәгать итүче) Тәртипнең 3 пунктында күрсәтелгән дөүләт хакимияте органнарына яки жирле үзидарә органнарына язмача гариза тапшыра, анда түбәндәгеләр күрсәтелә:

Мөрәжәгать итүче хакында белешмәләр:

тулысынча һәм кыскартылган аталышы һәм оешу-хокукый рәвеш, урнашкан жире һәм почта адресы, банк реквизитлары – юридик зат өчен;

фамилиясе, исеме, атасының исеме (соңгысы – булган очракта), яшәү урыны буенча адресы, шәхесен таныклаучы документ белешмәләре, – шәхси эшмәкәр булган граждандан өчен;

2) планлаштырылган эшләрне башкару өчен кирәкле урман фонды жирләренен урнашкан урыны һәм майданы, урманнарда файдалану нигезләмәсе һәм жир асты байлыктарын геологик өйрәнү эшләрен башкару вакыты.

Гаризага Мөрәжәгать итүче исеменнән эш йөртүче затның вәкаләтләрен таныклаучы документ теркәлә (зарурлык булганда).

Дөүләт хакимияте органнары һәм жирле үзидарә органнары ведомствоара мәгълүмати хезмәттәшлек юлы белән түбәндәге документларны ала:

юридик затка карата Бердәм дөүләт юридик затлар реестрынан өземтә;
физик затка карата Бердәм дөүләт шәхси эшмәкәрләр реестрынан өземтә;

салым органында исәпкә куелу турында белешмәләр;

жир асты байлыктарынан файдалануга лицензиянең яисә дөүләт ихтыяжлары өчен жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкаруга дөүләт контракты булуы турында белешмәләр.

Гариза 30 көн эчендә карала һәм аталган эшләрне башкаруга рөхсәт бирү турында карар кабул ителә.

Жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару һәм файдалы казылма ятмаларын эшләү өчен урманнарда файдалану тәртибендә жир асты байлыктарын геологик өйрәнү буенча эшләр башкаруга, файдалы казылма ятмаларын эшләүгә бәйле объектларны урнаштыру максатларында, барыннан да элек, урмансыз жирләренен, ә урман кишәрлегендә андый жирләр

булмаганда – агачлар киселгэч, үсентелэре торгызылмаган, янгын булган жирлэрнен, бушлыкларның, ачык урыннарның, шулай ук түбән тулылыктагы һәм әллә ни кыйммәтле булмаган урман утыртмалары үсә торган майданнарның файдаланылуы күздә тотыла. Аталган максатлар өчен башка төрле урман кишәрлеклэрэннән файдалану жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкаруга, файдалы казылма ятмаларын эшләүгә бәйле объектларны урнаштыруның башка вариантлары мөмкин булмаган очракта гына рөхсәт ителә.

Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкаруга, файдалы казылма ятмаларын эшләүгә бәйле объектларны урнаштыру биләнүче һәм янәшә торучы территорияләрдә эрозия процессларының үсешенә юл куймаска тиеш.

Тиешле объектларның сак һәм санитар-яклау зоналарында урман утыртмаларын кисү урман кишәрлеген тапшыручы дәүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләү максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

бульдозер ярдәмендә агачлар аудару һәм урман кишәрлеклэрен агач үсемлеклэреннән чистарту, чик буе полосаларын һәм урман авызларын агач калдыклары белән чүпләү, урман авызындагы агач кәүсэлэрен һәм скелет тамырларын зарарлау, жәйге чорда яңа киселгән үзагачларны махсус чараларсыз гына урманда саклау;

урман утыртмаларын суга батыру һәм озак итеп су бастыру;

тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларына, үсемлеклэр капламына һәм туфракка зыян салу;

урманнарны төзелеш, сәнэгать, агач, көнкүреш һәм бүтән калдыклар, чүплэр белән чүпләү;

тапшырылган урман кишәрлеге майданын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдэлэр белән пычрату;

транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның бирелгән урман кишәрлегеннән читтәге юллардан гайре ирекле маршрутлар буенча узуы.

Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында, шулай ук шәһэр урманнары территориясендә файдалы казылма ятмаларын эшләү тыела.

Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләү максатларында файдаланучы затлар түбәндәгелэрне тәэмин итә:

файдаланыла торган урманнарны һәм аның янәшәсендәге урман кырыйларын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, сәнэгать, агач кисүдән калган, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, чүп-чарлардан даими рәвештә чистартып торуны;

житештерү эшчәнлеге барышында жимерелгән юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, күперлэрне, башка гидротехника

корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын, аншлагларны, урманнар территориясен төзеклэндерү элементларын торгызуны;

Россия Федерациясе законнарына ярашлы рәвештә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган, жир асты байлыкларын геологик өйрәнү, файдалы казылма ятмаларын эшләр чыгаруга бәйле объектларны тиешле эшләрне үтәү чорлары тәмамлану белән консервацияләүне яисә юк итүне һәм күрсәтелгән объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм (яки) эксплуатацияләү өчен файдаланылган жирләрне рекультивацияләүне;

аталган затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очраklarын һәм урман янгыннарын юкка чыгару, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрелүне;

сейсмик разведка эшләрне планлаштыру һәм үткөрү, шулай ук хәрәкәт составын һәм йөкләрне яңа урынга күчерү максатларында квартал ызаннары, урман юллары биләгән һәм урман утыртмалары белән капланмаган башка жирләрдән максималь рәвештә файдалануны.

2.13. Урманнардан сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсулаштырылган портлар төзү һәм аларны эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, диңгез портлары, диңгез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм аларны эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 44 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла.

Сусаклагычларны, башка төрле ясалма су объектларын, шулай ук гидротехника корылмаларын, диңгез портларын, диңгез терминалларын, елга портларын, причаллар төзү һәм аларны эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану су законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

РФ Су кодексының 1 статьясы су объекты дип табиғый яисә ясалма сулыкны, су агып төшү урынын яисә суларның даими яисә вакытлыча жыелып торучы су режимының характерлы рәвешләренә һәм сыйфатларына ия булган бүтән су объектын аңларга киңәш итә.

Ясалма су объектларының төрләре: сусаклагычлар, буалар һәм каналлар.

Урман хужалыгында сусаклагычлар һәм буалар асылда кече һәм уртача зурлыктагы елгаларда, шулай ук инешләрдә аларның урманүткөрү сәләтен көчәйтү, урман эзерләүне һәм житештерүнең бүтән төрөн су белән тәэмин итү өчен корыла һәм файдаланыла.

Урман хужалыгында каналлар корыту, сугару, су бастыру һ.б. максатларында булдырыла һәм эксплуатацияләнә. Аерым очраklarда сал агызу каналлары ясалырга һәм эксплуатацияләнәргә мөмкин.

Шул ук максатларда гидротехника корылмалары булдырыла һәм эксплуатацияләнә, аларга «Гидротехника корылмаларының куркыныч-

сызлыгы турында» 1997 елның 21 июлендәге 117-ФЗ номерлы федераль законның 3 ст. нигезендә түбәндәгеләр керә:

плотиналар, гидроэлектростанция биналары, суташлагыч, сужибәргеч һәм сучыгаргыч корылмалар, тунельләр, каналлар, насос станцияләре, суда йөзүче шлюзлар, судно күтәрткечләр;

сусаклагычларның ярларын, елга ярларын һәм үзән төбен су басудан һәм жимерелүдән саклау өчен билгеләнгән корылмалар; сәнәгый һәм авыл хужалыгы оешмаларының сыек калдыкларын саклагычларны чикләп торучы корылмалар (дамбалар);

каналларда су ашалудан саклау жайланмалары;

су ресурсларынан файдалану һәм суларның һәм сыек калдыкларның тискәре йогынтысын бетерү өчен билгеләнгән корылмалар, «Су белән тәэмин итү һәм су агызу турында» федераль законда каралган кайнар су белән тәэмин итүнең үзәкләштерелгән системасы объектларынан тыш.

Сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, диңгез портлары, диңгез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм аларны эксплуатацияләү өчен урманнардан файдалану РФ УК 21 ст. нигезендә гамәлгә ашырыла. Файдалануның әлеге төре урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзүгә, үзгәртеп коруга һәм эксплуатацияләүгә бәйле.

Урманнардан күрсәтелгән максатларда файдаланганда агачларны, куакларны, лианаларны кисү рөхсәт ителә, шул исәптән гражданның иминлеген тәэмин итү һәм тиешле объектларны эксплуатацияләү өчен кирәкле шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклык һәм санитар-яклау зоналарында (РФ УК 21 ст. 5 өл.).

РФ УК 21 ст. 4 өлеше нигезендә гидротехника корылмалары су законнарына туры китереп консервацияләнергә яисә ликвидацияләнергә тиеш.

Су объектларын файдалануга тапшыру турында карар эзерләү һәм кабул итү кагыйдәләре Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2006 елның 30 декабрдәге № 844 карары белән расланган.

Дәүләти һәм муниципаль мөлкәтгәге урман кишәрлекләре сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары, диңгез портлары, диңгез терминаллары, елга портлары, причаллар төзү һәм эксплуатацияләү өчен даими (вакыты чикләнми) файдалануга, арендага яисә түләүсез сроклы файдалануга тапшырылырга мөмкин.

РФ УК 72 статьясының 3 өлеше һәм 74 статьясының 3 өлеше нигезендә күрсәтелгән урман кишәрлекләре атап үтелгән максатларда дәүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары карарлары нигезендә, аукционнар уздырмыйча гына, бер елдан алып кырык тугыз елга кадәрге чорга арендага тапшырыла. Гариза килгән көннән соң утыз көннән артып китмәгән чорда дәүләт хакимияте органы, жирле үзидарә органы үзләренән РФ УК 81-84 ст. билгеләнгән вәкаләтләре чигендә килгән гаризаны карыйлар һәм урман кишәрлегенән яңа аренда шартнамәсен төзүдән баш тарту өчен нигезләр булу-булмавын тикшерәләр һәм күрсәтелгән карау һәм тикшерү

нәтижәсендә урман кишәрлегенә арендаторы булып торучы гражданин яисә юридик зат белән мондый урман кишәрлегенә яңа аренда шартнамәсен сатулар уздырмыйча төзү турында яисә РФ УК 74 ст. 2 өлешендә каралган шартларның берсе генә булса да үтәлмәгәндә мондый шартнамәне төзүдән баш тарту турында карар кабул итәләр. Мондый шартнамәне төзүдән баш тарту турында карарда тиешле карар кабул итүнең барлык нигезләре булырга тиеш.

Урман фонды жирләрендә урнашкан урманнарда шушы рәвешле файдаланганда алынган үзагачка карата милекчелек хокукы Россия Федерациясенә була (РФ УК 20 ст. 2 өлеше).

2.14. Урманнарда линияле объектлар төзү, аларны үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм чорлары

Урманнарда линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдалану РФ УК 45 ст. нигезендә регламентлана.

РФ УК 9 ст. ярашлы рәвештә урман кишәрлекләреннән даими (вакыты чикләнми) файдалану хокукы, чит урман кишәрлекләреннән чикләнгән рәвештә файдалану хокукы (сервитут), урман кишәрлекләрен арендага алу хокукы, шулай ук урман кишәрлекләреннән түләүсез нигездә вакыты билгеләнәп файдалану хокукы гражданык законнарында, концессия килешүләре турында Россия Федерациясә законнарында һәм жир законнарында каралган нигезләрдә һәм тәртиптә барлыкка килә һәм туктатыла, әгәр РФ Урман кодексында, шулай ук дәүләти-хосусый партнерлык һәм муниципаль партнерлык турында законнарда башкача каралмаса.

Урманнарда электртапшыру, элементә линияләре, юллар, торбаүткәргечләр һәм линияле башка объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдалану Россия Рослесхозның 2011 елның 10 июнендәге № 223 боерыгы белән расланган Кагыйдәләр белән раслана.

Линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында, барыннан элек, урманлы булмаган жирләр, ә урман кишәрлегендә андый жирләр булмаганда – кисентеләре торгызылмаган, көек, бушлык, ачык урыннар, шулай ук түбән тулылыклы һәм кыйммәте азрак булган урман утыртмалары үсә торган майданнар кулланыла, күрсәтелгән максатларда башка төрле урман кишәрлекләреннән файдалану линияле объектларны урнаштыру мөмкин булган башка вариантлар булмаган очракта рөхсәт ителә.

Автомобиль юллары һәм тимер юллар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен урманнарда файдаланганда жир өсте һәм туфрак эче агынтысын боза торган, юллар буендагы урман кишәрлекләрен су бастыра яки сазландыра торган очраklar булмаска тиеш.

Гражданның иминлеген тәмин итү һәм линияле объектларны эксплуатацияләү өчен зарури шартлар тудыру өчен билгеләнгән саклык һәм

санитар-яклау зоналарында урман утыртмаларын кисү шушы зоналарның билгелэнгән режимы нигезендә урман кишәрлеген файдалануга тапшырган дәүләт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары белән килештереп гамәлгә ашырыла.

Урманнардан линияле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә һәм тиешле саклык зонасында урман утыртмаларына, үсемлекләр капламына һәм туфракка зыян салу;

тапшырылган урман кишәрлеген читтә янәшә урнашкан территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;

тапшырылган урман кишәрлеге мәйданын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның бирелгән урман кишәрлегеннән читтә һәм тиешле саклык зонасындагы юллардан гайре ирекле, билгеләнмәгән маршрут буенча узуы.

тапшырылган урман кишәрлеген һәм тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә янәшә урнашкан территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;

тапшырылган урман кишәрлеге мәйданын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;

транспорт чараларының һәм бүтән механизмнарның бирелгән урман кишәрлегеннән читтәге юллардан гайре ирекле маршрут буенча узуы.

Линияле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү максатларында урманнардан файдаланучы затлар түбәндәгеләрне тәэмин итә:

тапшырылган урман кишәрлеген, аның янәшәсендәге урман аланнарын, ясалма һәм табигый су агып чыгу урыннарын төзелеш, урман кисү, көнкүреш һәм бүтән калдыклардан, агулы матдәләрдән даими рәвештә чистартып тора;

эшчәнлек барышында жимерелгән юлларны, киптерү канауларын, дренаж системаларын, шлюзларны, күперләрне, башка гидротехника корылмаларын, квартал баганаларын, квартал юлларын торгыза;

аталган затлар гаебе белән барлыкка килгән һәлакәт очраklarын һәм урман янгыннарын юкка чыгара, шулай ук башка шундый хәлләрне бетерү буенча кирәкле чаралар күрә;

Линияле объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен урманнардан файдаланганда жимерелгән яисә пычранган жирләр Россия Федерациясе законнары таләпләренә ярашлы рәвештә рекультивацияләнергә тиеш.

Линияле объектларның саклык зоналарында барча килеге буйлап эрозия арту куркынычы барлыкка килгәндә туфрак катламы бозылган урыннарда үлән чөчү һәм (яки) куаклыклар утырту юлы белән жирләргә рекультивация уздырылырга тиеш.

Уртақ файдаланудагы автомобиль юлларын һәм тимер юлларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарның (шушы юллар буйларындагы яклаучы полосалар) хокукий режимы РФ УК 102 ст. белән регламентланган.

Урман фонды жирләрендә һәм энергетика жирләренә кертелмәгән башка категория урманнары үсә торган жирләрдә электртапшыру линияләре төзү өчен кирәкле урман фонды жир кишәрлеге зурлыгы Электр челтәрләренә хезмәт күрсәтүче һава электртапшыру линияләре һәм элемент линияләре баганалары урнаштыру өчен жир кишәрлекләренә зурлыкларын билгеләү кагыйдәләренә (РФ Хөкүмәтенә 2003 елның 11 августындагы № 486 карары белән расланган) 6 пункты нигезендә исәпләп чыгарыла.

Жир кишәрлегенә, шул исәптән көчәнеше 10 кВ артмаган һавадан электртапшыру линияләре баганалары (электр челтәренә хезмәт күрсәтүче элемент линияләре баганалары) урнаштыру өчен жир кишәрлегенә жир өсләгендә багананың аркылы кисемә тигез булган контур мәйданы буларак минималь зурлыгы билгеләнә.

Көчәнеше 10 кВ артмаган һавадан электртапшыру линиясә баганасын урнаштыру өчен урман кишәрлегенә минималь зурлыгы түбәндәгечә билгеләнә:

жир өсләгендә багана проекциясә контурыннан 1 м торган контур мәйданы (тарттырып торучы жайланмалардагы баганалар өчен – тарттыргычларны да кертеп), – авыл хужалыгы билгеләнешендәгә жир кишәрлекләре белән чиктәш булган, ригельләрен урнаштыру тирәнлегә 0,8 м артмаган баганалар урнаштыру өчен билгеләнгән жир кишәрлекләренән кала, барлык категориядәгә жирләренә жир кишәрлекләре белән чиктәш торучы жир кишәрлекләре өчен;

жир өсләгендә багана проекциясә контурыннан 1,5 м торган контур мәйданы (тарттырып торучы жайланмалардагы баганалар өчен – тарттыргычларны да кертеп), – авыл хужалыгы билгеләнешендәгә жир кишәрлекләре белән чиктәш торучы, ригельләрен урнаштыру тирәнлегә 0,8 м артмаган баганаларны урнаштыру өчен билгеләнгән жир кишәрлекләре өчен.

330 кВ һәм аннан югарырак көчәнешле, конструкциясендә жиргә беркетеләп куела торган таягы (тарттырып торучы жайланмасы) кулланыла торган һавадан электртапшыру линияләре баганасын урнаштыру өчен аерып алынган жир кишәрлекләренә минималь зурлыкларын барлык категориядәгә жирләренә жир кишәрлекләре белән чиктәш торучы жир кишәрлекләре өчен (авыл хужалыгы билгеләнешендәгә жирләрдән тыш) жир өсләгә дәрәжәсендә һәм таяныч жайланмасының (тарттырып торучы жайланмасының) тышкы контурларыннан – 1 м һәм авыл хужалыгы билгеләнешендәгә жир кишәрлекләре белән чиктәш торучы жир кишәрлекләре өчен 1,5 м торучы контурлар мәйданы буларак билгеләргә рөхсәт ителә.

Һавадан электртапшыру линиясә баганаларын (электр челтәрләренә хезмәт күрсәтүче элемент линияләре баганаларын) урнаштыру өчен жир кишәрлекләренә билгелә бер зурлыклары баганаларны жиргә беркетү зарурлыгыннан, баганаларның зурлыкларыннан һәм типларыннан,

грунтларның терәк була алу сәләтеннән һәм тотрыклылығын һәм иминлекле эксплуатацияләнүен тәмин итү максатында багана майданчыгын инженерия ягыннан төзекләндерү зарурлығыннан чыгып билгеләнә.

Энергетика объектлары оешмалары эшчәнлеген тәмин итү (РФ Жир кодексының 89 ст.) максатларында һәм электр хужалыгы объектларының һәм электр энергетикасының электр энергетикасы турында Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән бүтән объектларының куркынычсыз һәм аварияләрсез функцияләвен, ышанычлы эксплуатацияләнүен тәмин итү өчен, әлеге урман кишәрлекләре составына кергән жирләренә категориясенә бәйсез рәвештә, жир кишәрлекләреннән файдалануда махсус шартлары булган саклык зоналары билгеләнә.

Мондый саклык зоналарын билгеләү һәм тиешле жир кишәрлекләреннән файдалану тәртибе РФ Хөкүмәтенә «Электр челтәрләре хужалыгы объектларының саклык зоналарын һәм мондый зоналарның чикләрендә урнашкан жир кишәрлекләреннән файдалануда махсус шартлар билгеләү тәртибе турында» 2009 елның 24 февралендәге № 160 карары белән билгеләнә (алга таба – Жир кишәрлекләренә саклык зоналарын һәм алардан файдалануна махсус шартлар билгеләү кагыйдәләре).

Саклык зоналарында электр тапшыру линияләрен һәм электр хужалыгының башка объектларын эксплуатацияләүдә куркынычсыз шартлар тәмин итү һәм аларга зыян салыну мөмкинлеген юкка чыгару максатларында территорияләрдән файдалануда махсус шартлар билгеләнә.

Саклык зоналары челтәр оешмалары хисабыннан кисәтү тамгалы урнаштыру юлы белән маркаланырга тиеш, әлеге тамгаларда саклык зонасының зурлыгы, тиешле челтәр оешмасы турында мәгълүматлар, шулай ук Жир кишәрлекләренә саклык зоналарын һәм алардан файдалануда махсус шартлар билгеләү кагыйдәләрендә билгеләнгән чикләмәләргә үтәү зарурлыгы күрсәтелә.

Саклык зоналары чикләрендә челтәр оешмалары белән килештерү турында язмача рөхсәттән башка юридик һәм физик затларга түбәндәгеләр тыела:

биналар һәм корылмалар төзү, капитал ремонтлау, үзгәртеп кору яки сүтү;

тау, шартлату, мелиоратив эшләр, шул исәптән жирләргә вакытлыча су бастыруга бәйле эшләр;

агачлар һәм куаклыктар утырту һәм кисү;

төпне тирәнәйтү, туфрак сосу һәм төяү-бушату эшләре, балык, судагы башка хайваннарны һәм үсемлекләргә су төбеннән тоту кораллары белән табу, сугару урыннары ясау, боз вату һәм эзерләү (электр тапшыру буенча су астындагы кабель линияләренә саклык зоналарында);

йөк белән яки йөктән башка вертикаль буенча иң биек ноктасыннан сулыклар аша электр тапшыруның һава линияләре үтә торган урынның иң түбән ноктасына кадәр озынлыгы, шул исәптән ташу вакытында суның максималь күтәрелү дәрәжәсен исәпкә алып, минималь дәрәжәдә мөмкин булган озынлыктан азрак тәшкил иткән судноларның үтүе;

йөк белән бергә яки йөктән башка юл өслегеннән исәпләгәндә 4,5 метрдан биекрәк озынлыкта булган машиналарның һәм механизмнарның үтүе (электртрапшыруның һава линияләрен саклау зоналарында);

0,3 метрдан тирәнрәк урында жир эшләре (сөрелә торган жирләрдә 0,45 метрдан тирәнрәк булган урыннарда), шулай ук грунт планлаштыру (электртрапшыру буенча жир астындагы кабель линияләренең саклык зоналарында);

су агынтысының биеклеге 3 метрдан артып киткән очракта авыл хужалыгы культураларына су сибү (электртрапшыру буенча һава линияләренең саклык зоналарында);

биеклеге 4 метрдан артып китә орган авыл хужалыгы машиналарыннан һәм жайланмаларыннан файдаланып, кырда авыл хужалыгы эшләрен башкару (электртрапшыру буенча һава линияләренең саклык зоналарында) яки кырда жир сөрүгә бәйлә авыл хужалыгы эшләрен башкару (электртрапшыруның кабель линияләрен саклау зоналарында).

Гамәлләр башкаруны килештерү турында язмача рәхсәт алу өчен мәнфәгатьле затлар язмача гариза белән электр хужалыгының тиешле объектларын эксплуатацияләү өчен җаваплы булган чөлтәр оешмасына (аның филиалына, вәкиллегенә яисә структур бүлекчәсенә) кирәкле эшләргә гамәлгә ашыра башлар алдыннан 15 эш көненнән соңга калмыйча мөрәжәгать итә.

Чөлтәр оешмасы гариза килгән датадан соң 2 көн эчендә аны карый һәм тиешле эшләргә гамәлгә ашыруны килештерү (килештерүдән баш тарту) турында карар кабул итә.

Эшләргә гамәлгә ашыруны килештерү (килештерүдән баш тарту) турында язмача карар мөрәжәгать итүчегә тапшырыла яки почта аша кулга тапшыру турында белдереп җибәрелә. Мөрәжәгать итүчегә шулай ук чөлтәр оешмасы тарафыннан кабул ителгән карар турында факсимиль яки электрон элемент чараларыннан файдаланып та хәбәр ителә, әгәр шушы рәвешле хәбәр итү зарурлыгы гаризада күрсәтелгән булса.

Әгәр тиешле эшләргә гамәлгә ашыру норматив хокукый актларда билгеләнгән таләпләргә бозса һәм тиешле электр чөлтәргә хужалыгы объектлары эшенә хилафлык китерергә мөмкин булса, эшләргә килештерүдән баш тарту рәхсәт ителә. Баш тарту нигезле булырга һәм мөрәжәгать итүченең тиешле эшләргә башкаруы (тиешле гамәлләргә гамәлгә ашыруы) нәтижәсендә бозылачак норматив хокукый актларның нигезләмәләренә сылтамаларны үз эченә алырга тиеш.

Саклык зоналарында эшләргә гамәлгә ашыруны килештерү турында карар алган затлар аларны электр чөлтәргә хужалыгы объектларын саклауны тәэмин итә торган шартларны үтәп гамәлгә ашырырга тиеш.

Саклык зоналарында шартлату эшләргә башкаруны килештерү турында язмача карар бу эшләргә башкаручы затлар билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелгән, шартлату эшләргә башкаруда норматив хокукый актларда билгеләнгән куркынычсызлык кагыйдәләрендә каралган техник

документацияне (проектларны, паспортларны һ.б.) тапшырган очракта гына бирелә.

Биналар һәм корылмалар төзүне, капитал ремонтлауны һәм үзгәртеп коруны килештерү турында язмача карар алынган очракта, күрсәтелгән гариза белән бер үк вакытта челтәр оешмасына тиешле объектларга карата эшлэнгән проект документациясе дә жиберелә. Шәһәр төзү эшчәнлеге турында законнар нигезендә мондый документацияне эшләү зарури булмаган очракта, мондый гариза белән бер үк вакытта төзөргә планлаштырылган объект параметрлары (үзгәртеп корганда аның параметрларын үзгәртү) турында, шулай ук төзү, үзгәртеп кору һәм ремонтлау буенча эшләрнең сроклары һәм күләмнәре турында белешмәләр дә тапшырыла. Биналар һәм корыламалар төзүне, үзгәртеп коруны һәм ремонтлауны гамәлгә ашыруда мәнфәгатьле затлардан бүтән документларны һәм белешмәләрне таләп итү рөхсәт ителми.

Челтәр оешмаларының саклык зоналарында эшләрне гамәлгә ашыруны килештерү турында язмача карар бирүдән баш тартуына карата судка шикаять белдерелергә мөмкин.

Федераль дәүләт энергетика күзәтчелеген гамәлгә ашыручы федераль башкарма хакимият органы саклык зоналарында челтәр оешмасы белән килештерү турында язмача карар алмыйча эшләр башкарылу фактларын ачыклаган очракта, күрсәтелгән органдагы вәкаләтле вазыйфаи затлар Россия Федерациясе законнары нигезендә тиешле административ хокук бозулар турында беркетмәләр төзи.

Челтәр оешмалары һәм бүтән затлар саклык зоналарында челтәр оешмасы белән килештерү турында язмача карар алмыйча эшләр башкарылу фактларын ачыклаган очракта, аталган затлар федераль дәүләт энергетика күзәтчелеген гамәлгә ашыручы федераль башкарма хакимият органына мондый фактларның булуы турында гариза жиберә, шулай ук Россия Федерациясе законнары нигезендә судка һәм (яки) тиешле хокук бозулар турында эшләрне карау өчен вәкаләтле булган башкарма хакимият органнарына мөрәжәгать итәргә хокуклы.

Электр хужалыгы объектларына техник хезмәт күрсәтү буенча планлы (регламентлы) эшләр жир кишәрлекләренә милекчеләренә (жирдән файдаланучыларга, жир хужаларына, арендаторларга) алдан хәбәр итеп башкарыла.

Хәбәрләмә язмача рәвештә почта аша кулга тапшыру турында белдерү белән жиберелә. Хәбәрләмәне жиберү билгелэнгән тәртиптә язмача корреспонденцияне жиберү буенча билгеле бер контроль чорларны исәпкә алып, тиешле эшләрне башлап жиберү датасына кадәр 7 эш көненнән соңга калмыйча алынуын тәмин итәрлек чорда гамәлгә ашырыла, аварияләрне туктату яисә ликвидацияләү буенча эшләр искәртмәле очраклар булып тора. Хәбәрләмдә эшләрнең озынлыгы, шулай ук эчтәлегә күрсәтелә.

Электр хужалыгы объектларының аварияләрсез функцияләнүен һәм эксплуатацияләнүен тәмин итү өчен саклык зоналарында челтәр оешмалары

яисә челтәр оешмалары белән тиешле шартнамәләр нигезендә гамәл кылучы оешмалар тарафыннан түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) күрсәтелгән зоналар урман биләмәләрендә һәм яшел утыртмаларда урнашкан очракта һавадан электр тапшыру линияләре буйлап һәм подстанцияләрнең һәм бүлү жайланмалары периметры буйлап урман ызаннары салына һәм карап тотыла;

б) агачлар һәм куаклыктар ябалдашларына кадәр рөхсәт ителгән минималь аралык чикләрендә киселә һәм игәүләнә, шулай ук аву куркынычы янаган агачлар кисеп атыла.

Урман ызаннарын карап тотканда челтәр оешмалары түбәндәгеләрне тәмин итәргә бурычлы:

а) урман ызаннарын урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре таләпләре нигезендә янгыннан ышанычлы торышта карап тотарга;

б) урман ызаннары киңлеген, агачларны (куакларны) кисеп ату яисә ябалдашларын кискәләү юлы һәм башка төрле ысуллар белән, электр хужалыгы объектларын төзү проектларында һәм Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән тәртиптә билгеләнә торган таләпләрдә каралган зурлыктарда карап тотарга;

в) урман ызаннарында үсүче, биекlege 4 метрдан артып китүче агачларны (урман утыртмаларын) кисәргә яисә ябалдашларын кискәләргә.

Кагыйдәләрнең 21 һәм 23 п. каралган очрактарда агачлар кисү эше зарурлык очрагына карап, урман кишәрлекләрен алдан бирмичә генә гамәлгә ашырыла. Челтәр оешмалары яисә челтәр оешмалары белән тиешле шартнамәләр нигезендә эшләүче оешмалар вәкаләтле дәүләт хакимияте органнары РФ УК 49 статьясы нигезендә урманнардан файдалану турында хисаплар тапшыра.

Урман фонды жирләрендә саклчык зоналары электр тапшыру буенча һава линияләре буйлап жир кишәрlege өслегенең һәм һава киңлегенең (электр тапшыру буенча һава линияләре баганаларының биеклегенә туры килгән биеклектә) вертикаль параллель яссылыктар белән чикләнгән, электр тапшыру линиясенең һәр ягында кырый үткәргечләрдән түбәндәгечә ераклыктарда үзләренең читкә тайпылмаган торышында торучы бер өлеше рәвешендә билгеләнә:

Көчәнешнең проектта каралган номинал классы, кВ	Ераклыгы, м
1 кадәр	2
1-20	10
35	15
110	20
150, 220	25
300, 500, +/- 400	30
750, +/- 750	40
1150	55

Элемтә, радио элемтәсе, телевидение, информатика белән тәэмин итү максатларында (космик элемтәдән тыш) тиешле инфраструктура объектлары урнаштыру өчен жир кишәрлекләре бирелә (РФ ЖК 91 ст.), түбәндәгеләрне дә кертеп:

1) балансында радиорелейлы, һава, кабельле элемтә линияләре һәм тиешле читләштерү полосалары булган эксплуатацион элемтә предприятиеләре;

2) кабельле, радиорелейлы һәм һавадагы элемтә линияләре һәм кабельле һәм һава элемтә трассаларындагы радиофикация линияләре һәм элемтә линияләренә радиофикациясе һәм тиешле саклык зоналары;

3) жир астындагы кабельле һәм һава элемтә һәм радиофикация линияләре һәм элемтә линияләренә тиешле саклык зоналары;

4) элемтәнең кабель линияләрендә хезмәт күрсәтелми торган жир өсте һәм жир асты көчәйткеч пунктлары һәм тиешле саклык зоналары;

5) спутник элемтәсенә жир өсте корылмалары һәм инфраструктурасы.

«Элемтә турында» 2003 елның 7 июлендәге № 126-ФЗ федераль законда элемтә линияләренә тапшыру линияләре, элемтәнең физик чылбырлары һәм линияле-кабельле корылмалары буларак билгеләмә бирелә.

Жирләрдән элемтә максатларында файдалануга кагылышлы мәсьәләләр РФ Хөкүмәтенә 09.06.1995 № 578 карары белән расланган Россия Федерациясе элемтә линияләрен һәм корылмаларын саклау кагыйдәләрендә билгеләнгән.

Элемтәнең кабель һәм һава линияләре һәм радиофикация линияләре трассаларында:

файдалануда махсус шартлары булган саклык зоналары билгеләнә:

урмансыз урыннарда торак пунктларынан читтә урнашкан элемтәнең жир астындагы кабель һәм һава линияләре һәм радиофикация линияләре өчен, – әлеге линияләр буйлап урнашкан жир кишәрлекләре рәвешендә, алар элемтәнең жир астындагы кабеле трассасынан яки элемтәнең иң кырый һава үткәргечләреннән һәм радиофикация линияләреннән һәр яклап кимендә 2 метрда торучы параллель турылар буларак билгеләнә;

элемтәнең диңгездәге кабель линияләре һәм суднолар йөри торган һәм сал агыза торган елгалар, күлләр, сусаклагычлар һәм каналлар (арыклар) аша узганда элемтә кабельләре өчен, – су өслегеннән су төбенә кадәр бөтен тирәнлегә буенча су тирәлеген тәшкит итүче кишәрлек рәвешендә, ул диңгездәге кабель трассасынан һәр ягыннан 0,25 диңгез миленә тигез булган ераклыкта яки елгалар, күлләр, сусаклагычлар һәм каналлар (арыклар) кичүендә һәр ягыннан 100 метрга тигез булган ераклыкта торучы параллель өслекләр буларак билгеләнә;

жир өслегендә һәм жир астында элемтәнең кабель линияләрендә хезмәт күрсәтелми торган ток көчәйткеч һәм регенерация пунктларында, – жир кишәрлекләре рәвешендә, алар көчәйткеч һәм регенерация пунктлары урнашкан үзәктән яки алар тирәли вал салыну чикләреннән кимендә 3 метр

ераклыкта һәм жиргә беркетү контурларыннан кимендә 2 метр ераклыкта торучы йомык линияләр белән билгеләнә.

Кабель һәм һава элементә линияләре трассаларында урман биләмәләрендә һәм урман утыртмаларында түбәндәгечә урман ызаннары ясалырга тиеш:

агачларның биекlege 4 метрдан кимрәк булганда – һава элементә линияләренең һәм радиофикация линияләренең кырый үткәргечләре арасында кимендә плюс 4 м киңлегендә (кырый үткәргечләрдән агач ботакларына кадәр һәрьяклап 2шәр метр);

утыртмалар биекlege 4 метрдан биегрәк булганда – һава элементә линияләренең һәм радиофикация линияләренең кырый үткәргечләре арасында кимендә плюс 6 м киңлегендә (кырый үткәргечләрдән агач ботакларына кадәр һәрьяклап 3әр метр);

элементә кабеле трассасы буйлап – кимендә 6 метр киңлектә (элементә кабеленнән һәрьяклап 3әр метр);

элементә линияләренең һәм корылмаларының, радиофикация линияләренең һәм корылмаларының саклык зоналарындагы барлык эшләр эшләрне башкару һәм кабул итү кагыйдәләре буенча гамәлгә норматив документларны үтәп башкарыла.

Урман биләмәләре һәм урман утыртмалары буенча уза торган кабельле һәм һава элементә линияләре өчен ызаннар шушы элементә линияләре белән эш итүче предприятиеләрнең көче белән янғын куркынычы күзлегеннән караганда иминлекле торышта тотылырга тиеш.

Әгәр гамәлдәге кабельле һәм һава элементә линияләре трассалары тыюлыклар, беренче төркем урманнары һәм махсус сакланучы башка территорияләр буйлап узса, махсус сакланучы кишәрлекләренең (сирәк һәм югала баручы хайван төрләрен ашату урыннары, кыйммәтле балык токымнарының уылдык чөчү урыннары һ. б.) вазыйфаи әһәмиятен киметү күренеше булмаганда гына урман ызаннары ясау рөхсәт ителә.

Паркларда, бакчаларда, тыюлыкларда, шәһәрләр һәм торақ пунктлар тирәсендәге яшел зоналарда, кыйммәтле урман биләмәләрендә, кырыяклагыч урман утыртмаларында, автомобиль юллары һәм тимер юллар буендагы яклаучы урман полосаларында, елгалар һәм каналлар буендагы, күлләр һәм башка сулыклар тирәсендәге тыюлыклы урман полосаларында ызаннар ясау утыртмаларның торышына мөмкин кадәр аз зыян китереп һәм аларның яклау үзенчәлекләре югалмаслык итеп башкарылырга тиеш. Ызаннарда куаклыклар һәм яшь агачлар киселмәскә (кабельле элементә линияләренең ызаннары гайре), йомшак туфракларда, текә урыннарда (15 градустан югары) һәм сулар белән юыла торган урыннарда түмәрләр казып алынмаска тиеш.

Ызаннарда куаклыклар һәм яшь агачлар киселмәскә (кабельле элементә линияләренең ызаннары гайре), йомшак туфракларда, текә урыннарда (15 градустан югары) һәм сулар белән юыла торган урыннарда түмәрләр казып алынмаска тиеш.

Элементә линияләре һәм радиофикация элементәләре белән эш итүче предприятиеләргә саклык зоналарында түбәндәгеләр рөхсәт ителә:

үз хисабыннан юллар, килә торган юллар, күперләр һәм элемтә линияләренә һәм радиофикация линияләренә эксплуатацияле хезмәт күрсүтү өчен кирәкле башка корылмаларны жир милекчеләре (жир хужалары, жирдән файдаланучылар, арендаторлар) белән килештерелгән шартларда төзү, соңгылары әлеге предприятиеләргә элемтә корылмаларына эксплуатацияле хезмәт күрсәтү өчен шартлар тудырудан баш тартырга хокуклы түгел;

элемтә линияләрен һәм радиофикация линияләрен ремонтлау өчен, алга таба күмеп, чокырлар, траншеялар һәм нигез чокырлары казу;

урман биләмәләре аша уза торган элемтә линияләрендә һәм радиофикация линияләрендә аварияләр булганда әлеге линия трассаларына янәшә урнашкан жирләрдә алга таба кисү калдыкларын чистарту шарты белән аерым агачларны кисеп ату.

РФ Жир кодексының 90 ст. 6 өлешенә ярашлы рәвештә, трубаүткәргеч оешмаларының эшчәнлеген һәм әлеге өлкә объектларының эксплуатацияләнүен тәэмин итү максатларында, түбәндәгеләр өчен жир кишәрлекләре бирелергә мөмкин:

1) нефтьүткәргечләр, газүткәргечләр, башка төрле трубаүткәргеч системасындагы жир өсте объектларын урнаштыру;

2) трубаүткәргеч транспортның жир өсте һәм жир асты биналарын, корылмаларын, жайланмаларын һәм башка төрле объектларын эксплуатацияләү, карап тоту, төзү, үзгәртеп кору, ремонтлау өчен кирәкле жир өсте объектларын урнаштыру.

Газ белән тәэмин итү системасы объектлары урнаштырылган саклык зоналарының чикләре төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, магистраль трубаүткәргечләренә саклау кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган башка норматив документлар нигезендә билгеләнә. Аталган жир кишәрлекләрендә аларны хужалык алып бару өчен файдаланганда газ белән тәэмин итү объектларына кадәр билгеләнгән минималь ераклык чикләрендә нинди дә булса биналар, төзелмәләр, корылмалар төзү рөхсәт ителми. Газ белән тәэмин итү системасының милекчесе булган оешмага яисә аның тарафыннан вәкаләт бирелгән оешмага алар тарафыннан газ белән тәэмин итү системасы объектларына хезмәт күрсәтү һәм ремонтлау, аларда барлыкка килгән аварияләрләрнең, һәлакәтләрнең нәтижәләрен бетерү буенча эшләр башкаруга каршылык күрсәтү рөхсәт ителми.

Аларны хужалык алып бару өчен файдаланганда газ белән тәэмин итү объектларына кадәр билгеләнгән минималь ераклык чикләрендә нинди дә булса биналар, төзелмәләр, корылмалар төзү рөхсәт ителми.

Газ белән тәэмин итү системасы милекчесе булган оешмага яисә аның тарафыннан вәкаләт бирелгән оешмага, газ белән тәэмин итү системасы объектларына хезмәт күрсәткәндә һәм ремонтлаганда, барлыкка килгән аварияләрләрнең, һәлакәтләрнең нәтижәләрен бетерү эшләре башкарылганда, каршылык күрсәтү рөхсәт ителми.

«Россия Федерациясендә газ белән тәэмин итү турында» 1999 елның 31 мартындагы № 69-ФЗ федераль законның 28 ст. нигезендә урманнардагы

газ белән тәэмин итү системасы объектлары (аларга газүткәргечләр дә керә) белән эш итүче оешмаларның бурычларына түбәндәгеләр керә:

газ белән тәэмин итү системасының саклык зоналарын янғын куркынычы янамаган торышта карап тоту;

газ белән тәэмин итү системасының саклык зоналарында һәм мондый зоналардан читтә Россия Федерациясе урман законнарында билгеләнгән тәртиптә планлаштырылган эшләрне башкару, агачларны (куакларны) кисү.

РФ Хөкүмәтенен 2000 елның 20 ноябрена № 878 карары белән расланган Газ бүлү челтәрләрен саклау кагыйдәләрендә саклык зоналары – файдалануда махсус шартлары булган, газүткәргеч трассалары буйлап һәм газ бүлү челтәренен башка объектлары тирәли билгеләнә торган, аның нормаль шартларда эксплуатацияләнүен һәм аңа зыян салыну мөмкинлеген юкка чыгара торган территорияләр карала.

Саклык зоналары урманнар буйлап уза торган поселокара газүткәргеч трассалары буйларында, – газүткәргечнең һәр ягынан 3 м, 6 м киңлегендәге ызаннар рәвешендә билгеләнә.

Газүткәргечләрнең жир өслегендәге өлешләр өчен агачлар белән газүткәргеч арасы газүткәргечне эксплуатацияләү вакытында агач биеклегеннән ким булмаса тиеш.

Газ бүлү челтәрләренен саклык зоналары урманнар буенча һәм агач-куак үсә торган урыннардан узганда газ бүлү челтәрләренен эксплуатация оешмалары үз хисабына:

газ бүлү челтәрләренен саклык зоналарын (ызаннарны) янғыннан имин торышта карап тотарга;

ызаннарның чикләре буйлап кимендә 1,4 м киңлегендәге минераллаштырылган полосалар ясарга;

һәр 5-7 чакрым саен янғынга каршы техника узып йөрерлек юллар ясарга тиеш.

Мондый саклык зоналарында һәм алардан читтә эшләр башкару Россия Федерациясе урман законнары белән билгеләнгән тәртиптә башкарылырга тиеш.

Авария очракларында эксплуатацияләү оешмасына, соңыннан акт рәсмиләштерү шарты белән, техника һәм материаллар китертү өчен иң кыска маршрут буенча газ бүлү челтәрләренә килергә рөхсәт ителә.

Урманнар аша узучы газүткәргечләрдә мондый эшләрне башкарганда, киселгән урыннарны калдыклардан чистарту шарты белән, агачларны кисү рөхсәт ителә.

Урман фонды жирләрендә газ бүлү челтәрләренә ремонт ясау, аларга хезмәт күрсәтү яисә аварияләрнең нәтижеләрен бетерү эшләрен башкарганнан соң эксплуатацияләү оешмасы бу жирләрен башлангыч хәленә кайтарырга (рекультивацияләргә) һәм аларны акт буенча милекчесенә, хужасына, жир кишәрлегеннән файдаланучыга яисә аның тарафыннан вәкаләт бирелгән затка тапшырырга тиеш.

2.15. Урманнардан үзагач һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Агач материалы һәм бүтән урман ресурслары эшкәртү өчен урман кишәрлекләреннән файдалану РФ УК 46 ст. белән регламентлана, Татарстан Республикасының урман планы һәм урманчылыкның урман регламенты нигезендә гамәлгә ашырыла. Урманнардан агач материалын һәм башка урман ресурсларын эшкәртү өчен файдаланучы затларның хокуклары:

РФ УК 13 ст. 1 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы (урман юллары, урман саклыкханәләре һәм башкасы) булдыру;

РФ УК 14 ст. 1 өлеше нигезендә агач эшкәртү инфраструктурасы (эзерләнган агач материалын эшкәртү объектлары, биоэнергетика объектлары һәм башкасы) булдыру;

урман фонды жирләрендә РФ УК 21 ст. 1 өлеше нигезендә урман инфраструктурасы булдыруга бәйле булмаган объектларны төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү;

Россия Федерациясе Урман кодексында каралган бүтән хокукларны гамәлгә ашыру.

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын урнаштыру максатларында, барыннан да элек, урмансыз жирләр, э урман кишәрлегендә андый жирләр булмаганда – кисүләрдән соң торгызылмаган кишәрлекләр, янғыннан калган жирләр, бушлыклар, ачык урыннар, шулай ук тулылыгы һәм кыйммәте түбән булган урман утыртмалары үсә торган жирләр файдаланыла.

Бүтән урман кишәрлекләреннән күрсәтелгән максатларда файдалану күрсәтелгән объектларны урнаштыруның башка вариантлары булмаганда рөхсәт ителә.

Урман эшкәртү инфраструктурасы объектларын яклаучы урманнарда һәм урманнарның махсус якланучы кишәрлекләрендә урнаштыру рөхсәт ителми.

Агач материалы һәм бүтән урман ресурслары эшкәртү өчен урманнардан файдалану кагыйдәләре РФ ТРЭМның «Урманнардан агач материалы һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләрен раслау турында» 2014 елның 01 декабрендәге № 528 боерыгында билгеләнә.

2.16. Урманнардан дини эшчәнлек өчен файдалану нормативлары, параметрлары һәм вакытлары

Урманнар дини оешмалар тарафыннан РФ УК 47 ст. һәм «Вөждан иреге һәм дини берләшмәләр турында» 1997 елның 26 сентябрендәге № 125-ФЗ федераль закон нигезендә дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен файдаланылырга мөмкин.

Дини эшчэнлекне гамэлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлекләрендә дини һәм хәйриячелек билгеләнешендәге биналарны, корылмаларны, төзелмәләрне торгызу рөхсәт ителә (РФ УК 47 ст. 2 өлеше).

Дәүләти яки муниципаль мөлкәттә булган урман кишәрлекләре дини оешмаларга дини эшчэнлекне гамэлгә ашыру өчен түләүсез нигездә файдалануга тапшырыла.

Урман ресурсларын әзерләү һәм жыю, авыл хужалыгын алып бару һәм башка төрле шундый эшчэнлек дини оешмалар тарафыннан аларга тапшырылган урман кишәрлекләрендә РФ УК 32, 34, 34,38 ст. нигезендә гамэлгә ашырылырга мөмкин.

Урманнан дини эшчэнлекне гамэлгә ашыру өчен файдаланучы субъектлар дип һәм, әлбәттә инде, тиешле урман кишәрлекләренә карата милекчелек хокуклары субъектлары дип дини оешмалар дип игълан ителә.

«Намус иреге турында һәм дини берләшмәләр турында» 1997 елның 26 сентябрэндә № 125-ФЗ федераль законның 8 статьясы нигезендә Россия Федерациясе гражданның, Россия Федерациясе территориясендә даими рәвештә һәм законлы нигезләрдә яшәүче бүтән затларның бергәләп гыйбадәт кылу һәм динне тарату максатларында төзелгән һәм законда билгеләнгән тәртиптә юридик затлар буларак теркәлгән ирекле берләшмәсе дини оешма дип таныла.

Юридик зат статусына ия булмаган дини берләшмәләргә, шулай ук дини төркемнәргә һәм аларда катнашучыларга дини максатларда урманнарны файдалану өчен тапшыру каралмаган. «Юридик затларны һәм шәхси эшқуарларны дәүләт теркәвенә алу турында» 2001 елның 08 августындагы № 129-ФЗ федераль закон нигезендә дини оешмалар дәүләт теркәвенә алынырга тиеш (намус иреге һәм дин тоту иреге турындагы законнарда билгеләнгән дини оешмаларны дәүләт теркәвенә алу тәртибен исәпкә алып).

РФ УК 47 статьясының 3 өлешенә ярашлы рәвештә, дәүләти яисә муниципаль мөлкәттәге урман кишәрлекләре дини оешмаларга дини эшчэнлекне гамэлгә ашыру өчен түләүсез нигездә файдалануга тапшырыла.

РФ УК 25 ст. билгеләнгән эшчэнлек төрләрен гамэлгә ашыру өчен урман кишәрлекләре арендага, даими (вакыты чикләнгән) файдалануга тапшырылган затлар эшчэнлекне Дәүләт экспертизасы нәтижеләре буенча уңай бәяләмә алган урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамэлгә ашыра.

2.17. Урманнарны саклауга, яклауга һәм яңадан үстерүгә карата таләпләр

2.17.1. Урманнарда янғын куркынычсызлыгы чараларына, урманнарны радиоактив матдәләр белән пычранудан һәм тискәре башка йогынтыдан саклауга карата таләпләр

Урманнарны янғыннан саклау РФ УК 51, 53 статьялары, «Янғын куркынычсызлыгы турында» 1994 елның 21 декабрэндә № 69-ФЗ федераль

закон, Россия Федерациясе Хөкүмәтенең 2007 елның 30 июнендәге № 417 карары белән расланган Россия Федерациясе урманнарында янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре (алга таба – Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре урманнарны саклаганда, яклаганда һәм яңадан үстергәндә, урманнарда бүтән эшчәнлекне гамәлгә ашырганда, шулай ук гражданныр урманнарда булганда урманнарда янғын куркынычсызлыгын тәмин итүгә карата бердәм таләпләр урнаштыра һәм дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары, шулай ук юридик затлар һәм гражданныр өчен үтәү өчен мәжбүри булып тора.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгы кагыйдәләре һәр урман районы өчен Россия Федерациясе Табигать ресурслары һәм экология министрлыгы тарафыннан билгеләнә.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгын тәмин итү максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

а) урманнарны янғынга каршы төзекләндерү, шул исәптән янғынга каршы билгеләнештәге юлларны, урманнарны саклау һәм яклау буенча авиация эшләрен үткөрү максатларында самолетларга, вертолетларга утыру майданчыкларын төзү, үзгәртеп кору һәм карап тоту, ызаннар, янғынга каршы аралыклар ясау;

б) урманнарда янғыннарны кисәтү һәм сүндерү системаларын, чараларын булдыру, шушы системаларны һәм чараларны карап тоту, шулай ук янғын чыгу куркынычы югары булган чорда ягулык-майлау материаллары запасларын формалаштыру;

в) урманнарда янғын чыгу куркынычын һәм урман янғыннарын мониторинглау;

г) урман янғыннарын сүндерү планнарын эшләү;

д) урманнардагы янғыннарны сүндерү;

е) торфлыкларда ачык ялкын белән эшләр башкару.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгының санап үтелгән чаралары дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары тарафыннан, аларның вәкаләтләре чикләрендә, РФ УК 81-84 статьялары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны янғынга каршы кору, шул исәптән янғынга каршы билгеләнгән юлларны төзү, үзгәртеп кору һәм карап тоту, урман ызаннары салу, янғынга каршы чокырлар казу түбәндәгечә башкарыла:

– туфрак тыгызлыгы 1дән алып 5 Ки/км² һәм 5тән башлап 15 Ки/км² тәшкил иткән цезий-137 белән пычранган зоналарда һәм 0,15тән башлап 1 Ки/км² кадәр һәм 1дән башлап 3 Ки/км² тәшкил иткән стронций-90 белән пычранган барлык урман үсә торган зоналарда һәм урманлы районнарда – туфрагы, агачлары һәм урманның башка компонентлары радиоактив пычрануга бәйле рәвештә билгеле бер төзәтмәләр һәм чикләмәләр белән;

– Россия Федерациясенә Европа өлешендәге ылыслы-киң яфраклы урманнарның урманлы районында туфрагы тыгызлыгы 15тән 40 Ки/км² башлап 40 Ки/км² артык тәшкил иткән цезий-137 белән пычранган зоналарда

һәм 3 Ки/км² югары тәшкит иткән стронций-90 белән пычранган Көнъяк-Урал урман районында – махсус эшләнгән проектлар буенча жирле үзидарә органнары рөхсәте нигезендә, санитар-эпидемиология күзәтчелегенен территорияль үзәкләре һәм әйләнә-тирә мохитне саклау органнары киңәшләрен исәпкә алып.

Уртак файдаланудагы, урман кишәрлекләре һәм киптерелгән торфлыклар аша уза торган магистраль юллар буенда тәмәке тартуны һәм ачык ут куллануны тыя торган аншлаглар һәм тамгалар урнаштырыла. Алар буйлап киңлеге кимендә 3 метрлы минераллаштырылган полосалар ясала. Авыл хужалыгы биләмәләре булган урман биләмәләре чикләре буйлап та, шулай ук һәлак булган урман кишәрлекләре тирәли дә шундый ук полосалар салына. Алар тузан барлыкка килүне булдырмас өчен туфрак артык дымланган чорларда булдырыла һәм яңартылып тора.

Урманнарда янғын куркынычсызлыгы буенча гомуми таләпләр.

Кар катламы эреп беткән көннән башлап көзгә тотрыклы яңгырлы һава торышы урнашканчыга кадәрге яисә кар капласы барлыкка килгәнчегә кадәрге чорда урманнарда түбәндәгеләр тыела:

а) ылыслы яшь урманнарда, янғын булып узган, зыян салынган урын кишәрлекләрендә, торфлыкларда, агачлар киселгән (диләнкеләрдә), агач кисү калдыкларыннан һәм эзерләнгән үзагачтан чистартылмаган урыннарда, үләнә корыган урыннарда, шулай ук агачларның ябалдашлары астында учак ягу. Киңлеге кимендә 0,5 метрлы минераллаштырылган полоса (ягъни туфракның минерал өлешенә кадәп чистартылган) белән әйләндереп алынган бүтән урыннарда учаклар ягу рөхсәт ителә. Киселүдән калган агач калдыкларын яндырып бетергәннән соң яисә учактан башка максатта файдалангач, учак урыны әйбәтләп туфрак белән күмелергә яисә пыску күренеше тулысынча юкка чыкканчыга кадәр су сибелергә тиеш;

б) янып торган шырпы, тәмәке төпчекләре һәм тәмәке төрепкәсеннән көл, пыяла (пыяла шешәләр, банкалар һәм башкалар) ташлау;

в) ау вакытында ягулык яисә пыскып торучы материаллардан тыккычлар куллану;

г) бензин, керосин яисә башка ягулык матдәләре сөнгән материалларны (кәгазь, тукума, пәжи, мамык һәм башкалар) шуның өчен махсус каралмаган урыннарда калдыру;

д) двигатель эшләп торганда эчке янулы двигательләр бакларына ягулык салу, туклану системасы төзек булмаган двигательле машиналардан файдалану, шулай ук ягулык салына торган машиналар янәшәсендә тәмәке тарту яисә ачык уттан файдалану.

Урманнарны көнкүреш, төзелеш һәм бүтән төрле калдыклар белән чүпләү тыела.

Кар катламы эреп беткән көннән башлап тотрыклы көзгә яңгырлар чоры яки кар катламы барлыкка килгәнчегә кадәрге чорда урманга янәшә торучы территорияләргә ия булган, алардан файдаланучы һәм (яки) алар белән эш итүче дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары, учреждениеләр, оешмалар, оешу-хокук формасына һәм мөлкәт формасына

бәйсез рәвештә бүтән юридик затлар, крестьян (фермер) хужалыклары, ижтимагый берләшмәләр, шәхси эшкуарлар, вазыйфай затлар, Россия Федерациясе гражданны, чит ил гражданны, гражданлыгы булмаган затлар урманнан кимендә 10 метр киңлектәге полосада аның коры үлән үсемлекләреннән, камыл калдыкларыннан, ауган агачлардан, кисенте калдыкларыннан, чүп-чардан һәм янучан башка материаллардан чистартылуын тәэмин итә яисә кимендә 0,5 метр киңлегендәге янгынга каршы минераллаштырылган полоса белән яки янгынга каршы башка төрле киртә белән урманны аерып ала.

Торак пункттан чыгарылган чүпне яндыру урман янәшәсендә бары тик махсус билгеләнгән урыннарда гына түбәндәге шартлар булганда рөхсәт ителә:

а) чүп яндыру урыннары (чокырлар яисә мәйданчыклар) түбәндәгечә ераклыкта урнашырга тиеш, кимендә:

1) ылыслы урманнан яисә аерым үсеп утыручы ылыслы агачлардан һәм яшь агачлардан 100 метр;

2) яфраклы урманнан яисә аерым үсеп утыручы яфраклы агачлардан һәм яшь агачлардан 50 метр;

б) чүп яндыру урыны тирәсендәге территория (чокырлар яисә мәйданчыклар) 25-30 метр радиуста корыган агачлардан, ауган агачлардан, кисек калдыкларыннан, башка ягулык материалларыннан чистартылган һәм һәрберсенә киңлегендә 1,4 метр булган ике катлы минераллаштырылган полосалар белән, ә коры туфраклардагы ылыслы урман янәшәсендә һәрберсенә киңлегендә 2,6 метр, аралары 5 метр булган ике катлы минераллаштырылган полосалар белән әйләндереп алынган булырга тиеш.

Урманнарда янғын чыгу куркынычы чорында чүп яндыру бары тик һава торышына карап һәм җаваплы затлар контролендә генә рөхсәт ителә.

Урманнарда, яклаучы һәм урман утыртмаларына турыдан-туры тоташа торган һәм кимендә 0,5 метр киңлегендәге янгынга каршы минераллаштырылган полоса белән аерып алынмаган җир кишәрлекләрендә туз, урман түшәмәсе, коры үлән һәм башка янучан урман материалларын яндыру тыела.

Урманчылыкта янғын куркынычсызлыгын күзәтүне һәм тикшереп торуну оештыру буенча чаралар исемлегенә

№	Чара төре	Уздыру чоры
1	Янғын куркынычы чорына әзерләнү буенча урманнан файдаланучыларны, аларның янгынга каршы җайланмалар, инвентарь белән тәэмин ителешен тикшереп тору.	10 апрельгә кадәр

2	Дилэнкелэрнең, юл яны полосаларының, электртапшыру линияләренең агач кисү калдыкларыннан һәм ауган агачлардан, урманчылыкның барча территориясендә эзерлэнгән агачлардан чистартылуын тәмин итү	янгын куркынычы янаган чор алдыннан
3	Гамәлдәге янгынга каршы чокырларны тиешле торышка китерү, чүп-чардан һәм корыган үсемлекләрдән чистарту, янгынга каршы билгелэнгән юлларны ремонтлау һәм төзү.	Апрель-сентябрь
4	Янгын сакчылары көче белән жир өсте маршрутлары һәм патрульлек итү тәртибе билгеләү, аларны транспорт, янгын сүндерү һәм элемтә чаралары белән тәмин итү.	Янгын куркынычы янаган чорда
5	Торак пунктларында ирекле янгын дружиналары оештыру, дружина эгъзаларын янгын сүндерүнең гади ысулларына өйрәтү.	Янгын куркынычы янаган сезон алдыннан
6	Урман фондына илтүче юлларда динамиклар белән жиһазланган автомобильләр ярдәмендә гражданнарга урманда янгын куркынычсызлыгы буенча чараларны үтәү турында мөрәжәгать тапшыруны оештыру, бәйрәм һәм ял көннәрендә кизү торулар оештыру.	Янгын куркынычы янаган чорларда
7	Автомобиль транспортына урман фондына керүне чикли торган юл билгеләре урнаштыру.	Янгын куркынычы чыгу югары торган чорларда
8	Урманнарда янгын куркынычсызлыгы кагыйдәләре үтәлүен тикшереп торуны көчәйтү	Янгын куркынычы янаган чорда
9	Урманнарны янгыннардан саклау һәм урманга карата сакчыл караш буенча пропагандалауны көчәйтү.	Апрель-сентябрь
10	Ылыслы урман диварларыннан 100 метрдан кимрәк аралыкта һәм яфраклы утыртмалар диварыннан 50 метрдан кимрәк аралыкта печән, салам өюне тыю.	Янгын куркынычы янаган чорда
11	Урман кварталларын авыл хужалыгы формированиеләренә беркетү (кушымта)	май
12	Барлыкка килгән урман янгыны турында хәбәр итүне оештыру	Янгын куркынычы янаган чорда
13	Жирдән һәм һавадан урманнарны патрульләүне оештыру	Янгын куркынычы янаган чорда

Нурлат урманчылыгы майданының янгын чыгу куркынычы классларына бүленеше 14.2 таблицада китерелде.

14.2 таблица.

Урман фонды жирләре майданының табигый янгын куркынычы класслары буенча бүленеше

Кишәрлек урманчылығының атылышы	Янгын чыгу куркынычы классы					Жәмгысе	Уртача классы,
	I	II	III	IV	V		
1	3	4	5	6	7	8	9
1 Чияле Алан	247.8	8	1581.6	9599.5	696.1	12133	3.8
2. Восход	1006.7		2081.6	8673.9	33.8	11796	3.5
3. Мамык	940.8		2507.5	13112.8	376.9	16938	3.7
4. Тимерлек	1223.7	0.2	2252	13595.7	414.4	17486	3.6
5. Тумба	844.3		2476.5	12300.5	1066.7	16688	3.7
6. Чулпан	499.7		4409.7	6281.6	2313	13504	3.7
Урманчылык барлығы	4763	8.2	15308.9	63564	4900.9	88545	3.7
%	5.3		17.2	71.7	5.5	100	

Урманнарда янгыннар килеп чыгуга бәйле куркыныч дәрәжәсе «Урманнарның табигый янгын чыгу куркынычы классификациясен һәм, һава шартларына карап, урманнарда янгын чыгу куркынычы классификациясен раслау турында» 2011 елның 05 июлендәге № 287 Рослесхоз боерыгына нигезләнеп бәяләнде.

Шкала, токым составы үзенчәлекләрен, туфрак дымлылыгын, урман утыртмаларының яшен һәм торышын исәпкә алып, туфраклы-типологияк принцип буенча төзелде.

14.2.1 таблица.

Урманнарның табигый янгын куркынычы классификациясе

Урманнарда табигый янгын чыгу куркынычы классы	Ут элү объекты (кисүләрдән соң урманнарның, урман утыртмаларының һәм урмансыз кинлекләренң характерлы типлары)	Мөмкин булган янгын төрләре, аларны барлыкка китерергә һәм жәелдерергә мөмкин булган чор шартлары һәм озынлыгы
I (бик югары табигый янгын куркынычы)	Ылыслы яшь агачлар. Тоташ кисү урыннары: мүкле, арчанлы, кылганлы һәм коры урыннар буенча кисүләр (бигрәк тә чүпләнгән). Мүкле һәм арчанлы наратлыклар. Зәгыйфьләнгән, корып баручы һәм бик зарарланган агачлыклар (корыган агачлар, агачларын жил-буран аударган, кисеп бетерелмәгән урыннар), аерым агачларны калдырып, тоташ кисү урыннары, югары һәм бик югары интенсивлыктагы сайлап алып кисү урыннары, янгын булып, чүпләнгән урыннар.	Янгын чыгу куркынычы югары торган чор дәвамында – аскы өлештә, агачлар үсә торган урыннарда – өске өлештә янгыннар булырга мөмкин. Кылганлы һәм үләнле бүтән коры урыннарда агач киселгән жирләрдә бигрәк тә язын, ә кайбер районнарда көзен янгын чыгу куркынычы аеруча зур була.
II (табигый янгын)	Нарат жыләкле, нарат шытымнары яисә уртача куелыктагы артыш куаклыклары булган наратлыкларда.	Янгын куркынычы югары булган чор дәвамында аскы өлештә; өске өлештә –

Урманнарда табигий янғын чыгу куркынычы классы	Ут элү объекты (кисүлөрдөн соң урманнарның, урман утыртмаларының һәм урмансыз киндөкләрнең характерлы типлары)	Мөмкин булган янғын төрләре, аларны барлыкка китерергә һәм жәелдерергә мөмкин булган чор шартлары һәм озынлығы
куркынычы – югары)	Кедрлы-жиргә жәелеп үсә торган куаклы яфраклы агачлар.	янғыннар максимумнары чорында (янғын чыгу саны яисә янғын элөп алган майдан элөгө район өчен күпеллык күрсәткөчлөрдән артып китә торган чор дөвамьнда).
III (табигий янғын куркынычы – уртача)	Ачы жилөкле наратлыклар һәм кара жилөклекләр, нарат жилөкле яфраклылар, барлык типтагы кедрлыклар, сфагналы, нарат жилөкле чыршылыклар һәм ачы жилөклекләр.	Аскы һәм өске янғыннар жәйге максимум чорында булырга мөмкин, ә кедрлыкларда, моннан тыш, язгы һәм бигрөк тә көзге максимумнарда.
IV (табигий янғын куркынычы – аз дәрәжеле)	Тубылгылы һәм озын мүкле тоташ кисү урыннары (аеруча чүплө). Үләнле тип урманнары шартларында наратлыклар, карагачлыклар һәм яфраклы агач токымнары урманнары. Катлаулы нарат һәм чыршы урманнары, юкөле, чикләвекле, имәнле, чыршылы урманнар – кара жилөклекләр, сфагналы һәм озын мүкле нарат урманнары, елга буйларында үсә торган һәм сфагналы кедр урманнары, каен-мүк жилөгө урманнары, кымызлыклы, кара жилөкле һәм сфагналы урманнар, усаклы-кымызлыклы һәм кара жилөкле, куе урманнар.	Янғын чыгу (беренче чиратта аскы) күренешләре үләнле тип урманнарында, тубылгылы һәм озын мүкле кисү урыннарында язгы һәм көзге максимумнар чорында; башка тип урманнарында һәм озын мүкле кисүләрдә жәйге максимум чорында күзөтелергә мөмкин.
V (табигий янғын куркынычы юк)	Озын мүкле чыршы, каен һәм усак урманнары, сфагнумлы һәм елга буйларында үсә торган чыршы урманнары. Төрле типтагы зиреклекләр.	Янғын бары тик аеруча начар шартларда (дөвамлы корылык) гына чыгарга мөмкин.

Искәрмә: Янғын чыгу куркынычы түбөндөгө урманнар өчен бер класска югарырак билгеләнә:

– төзелеше яисә бүтән үзенчәлекләре аскы янғын кинәт кенә өске янғынга күчү мөмкинлегө булган ылыслы урман үсентеләре өчен (ылыслы агачларның биек куе шытымнары булган токымнары, агачларның һәм куакларның ябалдашлары вертикаль рәвештә ябылган урман үсентеләре, шактый гына чүпләнү һ.б.);

– табигий янғын чыгару куркынычы югары булган урман утыртмалары әйләндереп алган коры урыннарда зур булмаган урман кишәрлекләре өчен;

– гомуми файдаланудагы автомобиль юллары һәм тимер юллар янәшәсөндөгө урман кишәрлекләре өчен.

Куе шытымнары булган яисә ябалдашлары вертикаль рәвештә ябылган кедрлыклар II класслы янгын куркынычына кертелә.

Урманнарда һава торышына карап янгын куркынычы классификациясе

1. Һава торышына карап, урманнарда янгын чыгу куркынычын классификацияләү урманнарда янгын чыгу куркынычына йогынты ясый торган метеорологик шартларга карап, тиешле территориядә урман янгыннары чыгу (мөмкинлеге) дәрәжәсен билгели.

2. Классификацияләү (бәяләү) максатлары өчен метеорология (һава торышы) шартларын характерлый торган комплекслы күрсәткеч кулланыла.

3. Комплекслы күрсәткеч зурлыгына карап, урманнарда һава торышына бәйлә рәвештә янгын чыгу куркынычы классы билгеләнә.

Комплекслы күрсәткеч һәр көн саен 12-14 сәгатьләрдә билгеләнә.

Россия Федерациясе субъектларында һава торышына карап, урманнарда янгын чыгу куркынычының иөбәк класслары (алага таба – төбәк класслары) гамәлдә, алар түбәндәгеләрне билгели:

комплекслы күрсәткечне исәпләп чыгару методикасын;

янгын чыгу куркынычы классы чикләрен;

явым-төшемнәрне исәпләп чыгару методикасын.

Төбәк классларын куллану турындагы карар Федераль урман хужалыгы агентлыгы боерыгы нигезендә рәсмиләштерелә һәм төрле вакыт чорлары өчен аерым билгеләнергә мөмкин.

5. Төбәк класслары билгеләнмәгән төбәкләр өчен, һава торышына карап, урманнарда янгын чыгу куркынычының таблицада күрсәтелгән федераль класслары билгеләнә.

6. Һава торышына карап, урманнарда табигый янгын чыгу куркынычы классын исәпләп чыгару формуласы һава температурасын (t°) һава температураларының һәм яңгырсыз n көн эчендә чык ноктасының (ул) аермасына тапкырчыгышы суммасы рәвешендә билгеләнә (яңгырсыз чорда 3 мм артыграк явым-төшем төшкән көн беренче көн дип санап):

$$КП = \sum_{i=1}^n [t^\circ (t^\circ - ул)]$$

14.2.2 таблица.

Урманнарда һава торышына карап, янгын чыгу куркынычының федераль класслары

Урманнардагы янгын чыгу куркынычы классы	Комплекслы күрсәткеч зурлыгы	Янгын чыгуга бәйлә куркыныч дәрәжәсе
I	0 ... 300	Юк
II	301 ... 1000	Аз
III	1001 ... 4000	Уртача
IV	4001 ... 10000	Югары

Урманнардагы янғын чыгу куркынычы классы	Комплекслы күрсәткеч зурлығы	Янғын чыгуга бәйле куркыныч дәрәжәсе
V	10 000 артык	Гадәттән тыш

РФ Хөкүмәтенен «Урманнарны янғынга каршы кору чаралары турында» 2011 елның 16 апрелендәге № 281 карарына, «Урманнарны янғынга каршы кору нормативлары раслау турында» 2012 елның 27 апрелендәге № 174 боекына таянып, регламентта табигый һәм икътисади шартларны, урманнарның пирологик сыйфатламаларын, янғынның потенциал чыганаclarын исәпкә алып, янғынга каршы чаралар комплексы билгеләнде.

Урманнарны янғынга каршы кору чараларына түбәндәгеләр кертелә:

урман юлларын чистарту, аларның янғынга каршы минераллаштырылган полосаларын янарту;

янғынга каршы сулыкларны һәм су белән тәмин итү чыганаclarына килү юлларын эксплуатацияләү;

РФ УК 11 ст. нигезендә урманнарда гражданныр ял итә торган зоналарны төзекләндерү;

шлагбаумнар кую һәм эксплуатацияләү, янғын куркынычсызлыгын тәмин итү максатларында, урманнарда гражданнырның булуын чикләүне тәмин итәрлек киртәләр кору;

янғынга каршы киртәләр кору һәм карап тоту, яфраклы урман кырыйларын кору;

урманнарда янғын куркынычсызлыгы чаралары турында мәгълүматы булган стендлар һәм башка тамгалар урнаштыру.

Янғынга каршы кору чараларының ел саен башкарыла торган күләме 14.2.3 таблицада күрсәтелде.

14.2.3 таблица.

Янғынга каршы кору буенча чаралар күләме

№п/п	Чараларның аталышы	Үлч. бер.	Үтәү вакыты	Таләп ителә торган күләме
1	2	3	4	5
1. Урман янғыннарны ачыклау ысуллары буенча территорияләрне чикләү				
1.1	Урманнарда янғын чыгу куркынычын һәм бир өсте сагы зонасында урман янғыннарны мониторинглау	га	ел саен	88545
2. Урман янғыннарны барлыкка килүне кискәтү чаралары				
2.1	Урманнарда янғын куркынычсызлыгы чаралары турында мәгълүматы булган стендлар һәм башка тамгалар урнаштыру, түбәндәгеләр рәвешендә:	данә	ел саен	9
2.2	Ял итү урыннары ясау	данә	ел саен	6
2.3	Урман юлларында шлагбаумнар	данә	ел саен	24

№п/п	Чараларның аталышы	Үлч. бер.	Үтәү вакыты	Таләп ителә торган күләме
1	2	3	4	5
1. Урман янгыннарын ачыклау ысуллары буенча территорияләрне чикләү				
	урнаштыру һәм эксплуатацияләү			
2.4	Ирекле янғын сүндерүче дружиналарын оештыру	данә	ел саен	6
3. Урман янгыннарын кисәтү һәм чикләү буенча чаралар				
3.1	Янғынга каршы минераллаштырылган полосалар урнаштыру	чм	ел саен	118
3.2	Янғынга каршы минераллаштырылган полосаларны чистарту һәм яңарту	чм	ел саен	120
3.3	Ызаннарны чистарту һәм яңарту	чм	ел саен	75
3.4	Чыбык-чабыкны, урман түшәмәсен, коры үләннәрне һәм урмандагы башка янучан материалларны контрольдә тотып, профилактика максатларында янғынга каршы яндыру	га	ел саен	–
3.5	Урман юллары төзү Урманнарны янгыннардан саклау өчен	чм	ел саен	1
3.6	Урманнарны янгыннардан саклау өчен билгеләнгән урман юлларын үзгәртеп кору	чм	ел саен	2
3,7	Урманнарны янгыннардан саклау өчен билгеләнгән урман юлларын эксплуатацияләү	чм	ел саен	586
4. Урман янгыннарын сүндерүне оештыру чаралары				
4.1	Янғынга каршы инвентарь туплау пунктлары оештыру	данә	ел саен	6

Урманнарны янгыннардан саклаганда эш урыннары урнаштыру һәм планлаштыру нормативлары 14.2.4 таблицада китерелде.

14.2.4 таблица.

Урманнарны янгыннардан саклаганда эш урыннарын урнаштыру һәм планлаштыру нормативлары

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1.	Гомуми нормативлар	
1.1	Урман фондын урман янгыннары районнарына бүлү:	
	– жир өстендә саклау районнары	Янгыннарын ачыклау һәм сүндерү жир өсте чаралары белән гамәлгә ашырыла
	– жир өстендәге авипатруль сагындагы районнар	Янгыннарын авиация ярдәмендә ачыклау, жир өсте көчләре һәм чаралары белән сүндерү
1.2	Янғын куркынычлылыгы дәрәжәсе буенча урман фонды кишәрлекләрен бәяләү	

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	– югары – уртача – түбән	Үсеп китү урыны шартлары буенча – 1-2 класслар, һава шартларына карап – 4-5 класслар 3 класс (ике очракта да) Үсеп китү урыны шартлары буенча – 4-2 класслар, һава шартларына карап – 1-2 класслар
1.3	Урманнарның фактта яну чоры (янгын куркынычы тудыручы һава торышы чоры)	Һава торышы буенча янгын куркынычының 2-5 класска кадәр көннәре
1.4	Билгеле бер урманчылык буенча янгын чыгу куркынычы чорының фактик озынлыгын билгеләү (киш. урманчылыгы буенча)	Кар катламы кузгалу һәм барлыкка килү. 10 һәм аннан күбрәк ел дәвамында урманнарның фактик януының максималь һәм уртача озынлыгы. Жирле шкалалар буенча һава торышының янгын чыгу куркынычы дәрәжәсе – һава торышының 2 класслы янгын куркынычы башлану һәм бетүнең иң соңгы һәм уртача даталары
1.5	Урманнарның чагыштырмача янучанлыгы	Янгынарның уртача еллык майданын урман фонды майданына бүлүдән килеп чыккан зурлык
1.6	Урман янгыннарының зурлыклары: – зур – исәпкә алырлык	Майданы 25 га артык Теләсә нинди майданда урман фонды территориясә янып китү
1.7	Янгын куәте – түбән – уртача – югары	Ялкын биеклегә 0.5 м һәм аннан түбәнрәк Ялкын биеклегә – 0.6-1.0 м 1.0 метрдан биегрәк
2.	Жир өстендәге сак районнарында урманнарны янгынга каршы планлаштыру нормативлары:	
2.1	Янгын куркынычы янаган зур ылыслы токым биләмәләрен планлаштыру	Өске һәм түбәнге янгынарга таралуга каршы киртә, шулай ук барлыкка килгән янгынарны локальләштергәндә терәк линияләре буларак хезмәт итүче янгынга каршы табигый яки ясалма киртәләр һәм аралыклар белән 2-12 мең гектаргача майданлы зур йомык блокларга бүлү (аларның янгын чыгу куркынычы дәрәжәсенә һәм урман хужалыгы интенсивлыгына карап). Аларда уртак юл челтәрләренә керү урыны булган юллар салалар
2.2	Урман биләмәләре территориясендә янгынга каршы табигый киртәләр сайлау	Су баса торган киң тугайлары булган зур күлләр һәм елгалар, яфраклы токымнар өстенлек иткән урман кишәрлекләре (составы буенча кимендә 7 берәмлек), урманнар һәм янучан материаллар капламаган кишәрлекләр
2.3	Янгынга каршы ясалма киртәләр һәм аралыклар сайлап алу	Тимер юл трассалары һәм автомобиль юллары, электр тапшыру линияләре һәм торбаүткәргечләр һ.б. һәр ягы буйлап мөмкин булган саен 50-60 метр киңлектәге яфраклы агачлык полосасын утырталар. Киртәләрнең гомуми киңлегә – 120-150 метр. Яфраклы полосаларның урманга карап торган тышкы ягы буенча 1,4 метр киңлектәге минполосалар булдырыла, ә әгәр дә яфраклы

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
		<p>полосалар янгын куркынычы буенча 1 һәм 2 классына караучы кишәрлекләргә якин урнашса – бер-берсеннән 5-10 метр ераклыктагы ике минполоса булдырыла. Яфраклы полосаларны утырту мөмкин булмаган ылыслы урман утыртмалары территориясе (урман бүлемтеге сәбәплә) чокырның һәр ягыннан киңлеге 120-150 м булган полосаларда янучан материаллардан (агач материалы чүбәннән, ылыслы шытымнардан, янгын куркынычы булган урманчыклардан, ылыслыларның 1,5-2,0 метрга кадәрле аскы ботакларыннан һ.б.) даими рәвештә чистартып торыла. Ылыслы урманның мондый полосаларын янәшә урнашкан урманнан чиклиләр һәм буйлы юнәлештә һәр 20-30 метр саен 1.4 метр киңлектәге минполосалар белән аералар. Мондый төп каршылыкларның гомуми киңлеге (чокыр яки юлларның киңлеге белән берлектә) – 260-320 метр.</p>
2.4	Янгынга каршы өстәмә киртәләр һәм аралыклар ясау	<p>2.2 һәм 2.3 пунктларда күрсәтелгән киртәләр тиешле күләмдә булмаган очракта, блок буйлатып йомык божра булдыру өчен аларда юллар һәм һәр ике як буйлап яфраклы полосалар булдырып, чокырлар казылар</p>
2.5	Уртача интенсивтагы урман хужалыгы алып барыла торган зоналарда урнашкан, янып китү дәрәжәсе югары булган аеручы кыйммәтле ылыслы токым биләмәләрен планлаштыру	<p>2-12 мең га (2.1 п. кара) кадәр майданлы эре блокларны һәм биләмәләрен, үз чиратында, уртасыннан, зурлыгы буенча, майданы 400-1600 гектарлы йомык блокларны киртәләр (чокырлар, ялкынга каршы саклагычлар) ярдәмендә 2.2-2.4 пунктларда баян ителгән тәртиптә аералар. Шулай ук вакытта киң кулланылыштагы (тимер юл, шоссе) юлларның һәр ягы буенча яфраклы полосаларны (хужалары көче белән) 30-50 м киңлектә, ә башка чокырлар, шулай исәптән кварталлардагы урман юллары буйлап һәр ягыннан 10-15 метр киңлектә булдыралар. Ылыслы агачлыкларның чокырга янәшә торучы аеруча кыйммәтле биләмәләрендә (яфраклы полосалар ясау мөмкинлеге булмаганда) киңлеге 100 м полосаларны һәр яклап янучан материаллардан чистарталар һәм, 2.3 п. күрсәтелгәнчә, һәр 20-30 м саен буйдан-буйга минполосалар ясыйлар. Яфраклы токымнарда мондый эчке (өстәмә) ышыкларның киңлеге 60-100 м булырга тиеш, ылыслы токымнарда – 200 м., урман ызаннары буйлап – 20-30 м (чокырларның һәм урман ызаннары киңлеген исәпкә алмыйча)</p>

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
2.6	Яшел зона урманнарында һәм 1 төркемдәге башка урманнарда ылыслы культураларның һәм яшь урманнарның эре кишәрлекләрен планлаштыру	Аларны я/к билгеләнгән минполосалар яисә юллар ярдәмендә 25 гектарлы блокларга бүлөләр, һәр ягында яфраклы яшь агачлардан һәм куаклыктардан 10 метр киңлегендәге полосалар ясала. Үзәге буйлап гади юллы ышыкның гомуми киңлегенә – 30 м. Әгәр яфраклы полосалар утырту мөмкинлегенә булмаса, ул чакта аралыкка янәшә торучы ылыслы агачларда һәр ягынан 100 м. киңлегендәге полосаларда янучан материалны алып ташларга, шулай ук һәр 20-30 метр саен (2.3 п. к.) буйлы минполосалар салырга кирәк.	
2.7	Поселоклар янәшәсендә ылыслы урманнар планлаштыру	Урман биләмәсе тирәли янгынга чыдам, киңлегендә 150 метрлы яфраклы урман кашаклары булдырыла. Мондый урман кашакларының ике чиге буйлап 2.5 метрдан тар булмаган киңлектәге минполосалар ясала. Яфраклы урман авызлары булдыруы мөмкин булмаса, поселокка якин урнашкан ылыслы урман полосаларында 250-300 м киңлектә янучан материалларны тулысынча алып бетерәләр һәм алар буйлап һәр 50 м саен буйлы минполосалар салалар (2.3 п. кара).	
2.8.	Яклаучы миниполосаларны бульдозерлар, тракторлар, туфрак эшкәртүче һәм башка төрле кораллар ярдәмендә туфрак өстендәге каплам төрөнә һәм куәтенә бәйлә рәвештә салганда:		
	– лишайниклардан һәм яшел мүкләрдән – жиләклекләрдән һәм арчаннан – көчле үлән капламы булганда һәм чүпләнгән кишәрлекләрдә минималь киңлегенә – блоклар һәм ылыслы биләмәләр эчендә (п.п. 2.1, 2.5 - 2.7)	1,0 метрдан 1,5 метрга кадәр 1,5 метрдан 2,5 метрга кадәр 2,5 метрдан 4.0 метрга кадәр 1.4 м (бер мәртәбә ПЖЛ-70 сукасы уза) Корылмалар, урман культуралары, табигый шытып чыккан урманнар биләгән майданнар тирәсендә, ылыслы, яфраклы урман үсентеләрендә уза торган агач ташу юллары буйларында, миниполосалар давамы буларак, булдырылган янгынга каршы барьерларда һәм ылыслы урман үсентеләрендә, шулай ук кирәк булган башка урыннарда	Бары тик терәк сыйфатындагына хезмәт итә алалар, полоса киңлегенә түбәнге ялқын телләренә мөмкин булган биеклегенә артык булу хисабы белән
	– янғын куркынычы янаган чорга эзер урман продукциясе һәм агач кисү калдыклары белән калдырылган коры туйраклардагы ылыслы яссы урман диләнкеләрендә	Урман эзерләүчеләр ярдәме белән урман бүлемтекләре минполосалар белән әйләндереп алына. Моннан тыш, 25 га зуррак майданлы диләнкеләр аркылы минполосалар белән 25 га артмаган кишәрлекләргә бүленергә тиеш. Аларга агач өеп кую урыннары шулай ук аерым йомык минполосалар белән, ә ылыслы кисенте урыннарында бер-берсеннән 5-10 м ара белән шундый ике полоса белән әйләндереп алына	

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
	– тимер юллар, шосселар һәм ағач ташу юллары буйларында (алар карый торган оешмалар ярдәмендә)	Алар буйларындагы полосаларны (ағач ташу өчен – һәр ягыннан 10 м) янғын сезоны эчендә ауган ағачлардан, ағач чүпләреннән һәм башка тиз кабынып китүчән материаллардан чистартып торыла. Минераллаштырылган полосаларны чигерелгән полосаларның тышкы ягы буйлап салалар, ылыслы утыртмаларда коры туфракта – бер-берсеннән 5 метр ераклыкта ике минеральләштерелгән полоса салына. Шушындый ук шартларда минполосалар белән юл буйларында яткан шпаллар өемнәрен һәм кар саклау щитларын, ағач күперләрене, стационар платформаларны, торак йортларны һәм юлларны карап йөрүчеләр будкаларын эйләндереп алалар, учак ягу рөхсәт ителгән урыннар, урманда ял итү һәм тәмәке тарту урыннары, урманнарда эшләр башкарган да ЯММ саклау урыннары тирәли, янғын куркынычы урман промыселлары майданчыклары тирәли (күмер ягу, сагыз, дегет эшкәртү һәм башкалар), арадаш һәм төп чәер складлары тирәли, авыл хужалыгы жирләре чикләре буйлап эйләндереп алалар.	
2.9	Янғын куркынычы сезоннда янғынга каршы аермалар кору:		
	– урманда ағач саклыханәләре тирәли	Саклыкханәләрне ачык урыннарда түбәндәге аралыкта урнаштыралар: яфраклы урман диварларынан складлаштыру урыннары майданы 8 га – 20 м кадәр, 8 га һәм аннан да күбрәк – 30 м, ылыслы һәм катнаш урман диварларынан складлаштыру урыннары майданы 8 га – 40 м, 8 га аннан да күбрәк – 60 м. Саклыкка кую урыннары һәм күрсәтелгән янғынга каршы аермалар янучан материаллардан чистартыла	
	– торф табучы предприятиеләр тирәли	Тирә-яктагы урман массивларынан 75-100 метр киңлектәге эчке кырыеннан йомык суүткәргеч каналлы чокырлар белән аералар. Чокыр полосасында ылыслы ағачларны, шулай ук 8 м кадәр биеклектәге яфраклы ағачларны кисәләр һәм янучан башка материалларны алалар	
2.10	Янғын сүндерү сулыклары ясау: урман янғыннары килеп чыгу мөмкинлеге булган урыннан ерак урнашкан су чыганакларын урнаштыру:		
	Утыртмаларның янғын куркынычына утырт.	Ераклыгы, чм	Бер сулыктан су белән тәэмин ителүче утыртмалар майданы, га
	1	2-4	500
	2	2-8	2000-5000
	3-5	8-12	5000-10 000
	– янғын сүндерү өчен табигый су чыганакларын эзерләү	Аларга килү юлларын төзекләндерү, янғын автоцистерналары һәм мотопомпалар белән су алу өчен махсус майданчыкларны жиһазландыру, зарурлык очракларында сулыкларны тирәнәйтү яки	

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр) буалар ясау
	– янгын сүндерү буенча ясалма сулыктар төзү	«Росгипролес» институтының типлаштырылган проектлары буенча, янгын куркынычы югары булган урман массивларында аларда табигый су чыганакалары булмаганда, яхшыртылган автомобиль юллары янында, алардан сулыктарга кадәр килү юллары салынган булырга тиеш
	– янгынга каршы сулыкта нәтижәле су запасы	Жәйге ин эссе чорда кимендә 100 куб метр
2.11	Урман юллары ясау:	
	– юл челтәрләренең гомуми калынлыгы (куелыгы)	Кимендә 6 км – 1000 га гомуми мәйданга, шул исәптән янгын куркынычы түбән булган һәм янгын тиз таралмый торган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда юллар челтәре куелыгы 6 км/мең га рәхсәт ителә, янгын куркынычы югары булган урман үсентеләре өстенлек иткән кварталларда ул бу күрсәткечтән артык булырга тиеш
	– урман хужалыгы юллары	Урман янгыннары белән көрәш өчен түгел, урман хужалыгы ихтыяжлары өчен кирәкле юллары булган кишәрлекләрдә урман хужалыгы интенсив алып барыла торган үзләштерелгән урманнарда корыла. 5 категория гомуми файдаланудагы юлларга тиңләштерелә һәм 3 типка бүленә. 1 типлы урман хужалыгы юллары: бер полосалы, полосаларның гомуми киңлеге – 8 м, юл кырые киңлеге – 1,75 м. Исәпләп чыгарылган хәрәкәт тизлеге – 60 км/сәг, сикәлтәле урыннарда 40 км/сәг кадәр кими
	– янгынга каршы билгеләнеш юллары	Урман хужалыгы буенча 3 типлы билгеләнеш юлларына карыйлар, жир капламының киңлеге – 4,5 м, юл кырыйлары киңлеге – 0,5 шәр м. Аларны гамәлдәге урман юллары челтәрләренә өстәмә коралар, автотранспорт янгын буенча куркыныч саналган урыннарда һәм сулыктарга үтеп керә алсын өчен. Аларга шулай ук табигый грунт юллары, квартал урман юллары һәм төрле трассалар кертелә
2.12	Көчләрне һәм чараларны янгын сүндерү урынына илтәп житкерү вакыты	Янгын күренгәннән соң 3 сәгатътән дә артмаска тиеш. Янгын куркынычы югары булган кишәрлекләр өчен А – 0,5-1,0 сәгатътән дә артмаска тиеш
2.13	Янгын урынына бару юлына китә торган вакытны исәпләп чыгарганда юлларның, сукмактарның яисә жәяүлеләр узып йөрерлек урыннарның сикәлтәлеген һәм жир өсте рельефын исәпкә алу өчен аларны озынайту коэффициентлары	
	– 1 типлы урман хужалыгы юллары өчен	Тигез жирлектә – 1,1; таулыклы жирлектә – 1.25
	– 3 типлы урман хужалыгы	Тигез жирлектә – 1,15; таулыклы жирлектә – 1.65

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	(янгынга каршы) юллары өчен	
2.14	Янгын сүндерүче хезмәткәрнең хәрәкәт тизлеге	Гадәттә 1-3 км/сәг (автомобиль юлыннан коралларын күтәрәп янгын урынына килгәндә)
2.15	Жир өсте патруль маршрутларын планлаштыру нормативлары:	
2.15.1	Урнаштыру урыннары	Агач-куаклар аз булган урыннарда (15% һәм аннан да түбән) һәм территория буйлап вак урман кишәрлекләре урнашканда. Кыр саклау урман үсентеләрен, чокырлар һәм балкалар буйлап үсентеләрне саклаганда яшел зоналар урманнарында, урман паркларында һәм башкаларда. Стационар күзәтү пунктларынан күзәтүгә һәм авиапатрульгә өстәмә рәвештә – агач материалы эзерләү урыннарында, төрле объектлар төзү урыннарында һәм трассаларда, ял зоналарында, елгалар һәм күлләр ярлары буйлап, янгын куркынычы югары булган урыннарда
2.15.2	Патруль маршрутының озынлыгы	Транспорт төренә, юллар торышына һәм саклана торган кишәрлекне карап чыгу санына бәйле рәвештә
2.15.3	Янгын куркынычы булган кишәрлекләрдә урман-янгын патруленең хәрәкәт тизлеге	
	– мотоцикллар, машиналар һәм башка транспорт чаралары	Гомуми файдаланудагы шоссе юллары буйлап – 30 км/сәг артык, урман юллары буйлап – 15-20 км/сәг. Урмансыз киңлекләрдә юл хәрәкәте иминлеге кагыйдәләре нигезендә арттырылырга да мөмкин
	– моторлы көймәләрдә һәм катерларда	Су юллары буйлап – 15-20 км/сәг чигендә
2.16	Жирлектә урман янгыннары чыгуга күзәтчелек пунктларын урнаштыру нормативлары:	
2.16.1	Манараларның әйләнә-тирәлектән биеклегенә бәйле рәвештә максималь күзәтү радиусы (бик яхшы күренүчәнлек шартларында): – манаралар биеклегенә, м – күзәтү радиусы, чм	10 15 20 25 30 35 40 12 15 17 19 21 23 24
2.16.2	Манараларны оптималь урнаштыру	Калку жирләрдә – бер-берсеннән 10-12 км. ерак түгел, ә тигез жирдә – 5-7 км. Янгын чыгу ихтималы мөмкин булган районда аның урынын 2-3 пункттан почмак үлчәү инструменты (буссоль һ.б.ш.) һәм бинокль ярдәмендә төгәл аныклау исәбеннән. ПТУ-59 телевидение корылмасының күзәтү радиусы 8 чм кадәр (күзәтче югары күтәрелмичә дә). Видеоконтроль жайланмасын һәм идарә пультаын мачтадан 1 чм кадәр ераклыктагы теләсә нинди ябык бинага урнаштыралар, ә кабельнең озынлыгы 1 чм алып 3 чм кадәр булганда линия көчәйткече тоташтырырга кирәк.

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
2.16.3	Манараларны (чаралар житеشمәгәндә) рөхсәт ителгәнчә урнаштыру	35 м биеклегә типлаштырылган металл вышка начар хава шартларында 10-12 чм, ә яхшы шартларда 20 чм кадәр араны күрергә мөмкинлек бирә. Шуна күрә аларны минималь күренүчәнлектән икеләтә күбрәк ераклыкта (20-24 чм) урнаштыралар. ПТУ-59 телевидение корылмасының күзәтү радиусы - 10-15 чм кадәр.
2.16.4	Күзәтү манараларының хезмәт итү вакыты: – агач – 10 ел – металл – 30 ел	Манараларның хақы бертигез диярлек
2.17	Янғын-химия станцияләрен планлаштыру һәм урнаштыру нормативлары:	
2.17.1	ЯХС оештыруның максатка ярашлылык күрсәткечләре (урманнарны янғыннан саклауны оештыру планнарына ярашлы рәвештә)	Беренче чиратта, беренче өч класслы янғын куркынычына караган кыйммәтле урманнары, һәр 1000 га урман фондына гомуми озынлыгы 6 чм ким булмаган транспорт юллары һәм су юллары булган урман хужалыкларында
2.17.2	Һәр ЯХС тирәсендә беркетелә торган урманнар территориясе радиусы: – юл челтәрләре яхшы торышта булган очракта – канәгатьләндерерлек – сыйфатлы түгел	Иң күбе 40 чм Иң күбе 30 чм Иң күбе 20 чм
2.17.3	ЯХС бинасын урнаштыру өчен урын сайлау	Урманның янғын куркыныч белән янаган һәм янучан кишәрлекләренә мөмкин кадәр яқында, беркетелгән территория үзәгендә, урман хужалыгы (урманчылык) конторасына, цехларга, түбәнге агач саклыкханәләренә, күп кешеләр эшли торган бүтән хужалыкларга, төп транспорт юлларына, сулыкларга якин жирдә. Берничә варианттан бу шартлардагы иң мөһим таләпләрнең күпчелегенә туры килә торганын сайлыйлар. Техника һәм урман янғыны бригадалары гадәттә бер пунктта туплана, ләкин кирәк булганда ЯХС тармаклары ике я күбрәк пунктта да урнашырга мөмкин (зур булмаган ерак, янғын куркынычлы урманчылыкларда яисә аерым ЯХС оештыру максатка ярашсыз булган аймакларда).
3.	Урманнарны янғыннардан авиация патруле белән саклау эшләрен планлаштыру нормативлары	
3.1	Төбәктә маршрут линияләрен урнаштыру: – авиапатрульлек иткәндә	Бер-берсенә һәм күзәтелә торган кишәрлекнең озын ягына параллель итеп Бер-берсенән иң күбе 60 чм, ә маршруттан күзәтү кишәрлегә чигеннән – иң күбе 30 чм
3.2	Очыш биеклегә: – урманнарны янғыннардан авиация ярдәмендә саклаганда	Оптималь биеклек – 600 м. Һәр аерым очракта куелган бурычны үзгәрткәнчә, жирле очыш шартлары, аппаратның техник характеристикасы, аның герметик кабинасы булу-булмау белән

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
		билгеләнә (АН-24 самолетыныкы – 7000 м кадәр).
	– авиация белән патрульлек итүне урманнарның санитар торышына гомуми күзәтчелек белән бергә алып барганда	Урманның аерым кишәрлекләрен жентекләп күзәтү өчен самолтта очыш 200 м кадәр, вертолетта очыш 100 м кадәр түбәнәя (урындагы рельефны һәм анда биек элементлар булуны исәпкә алып).
3.3	Авиация белән партульлэгәндә	янгын урынын билгеләү төгәллеген бәяләү:
	– бик яхшы – яхшы – канәгәтләндерерлек – канәгәтләндерерлек түгел	Хатасыз 0.5 чм кадәр хилафлык белән 0,5 чм башлап 1.0 чм кадәр хилафлык белән 1 чм артык хилафлык белән
3.4	Янгын майданын югарыдан билгеләүнең төгәллегенә	Иң күбе 30% дәрәжәсендә хилафлык жибәрү рөхсәт ителә
3.5	Парашютчы-янгын сүндерүчеләрне төшерү урыннарына һәм андагы шартларга таләпләр:	
	– очыш биеклегенә – жирдән жил тизлегенә – жиргә утыру өчен ачык майданнарның зурлыгы – сикерүне тью	Кимендә 800 м (парашют тибына карап) Иң күбе 8 м/с Кимендә 75x75 (урман яланнары, кипкән сазлыклар, басулар һ.б., ә алар булмаганда – биеклегенә 20 м кадәр булган куаклар һәм агачлар) Кисентеләргә, урман янган жирләргә, жил еккан агачлыкларга, шулай ук югары вольтлы линияләр тирәсенә
3.6	Авиация белән сакламалы урманнар территориясендә урман хужалыклары башкара торган эш урыннары һәм кишәрлекләр планлаштыру нормативлары:	
3.6.1	Авиация хәбәрләрен кабул итү пунктлары оештыру: – урнаштыру урыны – аларны патруль самолетлары (вертолетлары) өчен тану билгеләре белән жиһазлау	Урманчылык, ЯХС кишәрлек урманчылыклары, авыл хакимиятләре, колхоз, совхоз конторлары янында, телефоны һәм радиоэлементәсе булган торак пунктларда Кизү тору оештырылган өй түбәләренен ике кыегында да ак майлы буяу яисә бур белән, гарәп цифрлары белән пунктның номеры языла. Цифрларны яңа ышкылган тактадан да ясарга мөмкин. Саннарның зурлыгы: биеклегенә буенча – 2.5-3.0 м, киңлегенә буенча – 0.75 м
3.6.2	Патруль самолетларына һәм вертолетларына яхшы ориентлашу шартлары булдыру максатыннан өстәмә-ясалма ориентирлар кору: – ориентирларның типлары һәм урыннары – аларга тану билгесенә куя	Урман территориясендә булган корылмалар (кордоннар, аучы өйләре, бараклар һ.б.ш.). Алар булмаса, ачык урыннарда (кимендә 100x100 м) жирдә каезланган киртәләрдән (каезланмаган каен киртәләрдән) куышлар, ике кыеклы түбәләр корыла яисә 7 м кадәр биеклектәге нык утыртылган колгаларга ак флаглар эленә. Корылма яисә куыш түбәсенен ике яки кыегына да, бөтен озынлыгына, квартал (аймак) номеры яки патруль картасының шартлы шакмагы

№ п/п	Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)	
		төшерелә. Билгенең биеклеге – кимендә 3 м, иңе – кимендә 0.75 м.	
3.6.3.	Вертолетлар эшли торган төбәкләрдә төшөп утыру майданчыклары сайлау һәм жиһазлау:		
	– билгеләнеше – урнаштыру урыны	Ягулык салу, янғын сүндерү көчләрен һәм чараларын алу һәм төшерү, хәбәрләр кабул итү пунктлары һ.б. Янғыннар еш кабына торган яисә янғын куркынычы югары булган урман массивларында	
	– вертолетларга очу һәм утыру өчен майданнарның минималь зурлыклары (килүләрне исәпкә алуның эш майданы)	Вертолет типлары МИ - 6 МИ - 8 МИ - 4 МИ - 2 МИ - 1А	Тигезлекле жирлек, м 50 x 50 30 x 30 30 x 30 16 x 16 16 x 16
	– күтәрелү һәм төшү (һавадан килү) юнәлешендәге киртәләр – биеклеге 0,5 м югары (МИ-2, МИ-1А, Ка-26 өчен) һәм 1 м югары киртәләр урнаштыру (МИ-6, МИ - 8, МҺӘМ - 4 өчен)	Барлык комачаулар майданчык чигеннән үз биеклегеннән икеләтә ераграк торырга тиеш Майданчык чигеннән кимендә 10 м ераклыкта	

Урманнардан файдаланганда барлыкка килгән очракта урман янғыннарын кисәтү һәм аларны тиз арада локальләштерү максатында урманнардан файдалану урыннарында янғын сүндерү буенча кирәкле күләмдә чараларның булуы күздә тотыла.

Рослесхозның «Янғын-химия станцияләре турында нигезләмә» 1997 елның 19 декабрендәге № 167 боерыгы һәм Россия Табигать министрлыгының «Урманда янғыннарны кисәтү һәм сүндерү чаралары төрләрен, әлеге чаралар белән урманнардан файдаланучы затларның тәмин ителү нормативларын, урманнардан файдаланганда урман янғыннарын кисәтү һәм сүндерү чаралары булу нормаларын раслау турында» 2014 елның 28 мартындагы № 161 боерыгы нигезендә агач материалы эзерләүне гамәлгә ашыручы юридик һәм физик затларның янғын сүндерү чаралары тупланган пунктларда тиешле янғын техникасы, кирәк-яраклар һәм инвентарь булырга тиеш.

Урманчылык территориясендә янғын техникасына, жайланмасына, кирәк-яракларга һәм инвентарьларга ихтыяж булуы турында белешмәләр 14.2.5 таблицада күрсәтелде.

14.2.5 таблица.

Урманнардан файдаланучы затларның урман янғыннарын кисәтү һәм сүндерү чаралары белән тәмин ителү нормативлары

№ п/п	Урман янгынарнын кисәтү һәм сүндерү чараларының аталышы	Үлч. бер.	ЯХС-2 булган очракта чаралар күләме	Искәрмә
1	2	3	4	5
Төп жиһазланыш				
1	Урманда янгынга каршы автоцистерна, урман-патруль автомобиле, «Которна» тибындагы урман-янгын модуле	данә	2	Юл челтәрләре үсеш алган районнарда янгын чыккан урынны янгын сүндерү чаралары һәм хезмәткәрләр белән тәэмин итү
2	6 тоннага кадәр йөк күтәрә торган, авыр урыннардан үтү мөмкинлеге зур булган бортлы автомобиль	данә	2	Юл челтәрләре үсеш алган районнарда хезмәткәрләр һәм янгын сүндерү чаралары белән тәэмин итү
3	1 тоннага кадәр йөк күтәрә торган, авыр урыннардан үтү мөмкинлеге зур булган бортлы автомобиль	данә	1	Янгыннар сүндергәндә патрульлек итү һәм хезмәтләр күрсәтү
4	22-32 ат көче булган, коляскалы авыр мотоцикл	данә	1	Янгыннар сүндергәндә патрульлек итү һәм хезмәтләр күрсәтү
5	Күчмә мотопомпа яки минутына 600-800 житештерелешле элп куела торган тешле тәгәрмәчле насос	данә	2-3	Янгыннарны сыекчалар белән сүндерү өчен
6	60-120 л/мин житештерелешлек аз габаритлы күчмә мотопомпа	данә	2-4	-//-
7	Су өчен 100-1500 литрлы алынмалы-куелмалы цистерна яки резин савыт (резервуар)	данә	2	Суны янгыннарга китерү өчен
8	90-175 а.к. бульдозер	данә	1	Минполосалар ясау һәм янгыннарны локальләштерү өчен
9	Урман өчен трактор сабаны яки полосасалгыч, грунтомет, бульдозер күгәне һәм транспорт чаралары белән башка төрле янгын сүндерү кораллары	данә	2-5	Туфрак шартларына карап, минполосалар һәм чокырлар салу өчен
10	Тартгыргычы булган трейлер, 10-30 тонна авырлыктагы техниканы транспортлау агрегаты	данә	1	Каты түшәмәле юллар булганда

№ п/п	Урман янгынарнын кисәтү һәм сүндерү чараларының аталышы	Үлч. бер.	ЯХС-2 булган очракта чаралар күләме	Искәрмә
1	2	3	4	5
11	15. Радиостанция (урман хужалыгы, урманчылык радио чөлтәрендә кулланыла торган ешлык диапазонына карап):	данә		
	а) стационар (ЯХС бинасында яки урман хужалыгы, урманчылык конторасында)	данә	1	Урман хужалыгы, урманчылык, бригадалар, күчмә объектлар белән элементгә керү өчен
	б) йөртелә торган (барлык урман-янгын һәм патруль күчерү чараларында)	данә	8	Күчмә техникалар белән үзара, урман хужалыгы, урманчылык конторасы, күзәтчелек пунктлары, вышкалар белән элементгә керү өчен
	в) күтәреп йөртә торган	данә	8	Бригадирга эшчеләр, машина йөртүчеләр белән һәм үзара аралашу өчен
12	Хәрәкәт итә яки күчереп йөртелә торган тавыш-хәбәр жайланмасы	данә	2	Урман-янгын бригадасын тәмин итү, янгынарны сүндергәндә команда биру өчен
13	Ут төртү аппараты	данә	4-10	Кисенте калдыкларын яндыру өчен
14	1,8-3,0 л/мин житештерелешле, ранецлы урман янгынын сүндергече	данә	20-50	Янгынар сүндерү һәм яндырганда терек полосалар ясау өчен
15	40-100 см диаметрындагы агачларны аудару өчен бензин-мотор пычкысы	данә	2-3	Полосалар һәм чоқырлар трассаларында агачларны аудару һәм эшкәртү өчен
Технологик жиһазланыш:				
1	Этеме янгын жиңсәләре, – 26 һәм 51 диаметрлы яки – жиңеләйтелгән (этеме 0,5 мПа кадәр), - нормаль (этеме 1,2 мПа кадәр), - көчәйтелгән (этеме 1,5 мПа кадәр)	м.	5000-7000	Янгынарга су биру өчен һәм яраксызланган жиңсәләрне алмаштыру өчен резерв

№ п/п	Урман янғыннарын кискәтү һәм сүндерү чараларының аталышы	Үлч. бер.	ЯХС-2 булган очракта чаралар күләме	Искәрмә
1	2	3	4	5
2	Янғын көпшәсе.	данә	8	Күчереп йөртелә торган янғын мотопомпалары комплекты
3	Торфлы көпшә	данә	2	Торф янғыннарын сүндерү өчен
4	Ялгый торган этемле башчык (жиңсәнеке); күчереп йөртелә торган этемле башчык; тармакланган өчйөрешле; тармакланган икейөрешле	данә	60	Этемле янғын жиңсәләрен үзара һәм янғын сүндерү жайланмасы белән тоташтыру; төрле диаметрлы жиңсәләрне үзара ялгау; магистраль жиңсәләрдән суны бүлү
5.	Ут сүндерә торган сыекчаны саклау өчен савыгы булган болгаткыч агрегат	данә	1-2	Измәләр әзерләү өчен
6.	Жиңсәләрне бер урыннан икенче урынга күчерү жайланмасы	данә	2	
7.	Универсаль һәм корсетлы кыскыч.	данә	50	Жиңсәләрдән су тамган урыннарны бетерү өчен
8.	Янғын көрәге	данә	100	Ялкынны жир белән күмү
9.	«Пуласки» тибындагы янғын сүндерү балта-тәпкесе	данә	20	Минполосалар салу, түшәмәне салдыру һ.б.
10.	Янғын сүндерү тырмалары (металл)	данә	20	Минполосалар салу
11.	Янғын сүндерү чиләге (10 литрлы)	данә	20	Янғынның калган өлешен сүндереп бетерү
12.	Аркылы пычкы	данә	10	Трассаларны чистарту
13.	10-20 литрлы канистра	данә	10-30	Янғын сүндергеч измәләрне ташу өчен һәм мотопомпаларга ЯММ
14.	Балта	данә	20	Трассаларны чистарту
15.	Һава торышының янғын куркынычын үлчәү өчен жайланма (УСП-1) яки явым-төшемне үлчәгеч, психромер	данә	2	

№ п/п	Урман янгынарнын кисәтү һәм сүндерү чараларының аталышы	Үлч. бер.	ЯХС-2 булган очракта чаралар күләме	Искәрмә
1	2	3	4	5
	h.б.			
16.	Алынмалы-куелмалы контейнер (стандарт түгел)	данә	Бригадалар санына карап	Янгын сүндерү инвентарын ташу өчен
Оештыру-техник жиһазланыш:				
1	«Авиалесохрана» өчен эшләнган аптечка жыелмасы	данә	6-10	Янгында медицина ярдәме күрсәтү
2	Хосусый яра бәйләү пакеты	данә	Команда әгъзалары санына карап	Шул ук
3	20 л кадәр сыешлы канистра яки бидон	данә	6	Эчә торган суга
4	Махсус киём һәм аяк киеме	данә	Команда әгъзалары санына карап	4-7 п. нигезендә мөлкәт урман составын жәрәхәт алулардан һәм пешүләрдән яклау өчен ТБ таләпләренә туры килергә тиеш
5	Респиратор	данә	Шул ук	
6	Саклагыч күзлекләр	данә	Шул ук	
7	Яклагыч каскалар	данә	Шул ук	
7	Йоклый торган капчык	данә	Команда әгъзалары санына карап	
9	8-12 кешелек палаткалар	данә	Шул ук	
10	Кружка	данә	Шул ук	Эчә торган суга
11	Инә	данә	10	Жиңсәләрне ремонтлау
12	Химик карандаш яисә фломастер	данә	10	Жиңсәләрнең зыян күргән урыннарын тамгалау өчен
13	Чәчле яки капрон щетка	данә	5	Жиңсәләрне юдыру өчен
14	Келәй (резин h.б.)	данә	5	Жиңсәләрне ремонтлау өчен
15	Бинокль (кыр)	данә	3	Жирлекне карау өчен
16	Андрианов компасы	данә	4	Жирлектә юнәлеш алу өчен
Ярдәмче материаллар:				
1	Янгын сүндерә торган состав	т.	1,5	Суның янгын сүндерү үзлекләрен көчәйтү өчен
2	Жебеткеч, кг (ДБ, сульфанол, НП-1 һәм башка юа торган чаралар)	кг.	100	Шул ук

№ п/п	Урман янғыннарын кисәтү һәм сүндерү чараларының аталышы	Үлч. бер.	ЯХС-2 булган очракта чаралар күләме	Искәрмә
1	2	3	4	5
3	Ягулык-майлау материалы (бензин, дизель ягулыгы, майлар)	л.	Сарыфларга, техника санына, янғыннар күләменә һәм аларны сүндерү вакытына карап ясалган исәпләмә	

Эшләнүче һәр диләнкегә, шулай ук өске саклыкханә өчен өстәмә күздә тотыла:

- штыклы көрәк – 3 данә;
- чиләк (яисә 10-15 литрлы су савыты) – 2 данә;
- ранецлы урманда янғын сүндергеч – 3 данә.

2.17.2. Урманнарны яклауга карата таләпләр (санитар-савыктыру чараларының, урманнарны яклау буенча профилактика чараларының, зарарлы организмнарның чыганаclarын ликвидацияләү чараларының, шулай ук вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы билгеләгән башка чараларның нормативлары һәм параметрлары)

Урманнарны зарарлы организмнардан яклау РФ УК 60.1-60.10 статьялары һәм «Үсемлекләр карантини турында» 2014 елның 21 июлендәге № 206-ФЗ федераль закон, Россия Федерациясе Хөкүмәтенен 2017 елның 20 маендагы № 607 карары белән расланган Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре (алга таба – Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре) нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны яклау зарарлы организмнарны (үсемлекләренә, хайваннарны, билгеле бер шартларда урманнарда һәм урман ресурсларына зарар китерерлек авыру кузгатучы организмнарны) ачыклауга һәм алар таралуны булдырмауга юнәлдерелә, карантин объектларга кертелгән зарарлы организмнар чыганаclarы барлыкка килгән очракта, аларны локальләштерүгә һәм бетерүгә.

Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре урманнарны зарарлы организмнардан, шулай ук зарарлы йогынтыдан яклауның бердәм тәртибен һәм шартларын, шулай ук урманнарда санитар иминлек тәмин итүгә юнәлдерелгән урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләрен билгели.

Урманнарда санитар иминлекне тәмин итү максатларында түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

- 1) урманнарны яклау ягыннан районлаштыру (урман патологиясе янаган зэгыйфь, уртача һәм көчле зоналарны билгеләү);
- 2) дәүләт урман-патологик мониторинг;
- 3) урман патологиясенә тикшеренүләр уздыру;
- 4) зарарлы организмнар таралуны кисәтү;
- 5) урманнарда янғын куркынычсызлыгы буенча бүтән чаралар.

Урманнарда 3-5 пунктларда күрсәтелгән санитар куркынычсызлык чаралары Татарстан Республикасы урман планы, урманчылыкның урман хужалыгы регламенты һәм урманнарны үзләштерү проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләрен Россия Федерациясе Хөкүмәте билгели.

Урман патологиясе буенча тикшеренүләр урманнарда дәүләт урман-патологик мониторинг белешмәләрен, шулай ук урманнарның санитар һәм урман-патологик торышы турында башка мәгълүматларны исәпкә алып уздырыла.

Урман патологиясе буенча тикшеренүләр жир өсте һәм (яисә) дистанцион методларны кулланып, – урманнарның санитар һәм урман-патологик торышына зарури төгәл бәяне тәмин итүче визуаль һәм кораллы ысуллар белән уздырыла.

Урман патологиясе буенча тикшеренүләргә уздыру тәртибе, урман патологиясе буенча тикшеренү актының формасы вәкаләтле башкарма хакимият органы тарафыннан билгеләнә.

Зарарлы организмнар таралуны кисәтү түбәндәгеләрнең уздырылуын үз эченә ала:

- 1) урманнарны яклау буенча профилактика чаралары;
- 2) санитар-савыктыру чаралары, шул исәптән һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү;
- 3) вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы билгеләгән башка чаралар.

Даими (вакыты чикләнмичә) файдалануга, арендага тапшырылган урман кишәрлекләрендә зарарлы организмнар таралуны кисәтү буенча күрсәтелгән чаралар урманнарны үзләштерү проекты нигезендә урманнардан файдаланучы затлар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Санитар-савыктыру чараларын гамәлгә ашыру нәтижәләре буенча Татарстан Республикасы урман планына, урманчылыкның, урман паркының урман хужалыгы регламентына үзгәрешләр кертелә.

Урманнарда зарарлы организмнарның чыганакларын юк итү түбәндәге чараларны үз эченә ала:

- 1) зарарлы организмнарның чыганакларын тикшерү;
- 2) зарарлы организмнарны юкка чыгару яисә күләмен киметү, шул исәптән химия препаратлары белән;
- 3) зарарлы организмнар белән зарарланган урман утыртмаларының токым һәм яшь составларын жайга салу максатларында урман утыртмаларын кисү.

РФ УК 60.8 статьясының 3 өлеше буенча зарарлы организмнарның чыганаclarын бетергәндә чаралар уздыру барышында (һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кискәндә) әзерләнгән ағач материалы күләме файдалану өчен билгеләнгән диләке күләменә кертелми.

Зарарлы организмнарның чыганаclarын юкка чыгару буенча чараларны гамәлгә ашыру нәтижәләре буенча ТР урман планына, урманчылыкның, урман паркының урман хужалыгы регламентына үзгәрешләр кертелә.

Дәүләт хакимияте органнары, жирле үзидарә органнары үзләренең РФ УК 81-84 ст. билгеләнгән вәкаләтләре чигендә гражданның урманнарда булуын һәм аларга транспорт чаралары белән үтеп керүне, урманнарда билгеле бер эш төрләрен уздыруны чиклиләр.

Гражданның урманнарда булуын һәм аларга транспорт чаралары керүне чикләгәндә, шулай ук урманнарда санитар куркынычсызлык тәмин итү максатларында билгеле бер эшчәнлек төрләрен уздырганда түбәндәге чаралар гамәлгә ашырыла:

эшләр уздырылган районда урманнардан файдаланучы затларга чаралар уздыруга бәйле рәвештә урманнарда булуны вакытлыча тыю турында әлеге эшләр башланьрга 10 көн калгач кулга тапшыру турында белдереп хәбәр ителә;

масса күләм мәгълүмат чаралары аша (газеталар, радио, телевидение, листовкалар) урманнарда булуны вакытлыча чикләү турында жирле халыкка житкерелә, чараларны уздыру максатлары, урман корткычларынан якланырга тиешле урман кишәрлекләрен препаратлар белән эшкәртү (алга таба – эшкәртү) чорлары, жәмәгәтьчелек иминлегенә буенча чаралар һәм жирле халык, төрле предприятиеләр һәм оешмалар, үзләренең милекчелек формаларына бәйсез рәвештә, үтәргә тиешле зарури карантин кагыйдәләре турында мәгълүмат житкерелә;

чаралар уздырылган вакыт өчен дәүләт хакимияте органнарында, жирле үзидарә органнарында жәмәгәтьчелек белән элементгә керү һәм гражданның сорауларына жавап бирү өчен «кайнар линия» телефоны оештырыла;

эшкәртелә торган кишәрлек чикләреннән (жир өсте эшкәртелгәндә) 300 метр ераклыкта һәм (авиация ярдәмендә эшкәрткәндә) 500 метр ераклыкта эшләр уздыру урыннарында бердәй кисәтү аншлаглаы урнаштырыла. 1x1,5м зурлыгындагы аншлаглаарга кисәтүле язулар теркәлә: «Сак булыгыз! Пестицидлар кулланылды. (Дата) башлап (дата) кадәр кешеләрнең йөрүе, гөмбә жыю, терлек көтү, жимешләр, жиләкләр, дару үләннәре жыю тыела»;

эшкәртеләргә тиешле урман кишәрлекләре уза торган, аркылы узу һәм узып китү, шулай ук терлек куу өчен юллар ябыла;

эчә торган су чыганаclarын препаратлар эләгүдән саклау чаралары күрелә;

эшкәртеләргә тиешле урман кишәрлекләрендә урманнардан файдалануның барлык төрләре туктатыла.

РФ УК 60.6 ст. 4 өлешенә, Россия Табигать министрлыгының «Урман патологиясә буенча тикшеренүләр уздыру тәртибен һәм урман патологиясә

буенча тикшеренү акты формасын раслау турында» 2016 елның 16 сентябрендәге № 480 боекына ярашлы рәвештә урман патологиясе буенча тикшеренү (алга таба – УПТ) урманнарда дөүлэт урман-патологик мониторинг белешмэләрен, шулай ук урманнарның санитар һәм урман-патологик торышы турында башка мәгълүматларны исәпкә алып уздырыла.

УПТ уздыру дөүлэт хакимияте органнары яисә жирле үзидарә органнары тарафыннан РФ УК 81-84 статьяларында билгеләнгән үзләренән вәкаләтләре чикләрендә яисә гражданныр, шул исәптән урманнардан файдаланучы шәхси эшкүарлар һәм юридик затлар тарафыннан тәэмин ителә.

Урманнарда санитар куркынычсызлык кагыйдәләре нигезендә урманнардан файдалануны, урманнарны саклауны, яклауны һәм янадан житештерүне гамәлгә ашыручы гражданныр һәм юридик затлар корткычлар, авырулар, тискәре торыш, байтак дәрәжәдә яисә массакүләм зарарлану яисә зыян күрү билгеләрен ачыклаган очракта мондый хәл ачыкланган датадан соң бишкөнлек чорда бу хакта вәкаләтле органнарга хәбәр итәргә бурычлы.

Мәгълүмат язмача яисә электрон рәвештә, ачыкланган зарарлану урынын (зыян күрү билгеләрен тасвирлап), зарар салыну сәбәбен, агачларның зарарланган токымын, зарарланган урынның якынча мәйданын һәм гариза бирүченән элементә белешмэләрен: фамилиясен, исемен, ата исемен (булган очракта) һәм телефонын күрсәтеп жибәрелә.

Мәгълүмат вәкаләтле органнар тарафыннан аны алган вакыттан 30 көнлек чорда тикшерелә.

Урман патологиясе буенча тикшеренүләр жир өсте һәм (яисә) дистанцион, урманнарның санитар һәм урман-патологик торышына зарури төгәл бәяне тәэмин итүче визуаль һәм кораллы ысуллар белән уздырыла.

УПТ урман кишәрлекләренән хәзерге санитар (төрле торыштагы категория агачларының санына карап билгеләнә торган сыйфатлама) һәм урман-патологик торышы (зарарлы организмнарның санына һәм алар агачларга салган зыян дәрәжәсенә карап билгеләнә торган сыйфатлама) турында мәгълүмат алу, шулай ук зарарлы организмнар таралуын кисәтү буенча чараларны нигезләү һәм билгеләү максатларында уздырыла.

УПТ урман утыртмаларында вегетация чорында яфрак (ылыс) чыккан вакыттан алып сезонлы дехромация (начар табигый һәм антропоген факторлар йогынтысы нәтижәсендә ылысларның яисә яфракларның төсе үзгәрә башлау) башланган вакытка кадәр уздырыла.

Составы буенча мәңге яшел чиста урман утыртмаларында, шулай ук жилдән зыян күргән (жил аударган, давил еккан) һәм өске ягыннардан зарарланган урман утыртмаларында УПТ ел дөвамында уздырыла.

Татарстан Республикасы урман планында һәм урман хужалыгы регламентында УПТ күләмнәре күрсәтелми һәм ел саен билгеләнә, шул исәптән дөүлэт урман-патологиясе мониторингы белешмэләрен һәм урманнарның санитар һәм урман-патологик торышы турындагы башка мәгълүматларны исәпкә алып.

Визуаль ысул белән УПТ урманнарның санитар һәм урман-патологик торышы турында дәүләт урман-патологик мониторинг, урманнарны яңадан житештерүгә дәүләти мониторинг, урманнарда янғын куркынычы һәм урман янғыннары буенча мониторинг нәтижәсендә алынган мәгълүматлар, шулай ук вәкаләтле органнардан, гражданнардан, шул исәптән шәхси эшкуарлардан һәм юридик затлардан алынган мәгълүматлар нигезендә планлаштырыла.

Кораллы ысул белән УПТ визуаль ысул белән яисә башка чыганақлардан алынган мәгълүматлар буенча УПТ нәтижәсендә санитар-савықтыру чаралары (алга таба – ССЧ) уздыру таләп ителгән урман кишәрлекләрендә планлаштырыла.

Визуаль ысул белән УПТ жир өсте һәм (яисә) дистанцион методларны кулланып гамәлгә ашырыла.

Кораллы ысул белән УПТ бары тик жир өсте методыннан файдаланып кына уздырыла.

УПТ барышында түбәндәгеләр башкарыла:

урман утыртмаларына зыян салыну (яисә аларның һәлак булу) сәбәпләре билгеләнә, шулай ук аварияле агачлар ачыклана;

зарарланган урман кишәрлекләренә урнашкан урыны һәм чикләре билгеләнә;

урман кишәрлекләренә агымдагы санитар һәм урман-патологик торышы билгеләнә;

зарарлы организмнар таралуын кисәтү буенча чаралар, шул исәптән урманнарны яклау буенча профилактика чаралары, шулай ук иң беренче чиратта рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлекләрендә, кыйммәтле урманнарда агитация чаралары (алга таба – чаралар) билгеләү.

Торышы буенча бердәй булган бүлемтекләренә мәйданнары таксация тасвирламасында күрсәтелгән тиешле бүлемтекләренә мәйданнарын кушу юлы белән билгеләнә, ә таксация тасвирламалары булмаган очракта, сурәтләнә торган урман кишәрлекләренә чик координаталарына нигезләнәп исәпләп чыгарыла.

Бүлемтекнең санитар һәм урман-патологик торышы бертөрле булмаганда, билгеләнгән чаралар өчен бертөрле сыйфатламаларга ия булган өлеше (урман-патологик бүлемтеге) тасвирлана. Урман-патологик бүлемтекнең көчле урман-патология куркынычы булган зонадагы минималь мәйданы – 0,1 гектар; уртача урман-патология куркынычы булган зонада – 0,5 гектар; өлешчә урман-патология куркынычы булган зонада – 1 гектар.

УПТ гамәлгә ашыру нәтижәләре буенча РФ Табигать министрлығының «Урман патологиясе буенча тикшерүләр уздыру тәртибен һәм урман патологиясе буенча тикшерү актының формасын раслау турында» 2016 елның 16 сентябрәндәге № 480 боерыгына 2 нче кушымтада китерелгән формада урман патологиясе буенча тикшерү акты төзелә.

Урман патологиясе тикшерү уздырылганда тикшерелә торган урман-патологик бүлемтек буенча, зарурлык булганда урман-патологик бүлемтеге буенча таксация сыйфатламасы билгеләнә, агачларның зәгыйфьләнү һәм

Һәлак булу сәбәпләре, кору холкына, торыш категорияләренә яки ашалу дәрәжәсенә карап агачларның утыртмалар запасындагы % бүленеше (зарарланган урман кишәрлегендә зарарлану билгеләре күренеп торган агачларның процентларда чагылдырылган өлеше яки агачларның аерым өлешләренә зыян салыну дәрәжәсе), шулай ук агачларның зарарлану билгеләре һәм әлегә билгеләр күзәтелгән зыян салынган агачларның өлеше билгеләнә.

Урман кишәрлекләренә Урман патологиясе буенча тикшерүләр уздыру тәртибенә 7 пункттында күрсәтелгән, урман кишәрлекләренә санитар һәм (яки) урман-патологик торышы начарлануга китергән санитар һәм урман-патологик торышы сыйфатламалары үзгәргәндә, УПТ янадан уздырыла.

Кораллы ысул белән УПТ урман кишәрлекләренә зыян салынган чикләрен, һәлак булган яисә зыян салынган урман утыртмаларының мәйданнарын төгәл билгеләү һәм чаралар уздыру өчен кирәкле документация әзерләү максатында уздырыла.

Кораллы ысул белән УПТ барышында жир өсте методын кулланып түбәндәгеләр башкарыла:

зарарланган һәм (яисә) һәлак булган урман утыртмалары булган урман кишәрлекләре ачыклана һәм аларның чикләре билгеләнә;

зыян салынган һәм һәлак булган урман кишәрлекләренә (агачларның) мәйданын һәм пространствоы урнашуын ачыклау;

агачлар санала;

урман утыртмаларына зыян салыну яки аларның һәлак булу сәбәпләрен, авария хәлендәге агачларның (агачның тоташ яисә бер өлеше авуга китерергә мөмкин булган һәм халыкка яисә дәүләт мөлкәтенә һәм гражданның һәм юридик затларның мөлкәтенә зыян салырга мөмкин булган (структур житешсезлекләре булган (тишек-тошыклар, черегән урыннар, тамыры өзәлгән урыннар, куркыныч рәвештә сыгылган) агачларны) структур житешсезлекләрен ачыклау;

чаралар билгеләнә.

Урман утыртмалары арасында аварияле агачлар булганда, физик затларга, физик затларның һәм юридик затларның мөлкәтенә, дәүләт милкенә зыян салыну яки линияле һәм башка төрле объектларның куркынычсыз эксплуатацияләнүенә куркыныч булу шартында урман патологиясе буенча тикшерү уздырыла. Аварияле агач келәймә белән тамгалана яки башкача маркалана.

Геодезик кораллар ярдәмендә зыян күргән һәм һәлак булган урман кишәрлекләре чикләрен билгеләр алдыннан рекогносцировка ысулы белән (урман кишәрлегенә кирәкле параметрларын беренчел бәяләү) чикләре билгеләнә.

Зарарланган һәм (яисә) һәлак булган урман утыртмалары булган урман кишәрлекләренә чикләрен билгеләү урман кварталы чикләрендә башкарыла, бу вакытта урман кишәрлегә чикләренә таксация сыйфатламалары, санитар һәм урман-патологик торышы буенча охшаш булган берничә урман-таксация бүлемтеге кертелергә мөмкин.

Зарарланган һәм һәлак булган урман кишәрлекләренен чикләре чатларын теркәү өчен үсүче агачлар файдаланырга мөмкин, аларга тиешле тамагалар ясала (юнып алына, лента асыла, буяла).

Навигация жайланмалары ярдәмендә зарарланган һәм (яисә) һәлак булган урман утыртмалары булган урман кишәрлекләре чикләре буйлап сыйфатлы нокталарның географик координаталары билгеләнә.

Агачларны санау эше тоташ исәпләп чыгу, лента белән исәпләп чыгу, түгәрәкле реалоскопик майданчыклар, радиусы үзгәрми торган түгәрәк майданчыклар методы белән башкарыла. 3 га кадәрге урман кишәрлекләрендә агачлар тоташ исәпләп чыгу юлы белән санала.

Агачлар санау турында мәгълүмат агачлар санау исемлегенә (урман патологиясе буенча тикшеренү актына 2 нче кушымта) кертелә.

Агачларны санау нәтижәләре буенча урман кишәрлегендәге агачның гомуми запасыннан процентларда һәм тулаем алганда урман кишәрлеге өчен торыш категорияләре буенча агач токымнарына бүлү эше башкарыла. Һәр агач категориясе һәм урман кишәрлеге өчен торышы буенча уртача исәпләнгән категориясе билгеләнә.

Жил аударган, давыл еккан, кар сындырган, янғын нәтижәсендә ауган агачлары 50% артык булган урман утыртмаларында УПТ визуаль ысул белән уздырыла, ә житешмәгән мәгълүматлар таксация тасвирламаларыннан күчереп алына.

Кораллы ысул белән УПТ нәтижәләре буенча Урман патологиясе буенча тикшеренү актында торыш категорияләре буенча агачларны сайлап алу проценты, чаралар билгеләү, урман утыртмасына салынган зыян дәрәжәсе, урман утыртмаларының зарарлану һәм һәлак булу сәбәпләре күрсәтелә.

УПТ нәтижәләре буенча урман патологиясе буенча тикшеренү акты (алга таба – акт) төзелә.

Актның беренче бите теләсә нинди ысул белән УПТ уздырылганда тутырыла.

УПТ ысулына карап, актның тиешле бүлекләре һәм кушымталары тутырыла.

Актның һәр тутырылган бүлеге һәм кушымтасы УПТ уздыру буенча эшләрне башкаручылар тарафыннан имзаланна.

УПТ уздыру өчен билгеләнгән кишәрлекләр реестрына кисүгә билгеләнгән агачларны санау турында актка 2 нче кушымтада күрсәтелгән формада исемлекләре һәм актка 3 нче кушымтада күрсәтелгән формада диләнке абрисы кушып куела.

Имзаланганнан соң 2 эш көне эчендә акт раслау һәм бастырып чыгару өчен вәкаләтле органнарга жибәрелә.

Кушымталары белән бергә акт килгән көннән соң 10 эш көне эчендә вәкаләтле органнарны актны карыйлар һәм кисәтүләр булмаганда аны раслыйлар.

Раслаган көннөн соң 3 эш көнөннөн соңга калмаган чорда, акт кушымталары белән берлектә дәүләт хакимияте органының яисә жирле үзидарә органының «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендәге рәсми сайтында урнаштырыла, федераль законнарда әйләнеше чикләнгән мәгълүматлардан торучы актлардан тыш.

Урман патологиясе буенча тикшерү нәтижәләре буенча урман патологиясе буенча тикшерү акты төзелә, ул дәүләт хакимияте органы яки жирле үзидарә органы тарафыннан аларның әлеге Кодексның 81-84 статьялары нигезендә билгеләнгән вәкаләтләре чикләрендә раслана һәм расланган көнөннөн соң өч эш көне узганчы «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә дәүләт хакимияте органының яисә жирле үзидарә органының рәсми сайтында урнаштырыла һәм, ведомствоара электрон хезмәттәшлек буенча бердәм системадан яки уртақ файдаланудагы мәгълүмат-телекоммуникация челтәрләреннән, шул исәптән «Интернет» челтәреннән файдаланып, көчәйтелгән квалификацияле электрон имза белән имзаланган электрон документ рәвешендә Россия Федерациясе Хөкүмәте вәкаләт биргән федераль башкарма хакимият органына жиберелә (РФ УК 60.6 ст. 3 өлеше).

Актны кушымталары белән берлектә рәсми сайтта урнаштыру чоры 2 ел тәшкил итә.

РФ УК 60.7 ст., РФ ТРЭМ «Зарарлы организмнар таралуын кисәтү чараларын гамәлгә ашыру кагыйдәләрен раслау турында» 12.09.2016 № 470 боерыгына ярашлы рәвештә ССЧ урман утыртмаларының санитар торышын яхшырту, зарарлы организмнар таралу куркынычын киметү, урман утыртмалары өчен үзләренә максатчан вазыйфаларын тәмин итү, шулай ук тискәре факторларның (зыянлы организмнар, ялкын йогынтысы, һава шартлары, туфрак-климат факторлары һәм башкалар, урманнарның тотрыклылыгына яки максатчан вазыйфасына зыян сала торган биотик һәм абиотик факторлар) йогынтысыннан зыянны киметү максатларында уздырыла.

Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү, леквидлы булмаган агач материалыннан, шулай ук аварияле агачлардан жыештыру ССЧ була.

Аренда шартнамәсе, урман кишәрлегеннән даими (вакыты чикләнмичә) файдалану хокукы нигезендә урманнардан файдаланучы затлар тарафыннан уздырылырга планлаштырылуы ССЧ төрләре һәм күләмнәре турында белешмәләр урман декларациясендә чагылдырыла.

Файдалануга тапшырылмаган урман кишәрлекләрендә ССЧ күләмнәрен планлаштыру урманчылыкның (урман паркының) урман хужалыгы регламентында дәүләт урман-патологик мониторинг белешмәләре һәм УПТ мәгълүматлары нигезендә чагылдырыла.

ССЧ күләмнәрен ел кварталлары буенча бүлгәндә урман утыртмаларының зарарлану дәрәжәсе һәм вакыты, агач токымының, зарарлы бөжәкләрнең һәм чир барлыкка китерүчеләрнең биологиясе исәпкә алына.

Йогышлы чир таралуны булдырмау өчен тоташ һәм сайланма кисүләрне барыннан элек кышкы чорда уздырырга кирәк.

ССЧ 4 һәм 5 бонитетлы урман утыртмаларында планлаштырылмый, әлеге агачлыктарда зарарлы организмнарның чыганакалары барлыкка килгән очрактардан тыш, шулай ук әлеге бонитет агачлары өстенлек иткән урман кишәрлекләрендә дә планлаштырылмый.

ССЧ теләсә нинди максатчан билгеләнештәге урманнарда һәм яклаучы урманнарның барлык категорияләрендә планлаштырыла, тыюлыклы кишәрлекләрдән тыш.

ССЧ өчен урман утыртмаларында (яфраклы һәм карагайлы) (утыртмалар составында 30% һәм аннан күбрәк) диләнкеләрне аерып чыгару вегетация чорында башкарыла (жилдән (жил аударган, давил еккан – 5 «а», «б» һәм 6 «а», «б» торыш категориясенә караган агачлар) һәм өске янгыннардан зыян күргән урман кишәрлекләреннән тыш).

ССЧ уздыру өчен диләнкеләрнең күләме лимитланмый.

Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү тоташ (һәлак булган һәм зарарланган утыртмалар өчен) һәм сайланма (зарарланган утыртмалар өчен) санитар кисүләр формасында уздырыла.

Яшь агачлыктарда эшкә яраклы агач өлгереп житкәнче, орлыклык агачлар булган очракта, сайланма санитар кисүләр уздырыла һәм (яисә) леквидлы булмаган агач материалы жыеп алына.

Диләнкеләрне санитар тоташ һәм сайланма кисүләр өчен аерып чыгару РФ Табигать министрлыгының 2016 елның 13 сентябрэндәге № 474 боерыгы белән расланган Агач материалы эзерләү кагыйдәләре (алга таба – Кагыйдәләр) нигезендә кораллы ысул белән уздырыла торган УПТ нәтижәләре буенча башкарыла.

Тоташ һәм сайланма санитар кисүләргә билгеләгәндә зарури тәртиптә 5-6 нчы категория торышындагы агачлар сайлап алына. Жил аударган, давил еккан һәм кар сындырган агачлар 5-6 нчы категория торышына кертелә.

Түбәндәге очрактарда торыш категорияләрендәге агачларны тоташ һәм сайланма санитар кисүгә билгеләү рөхсәт ителә;

торышы буенча 4 нче категориягә караган ылыслы токым агачлары;

торышы 3-4 нче категориягә караган (бик нык зәгыйфьләнгән һәм корый башлаган) агачлар тамыр гөмбәчеге белән зарарланган очракта (наратлыктарда), усак агачлары – усак сорыкорты белән зарарланган һәм караманың төрле агачлары голланд чире белән зарарланганда кисүгә билгеләнә;

эксплуатация урманнарында: кәүсәләрендә ачыктан-ачык черү күренешләре булган агачлар (кайрылары, сорыкорт жисемнәре, кәүсәненң 2/3 өлешеннән артыгын колачлы торган кабык ярыклары); кайрысына пошилар һәм башка төрле хайваннар кәүсәсененң өчтән бер өлешеннән артык жирендә зыян салган чыршы һәм пихта агачлары;

урман янгыннары булган урман утыртмаларында: тамыр муены кимендә $\frac{3}{4}$ кәүсә өлешендә янган агачлар (бу вакытта кимендә 100 агач янында тамыр муенын казып карау майданнары булу мәжбүри) яки

кәүсәсенен кимендә $\frac{3}{4}$ өлешендә кайры кисәге корыган агачлар (казып карау майданның булуы шулай ук мәжбүри);

кайрылары пошиллар һәм башка хайваннар тарафыннан кәүсәсенен өстән бер өлешеннән артык жирендә зарарланган яки кәүсә әйләнәсенен яртысыннан артык өлешендә тамыр корткычлары урнашкан ылыслы токым агачлары.

Ылыс һәм яфрак кимерүче бөжәкләр белән зыян салынганда агачларны сайланма һәм тоташ санитар кисүләргә сайлап алу ылыслар (яфраклар) үз халәтенә кайту чоры тәмамланганнан соң башкарыла.

Сайланма санитар кисүләргә уздырганнан соң урман утыртмаларының тулылыгы минималь мөмкин булган, агачларның аларның якланганлык категорияләренә яисә максатчан билгеләнешенә туры килә торган вазыйфаларны үтәү сәләтен тәмин итүче күрсәткечләрдән түбәнрәк булырга тиеш түгел (әлеге Кагыйдәләргә кушымта).

Тоташ санитар кисүләргә кисүгә тиешле агачларны жыештырганнан соң тулылыгы агачларның якланганлык категорияләренә яисә максатчан билгеләнешенә туры килә торган вазыйфаларны үтәү сәләтен тәмин итүче чик зурлыктардан түбәнрәк торган урман утыртмаларында уздырыла (әлеге Кагыйдәләргә кушымта). Агачларның фактик тулылыгын исәпләү УПТ уздырганда тәмин ителә.

Сайланма һәм тоташ санитар кисүләрдән соң калган агач калдыклары яндырылырга, мульча белән капланырга яисә агач материалы эшкәртү өчен билгеләнгән урыннарда алып чыгылырга тиеш.

Жил аударган, давил еккан һәм башкача зарарланган агачлар барлыкка килгән урыннарда һәлак булган агачларның гомуми запасыннан 90% артык өлеше ликвидлы булмаган агач тәшкит иткәндә ликвидлы булмаган агач материалы жыештырып алына.

Иң беренче чиратта ликвидлы булмаган агачлар табигый һәм башка объектларны яклаучы вазыйфаларын башкаручы урманнарда, шулай ук кыйммәтле урманнарда жыештырыла. Башкача максатчан билгеләнештәге һәм яклаучы урманнарның башка категорияләрендәге жирләрдә ликвидлы булмаган агачны жыештыру урманнарда зарарлы организмнарның чыганакалары барлыкка килү яисә янғын куркынычы булган очракларда башкарыла.

ССЧ гамәлгә ашыру нәтижеләре буенча Татарстан Республикасы урман планына, урманчылыкның урман хужалыгы, урман паркы регламентына үзгәрешләр кертелә.

Санитар-савыктыру чараларының нормативлары һәм параметрлары 15 таблицада китерелде.

Санитар-савыктыру чараларының нормативлары һәм параметрлары

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештырып алу	Жәмгысе
			барлығы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6	7	8	
Яклаучы урманнар								
Ылыслы								
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонды	га	–				7	7
		мең м³					0,2	0,2
2	Кабатлану чоры	ел						
3	Ел саен файдалану күләме							
	мәйданы	га						
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең м³						
	ликвидлы	мең м³						
	эшкә яраклы	мең м³						
Каты яфраклы								
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га	–	–	–		69	69
		мең м³	–	–	–		1,8	1,8
2	Кабатлану чоры	ел						
3	Ел саен файдалану күләме							

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештырып алу	Жәмгысе
			барлыгы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6	7	8	
	мәйданы	га						
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең м³						
	ликвидлы	мең м³						
	эшкә яраклы	мең м³						
Йомшак яфраклылар								
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га	23	–	23		347	370
		мең м³	1,2	–	1,2		11,6	12,8
2	Кабатлану чоры	ел						
3	Ел саен файдалану күләме							
	мәйданы	га						
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең м³						
	ликвидлы	мең м³						
	эшкә яраклы	мең м³						
Яклаучы урманнар буенча жәмгысе								
1	Урманчылык таләпләре буенча	га	23	–	23		423	446
		мең	1,2	–	1,2		13,6	14,9

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештырып алу	Жәмгысе
			барлығы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6	7	8	
	ачыкланган фонд	м³						
2	Кабатлану чоры	ел						
3	Ел саен файдалану күләме							
	мәйданы	га						
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең м³						
	ликвидлы	мең м³						
	эшкә яраклы	мең м³						
Эксплуатацияләнгән урманнар Ылыслы								
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га	188	34	154		805	993
		мең м³	18,0	6,8	11,2		58,8	76,8
2	Кабатлану чоры	ел						
3	Ел саен файдалану күләме							
	мәйданы	га						
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең м³						
	ликвидлы	мең м³						

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештырып алу	Жәмгысе
			барлығы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6	7	8	
	эшкә яраклы	мең м³						
Каты яфраклы								
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га	10	–	10		402	412
		мең м³	0,5	–	0,5		35	35,5
2	Кабатлану чоры	ел						
3	Ел саен файдалану күләме							
	мәйданы	га						
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең м³						
	ликвидлы	мең м³						
	эшкә яраклы	мең м³						
Йомшак яфраклылар								
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га	674	202	472		5616	6290
		мең м³	63,3	34,3	29,0		357,6	420,9
2	Кабатлану чоры	ел						
3	Ел саен файдалану күләме							
	мәйданы	га						
	сайлап алына торган запасы:							

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештырып алу	Жәмгысе
			барлығы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6	7	8	
	тамыр	мең м³						
	ликвидлы	мең м³						
	эшкә яраклы	мең м³						
Эксплуатация урманнары буенча жәмгысе								
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га	872	236	636		6823	7695
		мең м³	81,8	41,1	40,7		451,4	533,2
2	Кабатлану чоры	ел						
3	Ел саен файдалану күләме							
	мәйданы	га						
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең м³						
	ликвидлы	мең м³						
	эшкә яраклы	мең м³						
Урманчылык буенча барлығы								
1	Урманчылык таләпләре буенча ачыкланган фонд	га	895	236	659		7246	8141
		мең м³	83,0	41,1	41,9		465,0	548,0
2	Кабатлану чоры	ел						
3	Ел саен							

№ п/п	Күрсәткечләр	Үлч. бер.	Һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларын кисү			Аварияле агачларны жыештыру	Ликвидсыз агачларны жыештырып алу	Жәмгысе
			барлығы	шул исәптән				
				тоташ	сайланма			
1	2	3	4	5	6	7	8	
	файдалану күләме							
	мәйданы	га						
	сайлап алына торган запасы:							
	тамыр	мең м ³						
	ликвидлы	мең м ³						
	эшкә яраклы	мең м ³						

Искәрмә: Санитар-савыктыру чараларының күләменә урман патологиясе буенча тикшерүләр акты уздырылгач үзгәрешләр кертелә («Урманнарны зарарлы организмнардан яклауны жайга салуны камилләштерү өлешендә Россия Федерациясе Урман кодексына үзгәрешләр керту турында» 2015 елның 30 декабрендәге 455 номерлы федераль закон буенча).

Урманны яклау буенча чаралар күләме корткычларның яңа чыганаклары һәм урман авырулары барлыкка килүгә бәйле рәвештә һәм утыртмаларның санитар торышы үзгәрүгә карап үзгәртелергә тиеш.

РФ ТРЭМның «Зарарлы организмнар таралуны кисәтү чараларын гамәлгә ашыру кагыйдәләрен раслау турында» 12.09.2016 № 470 боерыгы нигезендә профилактика чаралары урманнарның тотрыклылыгын арттыруга һәм урманга булган тискәре йогынтыны туктатуга юнәлдерелгән.

УПТ нәтижеләре профилактика чараларын планлаштыру нигезе булып тора. Профилактика чараларын планлаштыру нәтижеләре урман хужалыгы регламентларында һәм урманнарны үзләштерү проектларында чагылдырыла.

Профилактика чаралары урман хужалыгы һәм биотехника өлешләренә бүленә.

Урман хужалыгы буенча профилактика чараларына түбәндәгеләр керә:
тискәре чорларда (корылык, бөжәкләр зыян салу) урман утыртмаларының тотрыклылыгын арттыру өчен ашламалар һәм минерал өстәмәләр куллану;

агачларны дөвалау;

зарарлы организмнарның чыганаклары барлыкка килүне туктату өчен пестицидлар куллану.

Биотехника буенча профилактика чаралары булып түбәндәгеләр тора:

бөжәк белән тукланучы кошларның һәм бөжәк белән тукланучы башка хайваннарның тереклек итү һәм үрчү шартларын яхшырту;

энтомофаг бөжәкләрнең тереклек итү урыннарын саклау, аларны чыгару, күчерү һәм интродукцияләү;

нектар бирүче үләнле үсемлекләр чачу.

Бөжәк белән тукланучы кошларның һәм бөжәк белән тукланучы башка хайваннарның тереклек итү һәм үрчү шартларын яхшырту аларны саклаудан, оялау өчен агачлар һәм куаклар утыртудан, сыерчык оялары һәм агач оялар элүдән, ашатудан, ремизлар (агач яисә куак үсемлекләреннән файдалы кошларга ышыклану һәм ашату урыннары булып хезмәт итүче полосалар яисә чәчәклекләр) утыртудан, урманда су чыганакларын саклаудан һәм булдырудан гыйбарәт.

Нектар бирә торган үләнле үсемлекләр утырту урман кишәрлекләренә турыдан-туры якын урнашкан, зарарлы бөжәкләрнең чыганаклары барлыкка килә торган жирләрдә яисә әлегә урман кишәрлекләре кырыйларында башкарыла.

Агитация (башка) чараларына түбәндәгеләр керә:

халык белән әңгәмә кору;

белем бирү учреждениеләрендә ачык дәресләр уздыру;

аншлаглар һәм плакатлар элү;

масса күләм мәгълүмат чараларында мәгълүмат материаллары урнаштыру.

15.1 таблица.

Зарарлы организмнар таралуны кисәтү буенча профилактика һәм башка төрле чараларның параметрлары

Чараның аталышы	Үлчәү берәмлекләре	Чараның күләме	Уздыру чоры	Чараның ел саен башкарыла торган күләме
1. Профилактик				
1.1 Урман хужалыгы буенча				
1. Бер мәртәбәгә исәпләгәндә питомникларга сибү (серкәләндерү)	га	58	10	5,8
1.2 Биотехник				
1. Оялыктар эзерләү, алга таба карап тотып	данә	890	10	89
4. Кырмыска ояларын киртәләү	данә	300	10	30
2. Башка чаралар				
1. Яклау почмаклары булдыру һәм карап тоту	данә	4	10	4
2. Корткыч һәм авыру чыганаклары барлыкка килүне күзәтеп тору	мең га	88,5	10	88,5

15.2 таблица.

Зарарлы организмнарның чыганакларын юкка чыгару чараларының параметрлары

Чараның аталышы	Үлчәү берәмлекләре	Чараның күләме	Уздыру чоры	Чараның ел саен башкарыла торган күләме
1. Урман патологиясе буенча тикшеренү	га	20000	10	2000
2. Көрәшнең жир өсте чаралары	га	Зарарлану чыганаклары барлыкка килүгә карап	10	Зарарлану чыганаклары барлыкка килүгә карап
3. Туфрак казулар	чокыр	1700	10	170
4. Тотучы агачларны исәпләү	кбм.	зарурлыкка карап	10	зарурлыкка карап

Агачларның торыш категорияләре шкаласы

Агачларның торышы буенча категориясе	Агачларның тышкы билгеләре	
	ылыслы	лыларга алмашып
1 – сәламәт (зәгыйфьләнү билгеләреннән башка)	ябалдашы куге (әлеге токым, яшь һәм үсеш шартлары өчен); ылыслары (яфраклары) яшел; быелгы үсентесе нормаль зурлыкта	
2 – зәгыйфьләнгән	ябалдашы сирәкләнгән; ылыслары ачык яшел төстә; үрентесе кечерәйгән, ләкин яртысыннан артыгракка түгел; аерым-аерым ботаклары корыган	ябалдашы сирәкләнгән; яфраклары ачык яшел; үрентесе кечерәйгән, ләкин яртысыннан артыгракка түгел; аерым-аерым ботаклары корыган; берән-сәрән сулы шытымнар
3 – нык зәгыйфьләнгән	ябалдашы челтәрле; ылыслары ачык яшел, тонык; үрентесе зәгыйфь, гадәтинең яртысыннан кечерәк; ябалдашының 2/3 өлешенә кадәр ботаклары корыган; трут гөмбәләре жисемнәре яисә аларга хас булган тишекләр	ябалдашы челтәрле; яфраклары вак, ачык яшел; үрентесе зәгыйфь, гадәтинең яртысыннан кечерәк; ябалдашының 2/3 өлешенә кадәр ботаклары корыган; сулы шытымнары бик күп; трут гөмбәләре жисемнәре яисә аларга хас булган тишекләр
4 – корый баручы	ябалдашы нык челтәрле; ылыслары соры, саргылт яисә сары яшел; үрентесе нык зәгыйфь яисә юк; ботакларының 2/3 өлеше корыган	ябалдашы нык челтәрле; яфраклары вак, сирәк ачык яшел яисә саргылт; үрентесе нык зәгыйфь яисә юк; ботакларының 2/3 өлеше корыган
5 – саф коры-сары	ылысы соры, сары яисә кызыл-коңгырт; кайрысы өлешчә купкан	яфраклары шингән яисә юк; түбән өлешләрендә ботаклары сакланган, кайрысы өлешчә кубып төшкән
5 (а) – жил ярдәмендә яңа ауган	ылысы яшел, соры, сары яисә кызыл-коңгырт; кайрысы гадәттә тере, кәүсәсе ауган яисә сыгылган, тамырларының 1/3 артык өлеше кубарылган	яфраклары яшел, шингән, яисә формалашмаган; кайрысы гадәттә тере, кәүсәсе ауган яисә сыгылган, тамырларының 1/3 артык өлеше кубарылган
5 (б) – давил ярдәмендә яңа егылган	ылыслары яшел, соры, сары яисә кызыл-коңгырт; кайрысы сынган жирдән аскы өлештә тере, ябалдаш озынлыгының 1/3 түбән өлешендә кәүсәсе сынган	яфраклары яшел, шингән, яисә формалашмаган; кайрысы сынган жирдән түбән өлешендә гадәттә тере, ябалдаш озынлыгының 1/3 түбән өлешендә кәүсәсе сынган

б – иске корысары	тере ылыслары (яфраклары) юк; кайрысы һәм вак ботаклары өлөшчә яисә тулысынча коелган; кәүсә корткычлар чыгып очкан; кәүсәсендә агач боза торган гөмбәләр мицелие, тышкы ягында трут күбәләкләре жисемнәре
б (а) – жил ярдәмендә ауган иске агачлар	тере ылыслары (яфраклары) юк; кайрысы һәм вак ботаклары өлөшчә яисә тулысынча коелган; кәүсәсе ауган яисә тамырларының 1/3 өлөшчә белән сыгылган; кәүсә корткычлар очып чыккан
б (б) – давил ярдәмендә ауган иске агачлар	тере ылыслары (яфраклары) юк; кайрысы һәм вак ботаклары өлөшчә яисә тулысынча коелган; кәүсәсе ябалдашының 1/3 өлөшеннән түбән жирдә сынган; кәүсә корткычлар сынган урыннан өске өлөштә очып чыккан; сынган урыннан түбән жирендә булырга мөмкин: тере кайры, сулы шытымнар, икенчел ябалдаш, яңа гына оялаган кәүсә корткычлар
7 – аварияле агачлар	агачның тулаем яисә бер өлөшенең авуына китерергә һәм халыкка яисә дүлөт мөлкәтенә һәм гражданнар мөлкәтенә зыян салырга мөмкин булган структур житешсезлекләре булган агачлар (тишек-тошыклары, черегән урыннары бар, тамырлары өзәлгән, куркыныч хәлдә сыгылган)

Жил, буран, кар аударган агачларны, вакытын күрсәтеп, аерым исәпкә алалар.

Яңадан санап чыкканда төрле категориядәге агачларга зарарлы организмнар оялау һәм, зарарлануы ачык күренеп торса, авырулар белән зарарлану дәрәжәсе күрсәтелә. Зарарлы организмнар барлыкка килгән урыннарда агачларны ылыслары һәм яфраклары яңадан үсеп чыккан чордан соң яңадан санап чыгалар, моңа кадәр, зарурлык килеп чыкканда, ылысларның (яфракларның) нибары ашалу дәрәжәсе генә процентларда (1 – зарарланмаган, 2 – аз күләмдә зарарланган – 25%тан ким дәрәжәдә, уртача – 25-50%, бик нык – 50-75%, тулысынча – 75%тан артык) исәпкә алына.

2.17.3. Урманнарны яңадан үстерүгә карата таләпләр

Урман торгызу РФ УК 61, 62 ст., РФ ТРЭМның 2016 елның 29 июнендәге № 375 боекы белән расланган Урман торгызу кагыйдәләренә (алга таба – Урман торгызу кагыйдәләре) ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны торгызу урман кисү жирләрендә, янғын булган жирләрдә, буш урыннарда, урман үсентеләре белән капланмаган башка ачык урыннарда яисә урман торгызу өчен яраклы жирләрдә киселгән, корыган, зарарланган урманнарны торгызу максатларында гамәлгә ашырыла. Урманнарны торгызу урман үсентеләрен торгызуны, урманнарның биологик күптөрлелеген, аларның файдалы үзлекләрен саклап калуны тәмин итәргә тиеш.

Урманнарны торгызу түбәндәгеләр белән тәмин ителә:

1) агач материалы әзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләрендә – шушы урман кишәрлекләренә арендагачлар тарафыннан;

2) урман кишәрлекләрендә, агач материалы эзерләү өчен арендага бирелгән урман кишәрлекләреннән гайре, – Татарстан Республикасы Урман хужалыгы министрлыгы тарафыннан.

Урманнарны торгызу өчен билгеләнгән һәр урман кишәрлегендә урманнарны торгызу гамәлләре урманнарны торгызу проекты нигезендә гамәлгә ашырыла.

Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү максатларында түбәндәге чаралар күрелә:

урман үсентеләре ябалдашлары астында шытып чыккан урман үсентеләренен яшәргә сәләтле, әлеге табигый-климат шартларында яңа урман үсентеләре булдырырга сәләтле төп урман агач токымнары (алга таба – төп урман агач токымнары) буынын (шытымны) саклап калу. Ике яшькә кадәрге агач үсентеләре (үзлегеннән үсеп чыккан) яшь агачларга кертелми;

урман утыртмаларын кискәндә төп урман агач токымына караучы яшәргә сәләтле шытымны һәм үсентеләрне (2,5 метрдан биегрәк нөсхәләренә) саклау;

урман утыртмалары булмаган мәйданнарда төп урман агач токымына караучы үсентеләрне тәрбияләү (үсентене жиргә утырту, шытымны кысалап алу, шытымнарны сирәкләү, ашлама кертү, гербицидлар белән эшкәртү);

өлгергән һәм картайган утыртмаларны кисү планлаштырылган урыннарда һәм киселгән урыннарда туфрак өслеген минераллаштыру;

орлыклык агачлар, чәчәклекләр һәм төркемнәр калдыру;

мәйданнарны киртәләү;

агачларның тамырдан бөркүен киметү (арборицид инъекцияләре яисә божралап алу).

Кыйммәтле урман агач токымнарының урман утыртмалары шытымнарын саклау чаралары урман утыртмаларын кисү белән бер үк вакытта гамәлгә ашырыла. Мондый очракларда кисүләр башлыча кар өслү кыйммәтле урман агач токымнары шытымнары һәм яшь агачлары санын урман бүлемтеге биргәндә каралганнан күбрәк юк итүдән һәм зарарлаудан саклауны тәмин итәрлек технологияләр кулланып гамәлгә ашырыла. Кисүләр уздырганнан соң шытымнарны һәм яшь агач токымнарын кисек калдыкларынан, сынган һәм зарарланган урман утыртмаларынан арындыру юлы белән аларны карау уздырыла.

Кисүләр уздырганда урман үсентеләрен яшәргә сәләтле нарат, чыршы, ак чыршы, имән, бук, корычагач һәм үзләренә туры килә торган табигый-климат шартларындагы кыйммәтле агач токымнарының бүтән урман үсентеләре шытымнары һәм яшь агачлары сакланып калырга тиеш.

Мәйданнарны киртәләү юлы белән урманнарны табигый торгызуга ярдәм күрсәтү яңа чыккан урман үсентеләренә һәм шытымнарына кыргый яисә йорт хайваннары зарар китерү куркынычы булган очракларда планлаштырыла һәм гамәлгә ашырыла.

Туфракны минеральләштерү юлы белән урманнарны табигый торгызуга ярдәм күрсәтү урман үсентеләренен кыйммәтле агач токымнары орлыклары чыганаклары (якындагы урман үсентеләре, аерым орлык

агачлары яисә аларның төркемнәре, чәчәкләкләре, полосалары, тулылыгы 0,6 дан артык булмаган урман үсентеләре ябалдашлары астындагы кисергә керешелә торганнары) булган майданнарда гамәлгә ашырыла.

Хужалык эшчәнлегә чикләнгән режимдагы урманнарда, шул исәптән милли парклардагы урманнарда, табигать тыюлыкларында урманнарны табигый торгызуга ярдәм итүнең башка чаралары, алар тиешле территорияләргә саклау режимын бозарлык булмаса гына, гамәлгә ашырылырга мөмкин.

Табигый урман торгызуга ярдәм итеп уздырылган чараларның нәтижеләре, алар урман утыртмалары үсүче жирләргә кертеләргә тиешле майданнардагы яшь агачларга карата Урман торгызу кагыйдәләрендә билгеләнгән критерияләргә һәм таләпләргә җавап биргән очракта, җитәрлек дип табыла.

Урманнарны табигый торгызуга ярдәм итү чараларының нәтижеләлеген исәпкә алу эшләр башкарылганнан соң кимендә ике ел узгач гамәлгә ашырыла.

Шытымнар саны Урманнарны торгызу кагыйдәләре белән билгеләнгәннән кимрәк булганда, урманнарны ясалма яисә катнаш торгызуның өстәмә чаралары карала.

Урманнарны ясалма торгызу хужалык өчен кыйммәтле урман агач токимнарын урманнарны табигый торгызуны тәмин итү мөмкин булмаганда яисә урманнарны катнаш торгызу максатка ярашсыз булганда, шулай ук урман культуралары һәлак булган урман кишәрлекләрендә гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын булдыру өчен урман кишәрлеген эзерләгәндә шуннан соңгы барлык технологик гамәлләрне сыйфатлы үтәү өчен, шулай ук янғын куркынычын киметү һәм урман культураларының санитар торышын яхшырту өчен шартлар тудыру чаралары гамәлгә ашырыла.

Урман кишәрлеген эзерләүгә түбәндәгеләр керә:

урман кишәрлеген тикшерү;

урманнарны торгызуны проектлау;

урман кишәрлеген бүлөп чыгару;

урман культураларының яисә туфрак эшкәртү полосаларының булачак рәтләре линияләренә марка салу һәм техника эшләр өчен куркыныч булган урыннарны билгеләү;

майданны ауган агачлардан, ташлардан, кирәксез агач үсемлекләреннән, вак түмәрләрдән, корыган агач кәүсәләреннән тоташ яисә полосалап чистарту;

түмәрләргә казып алу яисә аларның биеклеген техника йөрешенә комачауламаслык дәрәжәдә киметү;

урман кишәрлеген өслеген планлаштыру, мелиоратив эшләр алып бару, авышлыктарда террасалар кисү;

зарарлы туфрак организмнары белән башлангыч көрәш.

Туфракны эшкәртү алымнары урманнарны ясалма торгызуны проектлаганда табигать-климат шартларына, туфрак типларына һәм бүтән

факторларга бэйле рэвештэ сайлап алына һәм урман торгызу проектында күрсәтелә.

Туфракны эшкәртү барлык кишәрлекләрдә (тоташ эшкәртү) яисә аның бер өлешендә (өлешчә эшкәртү) механик, химик яисә термик алымнар белән гамәлгә ашырыла. Нигезе, техника кулланып, туфракны механик эшкәртү була.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентеләреннән (чиста токымнардан) яисә төп берничә агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан (катнаш культуралар) булдырылырга мөмкин.

Урман культуралары төп бер агач токымының урман үсентеләреннән (чиста токымнардан) яисә төп берничә агач токымыннан һәм юлдаш агач һәм куак токымнарыннан булдырылырга мөмкин.

Бар булган юлдаш агач токымы жирле урман агач токымнарыннан һәм куак токымнарыннан сайлап алганда аларның төп урман агач токымына йогынтысын исәпкә алырга кирәк.

Юлдаш агач һәм куак токымнары урман культураларына кертү башлыча аларның рәтләрен төп урман агач токымы рәтләре белән чиратлаштырып гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын булдыруның төп ысулы утырту материалының төрле төрләре белән гамәлгә ашырыла торган утыртудан гыйбарәт. Су һәм җил эрозиясенә дучар булган туфракларда, артык дымлы туфракларда һәм утырту урыннарын чүп үләннәр бик тиз басып китә торган кишәрлекләрдә, шулай ук дымлылык булмаган районнарда гамәлгә ашырырга кирәк.

Зарарлы организмнар таралу чыганакларында утыртуның (чәчүнең) башлангыч куелыгы һәм урман культураларының токым составы махсус тикшеренүләр нигезендә билгеләнә.

Урман культураларын утырту һәм чәчү туфракка ашламалар, үсемлекләргә яклау чаралары кертү, шулай ук туфракны яхшырта торган махсус үләннәр чәчү белән бергә алып барылырга мөмкин.

Күп очракларда урман культураларын утыртуның һәм чәчүнең иң яхшы срогы – яз башы, бөреләр уяна башлаганчы.

Туфрак өслеген чүп үләннәр һәм агач-куак үсемлекләре сырып алмасын, туфракта дым жыелсын өчен урман культураларын агротехник карау уздырыла.

Агротехник карауга түбәндәгеләр кертелә:

үсемлекләргә үлән һәм туфрак өемнәреннән, ком өеменнән, туфракны су юып алып китүдән һәм җил белән очыртудан, салкыннан кысылудан кул ярдәмендә төзәткәләү;

культуралар рәтләрендә һәм рәт араларында үлән һәм агач үсемлекләрен юк итеп, туфракны көпшәкләндерү;

урман культураларын өстәү, минераль ашламалар белән тукландыру һәм урман культураларына су сибү.

Урман хужалыгы буенча карауга түбәндәгеләр керә:

үлән һәм кирәксез агач үсемлекләрен юк итү һәм чыгуларын булдырмый калу;

Урман-дала зонасында агротехник карау туфрактагы дымны туплауга һәм сакчыл сарыф итүгә юнәлдерелгән.

Карап тотуның ысуллары, алымнарының күләме, аларның кабатланучанлык чорлары һәм агротехник карап тотуларны үткәрүнең озынлыгы (утыртканнан соң узган еллар саны) урман үсү шартларының типларыннан, культивацияләнүче агач һәм куак токымнарының биологик үзенчәлекләреннән, туфракны эшкәртү ысулыннан, урман утыртмаларын утырту методынан, кулланылучы утырту материалының зурлыгынан һәм башка үзенчәлекләреннән чыгып билгеләнә.

Чүп үләннәренә һәм агач үсемлекләренә каршы көрәш буенча химик чараларны куллану Россия Федерациясенең пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турындагы законнары нигезендә рөхсәт ителә.

25 тән алып 85 процентка кадәр яшәп китүче урман утыртмалары (утыртылган яки чәчелгән күләм процентларыннан тере үсемлекләре яки шытымнар күләме белән) өстәлەرگә тиешле. Тере үсемлекләр яки шытымнар кишәрлек мәйданы буйлап тигез урнашмаган урман утыртмалары теләсә нинди жайлашып китүләрдә дә өстәлә.

Урманнарны катнаш торгызу кыйммәтле урман агач токымына караучы урман утыртмаларын табигый рәвештә торгызу мөмкин булмаган урман кишәрлекләрендә утырту һәм чәчү юлы белән гамәлгә ашырыла.

Урман культураларын утырту һәм чәчү юлы белән кертелгән төп урман агач токымы урман үсентеләре саны урман үсентеләре шытымнарына тигез яисә аннан да күбрәк булган урман кишәрлекләре мәйданнары урманнарны катнаш торгызу биләгән урман үсентеләрен саны ким булган мәйданнарга кертелә.

Урманнарны катнаш торгызганда урман культуралары куелыгы (бер берәмлек мәйданга утырту яисә чәчү урыннары саны) төп урман агач токымы урман үсентеләренең гамәлдәге шытымнары һәм яшь агачлары санына карап билгеләнә.

Урман үсентеләре ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу санитар-гигиена функцияләрен арттыру максатларында башлыча яшел зоналарда, эрозиягә каршы һәм башка яклаучы урманнарда уздырыла.

Урман үсентеләре ябалдашлары астында урманнарны катнаш торгызу урман культураларының башлангыч куелыгы тиешле табигать-климат шартларында урманнарны ясалма торгызу өчен билгеләнгән норманың кимендә 50%ын тәшкит итәргә тиеш.

Үсеп китүчәнлегә кимендә 25% булган урман культуралары һәлак булган дип санала.

Урман үрчетү РФ УК 63 ст., РФ ТРЭМның 2012 елның 10 гыйнварындагы № 1 боерыгы белән расланган Урман үрчетү кагыйдәләренә (алга таба – Урман үрчетү кагыйдәләре) ярашлы рәвештә гамәлгә ашырыла.

Урман үрчетү урман фонды жирләрендә һәм элегрәк су, жыл һәм башка туфрак эрозиясен булдырмау, саклык урманнарын булдыру максатында һәм урманнарның потенциалын арттыруга бәйле башка максатларда урманнар үскән башка төр категория жирләрендә гамәлгә ашырыла.

Урман үрчетүгә түбәндәгеләр карый:

урман фонды жирләре составындагы урман булмаган жирләрне урманлаштыру (сазларны киптерү, авыл хужалыгы куллануыннан чыгарылган жирләрне, чокырларны рекультивацияләү һ.б.);

авыл хужалыгы билгеләнешендәге жирләрдә, сәнәгать, транспорт жирләрендә, су фонды жирләрендә һәм башка категория жирләрендә саклык урман утыртмалары булдыру;

сәнәгать эшчәнлегә аркасында бозылган жирләрне рекультивацияләгәндә урман утыртмаларын булдыру;

шифаханә-курорт зоналарда һәм башка объектларда урман утыртмалары булдыру.

Урман үрчетү куелган максатлар, жир кишәрлекләре туфракларының урман үсү үзлекләренә, агач һәм куак токымнарының урман хужалыгы-биологик үзенчәлекләренә нигезләнеп гамәлгә ашырыла һәм түбәндәгеләрне тәмин итәргә тиеш:

жирләрне һәм объектларны начар факторлардан сакларга;

территориянең урманлы өлешен арттырырга һәм әйләнә-тирә мохиттәге шартларны яхшыртырга.

Урман үрчетү ясалма урман утыртмаларын үсентеләрне, чәчкечләрне, ботакларны утырту яки орлыкларны чәчү ысуллары белән башкарыла.

Урман үрчетү максатларында булдырылучы урман утыртмаларының төп төрләре кырсаклагыч һәм агынтыкөйләүче урман полосалары булып тора.

Көтүлекләрдә микроклиматны яхшырту, көтүлекләрнең продуктлылыгын арттыру, хайваннарны начар климат шартларыннан саклау өчен урман-мелиоратив утыртмалар утыртыла.

Автомобиль һәм тимер юлларының читләрендә, һәм шулай ук аларның сак зоналарында урман утыртмалары юлларны кар һәм ком каплаудан саклау, якин-тирдә урнашкан авыл хужалыгы биләмәләренә авыр металллар керүне булдырмый калу өчен утыртыла.

Рекультивацияләнергә тиешле жирләрдә урман үрчетү рекультивациянең техник этабын үткәргәннән соң әлегә жирләрнең биологик рекультивациясе (планлаштыру, уңдырышлы туфрак катламын салу, чокыр казылган жирләрне террасалау һ.б.) максатында урман утыртмалары утырту юлы белән гамәлгә ашырыла.

Су саклау зоналарында һәм су объектарының яр бие сак полосаларында урман үрчетү аларның ярлары ишелүдән, чүпләнүдән, ләм белән капланудан һәм су ресурсларының арыклануыннан саклау максатында яр ныгыткыч һәм башка урман утыртмаларын утырту юлы белән гамәлгә ашырыла.

Торак пунктлар урнашкан жирләрдә урман үрчетү әйләнә-тирә мохитне яхшырту максатларында рекреация йөкләренә, сәнәгать ташландыклары йогынтысына һәм башка начар факторларга карата тотрыклы булган урман утыртмаларын утырту юлы белән башкарыла.

Урман үрчетү буенча башкарылучы эшләрнең методлары һәм технологияләре урман үрчетү проектлары белән билгеләнә. Урман үрчетү проекты булдырылган урман үрчетү объектларының торышына карата урман үрчетү буенча эшләрне тәмамланган дип табу өчен конкрет бәяләмә критерийларын (урманмелиоратив утыртмаларның яше, агачларның уртача озынлыгы, ябалдашларның йомыклык күрсәткечләре, майдан берәмлегендә яшәргә яраклы булган агачларның һәм куакларның саны һ.б.) үз эченә алырга тиеш.

Урман утыртмалары иң әһәмиятле (төп) агач яки куак токымнарыннан яисә берничә әһәмиятле һәм тыгыз бәйләнешле агач һәм куак токымнарыннан булдырыла ала.

Иң әһәмиятле агач токымы жирле урман хасил итүче токымнардан, ә уңай тәҗрибә булган очракта – интродукцияләнгәннәрдән сайлап алына. Ул урман үрчетү максатларына туры килергә һәм жир кишәрлегендәге урман үсү үзенчәлекләренә ярашырга тиеш.

Тыгыз бәйләнешле агач токымнарын һәм куакларны сайлап алу аларның төп токымга карата йогынтысыннан чыгып башкарыла.

Урман үрчетү буенча урман утыртмаларын булдыруның төп методы утырту булып санала, ул төрле утырту материалларны белән башкарыла ала. Утырту өчен чәчкечләр һәм үсентеләр, һәм шулай ук ботаклар кулланыла.

Утырту материалы утырту алдыннан аны кибүдән һәм зыянлы организмнар белән зарарланудан саклау, һәм шулай ук яшәргә яраклылыгын һәм үсеш тизлеген арттыру өчен төрле матдәләр белән эшкәртелергә мөмкин.

Утыртылучы урман утыртмаларының башлангыч куелыгы һәм утырту урыннарының урнашуы агачларның һәм куакларның үсү дәрәжәсенә карап, начар факторларга карата тотрыклы булган, аеруча озын гомерле һәм урман үрчетү максатларына туры килүче урман утыртмаларының формалашуына ярдәм итәргә тиеш.

Утыртылучы урман утыртмаларының башлангыч куелыгы һәм утырту урыннарын сайлау төп агач токымының төренә, урман зонасына, урман үсү шартларының тибына, урман үрчетү методына һәм максатларына, файдаланылучы утырту материалының тибына карап билгеләнә.

Агач һәм куак токымнарын утырту туфракка ашлама, үсемлекләренә зыянлы организмнардан саклау чараларын кертәп, һәм шулай ук киләчәктә аларны ашлама буларак, печән эзерләү һәм башка максатларда кулланыу буенча үлән чәчү белән үрелдерелергә мөмкин.

Утыртылган урман үсемлекләрен карап тоту агротехник (агротехник карап тоту) һәм урманчылык (урманчылык карап тотуы) ысуллары белән башкарыла.

Агротехник карап тоту, кагыйдә буларак, агачларның һәм куакларның ябалдашлары йомылганчы башкарыла һәм түбәндәгечә тәэмин ителә:

үсемлекләренә үлән һәм туфрак өемнәреннән, ком өеменнән, туфракны су юдырып алып китүдән һәм җил белән очыртудан, салкыннан кысылудан кул ярдәмендә тазарту;

үлән үсемлекләрен механик юл аша бетерү белән берлектә туфракны көпшәкләндерү;

үләнле үсемлекләрне химик чаралар белән юк итү;

өстәмәләр (үлгән, тамырланмаган үсемлекләр урынына агачлар һәм куаклар утырту), минераль, органик ашламалар белән тукландыру һәм су сибү (планлаштырыла һәм махсус чаралар кебек үткәрелә).

Агротехник карап тотуның максаты – үләнле һәм кирәкле булмаган агач үсемлекләрен бетерү.

Карап тотуның ысуллары, алымнарының күләме, аларның кабатланучанлык чорлары һәм агротехник карап тотуларны үткәрүнең озынлыгы (утыртканнан соң узган еллар саны) урман үсү шартларының типларынан, культивацияләнүче агач һәм куак токымнарының биологик үзенчәлекләреннән, туфракны эшкәртү ысулыннан, урман утыртмаларын утырту методынан, кулланылучы утырту материалының зурлыгынан һәм башка үзенчәлекләреннән чыгып билгеләнә.

Чүп үләннәренә һәм агач үсемлекләренә каршы көрәш буенча химик чараларны куллану Россия Федерациясенең пестицидлар һәм агрохимикатлар белән сак эш итү турындагы законнары нигезендә рөхсәт ителә.

Минерал һәм органик ашламалар, кагыйдә буларак, ярлы (комлы, су белән юылган, киптерелгән, рекультивацияләнгән һәм б.ш.), үлән үсемлекләренә үсеп китү мөмкинлеге булмаган туфракларга кертелә.

25 тән алып 85 процентка кадәр яшәп китүче урман утыртмалары (утыртылган яки чәчелгән күләм процентларынан тере үсемлекләре яки шытымнар күләме белән) өстәлەرگә тиешле. Тере үсемлекләр яки шытымнар кишәрлек мәйданы буйлап тигез урнашмаган урман утыртмалары теләсә нинди жайлашып китүләрдә дә өстәлә.

Өстәгән вакытта утырту материалының яше культивацияләнүче үсемлекләренә яшенә яраклашырга тиеш.

Урман үрчетү максатларында утыртылган урман утыртмаларын урманчылык карап тотуы чүп булып саналган, зәгыйфьләнгән, һәлак булган агач үсемлекләрен һәм сәламәт агач һәм, калганнары яхшы үсеп китсен өчен, куакларның өлешен даими кисеп торудан, урман үрчетү максатларында файдалы вазыйфалар үтәвен тәэмин итүче утыртмаларны формалаштырудан гыйбарәт.

Урманчылык карап тотуы культивацияләнүче агач һәм куакларның ябалдашлары йомылганчы башкарыла.

Агачларның һәм куакларның ябалдашлары йомылганнан соң аларны карап тоту Россия Федерациясе урман законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Әгәр дә утыртылган урман утыртмалары урман үрчетү проектында куелган критерийларга туры килә икән, ул чакта урман үрчетү объектларын булдыру буенча эшләр төгәлләнгән дип санала.

Урманнарны тәрбия кылу РФ УК 64 ст., РФ ТРЭМның 2017 елның 22 ноябрәндәге «Урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләрен раслау турында»

№ 626 боерыгына (алга таба – Урманнарны тәрбия кылу кагыйдэләре) ярашлы рәвештә регламентлана.

Тәрбия кылу чараларына урман утыртмаларын карау максатларында узырыла торган кисүләр; агроурман-мелиоратив чаралар; башка төрле чаралар, шул исәптән урман утыртмаларын яңартулар; урман утыртмаларының формаларын үзгәртүләр; урман утыртмаларын реконструкцияләүләр; урманнарны урман алып бару һәм урманны яклау буенча караулар; урман яңаруны, шытымнарны һәм утыртмаларның башка кыйммәтле компонентларын (тәрбия объектларын) тәрбияләп торулар; урманнарны карап торунуң ярдәмчел чаралары; Татарстан Республикасы урман планына, урманчылыкның элге регламентына, шулай ук урманнарны үзләштерү проектына ярашлы рәвештә урманнарны карауның махсус төрләре керә.

Тәрбия кылу эшләре урман кишәрлегенә аренда шартнамәсе нигезендә, мондый кишәрлектән даими (вакыты чикләнмичә) яисә түләүсез нигездә файдалану хокукы нигезендә урманнардан файдаланучы затлар яисә урман мөнәсәбәтләре өлкәсендә вәкаләтле хакимият органнары тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Чаралар төренә карап тәрбия кылу күләме төбәкләрнең урман планнарында, урманчылыкларның (урман паркларының) урман хужалыгы регламентларында, урманнарны үзләштерү проектларында билгеләнә.

Уздырылган чараларның күләме һәм нәтижәләгә диләнке эшләре тәмамланганнан соң диләнкеләрне карау барышында хакимият органнары тарафыннан бәяләнә.

Урманнарны карап тотканда урманнарның токым составын һәм сыйфатын яхшыртуга, аларның төре начар йогынтыларга тотрыклылыгын һәм экологик эһемиятен арттыруга юнәлдерелгән төрле яшыле урман утыртмаларын кисү (алга таба – урманнарны тәрбияви кисүләр) башкарыла.

Эксплуатация урманнарында урманнарны карап тоту буенча чаралар, урманнарның файдалы үзлекләрен саклап, тотрыклы, максималь рәвештә нәтижәле итеп югары сыйфатлы үзагач һәм башка урман ресурслары, аларны эшкәртү продуктларын алу максатларына ирешүгә юнәлдерелгән.

Якланучы урманнарда урманнарны карап тоту чаралары әйләнә-тирәлекне булдыручы, су саклаучы, сак, санитар-гигиена, сәламәтләндерү һәм урманнарның башка файдалы функцияләрен саклау максатларына ирешүгә юнәлдерелгән.

Урманнарны карап тоту кисүләре урман утыртмаларының токым составын яхшырту; урман утыртмаларының сыйфатын һәм тотрыклылыгын арттыру, урманнарның саклаучы, су саклаучы, санитар-гигиена һәм башка файдалы үзлекләрен саклау һәм көчәйтү; үзагачны техник яктан өлгертү вакытларын киметү; үзагач ресурсларыннан рациональ файдалану максатларында башкарыла.

Урман утыртмаларының яшенә һәм карап тоту максатларына карап, урманнарны тәрбиявикисүләренә түбәндәге төрләре башкарыла:

яшь агачларның табигый һәм сыйфат составын һәм максатчан агачларның яисә максатчан агач токымнарының үсү шартларын яхшыртуга юнәлдерелгән тоныкландырулар;

урман утыртмаларының куелыгын көйләүгә һәм төп агач токымы агачларының үсеш шартларын яхшыртуга, һәм шулай ук урман утыртмаларының токым һәм сыйфат составын формалаштыруны давам иттерүгә юнәлдерелгән тазартулар;

урман утыртмалары арасында иң яхшы ашачларның кәүсләре һәм ябалдашлары формалашсын өчен уңайлыклы шартлар тудыруга юнәлдерелгән сирәкләү кисүләре;

иң яхшы агачларның үсүе, аларның үсеш алуын арттыру, утыртмаларның структурасы формалашуын давам иттерү (төгәлләү) өчен уңайлыклы шартлар тудыруга юнәлдерелгән аркылы кисүләре;

өлгергән һәм картайган агачлар арасында аларны максатчан вазыйфаларын нәтижәле үти алырлык торышта саклау, сыйфатлы агач материалы туплау, уңыш бирүчәнлекне арттыру максатларында уздырыла торган урман агачларын саклау кисүләре;

картайган, өлгергән һәм максатчан функцияләрен югалта башлаган өлгереп килүче агачлар арасында урманның яңартылуына булышлык күрсәтүгә һәм урман утыртмаларын тәрбия кылу максатларында уздырылган агач кисүләргә бәйле рәвештә барлыкка килгән яшь перспективалы ашачлар үсеше өчен уңайлыклы шартлар тудыру максатларында урман утыртмаларын яңарту кисүләре;

формалашып беткән урта яшьле һәм олырак яшьтәге агачлар арасында утыртмада урман элементларын тәшкил итүче әйберләрнең бәрабәрән жайга салу һәм максатчан токымлы агачларның, үсентеләрнең, ярусларның үсешенә уңайлыклы шартлар тудыру юлы белән, утыртмалараларның составын, төзелешен тамырдан үзгәртү максатында урман утыртмаларын үзгәртеп формалаштыру кисүләре;

кыйммәтле, урман хасил итүче токымнарны утырту, чөчү, урманның табигый яңартылуына булышлык күрсәтү чараларын уздыру өчен шартлар эзерләү буенча аз кыйммәтле урман утыртмаларын яисә аларның бер өлешен юкка чыгару максатларында уздырыла торган реконструкция кисүләре;

урман-парк ландшафтларын формалаштыруга, саклауга, яңартуга, үзгәртүгә һәм аларның эстетик, савыктыру кыйммәтләрен һәм тотрыклылыгын арттыруга юнәлдерелгән ландшафт кисүләре;

берән-сәрән агачларны, шул исәптән үз вазыйфаларын үтәгән орлык-лык агачларны кисүләре тоныкландырулар, чистарту кисүләре барышында гамәлгә ашырылырга тиеш, шулай ук, эгәр тоныкландыру, чистарту барышында үтәлмәгән булса, аерым чара буларак башкарылырга тиеш.

Урманнарны тәрбия кылу проектын төзегәндә түбәндәгеләр уздырылырга тиеш:

урман кишәрлеген тикшерү;

урман кишәрлегенә жирлектәге чикләрен билгеләү.

Урманнарны тәрбия кылу проектында түбәндәгеләр булырга тиеш:

Урманнарны тәрбия кылу кагыйдәләренә ярашлы рәвештә урманнарны карау буенча чаралар төренен (төрләренен) аталышы;

эшләренә уздыру, аларның нәтижеләрен исәпкә алу һәм бәяләү этаплары һәм чорлары;

урманчылыкның урман кишәрлеге (урман паркы) урнашкан урынга сыйфатлама (урман кишәрлегенә сыйфатлама, яклаучы урманнарның категориясе, квартал номеры, бүлемтек номеры, урман кишәрлеге мәйданы);

урман кишәрлегендә урман үсү шартларына сыйфатлама (шул исәптән рельефы, гидрологик шартлары, туфрагы);

урманнарны тәрбия кылу буенча чараларны уздыра башлаганчыга кадәр утыртмаларга башлангыч сыйфатлама;

урманнарны тәрбия кылу буенча чараларны төп сыйфатламалар (кисү ешлыгы, ябалдашларның минималь йомыклыгы, кисем мәйданнары суммасы, киселә торган агачларның күләме);

утыртманың киселә торган өлешенә сыйфатлама;

башкарыла торган технологик операцияләренә, диләнке элементлары (технологик полосалар, сөйрәнмәләр, технологик (төяү) пунктлары) буенча аларны башкару эзлеклелеген күрсәтеп, эшләренә башкару технологияләрен тасвирлау;

урманнарны тәрбия кылу буенча чараларны уздыра башлаганчыга кадәр утыртмаларга проектта каралган сыйфатлама.

Яшь агачларны карау һәм урманнарны карау буенча тәрбия кылуга бәйлә булмаган бүтән чараларның нормативлары һәм параметрлары

Урманнарны тәрбия кылу төрләре аталышы	Кишәрлек урманчылыгының атылышы	Хужалык	Агач токымы	Мәйданы, га	Киселә торган запас, куб метр	Кабатлану чоры, ел	Еллык күләме		
							Мәйданы, га	Киселә торган запас, куб.м	
								гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Яшь агачлар арасында урманнарны карау буенча кисүләү уздыру				1620	23823		261	3578	14,7
шул исәптән:									
Тоныкландырулар	Чияле Алан	Ылыслы	Чыршы	21	99	6	4	17	4,7
		Йомш яфраклы	Усак	13	54	5	3	11	4,1
		-//-	Юкә	6	14	6	1	2	2,3
		-//-	Нектарлы юкә	2	19	6		3	9,5
		Жәмгысе йомшак яфраклылар		21	87		4	16	4,1
	Киш. урм. буенча жәмгысе				42	186		8	33
Тоныкландырулар	Восход	Ылыслы	Чыршы	12	124	6	2	21	10,3
		Каты яфраклы	Имән	10	67	5	2	14	6,7
		Йомш яфраклы	Усак	6	65	5	1	13	10,8
	Киш. урм. буенча жәмгысе				28	256		5	48
Тоныкландырулар	Тимерлек	Ылыслы	Нарат	31	279	5	6	56	9
		Йомш яфраклы	Каен	8	281	5	2	56	35,1

Урманнарны тәрбия кылу төрләре аталышы	Кишәрлек урманчылыгының атылышы	Хужалык	Агач токымы	Майданы, га	Киселә торган запас, куб метр	Кабатлану чоры, ел	Еллык күләме		
							Майданы, га	Киселә торган запас, куб.м	
								гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Киш. урм. буенча жәмгысе			39	560		8	112	14,3
Тоныкландырулар	Тумба	Ылыслы	Нарат	6	63	5	1	13	10,5
		-//-	Чыршы	6	60	6	1	10	10
		Жәмгысе ылыслы		12	123		2	23	10,2
		Йомш яфраклы	Каен	4	26	5	1	5	6,5
	Киш. урм. буенча жәмгысе				16	149		3	28
Тоныкландырулар	Чулпан	Ылыслы	Нарат	1	13	5		3	13
		-//-	Чыршы	1	5	6		1	5
		Жәмгысе ылыслы		2	18			4	9
	Киш. урм. буенча жәмгысе				2	18			4
Урманчылык буенча жәмгысе тоныкландырулар				127	1170		24	223	9,2
Ш.и. токымнар һәм хужалыклар буенча		Ылыслы	Нарат	38	356	5	8	71	9,3
		-//-	Чыршы	40	287	6	7	48	7,2
		Каты яфраклы	Имән	10	67	5	2	14	6,7
		Йомш яфраклы	Каен	12	307	5	2	61	25,6
		-//-	Усак	19	119	5	4	24	6,3
		-//-	Юкә	6	15	6	1	2	2,5
		-//-	Нектарлы юкә	2	19	6		3	9,5
Тазартулар	Чияле Алан	Ылыслы	Нарат	4	93	10		9	23,2
		-//-	Чыршы	30	276	8	4	34	9,2

Урманнарны тәрбия кылу төрләре аталышы	Кишәрлек урманчылыгының атылышы	Хужалык	Агач токымы	Майданы, га	Киселә торган запас, куб метр	Кабатлану чоры, ел	Еллык күләме		
							Майданы, га	Киселә торган запас, куб. м	
								гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Жәмгысе ылыслы		34	369		0	43	10,8
		Каты яфраклы	Имән	16	103	5	3	21	6,4
		Йомш яфраклы	Каен	17	262	5	3	52	15,4
		-//-	Усак	86	1504	5	17	311	17,4
		-//-	Юкә	31	511	5	6	102	16,4
		-//-	Нектарлы юкә	4	40	5	1	8	10
		Жәмгысе йомшак яфраклылар		138	2317		27	473	16,8
Киш. урм. буенча жәмгысе				188	2789		34	537	14,8
Тазартулар	Восход	Ылыслы	Нарат	144	3668	20	15	367	25,5
		-//-	Чыршы	82	1505	8	10	188	18,3
		Жәмгысе ылыслы		226	5173		25	555	22,9
		Каты яфраклы	Имән	13	67	5	3	13	5,2
		Йомш яфраклы	Усак	86	1108	5	17	222	12,9
	Киш. урм. буенча жәмгысе				325	6348		45	790
Тазартулар	Мамык	Ылыслы	Нарат	4	70	10	1	7	17,5
		-//-	Чыршы	61	999	8	8	125	16,3
		Жәмгысе ылыслы		65	1069		9	132	16,4

Урманнарны тәрбия кылу төрләре аталышы	Кишәрлек урманчылыгының атылышы	Хужалык	Агач токымы	Майданы, га	Киселә торган запас, куб метр	Кабатлану чоры, ел	Еллык күләме		
							Майданы, га	Киселә торган запас, куб.м	
								гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		Каты яфраклы	Имән	40	485	5	8	97	12,1
		-//-	Өрәңге	1		5			
		Каты яфр. жәмгысе		41	485		8	97	11,8
		Йомш яфраклы	Усак	16	169	10	3	34	10,5
		Киш. урм. буенча жәмгысе		122	1723		20	263	14,1
Тазартулар	Тимерлек	Ылыслы	Нарат	89	1917	10	9	192	21,5
		-//-	Чыршы	114	1413	8	14	177	12,4
		Жәмгысе ылыслы		203	3330		23	369	16,4
		Каты яфраклы	Имән	86	1132	5	17	226	13,1
		Йомш яфраклы	Каен	22	224	5	4	45	10
		-//-	Усак	5	59	5	1	12	11,8
		-//-	Юкә	8	108	5	2	22	13,5
		Жәмгысе йомшак яфраклылар		35	391		7	79	11,2
Киш. урм. буенча жәмгысе		323	4853		47	674	15,0		
Тазартулар	Тумба	Ылыслы	Нарат	6	125	10	1	13	20,8
		-//-	Чыршы	88	778	8	11	97	8,9
		Жәмгысе ылыслы		94	903		12	110	96
		Каты яф	Имән	13	100	5	3	20	7,7

Урманнарны тәрбия кылу төрләре аталышы	Кишәрлек урманчылыгының атылышы	Хужалык	Агач токымы	Майданы, га	Киселә торган запас, куб метр	Кабатлану чоры, ел	Еллык күләме		
							Майданы, га	Киселә торган запас, куб.м	
								гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		раклы							
		Йомш яфраклы	Каен	16	261	5	3	52	16,3
		-//-	Усак	299	2570	5	60	514	8,6
		-//-	Юкә	2	48	5		10	24
		Жәмгысе йомшак яфраклылар		317	2879		63	576	9,1
Киш. урм. буенча жәмгысе				424	3882		78	706	9,1
Тазартулар	Чулпан	Ылыслы	Нарат	45	1732	10	4	173	38,5
		-//-	Чыршы	53	1115	8	6	174	21,0
		Жәмгысе ылыслы		98	2847		10	347	29,1
		Йомш яфраклы	Каен	12	211	5	2	42	17,6
	Киш. урм. буенча жәмгысе				110	3058		12	389
Урманчылык буенча жәмгысе тазартулар				1493	22653		237	3355	15,2
Ш.и. токымнар һәм хужалыклар буенча		Ылыслы	Нарат	292	7605	10	29	761	26,1
		-//-	Чыршы	428	6086	8	54	795	14,2
		Каты яфраклы	Имән	168	1887	5	34	377	11,1
		-//-	Өрәңге	1		5			
		йомшак яфраклы	Каен	67	958	5	14	191	14
		-//-	Усак	492	5410	5	97	1089	11

Урманнарны тәрбия кылу төрләре аталышы	Кишәрлек урманчылыгының атылышы	Хужалык	Агач токымы	Мәйданы, га	Киселә торган запас, куб метр	Кабатлану чоры, ел	Еллык күләме		
							Мәйданы, га	Киселә торган запас, куб.м	
								гомуми	1 гектардан
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
		-//-	Юкә	41	667	5	8	134	16,3
		-//-	Нектарлы юкә	4	40	5	1	8	10,5
Урманнарны карау (агроурманмелиоратив чаралар уздыру юлы белән)									
Урманнарны карау буенча башка чаралар, шул исәптән:									
аз кыйммәтле урман утыртмаларын реконструкцияләү									
агач токымнарының жимеш бирүен карау									
агач ботакларын кискәләү									
урманнарны ашлау									
урман кырыйларын карау									
чыбылдыкны карау									
урманнарны кирәксез урман үсемлекләрен юкка чыгару юлы белән карау									
башка чаралар									

Россия Табигать министрлығының «Урманнарны тәрбия кылу кагыйдэләрен раслау турында» 2017 елның 22 ноябрәндәге 626 номерлы боерыгында билгеләнгән өстенлек итүче һәр токым буенча үсеп китүчәнлек шартларының типларын, карап тотканчыга кадәр составы буенча утыртмаларның төркемен, бонитет классларын күрсәтеп, карап тоту буенча кисү режимының нормативлары, караганнан соң чыбылдыкның минималь тоташлыгы, агачлар саны яисә массасы буенча сайлап алу проценты 16.1 таблицада китерелде.

16.1 таблица.

Токым һәм сыйфат составын яхшырту максатларында Россия Федерациясенә Европа өлешендәге урман-дала районында урман типлары төркемнәре буенча төп урман хасил итүче утыртмаларны карап тоту буенча кисү режимнарының нормативлары

Урман утыртмаларының кисүгә кадәр составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Тонькландыру		Чистарту		Кисентенә яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы	
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %		
			Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)		
1. Нарат утыртмалары								
1.1. Нарат утыртмалары, саф һәм берәмлеккә кадәр юкә катнашмалы	мүкле (III-IV)	8-10	0,9	15-20	0,9	15-20	8С2	Б
	нарат жиләкле (II-I)	5-10	0,7	6-10	0,7	10-15	(8-9)	С
			0,8	20-25	0,8	20-25		
	катлаулы (I-Ia)	5-10	0,6	6-8	0,6	8-10	(1-2)	Б
			0,8	25-30	0,8	25-30	(9-10)	С
	кара жиләкле (I-II)	5-10	0,6	5-7	0,6	7-10	(1+)	Б
0,9			20-25	0,9	20-25	(8-9)	С	
озын мүкле (III)	8-10	0,7	6-8	0,7	8-10	(1-2) Б		
			0,9	20-25	0,9	15-25	8С2Б	
			0,7	6-10	0,7	8-10		
1.2. Составында нарат өстенлек итүче наратлы-яфраклы (5-7 нарат, 3-5 яфраклы)	мүкле (III-IV)	4-7	0,9	20-30	0,9	20-30	(7-8)	Н
	нарат жиләкле (II-I)	3-6	0,6	6-8	0,7	10-15	(2-3)	К
			0,7	30-50	0,7	30-50	(8-9)	Н
			0,5	4-6	0,5	8-12	(1-2)	К

Урман утыртмаларының кисүгө кадэрге составы	Урман типлары төркемнэре (бонитет классы)	Тэрбияли башлау яше, ел	Тонькландыру		Чистарту		Кисентенең яшенэ (өлгерү дэрэжэсенэ) карата максатчан составы	
			тэрбиягэ алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тэрбиягэ алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %		
			Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)		
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,6 0,4	35-60 3-5	0,6 0,4	30-50 8-12	(8-10) (0-2)	Н К
	кара жилөкле (I-II)	3-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	30-50 8-12	(7-9) (1-3)	Н К
	озын мүкле (III)	4-7	0,8 0,6	30-40 5-7	0,8 0,6	25-35 8-12	(6-8) (2-4) К	Н
	1.2.1. Составында 3-4 берэмлек нарат һәм 6-7 яфраклы катнашындагы наратлы-яфраклы	нарат жилөкле (II-I)	3-5	0,7 0,4	35-60 3-5	0,7 0,4	35-60 8-10	(6-8) (2-4) Б
	катлаулы (I-Ia)	3-5	0,6 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-60 8-10	(6-9) (1-4) Б	С
	кара жилөкле (I-II)	3-5	0,6 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-50 8-10	(6-8) (2-4) Б	С
	озын мүкле (III)	4-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	30-45 8-12	(5-7) (3-5) Б	С
	1.3. Яфраклы-наратлы (7 берэмлектэн артык яфраклы, агачлар саны житэрлек булганда кимендэ 3 нарат)	нарат жилөкле	3-5	0,6 0,4	40-60 3-6	0,7 0,4	40-60 10-15	(5-8) (2-5) Б
	катлаулы	3-5	0,5 0,3	40-70 3-5	0,6 0,4	40-60 10-15	(6-9) (1-4) Б	С
	кара жилөкле	4-6	0,6 0,4	40-70 4-6	0,6 0,4	40-50 10-15	(5-8) (2-5) Б	С
	озын мүкле	4-7	0,7 0,4	30-60 5-7	0,7 0,5	30-45 8-12	(4-7) (3-6) Б	С
	2. Чыршы утыртмалары							
2.1. Чыршы утыртмалары: саф һәм 2 берэмлеккэ кадэр яфраклы катнашында	катлаулы (Ia-I)	8-10	0,8 0,6	15-30 5-8	0,8 0,6	15-30 6-8	(9-10) (0-1) (Oc)	Е Б
	кара жилөкле (I-II)	8-10	0,8 0,5	20-35 6-8	0,8 0,6	15-25 6-8	(8-9) (1-2) (Oc)	Е Б
	елга буенда үсүче (II-III)	8-10	0,8 0,5	20-35 6-8	0,8 0,6	15-25 6-8	(8-9) (1-2) (Oc)	Е Б
2.2. Чыршылы-яфраклы,	катлаулы (Ia-I)	6-8	0,7	30-40	0,7	30-40	(9-10)	Е

Урман утыртмаларының кисүгө кадэрге составы	Урман типлары төркөмнэре (бонитет классы)	Тэрбияли башлау яше, ел	Тонькландыру		Чистарту		Кисентенең яшенэ (өлгерү дэрэжэсенэ) карата максатчан составы
			тэрбиягэ алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тэрбиягэ алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
составында чыршы өстенлек итүче: 5-7 чыршы һәм 3-5 яфраклы	кара жилөкле (I-II)	6-8	0,5	4-6	0,5	8-10	(0-1) Б
			0,7	30-40	0,7	30-40	(8-9) Е
	елга буенда үсүче (II-III)	6-8	0,5	4-6	0,5	8-10	(1-2) Б
			0,7	30-40	0,7	30-40	(8-9) Е
2.2.1. Составында 3-4 берәмлек чыршы һәм 6-7 яфраклы катнашындагы чыршылы-яфраклы	катлаулы (Ia-I)	4-6	0,6	50-60	0,6	50-60	(8-10) Е
			0,3	4-6	0,4	4-8	(0-2) Б
	кара жилөкле (I-II)	4-6	0,6	50-60	0,6	40-50	(8-9) Е
			0,3	4-6	0,4	4-8	(1-2) Б
	елга буенда үсүче (II-III)	4-6	0,6	50-60	0,6	40-50	(8-9) Е
			0,3	4-6	0,4	4-8	(1-2) Б
2.3. Яфраклылар чыбылдыгы астында кирөкле күләмдэ чыршы булган яфраклы-чыршылы	катлаулы (Ia-I)	4-6	чик. юк	чик. юк	чик. юк	чик. юк.	(8-10) Е
	кара жилөкле (I-II)	4-6	чик. юк	чик. юк	чик. юк	40-50/100	(0-2) Б
	елга буенда үсүче (II-III)	4-6	чик. юк.	чик. юк	чик. юк.	4-8	(7-8) Е
3. Имән утыртмалары							
3.1. Имән утыртмалары чиста һәм катнаш б. ток. белән: 2 бер. кадэр	Саф имәнлеклэр юкөле-чиклөвек куаклы (II-I)	10-15	–	–	0,8	20-35	(8-9) Д
	Саф имәнлеклэр (III-II; IV)	10-15	–	–	0,7	5-10	(1-2) Лп, Е, б. ток.
					0,8	20-30	(8-9) Д
					0,7	5-10	(1-2) Лп, Е, б. ток.

Урман утыртмаларының кисүгө кадэрге составы	Урман типлары төркемнэре (бонитет классы)	Тэрбияли башлау яше, ел	Тонькландыру		Чистарту		Кисентенең яшенэ (өлгерү дэрэжэсенэ) карата максатчан составы
			тэрбиягэ алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тэрбиягэ алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
	Дымлы имэнлеклэр зур үлэнле	10-15	–	–	0,8 0,7	20-35 5-10	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б.ток.
	Дымлы имэнлеклэр юкэле (III-IV; II)	0-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-10	(8-9) Д (1-2) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсэ торган зур үлэнле имэнлеклэр (II-III)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-10	(8-9) Д (1-2) Ол. ч., б.ток.
3.2. 5-7 берэмлек составында имэн күпчелек тэшкил иткэн катнаш утыртмалар (йомшак яфраклы һәм каты яфраклы токымнар белэн)	Саф имэнлеклэр юкэле-чиклөвек куаклы (II-I)	4-6	0,7 0,5	30-45 3-5	0,7 0,5	35-40 4-6	(7-9) Д (1-3) Лп, Яс, Е
	Саф имэнлеклэр (III-II; IV)	4-6	0,7 0,6	25-35 3-5	0,7 0,6	25-35 4-6	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, б. ток.
	Дымлы имэнлеклэр	4-6	0,7	30-40	0,7	30-40	(7-8) Д
	зур үлэнле (II-III; I)	4-6	0,5	3-5	0,5	4-6	(2-3) Лп, Ч, б.т.
	Дымлы имэнлеклэр юкэле (III-IV; II)	4-6	0,7 0,5	30-35 3-5	0,7 0,5	30-35 4-6	(7-8) Д (2-3) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсэ торган зур үлэнле имэнлеклэр (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-40 3-5	0,7 0,6	30-40 4-6	(7-9) Д (1-3) Ол. ч., б.ток.
	3.2.1. Составында 3-4 берэмлек имэн катнашулы катнаш утыртмалар	Саф имэнлеклэр юкэле-чиклөвек куаклы (II-I)	3-5	0,7 0,4	40-60 3-5	0,7 0,4	40-60 4-6
	Саф имэнлеклэр юкэле-күрэнле (III-II; IV)	3-5	0,7 0,5	30-50 3-4	0,7 0,5	30-50 4-6	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.

Урман утыртмаларының кисүгө кадэрге составы	Урман типлары төркемнэре (бонитет классы)	Тэрбияли башлау яше, ел	Тонькландыру		Чистарту		Кисентенең яшенэ (өлгерү дэрэжэсенэ) карата максатчан составы
			тэрбиягэ алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тэрбиягэ алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
	Дымлы имэнлеклэр зур үлэнле (II-III; I)	3-5	0,7 0,4	40-50 3-5	0,7 0,4	40-50 4-6	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Юкэле дымлы имэнлеклэр (III-IV; II)	3-5	0,7 0,5	40-50 3-5	0,7 0,5	40-50 4-6	(6-8) Д (2-4) Лп, Е, б. ток.
	Елга буенда үсэ торган зур үлэнле имэнлеклэр (II-III)	3-5	0,7 0,5	40-60 3-5	0,7 0,5	40-60 4-6	(6-7) Д (3-4) Ол. ч., б.ток.
3.3. Йомшак яфраклылар күпчелек тэшил иткэн һәм составында кимендэ 3 берэмлек имэн булган катлаулы утыртмалар	Саф имэнлеклэр юкэле-чиклөвек куаклы (II-I)	2-4	0,6 0,3	50-80 3-5	0,6 0,3	50-70 4-6	(5-7) Д (3-5) б.т.
	Саф имэнлеклэр юкэле-күрэнле (III-II; IV)	2-4	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) б.т.
имэн өстенлек итүче, агачлыклар формалаштыруга житэрлек агач саны булган	Дымлы имэнлеклэр зур үлэнле	2-4	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) б.т.
	Дымлы имэнлеклэр юкэле (III-IV; II)	2-4	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) б.т.
	Елга буенда үсэ торган зур үлэнле имэнлеклэр (II-III)	2-4	0,6 0,4	40-70 3-5	0,6 0,5	40-60 4-6	(4-7) Д (3-6) Ол. ч, б.ток.
4. Каен утыртмалары							
4.1. Каен утыртмалары: саф һәм өлешчэ башка токымнар катнашында	нарат жилөкле-чэчбайлы (II-I)	10 - 12	–	–	>0,8 0,7	20-25 5-10	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы вак үлэнле (II-I)	8-12	–	–	>0,8 0,7	20-30 5-10	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	кара жилөкле-вак үлэнле (II-III)	8-12	–	–	>0,8 0,7	20-25 5-10	(8-10) Б (0-2) С (Е)
	озын мүкле (III-IV)	12 - 15	–	–	>0,8 0,7	15-20 5-10	(8-10) Б (0-2) С
	катлаулы кин үлэнле (Ia-I)	8 - 10	–	–	>0,8	25-35	(8-10) Б

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Тонькландыру		Чистарту		Кисентенең яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
					0,7	5-10	(0-2) Е (С)
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	8 - 10	–	–	>0,8 0,7	20-30 5-10	(8-10) Б (0-2) Е (С)
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	8 - 10	–	–	>0,8 0,7	20-25 5-10	(8-10) Б (0-2) Е
4.2. Каенлы-усаклы утыртмалар, башка токымнар	катлаулы вак үләнле (II-I)	6 - 8	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	(8-10) Б (0-2) С (0+) Ос
	кара жиләкле-вак үләнле (II-III)	6 - 8	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	(8-10) Б (0-2) С (0+) Ос
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	6 - 8	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	(8-10) Б (0-2) Е, (0+)Ос С
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	6 - 8	0,8 0,6	20-40 5	0,8 0,6	20-40 5-10	(8-10) Б (0-2) Е (0+) Ос
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	6 - 8	0,8 0,6	20-35 5	0,8 0,6	20-35 5-10	(8-10) Б (0-2) Е (0+) Ос
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	4 - 6	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	(7-10) Б (0-3) Е II яр. (Пдр) 10 Е
4.3. Каенлы-чыршылы (каен чыбылдыгы астында кирәкле күләмдә чыршы – чыршының икенче ярусы яки яшь агачы булган)	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	4 - 6	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	(7-10) К (0-3) Ч II яр. (Үр.)10 Ч
	елга буенда үсә торган-зур үләнле (II-III)	4 - 6	0,8 0,7	20-30 5	0,8 0,7	20-30 5-10	(7-10) К (0-3) Ч

Урман утыртмаларының кисүгө кадэрге составы	Урман типлары төркемнэре (бонитет классы)	Тэрбияли башлау яше, ел	Тонькландыру		Чистарту		Кисентенең яшенэ (өлгерү дэрэжэсенэ) карата максатчан составы
			тэрбиягэ алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тэрбиягэ алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
							II яр. (Үр.)10 Ч
5. Усак утыртмалары							
5.1. Усак утыртмалары: саф һәм өлешчэ башка токымнар катнашында	катлаулы вак үләнле (II-I)	10 - 15	–	–	>0,8 0,6	30-40 5-7	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	кара жиләкле-вак үләнле (III-II)	10 - 15	–	–	0,8 0,6	30-35 5-7	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	8-12	–	–	>0,8 0,6	30-40 5-7	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	8-12	–	–	0,8 0,6	30-35 5-7	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б
	елга буенда үсэ торган-зур үләнле (II-I)	8-12	–	–	0,8 0,7	25-35 5-7	(7-10) Ос (0-3) Е, Б
5.2. Усаклы-чыршылы (усак чыбылдыгы астында кирәкле күләмдэ чыршы – икенче яруссы яки яшь агачы булган)	катлаулы киң үләнле (Ia-I)	4 - 8	0,8 0,5	30-45 4-6	0,8 0,5	35-45 5-8	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
	кара жиләкле-киң үләнле (I-II)	4 - 8	0,8 0,6	30-40 4-6	0,8 0,6	30-40 5-8	(7-10) Ос (0-3) Е, С, Б II яр. (Пдр) 10Е
	елга буенда үсэ торган-зур үләнле (II-I)	4 - 8	0,8 0,6	30-40 4-6	0,8 0,6	30-40 5-8	(7-10) Ос (0-3) Е, Б II яр. (Пдр) 10Е
6. Юкэ утыртмалары							
6.1. Күп максатларга, шул исәптән үзагач алу өчен билгеләнгән утыртмалар							
6.1.1. Саф чиста юкэ утыртмалары һәм өлешчэ башка токымдагылар кушылмасы белән	катлаулы вак үләнле юкәлекләр (II-III)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-7	(8-10) Лп (0-2) С, Е, б.ток.

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Тонькландыру		Чистарту		Кисентенең яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы	
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %		
			Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)		
(2 берәмлеккә кадәр)	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-25 5-7	(8-10) (0-2) Е, б.ток.	Лп С,
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	10-15	–	–	0,8 0,7	25-30 5-7	(8-10) (0-2) Д, б. ток.	Лп Е,
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-7	(8-10) (0-2) Д, б.ток.	Лп Е,
6.1.2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,8 0,6	25-35 5-7	(7-10) (0-3) Е, б. ток.	Лп С,
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	20-30 4-6	0,8 0,6	25-30 5-7	(7-10) (0-3) Е, б. ток.	Лп С,
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	6-8	0,8 0,5	30-40 4-6	0,8 0,5	30-40 5-7	(7-10) (0-3) Д, б.ток.	Лп Е,
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,8 0,6	25-35 5-7	(7-10) (0-3) Д, б.т.	Лп Е.
6.2. Умартачылык (нектар бүлемтеге) максатларында үстерелә торган утыртмалар								
6.2.1. Саф чиста юкә утыртмалары һәм өлешчә башка токымдагылар кушылмасы белән (2 берәмлеккә кадәр)	катлаулы вак үләнле юкәлекләр (II-III)	5-7	0,8 0,6	25-30 4-6	0,7 0,6	20-30 5-8	10 башк. ток.	Лп
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)	6-8	0,8 0,6	25-30 4-6	0,7 0,6	20-30 5-7	10 башк. ток.	Лп
	катлаулы киң яфраклы (I-II)	5-7	0,8 0,5	25-35 4-6	0,7 0,5	20-35 5-8	10 башк. ток.	Лп
	кара жиләкле-киң үләнле (II-III)	6-8	0,8 0,6	25-35 4-6	0,7 0,5	20-30 5-8	10 башк. ток.	Лп
6.2.2. Составында юкә өстенлек итүче катнаш утыртмалар	катлаулы вак үләнле (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-40 4-6	0,7 0,5	20-40 5-8	(9-10) (0-1) башк. ток.	Лп
	кара жиләкле-вак үләнле (III-IV)							

Урман утыртмаларының кисүгә кадәрge составы	Урман типлары төркемнәре (бонитет классы)	Тәрбияли башлау яше, ел	Тонькландыру		Чистарту		Кисентенең яшенә (өлгерү дәрәжәсенә) карата максатчан составы
			тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	тәрбиягә алганчы ябалдашларның минималь тоташлыгы	кисү ешлыгы, запасы буенча %	
			Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	Караганнан соң	кабатланучанлыгы (ел)	
	катлаулы кин яфраклы (I-II)	4-6	0,7 0,5	30-35 4-6	0,7 0,5	20-35 5-8	(9-10) Лп (0-1) башк. ток.
	кара жиләкле-кин үләнле (II-III)	4-6	0,7 0,5	30-50 4-6	0,7 0,5	20-45 5-8	(9-10) Лп (0-1) башк. ток.
		4-6	0,7 0,5	30-35 4-6	0,7 0,5	20-40 5-8	(9-10) Лп (0-1) башк. ток.
7. Зирек утыртмалары							
7.1. Саф кара зирек утыртмалары һәм составында башка йомшак яфраклы токымнар катнашында	Елга буенда үсә торган-эре үләнле кара зиреклекләр (II-I)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-30 5-7	(7-10) Ол. ч. (0-3) Е, Д
	Кара зиреклек сазлыклы-зур үләнле (III-II)	10-15	–	–	0,8 0,7	20-25 5-7	10 Ол. ч., ед. др. п.
7.2. Кара зирек өстенлек итүче һәм составында башка кыйммәтле токымнар булган катнаш утыртмалар	Елга буенда үсә торган-эре үләнле кара зиреклекләр (II-I)	8-10	0,7 0,6	25-35 3-5	0,8 0,6	25-35 4-6	(6-8) Ол. ч., (2-4) Е, Д, др. п.
8. Тирәк утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы тирәк утыртмалары		2-4	0,8 0,7	20-30 3-4	0,8 0,7	20-30 4-5	
9. Чәчбай утыртмалары							
Саф һәм өлешчә башка токымнар катнашындагы чәчбай утыртмалары		3-4	0,8 0,7	15-25 3-4	0,8 0,7	20-25 3-5	

1. Кисүләрнең максималь ешлык проценты тоташлыгы (тулылыгы) 1,0гә тигез булган утыртмалар өчен китерелде. Тоташлыкның (тулылыкның) түбәнрәк күрсәткечләрендә, кисәк тотрыклылык кимү куркынычы янаганда һәм башка начар шартларда, шулай ук техник коридор челтәрле кишәрлекләрен тәрбия кылганда кисүләрнең ешлыгы, әлбәттә, кими.

2. Запас буенча технологик коридорларны 5-7%ка кисеп чыкканда һәм кирәкмәгән агачларны күп күләмдә юк итү зарурлыгы булганда ешлыкны арттыру рәхсәт ителергә мөмкин.

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре капламаган жирләр				алдагы чорда тоташ кисүләр буенча диләнкеләр	Урман үрчетү	Барлыгы	Ел саен башкарыла торган күләм
	Көекләр һәм һалак булган уртыртмалар	Киселгән урыннар	аланлыklar һәм чүллекләр	жәмгысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Каты яфраклы								
Йомшак яфраклылар								
Урман үрчетүгә мохтаж жирләр								
Шул исәптән кишәрлек урманчылыктары буенча								
Чияле Алан кишәрлеге урманчылыгы								
Урман торгызуга мохтаж урыннар, барлыгы		18	35	53	2030		2083	208
Шул исәптән токымнары буенча:								
Ылыслы		6	26	32			32	3
Каты яфраклы			2	2	14		14	1
Йомшак яфраклылар		12	7	19	2016		2037	204
Шул исәптән түбәндәге урман торгызу ысуллар буенча:								
Ясалма (урман культуралары булдыру), барлыгы		11	3	14	140		154	15
Алардан токым төркемнәре буенча:								
Ылыслы		9	3	12	118		130	13
Каты яфраклы		2		2	22		24	2
Йомшак яфраклылар								
Табигый урман торгызу – барлыгы,		7	32	39	1890		1929	193
Шул исәптән:								
Табигый урман үстерү:		7	32	39	1890		1929	193
алардан токымнар буенча:								
Ылыслы								
Каты яфраклы								
Йомшак яфраклылар		7	32	39	1890		1929	193
Восход кишәрлеге урманчылыгы								
Урман торгызуга мохтаж урыннар, барлыгы	1	88	9	98	1970		2068	207
Шул исәптән токымнары буенча:								

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре капламаган жирләр				алдагы чорда тоташ кисүләр буенча диләнкеләр	Урман үрчетү	Барлыгы	Ел саен башкарыла торган күләм
	Көекләр һәм һәлак булган уртыртмалар	Киселгән урыннар	аланлыklar һәм чүллекләр	жәмгысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ылыслы			6	6			6	1
Каты яфраклы		3		3	6		9	1
Йомшак яфраклылар	1	85	3	89	1964		2052	205
Шул исәптән түбәндәге урман торгызу ысуллар буенча:								
Ясалма (урман культуралары булдыру), барлыгы		13	7	20	60		80	8
Алардан токым төркемнәре буенча:								
Ылыслы		10	6	16	44		60	6
Каты яфраклы		3	1	4	16		20	2
Йомшак яфраклылар								
Табигый урман торгызу – барлыгы,	1	75	2	78	1910		1988	199
Шул исәптән:								
Табигый урман үстерү:	1	75	2	78	1910		1988	199
алардан токымнар буенча:								
Ылыслы								
Каты яфраклы								
Йомшак яфраклылар	1	75	2	78	1910		1988	199
Мамык кишәрлеге урманчылыгы								
Урман торгызуга мохтаж урыннар, барлыгы	155	29	16	200	2011		2211	221
Шул исәптән токымнары буенча:								
Ылыслы	41	11	11	63			63	6
Каты яфраклы			1	1	1		2	
Йомшак яфраклылар	114	18	4	136	2010		2146	215
Шул исәптән түбәндәге урман торгызу ысуллар буенча:								
Ясалма (урман культуралары булдыру), барлыгы	149	11	12	172	5		177	18

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре капламаган жирләр				алдагы чорда тоташ кисүләр буенча диләнкеләр	Урман үрчетү	Барлыгы	Ел саен башкарыла торган күләм
	Көекләр һәм һәлак булган уртыртмалар	Киселгән урыннар	аланлыklar һәм чүллекләр	жәмгысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Алардан токым төркемнәре буенча:								
Ылыслы	49	9	10	68	5		73	7
Каты яфраклы	30	2	2	34			34	4
Йомшак яфраклылар	70			70			70	7
Табигый урман торгызу – барлыгы,	6	18	4	28	2006		2034	203
Шул исәптән:								
Табигый урман үстерү:	6	18	4	28	2006		2034	203
алардан токымнар буенча:								
Ылыслы								
Каты яфраклы								
Йомшак яфраклылар	6	18	4	28	2006		2034	203
Тимерлек кишәрлеге урманчылыгы								
Урман торгызуга мохтаж урыннар, барлыгы			12	12	1814		1826	183
Шул исәптән токымнары буенча:								
Ылыслы			9	9			9	1
Каты яфраклы								
Йомшак яфраклылар			3	3	1814		1817	182
Шул исәптән түбәндәге урман торгызу ысуллар буенча:								
Ясалма (урман культуралары булдыру), барлыгы			9	9	0		9	1
Алардан токым төркемнәре буенча:								
Ылыслы			7	7	0		7	1
Каты яфраклы			2	2	0		2	0
Йомшак яфраклылар								
Табигый урман торгызу – барлыгы,			3	3	1814		1817	182
Шул исәптән:								
Табигый урман үстерү:			3	3	1814		1817	182

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре капламаган жирләр				алдагы чорда тоташ кисүләр буенча диләнкеләр	Урман үрчетү	Барлыгы	Ел саен башкарыла торган күләм
	Көекләр һәм һәлак булган уртыртмалар	Киселгән урыннар	аланлыklar һәм чүллекләр	жәмгыесе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
алардан токымнар буенча:								
Ылыслы								
Каты яфраклы								
Йомшак яфраклылар			3	3	1814		1817	182
Тумба кишәрлеге урманчылыгы								
Урман торгызуга мохтаж урыннар, барлыгы	57	29	33	119	2380		2499	250
Шул исәптән токымнары буенча:								
Ылыслы			2	2	1		3	
Каты яфраклы			19	19	3		22	2
Йомшак яфраклылар	57	29	12	98	2376		2474	248
Шул исәптән түбәндәге урман торгызу ысуллар буенча:								
Ясалма (урман культуралары булдыру), барлыгы	18	24	28	70	40		110	11
Алардан токым төркемнәре буенча:								
Ылыслы	14	19	22	55	40		95	10
Каты яфраклы	4	5	6	15	0		15	1
Йомшак яфраклылар								
Табигый урман торгызу – барлыгы,	39	5	5	49	2340		2389	239
Шул исәптән:								
Табигый урман үстерү:	39	5	5	49	2340		2389	239
алардан токымнар буенча:								
Ылыслы								
Каты яфраклы								
Йомшак яфраклылар	39	5	5	49	2340		2389	239
Чулпан кишәрлеге урманчылыгы								
Урман торгызуга мохтаж урыннар, барлыгы	356	23	3	382	1422		1804	180
Шул исәптән токымнары буенча:								

Күрсәткечләр	Урман үсемлекләре капламаган жирләр				алдагы чорда тоташ кисүләр буенча диләнке ләр	Урман үрчетү	Барлы гы	Ел саен башкарыла торган күләм
	Көекләр һәм һәлак булган уртырт малар	Кисел гән урын нар	аланлы клар һәм чүллек ләр	жәмг ысе				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ылыслы	43	9		52			52	5
Каты яфраклы			1	1	7		8	1
Йомшак яфраклылар	313	14	2	329	1415		1744	174
Шул исәптән түбәндәге урман торгызу ысуллар буенча:								
Ясалма (урман культуралары булдыру), барлыгы	45	9	1	55	85		140	14
Алардан токым төркемнәре буенча:								
Ылыслы	36	7	1	44	76		120	12
Каты яфраклы	9	2		11	9		20	2
Йомшак яфраклылар								
Табигый урман торгызу – барлыгы,	311	14	2	327	1337		1664	166
Шул исәптән:								
Табигый урман үстөрү:	311	14	2	327	1337		1664	166
алардан токымнар буенча:								
Ылыслы								
Каты яфраклы								
Йомшак яфраклылар	311	14	2	327	1337		1664	166

Искәрмә: Тоташ кисүләр буенча ел саен файдалануга рөхсәт ителә торган диләнке күләме үзләштерелмәгән очракта, урман торгызу эшләренең күләме үзгәртелергә мөмкин.

Урман культураларын булдыру технологиясе туфракт-типологик шартларга бәйле. Технология нигезе сыйфатында Урманчылык һәм урман хужалыгын механикалаштыру буенча россиякүләм фәнни-тикшеренү институтында урман торгызу буенча эшләнгән хисапнамә-технологик карталар киңәш ителә. Урман культураларын булдыруның ин ышанычлы ысулы утырту булып санала.

Урман торгызу эшләрендә эш урыннарын сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру 17.1 таблицада китерелде.

17.1 таблица.

Урман торгызу эшләрендә эш урыннарын сайлап алу, урнаштыру һәм планлаштыру

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
1. Эш урыннарын рациональ сайлап алу билгеләре	
1.1. Яраклаша алырдай яшь агач булганга карап	
Торгызылган дип түбәндәге кишәрлекләргә санарга:	
Йомшак яфрактлы хужалыкта	1 гектарга кимендә 5 мең данә шытымнары яисә орлык нөсхәләре майдан буенча чагыштырмача тигез урнашканда
Каты яфрактлы тәбәнәк күсәлә хужалыкта	1 га каты яфрактлылар токымнарының шытымнары белән 400-600 данә түмәр булганда (400 данәдән ким булса – торгызу канәгатъләнерлек түгел)
Вак шытым	0,5 м кадәргә нөсхәләре гомуми саныннан 2/3 өлешеннән күбрәк булганда
Эре шытым	1,5 м кадәргә нөсхәләре гомуми саныннан 1/3 өлешеннән күбрәк булганда
1.2. Урман культурасы майданнарының категориясе буенча:	
Тоташ сөрүне рөхсәт итә торган	Бушлыклар, ачыктыклар, аланнар һәм авыл хужалыгы әйләнешеннән төшөп калган майданнар, киселгән урыннар һәм черегән яисә казып алынмаган түмәрләре булган иске янгын урыннары
Туфрактны полосалар һәм буразналар рәвешендә өлешчә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Киселгән урыннар, төп һәм икенчел токымнар белән торгызылмаган янгын урыннар, 1 гектаргага артык дымлы 500 түмәргә кадәр, 600 түмәргә кадәр – яңа һәм коры туфрактларда
Туфрактны буразналар яисә майданчыктар рәвешендә эшкәртү рөхсәт ителә торган	Шул ук майданнар, әмма аларда тиешенчә 500дән артык һәм 600 түмәр
Туфрактны өлешчә эшкәртүне таләп итә торган	Киселгән урыннар, төп токым белән канәгатъләнмәслек дәрәжәдә торгызылган яисә йомшак яфрактлылар белән (соры зирек, фаут усагы һәм башкалар) яисә сирәкләнгән үсентеләр
1.3. Кишәрлек урнашу рельефы буенча:	
Оптималь	Диңгез өслегеннән 500 м кадәр биеклектәгә һәм 5 градуска кадәр тигезлек шартлары
Тракторлар кереп йери ала торган	6-12 градус авышлыгы (гомуми билгеләнештәгә тракторлар базасында агрегатлар белән эшкәртү:

Күрсәткечләр (иминлек күзлегеннән)	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр) көпчәкле – 8 градустан да артмаган авышлыкларда, башмаклы – 12 градустан да артмаган)
1.4. Гидрологик шартлар буенча (дым күп яратмый торган агач токымнары өчен)	
Оптималь.	Туфрак-грунт сулары кимендә 30 см тирәнлектә яткан дренажланган туфраклар (мөмкин булса – туфракны эшкәртмичә, ә кирәк чакта – полосаларны фреза яисә сука белән йомшарту, буразналар яру)
Рөхсәт ителә	Дымы вакытлыча артып киткән туфраклар (түтәлләр һәм катламнар рәвешендә микрокалкулыклар әзерләгәннән соң) Дымы артып киткән туфраклар (дренаж каналлары ярып яисә киптергәннән соң туфракны катламнар белән әзерләү)
Рөхсәт ителми	Йомык тирән сөзәк чокыр кишәрлекләре (киптерү юлы белән артык дымны чыгару кыенлашкан)
1.5. Үзләрендә урман культуралары белән эшләү таләп ителә торган кисүләргә планлаштыруга таләпләр	
Кисү калдыклары	Яндырылырга яисә 3 м киңлектәге тыгыз параллель валларга куелырга тиеш. Кисек калдыклары гомуми мәйданның 20%тан артмаган өлешен биләргә тиеш (вариант: кисек калдыклары бик күп булмаганда, ягъни 1 гектарга 15 скл. куб. м булганда, кисү бүлемтекләре буйлап тигез урнаштырылырга мөмкин)
Агач	Барлык агач материалы урман культуралары эшләре башланганчы тулысынча алып бетерелергә тиеш.
Агач материалының өске складлары һәм йөк төяү мәйданнары били торган мәйдан	10 гектардан кимрәк булган диләнкеләрдә ул гомуми мәйданның 10%тан артмаган өлешен биләргә тиеш. Барлык кисү урыннарында ул урманнар торгызу эшләрен уздырырга яраклы хәлгә ктерелергә тиеш (агач материалын тулысынча жыеп алу, шул исәптән аска салынганнарын, кисек калдыкларын, бульдозер белән микрорельефны тигезләү һәм башкалар)
Урман бүлемтекләрен машина белән эшкәртү барышында минераллаштырылган туфрак өслеге күләме:	
а) урман культуралары булдырылырга тиешле	Көлсу авыр балчык һәм суглин дымлы туфракларда (кара жиләкле, озын мүкле наратлыклар һәм чыршылыклар) – урман бүлемтекләре мәйданының 20%ы. Коры комлы туфракларда (лишайниклы наратлыклар) – урман бүлемтекләре мәйданының 15%тан артмаган өлеше.
б) табигый яңартылырга тиешле	Көлсу комлы яхшы дренажланган туфраклардагы тигезлек урманнарында (нарат жиләкле наратлыкларда) 15-20% өлешен минеральләштерү рөхсәт ителә (үзлегеннән орлыкларын чөчүне тәмин итеп). Табигый яңартылуга ярдәм итү өчен бүлеп бирелгән кисү урыннарында туфракны минеральләштерү гомуми мәйданның кимендә 20-30%ында уздырылырга тиеш (шытымнарны саклап калу шарты белән).

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
Түмәрләрнең биеклеге	Диаметрының 1/3ыннан артмаган, диаметры 30 сантиметрдан нечкәрәк, 10 сантиметрдан артмаган
1 гектарга түмәрләр саны – 600 данәдән артык	Жир белән тигез өлештә алдан түмәрләрне казып чыгармыйча, чистартмыйча, кисеп алмыйча сукалар, фрезалар, урман утырту машиналары, культиваторлар белән эшләү рөхсәт ителми. Эре утырту материалларын механикалаштырылган утырту алдыннан полосалап казып алу юлдаш һәм куак токымнары үсентеләре белән капланган кисүләр урыннарында аеруча нәтижәле була (полосаларның киңлеге 2 м)
1.6. Кишәрлекләрне урман культуралары фондына кертүнең рөхсәт ителмәгән билгеләре	
Урманга бәйлә	Хужалык өчен кыйммәтле токымнар белән табигый рәвештә канәгатьләнәрлек янара торган майданчыклар
Техник-икътисадый	Су бастырылырга яисә корылмалар куелырга тиешле жирләр. Хужалык йогынтысы өчен мөмкин булмаган, күләме һәм әһәмияте буенча зур булмаган, аерым урнашкан, ерак урнашкан, урман культуралары булдыру өчен икеләтелгән чыгымнар таләп итүче майданнар
туфракның тамырлар үтеп керерлек тыгыз катлам тирәнлеген буенча	Иң күбе: катнаш урманнарда – чыршы өчен 50 см һәм нарат өчен 80 см; киң яфраклы урманнарда – чыршы өчен 60 см һәм нарат өчен 120 см
2. Кишәрлекләр конфигурациясе һәм күләме	Туры почмаклы яисә трапеция сыман, агрегатлар эшләү өчен уңайлы. Эре массивлар рәвешендә, мөмкин кадәр тигез яклы
3. Кишәрлекне жирлектә беркетү	Урман культуралары эшләрен алып бару өчен бүлеп бирелгән барлык майданнар почмак үлчәү рәвешендә фотога төшерелгәннән соң, сызыклары кисешкәш жирләрдә (кишәрлек яклары) баганалар утырту юлы белән шушы урында беркетелә. Баганалар озынлыгы 2 м, диаметры 12-16 см булырга һәм багананың өске очында төргә белән ике мәртәбә ышкып алып ясалган чокырда (яңагында) тиешле язу ясалырга тиеш. Барлык кишәрлекләр сызымда квартал челтәренә бәйләп, ачык визирлар яисә табигый чикләр белән чикләнгән булырга тиеш. Урман культуралары проектына теркәлүче сызымнарда шулай ук утырту материалын казып кую чокырларның кайда урнашуы, техника туктап торы урыннары, буразналар, борылып китүче полосалар юнәлеше һәм эшкәртелми торган майданнар (юллар һ.б.) ачык билгеләнергә тиеш. Сызымнар 1:10000 масштабында төзелә, кишәрлек майданы 0,1 гектарга кадәр төгәллек белән исәпләнә. Фотога төшерү белән бергә (урман культураларын булдыру буенча билгеләнгән алымнарга бәйлә рәвештә) майданны урында һәм сызымда үсү шартлары буенча бер үк төрле кишәрлекләргә, шулай ук блокларга (әгәр яңгынга каршы чокырлар казу зарур булса) кишәрлекләргә алдан бүлгәләр гамәлгә ашырыла.

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
4. Урманчылык территориясендә урман культураларын, предприятиеләр урнаштыру	Кишәрлекләр урман культуралары эшләрен төрләре һәм аларны башкару вакытлары буенча мөмкин кадәр бер урында, ахыр чиктә якындагы кварталларда (блокларда) тупланган булырга тиеш. Моның өчен мондый блоклар жыелмасын алдан эзерләп куялар, алар өчен (туфрак өлгерү срокларын исәпкә алып) эшләрне башкару графикларын һәм техника (эш урыннары) хәрәкәте өчен барлык урманнар торгызу эшләре буенча уртак итеп тә, иң мөһимнәре өчен аерым да рациональ маршрутлар эзерлиләр (агачлар утырту, туфракны эзерләү, урман культураларын карау, питомник кору һәм утырту материалларын казып алу һ.б.).
5. Техника өчен туктап тору урыннарын һәм тиешле эшләр башкару сезонна эшчеләрне яшәү өчен урнаштыру	Эшкәртелергә тиешле кишәрлекләр (блоклар, кварталлар) мөмкин кадәр территория үзәгендә иң ерак урнашканыннан 10 километрдан ла артык булмаган жирдә урнашырга тиеш. Эшләр күп булып та, эшчеләрне һәр көн саен эш урыннарына илтү мөмкин булмаганда яисә моны нинди дә булса сәбәпләр аркасында башкару мөмкин булмаганда, аларның техник туктап тора торган урыннар янәшәсендә күчмә йортларда, кыр лагерларында яисә торак пунктта вакытлыча яшәүләрен оештыралар.
6. Кишәрлектә утырту материалы өчен чокыр урнаштыру (алмашка чәчкөч запасы кузовы булмаган тракторлар өчен)	Чәчкөннәрне утыртканда аларны китерүнең максималь аралары 50 метрдан артмаска тиеш. Казып кую өчен калкулыктагы, су басмый торган, жил һәм кояш тими торган, туфрагы жинел булган урыннар сайлап алына.
7. Урман культуралары кишәрлекләрендә эш урыннарын урнаштыру:	
Туфрак кулдан эшкәртеләп	Бер-берсенә 3 м якын түгел
Киселгән агачларны һәм куакларны кулдан жыю	Куак кискечләр эшли торган урыннан 30 метрдан якын түгел
2 куак кискечнең берьюлы эшләве	Бер-берсенә 60 м якын түгел
Ике һәм аннан да күбрәк агрегат бер үк вакытта туфрак эшкәрткәндә	Сөзәклек буенча – бер-берсенән кимендә 60 м ераклыкта (бер үк вертикаль буенча техника һәм кешеләр эшләү рөхсәт ителми). Горизонталь буенча – кимендә 30 м ераклыкта.
Тамырлары казып алына торган теләсә нинди эшләр башкару барышында	Тамырказыгычтан кимендә 50 м ераклыкта
Урманнарны механикаштырылган утыртуда	Агрегат артыннан төзәтеп йөрүче эшчеләр аңардан 10 метрдан да якын түгел. Агрегат борылып киткәндә, башка жиргә күчкәндә, каршылыкларга тап булганда үсентеләр утыртучылар трактор туктаганнан соң тракторчы сигналы буенча эш урыннарыннан китәргә тиеш. Агрегат хәрәкәттә вакытта аларга аннан тушәргә, аңа утырырга яисә утырту материалын тутырырга рөхсәт ителми.

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
	Берничә агач утырту агрегаты бер үк кишәрлектә берьюлы эшлэгәндә бер-берләреннән 20 м да якын булмаса тиеш.
8. Кишәрлекләрдә эшләү урыннарын (чокырлар, буразналар, полосалар) урнаштыру:	Мөмкин кадәр туры сызык буйлап бер-беренә параллель урнашкан кишәрлекнең озын ягы буенча
Чокыр-чакырлы рельефлы урында	Чокырлар авышлыкта аркылы урнашырга тиеш
Дымлы туфракларда (кара жиләкле урманнарда) һәм дымлы (озын мүкле) туфракларда	Туфракны киптерү максатларында сулар агып төшү юнәлеше буенча (сөзәклек буенча), аларны табигый су агып төшү чокырларына яисә гамәлдәге мелиоратив челтәрләргә кушып, буразналар яралар
9. Полосалар үзәкләре арасындагы ераклык (буразналар, культуралар рәтләре):	
Туфракны өлешчә эшкәрткәндә	Төп токымны утыртуның әлеге урман үсү районы өчен билгеләнгән санын тәэмин итәргә һәм кирәк булганда агрегаталар (катоклар һәм башкалар) өчен булачак культуралар рәтләре арасында (киңлеге кимендә 3 м) узып йөрү урыннары салынырга тиеш.
Рәтләр арасындагы ераклык	Нарат культуралары өчен – 3-4 м, чыршы өчен – 4 м, карагай өчен – 5 м якын, кедр өчен – 6 м якын (тамырларын казып алганда нарат һәм чыршы өчен 5 м кадәр арттырылырга мөмкин)
10. Культуралар рәтләрендә утырту материаллары арасындагы ераклык:	
Чәккеннәр	0,50-0,75 м
Эре утырту материалы (үсентеләр)	0,75-1,50 м (зурлыгына һәм токымына карап)
11. Урман культураларының 1 гектарына башлангыч куелык (урман утыртканда):	
Уңайлы үсү шартларындагы кисүләрдә	Кимендә 4 мең данә
Аеруча коры урыннарда	7-8 мең данәгә кадәр
12. 1 гектарга карата нарат культураларының куелыгы:	
Туфракны өлешчә эзәрләгәндә	8 мең данәгә кадәр
Тоташ	10-20 мең данәгә кадәр
Хрущевланган мөйданчыкларда һәм кайры асты кандаласы чыганакларында	15-20 мең данә

Күрсәткечләр	Нормативлар (оптималь күрсәткечләр)
Азкыйммәте утыртмаларны өлешчә реконструкцияләгәндә	Урман культураларының оптималь куелыгыннан кимендә 50%
13. Урман культуралары өстәмәләре	Чәчкеннәр һәм утыртмалар шактый корыганда (10%тан артыграк)
14. Урман культуралары исәптән төшереп калдырылырга тиеш	Үсеп китүләре 25%тан ким булганда (комнарны беркетә торган токымнардан тыш)
15. Урманнарның табигый яңару чоры	3-5 ел (һәрбер урман хужалыгы районы өчен аерым билгеләнә)

Урман агач токымнарының утырту материалына һәм урманнарны ясалма һәм катнаш торгызганда булдырылган, майданнары урман үсемлекләре белән капланган жирләргә кертелә торган яшь агачлар сыйфатына карата таләпләр 17.2.1 таблицада китерелде.

17.2.1 таблица.

Урман агач токымының утырту материалына һәм майданнары урман утыртмалары били торган жирләргә кертелергә тиешле яшь агачлыкларга карата критерийлар һәм таләпләр

Агач токымнар	Утырту материалына таләпләр			Майданнары урман утыртмалары били торган жирләргә кертелергә тиешле яшь агачлыкларга карата критерийлар һәм таләпләр			
	Яше, кимендә, ел	тамыр башланган жирдә кәүсә диаметры, кимендә, мм	кәүсә биеклеге кимендә, см	Урманнар тип төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше (яшь агачлыкларга карата, ясалма яисә катнаш ысул белән) кимендә, ел	төп токымнар агачлары саны кимендә, 1 гектарга мең данә	төп токым агачларының уртача биеклеге кимендә, м
1	2	3	4	5	6	7	8
Россия Федерациясенең Европа өлешендәге урман-дала районы							
Еламсар каен (сөялле)	1-2	2,0	20	Яңа һәм дымлы имән катыш урман	5	2,0	1,3
Ботаклы-чатаклы имән	1-2	4,0	15	Ундырышлы һәм балчыклы туфракта үсүче коры урманнар	7	1,5	0,9
				Ундырышлы һәм балчыклы туфракта үсүче саф урманнар	7	1,5	1,1

Агач токымнар	Утырту материалына таләпләр			Мәйданнары урман утыртмалары били торган жирләргә кертелергә тиешле яшь агачлыктарга карата критерийлар һәм таләпләр			
	Яше, кимендә, ел	тамыр башланган жирдә кәүсә диаметры, кимендә, мм	кәүсә биеклеге кимендә, см	Урманнар тип төркеме яисә урман үсентеләре шартлары типлары	яше (яшь агачлыктарга карата, ясалма яисә катнаш ысул белән) кимендә, ел	төп токымнар агачлары саны кимендә, 1 гектарга мең данә	төп токым агачларының уртача биеклеге кимендә, м
1	2	3	4	5	6	7	8
				Ундырышлы һәм балчыклы туфракта үсүче дымлы урманнар	7	1,5	1,3
Европа чыршысы (гади)	2-3	2,0	12	Ундырышлы һәм балчыклы туфракта үсүче саф һәм дымлы урманнар	7	1,5	0,7
Сукачев һәм Себер карагайлары	1-2	2,5	15	Комлы һәм балчыклы туфракта үсүче саф урманнар	5	1,5	1,4
Гади нарат	2	3,0	10	Коры наратлык, комлы һәм балчыклы туфракта үсүче урманнар	6	2,2	1,1
				Саф һәм дымлы наратлык, комлы һәм балчыклы туфракта үсүче урманнар	6	2,0	1,3
Ак тирәк	1	3,0	15	Былчыклы һәм ундырышлы туфракта үсүче дымлы урманнар	4	0,8	2,5
Гади һәм ланцетлы (яшел) корычагач	1	2,0	12	Балчыклы туфракта үсүче саф урманнар һәм имәнлекләр	6	2,0	1,7

17.2.2 таблица.

Төп агач токымнарының яшэргэ сэлэтле үрентелэре һәм үсентелэре санына карап, урман торгызу ысуллары

	Урман торгызу ысуллары	Агач токымнары	Урман типлары төркемнэре, урман үсү шартлары типлары	Яшэргэ сэлэтле шытым һәм үсенте саны, 1 га мең данэ
Россия Федерациясенең Европа өлешендэге урман-дала районы				
Табигый урман торгызу	шытымны саклау, шытымны тэрбияләү чаралары белэн	Нарат	Нык коры һәм коры наратлыклар, комлы һәм балчыклы туфрак урманнары	60тан артык
		Имән	Нык коры һәм коры имәнлеклэр һәм имән-нарат урманнары	60тан артык
			Саф имәнлеклэр һәм имән-нарат урманнары, дымлы һәм тугай имәнлеклэре	60тан артык
Табигый урман торгызу Катнаш урман торгызу	туфракны минераллаштыру юлы белэн	Нарат	Нык коры һәм коры наратлыклар, комлы һәм балчыклы туфрак урманнары	1,5 – 4,0
			Саф нарат, комлы туфрак һәм имән-нарат урманнары	0,5 – 2,0
			Дымлы нарат, комлы туфрак һәм имән-нарат урманнары	0,5 – 1,5
		Имән	Нык коры һәм коры имәнлеклэр һәм имән-нарат	2,0 – 3,0

	Урман торгызу ысуллары	Агач токымнары	Урман типлары төркемнәре, урман үсү шартлары типлары	Яшәргә сәләтле шытым һәм үсенте саны, 1 га мең данә
			урманнары	
Ясалма урман торгызу			Саф имәнлекләр һәм имән-нарат урманнары, дымлы һәм тугай имәнлекләре	1,0 – 2,0
		Нарат	Нык коры һәм коры наратлыклар, комлы һәм балчыклы туфрак урманнары	1,5 дән ким
			Саф нарат, комлы туфрак һәм имән-нарат урманнары, дымлы нарат, комлы туфрак һәм имән-нарат урманнары	0,5 ким
		Имән	Нык коры һәм коры имәнлекләр һәм имән-нарат урманнары	2,0 дән ким
			Саф имәнлекләр һәм имән-нарат урманнары, дымлы һәм тугай имәнлекләре	1,0 дән ким

Урманнарны торгызу эшләрөнә исәпләү-технология карталары сыйфатламасы

№ 5 হিসапнамә-технология картасы

Чәчкәннәрне урман кисүләрдә буразна төбенә утыртып, ылыслы культуралар булдыру

Урман үсү шартлары тибы: яңа коры наратлыклар ВЗ-2 һәм яңа, дымлы урманлыклар - С2, С2-3, С2-Д2 (куаклы ачы жиләк, катлаулы, кара жиләкле-ачы жиләкле, нарат жиләкле-кара жиләкле).

Туфраклары – көлсү һәм кәсле-көлсү, кәсле, соры урман, начар көлсү комлы, ярым балчыклы.

Киселгән урыннар – 1 гектарга түмәрләре 900 данәгә кадәр булган, агач кисекләреннән чистартылган яңа, кылганлы, паллы, болынлы, кура жиләкле, эре үләнле типлары.

Төп токымнар: нарат, чыршы, чиста рәтләр белән карагай.

Нарат культуралары коры наратлыкларда проектлана, чыршы һәм карагай – коры урманчыкларда һәм коры наратлыкларда.

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина һәм корал маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жинел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
1.	Туфракны 10-12 см тирәнлектәге буразналар ясап, үзәкләре арасын 3,5 м – 2,86 чм ара калдырып эшкәртү а) I районда б) II-IV районнарда	ЛХТ-55 (ТДТ-40М	м/см	0,29	0,29	0,29
		СУН-3) ПКЛ-70	м/см	0,29	0,29	0,29
		ЛХТ-55 (ТДТ-40М	м/см	0,34	0,34	0,34
		СУН-3) ПКЛ-70	м/см	0,34	0,34	0,34
2.	Буразналарны һәм пластларны ике мәртәбә утырту алдыннан эшкәртү – 2,86x2= 5,72 км	ЛХТ-55	м/см	0,51	0,51	0,51
		(ТДТ-40М, СУН-3) КЛБ-1.7	м/см	0,51	0,51	0,51
3.	3,82 мең данә чәчкәнне вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		кеше/сәг.	3,86	3,86	3,86
4.	Рәтгә 0,75 м саен буразна төбенә чәчкәннәрне механикаләштырилган утырту – 2,86 чм. а) I районда Ике еллык чәчкәннәр б) II-IV районнарда Ике еллык чәчкәннәр	ЛХТ-55	м/см	0,34	0,34	0,34
		(ТДТ-40М СУН-3)	м/см	0,34	0,34	0,34
		СБН-1А	к/сәг	6,23	6,23	6,23
			мең д.	3,82	3,82	3,82
			м/см	0,40	0,40	0,40
			м/см	0,40	0,40	0,40
	ЛХТ-55	м/см	0,40	0,40	0,40	
	(ТДТ-40М СУН-3)	к/сәг	7,21	7,21	7,21	
	СБН-1А	мең д.	3,82	3,82	3,82	

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина һәм корал маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме				
				Туфракларның категориясе				
				жиңел	уртача	авыр		
1	2	3	4	5	6	7		
5.	Рәтләр арасындагы һәм янындагы шытымнарны юк итеп, туфракны йомшарту юлы белән культураларны механикалаштырылган карау: Наратлыкларда – дүрт мәртәбә (0-1-2-1)-2,86 x 4=11,44 Блыслылар урманчыларында – биш мәртәбә (1-2-1-1) 2,86 x 14,3 км	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см	1,03	1,03	1,03		
		КЛБ-1,7	м/см	1,08	1,08	1,08		
		ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см	1,29	1,29	1,29		
		КЛБ-1,7	м/см	1,29	1,29	1,29		
6.	Туфракны йомшартып һәм 50 см киңлектә буразналардагы чүп үләннәрне юк итеп, киң яфраклы урманнарда һәм урман-дала зоналарында культураларны кул белән карау: Блыслы урманчыларда – дүрт мәртәбә (1-2-1)-1430 x 4 = 5720 кв. м Блыслыларда – дүрт мәртәбә (01-2-1)-1430 x 4=5720 кв. м.		к/сәг	38,05	53,2	85,8		
			к/сәг	50,74	70,93	114,4		
Чыгымнар сводкасы								
Аталышы		Үлч. бер.	Чыгымнар					
			кору наратлыклар			чыршылыклар һәм гудлар		
			жиң.	урт.	авыр	жиң.	урт.	авыр
ЛХТ-55 тракторы (ТДТ-40М, СУН-3)		маш/см.	2,17	2,17	2,17	2,43	2,43	2,43
ПКЛ-70 сукасы		- // -	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29	0,29
КЛБ-1,7 культиваторы		- // -	1,03	1,03	1,03	1,29	1,29	1,29
СБН-1А урман утырту машинасы		- // -	0,34	0,34	0,34	0,34	0,34	0,34
Урман хужалыгы эшчеләре		кеше/сәг	10,09	10,09	10,09	10,09	10,09	10,09
Ике еллык нарат чәчкәннәре		мең данә	3,82	3,82	3,82	3,82	3,82	3,82

		жиңел	уртача
ЛХТ-55 тракторы, МТЗ-80	маш/см.	0,89 / 1,44	0,59 / 1,44
КЛБ-1,7 культиваторы	- // -	1,44	1,44
БДНТ-2,2 тырмасы	- // -	0,19	0,19
СБН-1М урман утырту машинасы	- // -	0,40	0,40
Урман хужалыгы эшчеләре	кеше/сәг	12,74	12,74
Ике-өч еллык нарат чөчкөннәре	мең данә	5,33	5,33

№ 9 хисапнамэ-технология картасы
Урман кисүлэрдэ имэн чиклэвеген чэчеп яисэ ПКЛ-70 сукасы ярдэмендэ эзерлэнгэн буразна төбенэ чэчкеннэр
утыртып, имэн культуралары булдыру

Урман үсү шартлары тибы: ундырышлы туфракта үсүче саф һәм юеш урманнар – Д2-3 һәм С2 – Д3
Кэсле-көлсу балчыклы туфрак, соры урман туфрагы (кайвакыт юылган), көрөн, селтеле көл кертелгэн кара туфрак,
болын-кара туфраклы, балчыклы һәм балчык катламы булган комнан торган туфрак, черемэле-карбонатлы балчыклы
туфрак.

Киселгэн урыннар – 1 гектарга түмэрлэре 600 данэгэ кадэр булган агач кисеклэрэннэн яхшы чистартылган (юкэ, очлы
яфраклы чаган һәм башка токымнарны яңарту мөмкин булганда).

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшлэрнең аталышы	Машиналарның һәм жайланмаларның маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме	
				Туфрак категориясе	
				уртача	жиңел
1	2	3	4	5	6
1.	Туфракны 10-12 см тирэнлектөгә буразналар ясап, үзекләре арасын 5м-2чм ара калдырып эшкәртү	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) ПКЛ-70	м/см м/см	0,24 0,24	0,24 0,24
2.	Утыртыр алдыннан буразналарны һәм катламнарны 2 мәртәбә эшкәртү – 2 км х 2 = 4 чм	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) КЛБ-1,7	м/см м/см	0,36 0,36	0,36 0,36
3.	Буразна төбенә 4-19ар данэ имэн чиклэвеген 1м-2 чм итеп механикалы рөвештэ утырту Имэн чиклэвеге	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см кг	0,22 48	0,22 48
3д	Вариант 2,67 мең чэчкенне вакытлы күмү һәм аларны утыртуга эзерләү		к/сөг	2,7	2,7
3б	0,5 м саян буразна төбенә үсентелэрне механикалаштырылган чөчү Рэтгэ – 2 чм Ике еллык имэн чэчкеннэре	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) СБН-1М, МЛУ-1	м/см м/см мең д.	0,22 0,22 4,00	0,22 0,22 4,00
4.	Рэтлэр янында (2 км х 10 = 20 чм) туфракны йомшартып һәм үләннэрне юк итү юлы белән культураларны механикалаштырылган ситез мәртәбә карау (2 – 3 – 2 – 1)	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3) КЛБ-1,7	м/см м/см	1,8 1,8	1,8 1,8

№ п/п	Эшлэрнең аталышы	Машиналарның һәм жайланмаларның маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме	
				Туфрак категориясе	
				уртача	жиңел
1	2	3	4	5	6
5.	40 см полосалары булган рәтләрдә туфракны йомшартып һәм чүп үләннәрне юк итеп, культураларны дүрт мәртәбә (2 – 1 – 1) кулдан карау (800 кв. м х 5 = 4000 кв. м)		к/сәг	49,6	49,6
Чыгымнар сводкасы					
Аталышы			Үлч. бер.	Чыгымнар	
				Туфрак категориясе	
				уртача	Авыр
Трактор: ЛХТ-55 , (ТДТ-40М, СУН-3)			маш/см.	2,62	2,62
ПКЛ-70 сукасы			маш/см.	0,24	0,24
КЛБ-1,7 культиваторы			- // -	2,16	2,16
Чәчкеч: СЛН 1			- // -	0,22	0,22
Имән чикләвеге			кг	48	48
Урман хужалыгы эшчеләре			кеше/сәг	50,68	81,08
Вариант					
Трактор: ЛХТ-55 , (ТДТ-40М, СУН-3)			маш/см.	2,62	2,62
ПКЛ-70 сукасы			маш/см.	0,24	0,24
КЛБ-1,7 культиваторы			- // -	2,16	2,16
Урман утырту машинасы			- // -	0,22	0,22
Бер еллык имән чәчкеннәре			мең данә	4,00	4,00
Урман хужалыгы эшчеләре			кеше/сәг	50,52	86,92

№ 13 хисапнамә-технология картасы

Туфракны алдан эзерләмичә үсентеләр утыртып, ылыслы токым культуралары булдыру
Урман үсү шартлары тибы: саф коры наратлыклар – В3-2 һәм юеш ылыслылар урманчыклары һәм катнаш урманчыклар – С2, С2-3, Д2, Д3 (куаксыман ачы жиләклекләр, катлаулы, яңа кара жиләклекләр, кара жиләкле-ачы жиләкле)

Туфраклары – көлсу, кәсле-көлсу, кәсле, соры урман туфрагы, көлсу-комлы, балчык катыш.

Киселгән урыннар – кылганлы, паллы, болынлы, кура жиләкле, озын үләнле кисекләрдән чистартылган типлар.

Түмәрләре саны 1 гектарга 900 данә

Төп тоқымы: чыршы

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнен аталышы	Машина маркалары	Үлч. бер.	Чыгымнар күл.
1.	2,5 мең данә чәчкеннәрне вакытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү		к/сәг	44,75
2.	Үсентеләрне, рәтләр арасын 4 м ясап, механикалаштырылган утырту, рәттә 1 м саен – 2,5 км Чыршы үсентеләре – 4-5 ел	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см мең д. ч/ч	0,30 2,5 5,28
3.	Рәтләр янында туфракны йомшартып һәм үләннәрне юк итү юлы белән культураларны механикалаштырылган икенче мәртәбә (1 – 1) карау (2,5 x 2 = 5 км)	ЛХТ-55 (ТДТ-40М СУН-3)	м/см	0,45
4.	Культураларны 1 – 2 мәртәбә кулдан карау – 1,5 м киңлектәге һәм 2500 м озынлыктагы полоса белән утырту урыннары тирәли үләннәрне һәм шытымнарны чабып чыгу (2500 x 2 = 5000 м)		к/сәг	45,0
Чыгымнар сводкасы				
Аталышы		Үлч. бер.	Чыгымнар	
Трактор: ЛХТ-55		маш/см.	0,75	
СКЛ-1А урман утырту машинасы		маш/см.	0,30	
КЛБ-1,7 культиваторы		- // -	0,45	
Урман утырту машинасы		- // -		
Дүрт-биш еллык чыршы чәчкеннәре		мең данә	2,5	
Урман хужалыгы эшчеләре		кеше/сәг	95,03	

№ 16 хисапнамә-технология картасы

Камылдан яңартыла торган кисү урыннарында майданчыкларга кәлшә утырту юлы белән ылыслы токым культуралары булдыру

Урман үсү шартлары тибы: саф һәм юеш нарат урманнары, нарат катыш урманнар һәм башка ылыслылар катыш урманнар – А2-3, В3, С2-3 (нарат жыләкле, яңа кара жыләкле, ачы жыләкле).

Туфраклары: кәсле-көлсу һәм кәсле-көлсу, комсыл, комлы һәм балчыксыл.

Төп токымы: нарат, чыршы, карагач.

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машиналарның һәм жайланмаларның маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме	
				Туфрак категориясе	
				жинел	уртача
1	2	3	4	5	6
А. Саф һәм А2, В2 катнаш наратлыклар (нарат жыләклегә)					
1.	Көрәк штыгы тирәнлегендә, 0,5 х 0,5 м күләмендәгә 2200 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү – 550 кв. м		к/сәг	46,86	64,90
2.	2,2 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм аларны утыртуга эзерләү		к/сәг	2,22	2,22
3.	2200 чәчкенне кул белән берәм-берәм майданга утырту Ике еллык нарат чәчкеннәре		к/сәг мең данә	14,10 2,20	19,21 2,20
4.	Культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау – 550 кв. м майданда чәчкеннәр тирәсендә үлән һәм шытымнарны чабу (550 х 4 = 2200 кв. м)		к/сәг	8,80	8,80
Вариант					
4а	Майданчыкларда туфрак йомшартып, катнаш урманнар зонасында культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау (2200 х 4 = 8800 данә)		к/сәг	72,16	102,08
Б. Дымлы наратлыклар һәм нарат катыш урманнар (яңа ярдәмче типлар)					
1.	1 х 1 м зурлыгындагы 1500 майданчыкны көрәк штыгы тирәнлегендә туфрагын йомшартып эзерләү – 1500 кв. м		к/сәг	127,80	177,00
2.	Вакытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү – 3000 данә.		к/сәг	3,03	3,03
3.	3000 чәчкенне кул белән икешәр итеп майданга утырту Ике еллык нарат чәчкеннәре		к/сәг мең данә	19,23 3,00	26,19 3,00
4.	Культураларны дүрт мәртәбә (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау – 1500 кв. м майданда чәчкеннәр тирәсендә үлән һәм шытымнарны чабу (1500 х 4 = 6000 кв. м)		к/сәг	24,0	24,0
Вариант					
4а	Майданчыкларда туфрак йомшартып, катнаш урманнар зонасында		к/сәг	81,60	106,20

	культураларны дүрт мәртэбэ (1 – 1 – 1 – 1) кулдан карау (1500x4 =6000 данэ)			
В. Яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар С2-3 (ачы жиләкле, катлаулы типлар)				
1.	Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1x1 м күләмендәге 800 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү – 800 кв. м	к/сәг	68,16	94,40
2.	Вақытлыча казып кую һәм утыртуга эзерләү – 2400 данэ.	к/сәг	2,42	2,42
3.	2400 чәчкенне кул белән Зәр итеп майданга утырту	к/сәг	15,38	20,95
	Ике еллык чыршы чәчкеннәре	мең данэ	2,4	2,4
4.	Культураларны дүрт мәртэбэ (1 – 2 – 2 – 1) кулдан карау – 800 кв. м майданда чәчкеннәр тирәсендә үлән һәм шыгымнарны чабу (800x6 = 4800 кв. м)	к/сәг	19,20	19,20
Вариант				
4б	Катнаш урманнар зонасында культураларны майданнарында туфракларын эшкәртеп, алты мәртэбэ (1-2-2-1) кулдан карау (800x6 = 4800 кв. м)	к/сәг	65,28	84,96
Чыгымнар сводкасы				
Аталышы		Үлч. бер.	Чыгымнар	
			Туфрак категориясе	
			жиңел	уртача
А. Саф һәм А2, В2 катнаш наратлыклар (нарат жиләклегә)				
Урман хужалыгы эшчеләре		к/сәг	71,98	95,13
Ике еллык нарат чәчкеннәре		мең данэ	2,20	2,20
Вариант				
Урман хужалыгы эшчеләре		к/сәг	135,34	188,41
Ике еллык нарат чәчкеннәре		мең данэ	2,20	2,20
Дымлы наратлыклар һәм нарат катыш урманнар (яңа ярдәмче типлар)				
Урман хужалыгы эшчеләре		к/сәг	174,06	230,22
Ике еллык нарат чәчкеннәре		мең данэ	3,00	3,00
Вариант				
Урман хужалыгы эшчеләре		к/сәг	231,66	312,42
Ике еллык нарат чәчкеннәре		мең данэ	3,00	3,00
В. Яңа һәм дымлы ылыслылар катыш урманнар С2-3 (ачы жиләкле, катлаулы типлар)				
Урман хужалыгы эшчеләре		к/сәг	105,16	136,97
Ике еллык нарат чәчкеннәре		мең данэ	2,40	2,40
Вариант				
Урман хужалыгы эшчеләре		к/сәг	151,24	202,73
Ике еллык нарат чәчкеннәре		мең данэ	2,40	2,40

№ 17 хисапнамә-технология картасы

Камылдан яңартулы кисенте урыннарында чәчкеннәр утырту һәм имән чикләвекләре чәчү юлы белән культуралар булдыру

Урман үсү шартлары тибы: саф һәм юеш наратлыклар, нарат катыш урманнар һәм ылыслылар катыш урманнар – А2-3, В2-3, коры, саф, дымлы ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С1-2, С3, Д1, Д2, Д3

Туфраклары: кәсле-кәсле-көлсу, комлы, ком катыш һәм ярым балчыклы, соры урман һәм кәсле-комлы һәм ярым балчыклы, селтеле кара туфраклар һәм көлле ком катыш һәм ярым балчыклы, болын-кара туфраклы ком катыш ярым балчыклы һәм ярым балчык катыш комлы, черемәле-карбонатлы ярым балчыклы.

Төп токымнар: нарат, чыршы, карагай, имән (киң яфраклы урманнар зонасында).

Нарат культуралары наратлыкларда, нарат катыш урманнарда һәм ылыслылар катыш урманнарда проектлана, чыршы һәм карагай – ылыслылар катыш урманнарда, имән – бер токым ылыслы урманнарда.

1 гектарга исәпләмә

Эшләрнең аталышы	Үлч. бер.	Чыгымнар күләме		
		Туфрак категориясе		
		жиңел	уртача	авыр
1	2	3	4	5
А. Саф наратлыклар һәм нарат катыш урманнар А2, А3, В2, В3				
1. Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1х1 м күләмендәге 1400 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү – 1400 кв. м	к/сәг	119,28	165,20	–
2. 2860 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм аларны утыртуга эзерләү	к/сәг	2,83	2,83	–
3. 2800 чәчкенне кул белән икешәр итеп майданга утырту	к/сәг	17,95	24,44	–
4. Үләннәрне юк итеп, майданчыкларда туфракны алты мәртәбә (2- 2- 2) кулдан йомшарту (1400х6 = 8400 данә)	к/сәг	114,24	148,68	–
Ике еллык нарат чәчкеннәре	мең данә	2,8	2,8	–
Б. Коры, саф һәм дымлы катлаулы чыршы һәм нарат урманнары – С1, С2, С3, Д1, Д2, Д3				
1. Көрәк штыгы тирәнлегендә, 1х1 м күләмендәге 1000 майданчыкның туфрагын кулдан йомшартып, кулдан эзерләү – 1000 кв. м	к/сәг	85,20	118,0	178,0
2. 3000 мең чәчкенне вакытлы күмү һәм утырту өчен эзерләү	к/сәг	3,03	3,03	3,03
3. 3000 чәчкенне кул белән Зәрләп майданга утырту	к/сәг	19,23	26,19	26,19

Эшлэрнең аталышы	Үлч. бер.	Чыгымнар күләме		
		Туфрак категориясе		
		жинел	уртача	авыр
1 Ике еллык чыршы чәчкеннәре	2 мең данә	3 3,00	4 3,00	5 3,00
Вариант				
За 1000 майданчыкта (Зәр чокыр) чокырларга Зәр данә имән чикләвеге утырткан өчен – 3000 утырту	к/сәг	–	15,15	18,00
Имән чикләвеге	кг мең данә	–	27	27
Үләннәрне юк итеп, майданчыкларда туфракны 4-8 мәртәбә (2- 2- 2-2) кулдан йомшарту (1000х8 = 8000 данә)	к/сәг	108,80	141,60	196,80
Чыгымнар сводкасы				
А. Саф һәм дымлы наратлыктар һәм катлаулы ылыслы урманнар – А2, А3, В2, В3				
Урман хужалыгы эшчеләре Ике еллык нарат чәчкеннәре	к/сәг мең данә	254,30 2,8	341,15 2,8	–
Б. Коры, саф һәм дымлы катлаулы нарат һәм чыршы урманнары – С1, С2, С3, Д1, Д2, Д3				
Урман хужалыгы эшчеләре Ике еллык чыршы чәчкеннәре	к/сәг мең данә	216,26 3,00	288,82 3,00	404,02 3,00
Вариант Урман хужалыгы эшчеләре Имән чикләвеге	к/сәг кг	– –	274,75 27,0	392,80 27,0

№ 31 хисапнамә-технология картасы

Үсемлекләргә 3,0 x 3,0 урнаштырып, тамыр жибәргән ботакларны утырту юлы белән тирәк культуралары утырту

Урман үсү шартлары тибы: саф, дымлы һәм юеш ылыслылар катыш урманнар һәм бер генә токым ылыслылар урманнары – С2, С3, С4, Д2, Д3, Д4.

Туфраклары – үзәнле, кәсле-болын ком катыш һәм ярым балчыклы, карбонат токымнарындагы кәсле-болын куе төстәге гелсыман, кара туфраклыларның болын төрләре һәм куе каштан төсөндәге механик составтагы ярым балчыклы, кәсле-урман ком катыш һәм ярым балчыклы, сазлану һәм ләмләну үзенчәлекләреннән гайре яисә геллану һәм тозлану үзенчәлекләре аз булган.

1 гектарга сарыф

№ п/п	Эшләрнең аталышы	Машина һәм корал маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жинел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
1.	1,11 мең тамыр жибәргән ботакны вакытлыча казып кую һәм утыртуга әзерләү		сәг/см	1,12	1,12	1,12
2.	Тамыр жибәргән тирәк ботакларын механика ярдәмендә утырту һәм аларны утыртканнан соң төзәтәп йөрү – 1,11 чм Тамыр жибәргән тирәк ботаклары	Т-74 ЗССН-1 СБ-1	м/см м/см м/см к/сәг мең данә	0,11 0,33 0,11 6,96 1,11	0,11 0,33 0,11 6,96 1,11	0,11 0,33 0,11 6,96 1,11
3.	1110 тамыр жибәргән ботакларының иң яхшыларын калдырып, артыкларын кисү		к/сәг	11,32	11,32	11,32
4.	Рәт араларын 13 мәртәбә (4-3-2-1) кара-каршы культивацияләү – 3,33 км	МТЗ-80 (МТЗ-50) КЛ-2,6	м/см м/см	4,33 4,33	4,33 4,33	4,33 4,33
5.	40x40 см = 177,6 кв. м зурлыктагы 1110 үрчетү майданчыкларында жиде мәртәбә (3-2-1-1) туфракны кулдан йомшарту һәм чүп үләннәрен утау (177,6x7 = 1243,2 кв. м)		к/сәг	11,03	15,42	24,86
Вариант – кара-каршы культивацияләү мөмкинлеге булмаган тар кишәрлекләрдә						
4а.	Рәт араларын 13 мәртәбә (4-3-2-1) культивацияләү (3,33 x 13 = 43,29 см.)	МТЗ-80 (МТЗ-50) КЛ-2,6 (Т-74, БДСТ-2,5)	м/см м/см	2,16 2,16	2,16 2,16	2,16 2,16

№ п/п	Эшлэрнең аталышы	Машина һәм корал маркалары	Үлч. бер.	Чыгым күләме		
				Туфракларның категориясе		
				жинел	уртача	авыр
1	2	3	4	5	6	7
5а.	40 см киңлектәге полосаларда жиде мәртәбә (3-2-1-1) туфракны кулдан йомшарту һәм чүп үләннәрен утау – 1330 кв. м (1330x7 = 9310 кв. м)		к/сәг	82,58	115,44	186,20
Урман бүлемтеген карау						
6.	1110 агачның аскы ботакларын кисү: а) ике-өч еллык утыртмаларда б) биш-алты еллык утыртмаларда		к/сәг к/сәг	20,76 51,73	20,76 51,73	20,76 51,73
Чыгымнар сводкасы						
	Трактор: МТЗ-80 Трактор – 74 КЛ-2,6 культиваторы ССН-1 урман утырту машинасы СБ-9 эләктергече Урман хужалыгы эшчеләре Тамырланган тирәк саплары		м/см м/см м/см м/см м/см к/сәг мең данә	4,33 0,11 4,33 0,33 0,11 102,92 1,11	4,33 0,11 4,33 0,33 0,11 107,31 1,11	4,33 0,11 4,33 0,33 0,11 116,75 1,11
	Вариант Трактор: МТЗ-80 Трактор – 74 КЛ-2,6 культиваторы ССН-1 урман утырту машинасы СБ-9 эләктергече Урман хужалыгы эшчеләре Тамыр жибәргән тирәк ботаклары		м/см м/см м/см м/см м/см к/сәг мең данә	2,16 0,11 2,16 0,33 0,11 174,47 1,11	2,16 0,11 2,16 0,33 0,11 207,33 1,11	2,16 0,11 2,16 0,33 0,11 278,09 1,11

Урманнарның төрле тип төркемнәрендә урман белән капланмаган жирләрдә өстенлек итүче торгызу ысуллары

Төп өстен. итүче токым	Урман типлары төркемнәре																					
	ЛМШ	ЗМШ	СЛЖ	Ч белән	Чкн	Өрн	ЕСЛ	ЕД	ДКЛС	ДСКЛП	ДПМ	ЯКЛП	ЛПТР	ЛПХ	БМШЗЛ	ОСРТР	ОСХЛ	СКЛД	ВЗ	ОЛТВ	ТАЛ	ОСК
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
Бульшлык итмичә табигый яңару																						
Н, Ю	-	+	-	-																		
Ч, П																						
Д, Я, Кл, В, Ил									+	+	+	+		+			+	+	+			
Б		-	-				-			-					+							
Ус, Т			-								+					+	+					
Юкә			-							-	+	+	+	+								
Зирек																					+	
Тал аг.																						+
Туфракны минераллаштырып, табигый яңаруга булышу																						
Н, Ю	-	+	-																			
Ч, П							-															
Д, Я, Кл, В, Ил								-		-												
Б		-	-							-												
Ус, Т			-							-												
Юкә			-				-			-												
Зирек																						-
Тал аг.																						
шыгым саклау																						
Н, Ю	-	+																				
Ч, П				+																		
Д, Я, Кл, В, Ил												+	+	+								
Б		-																				
Ус, Т																						
Юкә													-	-								
Зирек																						
Тал аг.																						

Төп өстен. итүче токым	Урман типлары төркемнәре																						
	ЛМШ	ЗМШ	СЛЖ	Ч белән	Чкн	Өрн	ЕСЛ	ЕД	ДКЛС	ДСКЛП	ДПМ	ЯКЛП	ЛПТР	ЛПХ	БМШЗЛ	ОСРТР	ОСХЛ	СКЛД	ВЗ	ОЛТВ	ТАЛ	ОСК	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
Урман культуралары																							
Н, Ю	+	+	+	-											+	+							
Ч, П							+								+	+							
Д, Я, Кл, В, Ил					+	+		+		+	-	+	+	+	+	+	+	+					
Б		+	+					+															
Ус, Т			-					-		-	+									+	+		+
Юкә			-																				
Зирек																					-		
Тал аг.																						-	

Искәрмә: +- киңәш ителүче чара;

- - киңәш ителми торган чара;

буш графа – әлеге токым бу урман типларының төркемнәренә хас түгел.

2.18. Урман үсү зоналары һәм урманлы районнар буенча урманнардан файдалануга карата таләпләрнең үзенчәлекләре

РФ ТРЭМның «Россия Федерациясендә урман үсү зоналары исемлеген һәм Россия Федерациясе Урманлы районнар исемлеген раслау турында» 2014 елның 18 августындагы № 367 боекы нигезендә Урманчылыкның барча территориясе Россия Федерациясенең Европа өлешендәге Урман-дала зонасы Урман-дала районында урнашкан.

Бүлектә китерелгән нормативлар Россия Федерациясенең Европа өлешендәге Урман-дала зонасы Урман-дала районына туры килә.

3 БҮЛЕК. Урманнардан файдалануда чиклэмэлэр

3.1. Урманнарның максатчан билгеләнеш төрлөрө буенча чиклэмэлэр

Урманнарны максатчан билгеләнеш төрлөрө һәм яклаучы урман категорияләре буенча чикләүләр 18 таблицада китерелде.

18 таблица.

Урманнарның максатчан билгеләнеш төрлөрө буенча чиклэмэлэр

№ п/п	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнардан файдалануда чиклэмэлэр
1	2	3
1.	Су саклау зоналарында урнашкан урманнар	Тыела: 1) урман утыртмаларын тоташ кисү; 2) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратлары куллану; 3) авыл хужалыгы алып бару, умартачылык һәм печән чабудан гайре; 4) урман плантацияләре утырту һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы ясау; 5) капитал төзелеш объектлары урнаштыру, линияле объектлардан, гидротехника корылмаларыннан һәм углеводородлы чимал ятмаларын геологик өйрәнү һәм эшләү буенча эшләр башкаруга бәйле объектлардан тыш.
2.	Табигый һәм башка төр объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнар Россия Федерациясе субъектлары милкендәге, гомуми файдаланудагы тимер юл, гомуми файдаланудагы федераль автомобиль юллары, гомуми файдаланудагы автомобиль юллары буйларында урнашкан яклаучы урман полосалары а) урман-парк зоналары	Урман утыртмаларына тоташ кисүләр үткөрү тыела. Тыела: 1) техник регламентта каралганнан киңрәк итеп линияле корылмалар кисү; 2) урман түшәмәсен белән мүк жыю һәм эзерләү. Тыела: 1) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратлары куллану; 2) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрөн гамәлгә ашыру; 3) авыл-хужалыгы алып бару; 4) файдалы казылма ятмаларын эшләү; 5) капитал төзелеш объектларын урнаштыру, линияле объектлардан һәм гидротехника

№ п/п	Урманнарның максатчан билгеләнеше	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
	б) яшел зоналар	<p>корылмаларыннан тыш;</p> <p>б) урман плантацияләрен утырту һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы ясау.</p> <p>Тыела:</p> <p>1) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратлары куллану;</p> <p>2) аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру;</p> <p>3) авыл хужалыгын алып бару, печән чабу һәм умартачылыктан гайре, шулай ук печән чабу һәм умартачылык максатларында коймалар кую;</p> <p>4) файдалы казылма ятмаларын эшләү;</p> <p>5) капитал төзелеш объектлары урнаштыру, гидротехника корылмаларыннан, элемент линияләреннән, электрүткәргеч линияләрдән, жир асты торбаүткәргечләреннән гайре;</p> <p>б) урман плантацияләрен утырту һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы ясау.</p>
3.	Кыйммәтле урманнар	<p>Урман үсентеләрен тоташ кисүләргә тыела, сайланма кисүләргә үзләренә яклау урманнарының максатчан билгеләнешен саклауны тәмин итә торган үзлекләрен югалта баручы урман утыртмаларын алмаштыруны тәмин итмәгән очраклардан тыш.</p> <p>Тыела:</p> <p>1) капитал төзелеш объектлары урнаштыру, линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан тыш;</p> <p>2) урман плантацияләргә утырту һәм эксплуатацияләү, урман эшкәртү инфраструктурасы ясау.</p>
4.	Эксплуатацияләнүче урманнар	Урманнардан файдалануның барлык төрләргә дә рөхсәт ителә.

3.2. Махсус якланучы урман кишәрлегә төрләргә буенча чикләмәләр

Махсус якланучы урман кишәрлекләренә хокукый режимы Россия Федерациясе Урман кодексының 102, 107 статьялары, Рослесхозның «Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка төрле объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, яңадан үстерү үзенчәлекләрен раслау турында» 2010 елның 14 декабрендәге № 485 боекы (алга таба – Үзенчәлекләр) белән регламентлана.

Махсус якланучы урман кишәрлекләрендә аларның максатчан билгеләнеше белән файдалы үзлекләренә ярашмаган эшчәнлекне гамәлгә ашыру тыела.

Махсус якланучы урман кишәрлекләре төрләре буенча чикләмәләр 19 таблицада күрсәтелде.

19 таблица.

Махсус якланучы урман кишәрлеге төрләре буенча чикләмәләр

№ п/п	Махсус якланучы урман кишәрлекләре төрләре	Урманнарда файдалануда чикләмәләр
1	2	3
1.	<p>Су объектлары, чокыр сөзәклекләрендә урнашкан ярсаклагыч, туфраксаклагыч урман кишәрлекләре.</p> <p>Яр буендагы яклагыч полосаларның чикләрендә урнашкан урман кишәрлекләре, аларның киңлекләре:</p> <p>калма-каршы яки нульле авышлыгы булган су яры өчен – 30 м;</p> <p>өч градуска кадәрле авышлыгы булган су объекты яры өчен – 40 м;</p> <p>өч һәм аннан югары градуслы авышлыгы булган су объекты яры өчен – 50 м;</p> <p>су үтә торган сазларның һәм су жыелып тора торган күлләрнең һәм тиешле су агымнары чикләрендә урнашканнар өчен – 50 м;</p> <p>Чокыр сөзәклегендә урнашкан, чокыр кырыена тоташучы урманнар һәм 50 метрга кадәрге киңлектәге урман полосалары.</p>	<p>Тыела:</p> <ul style="list-style-type: none"> – тоташ кисүләр уздыру, РФ УК 17 ст. 4 өл., 21 ст. 5.1 өл. каралган очрактардан тыш; – урман эшкәртү инфраструктурасы төзү; – урман плантацияләре ясау; – авыл хужалыгы алып бару, умартачылыктан һәм печән чабудан тыш; – капитал төзелеш объектларын урнаштыру, линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан тыш; – элеге урман районында табигый шартларда үсеп китә алмаган агачлар, куаклар, лаианалар, башка урман үсемлекләре төрләренә (токимнарының) интродукциясе. <p>Сайланма кисүләргә бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларына карата гына башкарырга яры. Даими урман-орлык кишәрлекләрендә агач токимнарының жимеш бирүен карап тоту тәртибендә сайланма кисүләргә башкару рөхсәт ителә.</p>
2.	<p>Урмансыз киңлекләр белән чиктәш урман авызлары. Урмансыз жирләрдән 100 м ераклыкта урнашкан, урман кырыеннан кимендә 1,5-2,0 чм ераклыктагы урман авызлары.</p>	
3.	<p>Даими урман-орлык кишәрлекләре.</p> <p>Югары сыйфатлы табигый урманнарның һәм урман культураларының озак вакыт дәвамында кыйммәтле чөчүлек сыйфатына ия булган агач токимнары орлыкларын алу һәм даими эзерләү өчен формалаштырылган югары житештерүчәнлекле кишәрлекләре.</p>	
4.	<p>Халыкара Кызыл китапка, РФ Кызыл китабына һәм РФ субъектларының Кызыл китапларына кертелгән реликтив һәм эндемик үсемлекләре булган урман кишәрлекләре.</p>	

№ п/п	Махсус якланучы урман кишәрлекләре төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
5.	Сирәк һәм югалу куркынычы янаган кыргый жәнлекләренен яшәү урыннары. Халыкара Кызыл китапка, РФ Кызыл китабына һәм РФ субъектларының Кызыл китапларына кертелгән сирәк һәм югалу куркынычы янаган кыргый жәнлекләренен яшәү урыннары булган урман кишәрлекләре.	
6.	Тыюлыклы урман кишәрлекләре. Озак вакыт дәвамында табигый юл белән формалашкан, хужалык эшчәнлегенә һәм рекреацияләү эшчәнлегенә нәтижәсендә аз жимерелгән, 100-150 гектар майданлы, дөүләт табигый тыюлыклары һәм милли паркларның тыюлык зоналары чикләренә керми торган урман кишәрлекләре.	Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми: 1) урман утыртмаларын кисү; 2) урманнарны саклау һәм яклау өчен, шул исәптән фәнни максатларда агулы химия препаратлары куллану; 3) авыл-хужалыгы алып бару; 4) файдалы казылма ятмалары эшләү; 5) капитал төзелеш объектлары урнаштыру. 6) урман эшкәртү инфраструктурасы ясау; 7) урман плантацияләре ясау.
7.	<p>Бүтән махсус якланучы урман кишәрлекләре:</p> <p>Тау районнарында урмансыз кичлекләр белән чиктәш жирдә аның өске чиге буйлап 200 м кичлектәге урман кичлекләре.</p> <p>Урмансыз кичлекләрдәр арасында урнашкан 100 га кадәрге урман кишәрлекләре.</p> <p>Тау районнарында 100-200 м кичлектәге полосалар, жирле шартларга бәйләп рәвештә, 2,5 мең га артык майданда су жыю чикләре буенча дулкыннар һәм субүләрләр буенда урнашкан, 20° градустан артык дулкыннар һәм субүләрләр барлыкка китерә торган.</p> <p>Сөзәклек экспозициясенә бәйсез рәвештә 30° текә урыннар авышлыктарындагы урман кишәрлекләре.</p> <p>Дөүләт табигый заказниклары һәм башка махсус сакланучы табигый территорияләре чикләрендәге, майданнары аларны барлыкка китергәндә билгеләнә торган урман кишәрлекләре (МСТТ аерым урман кишәрлекләрендә файдалану режимы башка территориягә караганда катгый урнаштырылганда).</p> <p>Майданнары аларны барлыкка китергәндә билгеләнә торган, әмма</p>	<p>Тыела:</p> <p>– тоташ кисүләр уздыру, РФ УК 17 ст. 4 өл., 21 ст. 5.1 өл. каралган очраклардан тыш;</p> <p>– урман эшкәртү инфраструктурасы төзү;</p> <p>– урман плантацияләре ясау;</p> <p>– авыл хужалыгы алып бару, умартачылыктан һәм печән чабудан тыш;</p> <p>– капитал төзелеш объектларын урнаштыру, линияле объектлардан һәм гидротехника корылмаларыннан тыш;</p> <p>– әлегә урман районында табигый шартларда үсеп китә алмаган агачлар, куаклар, лаианалар, башка урман үсемлекләре төрләренен (токымнарының) интродукциясе.</p> <p>Сайланма кисүләргә бары тик һәлак булган һәм зарарланган урман утыртмаларына карата гына башкарырга ярыш. Даими урман-орлык кишәрлекләрендә агач токымнарының жимеш бирүен карап тоту тәртибендә сайланма кисүләргә башкару рөхсәт ителә.</p>

№ п/п	Махсус якланучы урман кишәрлекләре төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
	<p>федераль әһәмияттәге махсус сакланылучы табигать территорияләре чикләре буйлап кимендә 1000 м кинлектәге полосалы саклау зоналары чикләрендәге урман кишәрлекләре.</p>	
	<p>Көртлекләрнең гөлдәрәү урыннары тирәли 300 м радиустагы урман кишәрлекләре, 10 мең га урманга 3тән артык шундый урман кишәрлеге исәбенән.</p>	
	<p>Елганың яисә кондызлар яши торган бүтән су объектының һәр яры буйлап 100 м кинлектәге урман полосалары.</p>	
	<p>бал бирә торган кишәрлекләр (өлгереп килүче, өлгергән һәм картайган урман үсентеләре, даими умартачылыклар тирәли 3 чм радиуста юкә һәм ак сәрби өстенлек итә торган урманнар).</p>	
	<p>агачларны даими рәвештә жентекләп үлчәү һәм озак чорда агач-куак үсентеләре белән капланган урында урман корылышы яисә урман хужалыгы тамгалары белән төзекләндерелгән һәм урман корылышы планшетларына кертелгән үсентеләрне төгәл чагылдыру өчен билгеләнгән даими сынау майданнары.</p>	
	<p>Шифаханәләр, балалар лагерьлары, ял йортлары, пансионатлар, туристлык базалары һәм башка дөвалау һәм савыктыру учреждениеләре тирәли иң күбе 1 чакрым радиуста (дөвалау-савыктыру урыннарын шифаханә (тау шифаханәсе) саклау округларының беренче, икенче һәм өченче зоналарында яисә урман хужалыгын алып баруның һәм урманнардан файдалануның шундый ук режимы булган яклаучы урманнарның бүтән категорияләренә караучы урманнарда урнашмаган булсалар, алар бүленәләр.</p>	
	<p>жирле шартларга карап, федераль яисә төбәк туристлык маршрутыннан һәр якка таба 100 метрдан 250 метрга кадәр кинлектәге урман полосалары.</p>	
	<p>Авыл торак пунктлары һәм бакчачылык ширкәтләре тирәли 1 км кинлектәге урман кишәрлекләре.</p>	

Искәрмә. Махсус якланучы урман кишәрлекләре урнашкан жир һәм аларның майданы урманнар коруны проектлаганда күрсәтелә.

3.3. Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләмәләр

Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләмәләр 19.1 таблицада китерелде.

19.1 таблица.

Урманнардан файдалану төрләре буенча чикләмәләр

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
1.	Үзагач эзерләү	<p>Файдалану өчен исәпкә алынган диләнкене (агач материалы алуның мөмкин булган күләменнән) артып китә торган күләмдә, шулай ук кисентеләрнен яшен бозып, агач материалы эзерләү тыела. (РФ УК 29 ст. 4 өл.) Россия Табигать министрлыгының 2016 елның 13 сентябрэндәге № 474 боерыгы белән расланган Агач материалы эзерләү кагыйдәләре нигезендә:</p> <p>а) елга һәм чишмә үзәннәрен сөйрәмә жир трассалары һәм урман юллары сыйфатында куллану рөхсәт ителми;</p> <p>б) диләнкедән читтә урман утыртмаларын, үсемчелек катламын һәм туфракларны зарарлау, урманнарны сәнәгать һәм башка төрле калдыклар белән чүпләү рөхсәт ителми;</p> <p>в) юлларны, күперләрне һәм ызаннарны, шулай ук киптерүче челтәрне, юл, гидромелиоратив һәм башка корылмаларны, су агымнарын, чишмәләрне, елгаларны саклау мөһим;</p> <p>г) аударылыган һәм асылынып төшкән, киселгән агачларны (киселгән һәм диләнкедә калдырылган агачларны исәпкә алып) калдыру, сакланырга тиешле яшь шытымны зарарлау яисә һәлак итү тыела.</p> <p>д) чик, квартал, диләнке баганаларын һәм башкаларын, агачларда һәм түмәрләрдәге тамгаларны, ярлыкларны һәм саннарны бетерү яисә зарарлау тыела;</p> <p>е) кисүгә тиешле булмаган һәм Россия Федерациясенә Агач материалы эзерләү кагыйдәләре һәм урман законнары нигезендә сакланырга тиешле агачларны, шул исәптән орлык бирү чыганакларын һәм плюс агачларын кисү һәм зарарлау тыела;</p> <p>ж) рөхсәт ителгән вакыты (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) тәмамлангач агач эзерләү, шулай ук файдалану хокукы туктатылгач яисә тәмамлангач агач эзерләү рөхсәт ителми;</p> <p>з) билгеләнгән вакытына (рөхсәт ителгән кичектереп торуларны исәпкә алып) алып чыгылмаган агачны</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		<p>диләнкедә калдыру рөхсәт ителми;</p> <p>и) диләнке ясауның технологик картасында каралмаган урыннарда агач чыгару, тарттыру рөхсәт ителми;</p> <p>к) диләнке чистарту эшләрен үтәмәү яисә вакытында үтәмәү рөхсәт ителми;</p> <p>л) сөйрәмә жирләрдән һәм төяү майданнарыннан кала, туфракның өске уңдырышлы катламын юк итү рөхсәт ителми;</p> <p>Диләнкеләрдә агач эзерләгәндә яшәргә яраклы, аларның табигый ареалы чикләрендә үсеп китүче (әгәр тиешле агач токымының урманнар составындагы майданы өлеше урманчылык майданының 1 процентыннан артып китмәсә) кыйммәтле агач токымнарын (имән, бук, корычагач, эрбет, юкә, күг, элмә, кара зирек, чәчә торган каштан) кисү рөхсәт ителми.</p> <p>Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән зат төрләре сакланарга тиешле.</p> <p>Агач эзерләгәндә урман утыртмалары агачлары составында өч һәм аннан да күбрәк берәмлектә эрбет булган, өлгергән, картайган урман утыртмаларын кисү рөхсәт ителми.</p>
2.	Чәер эзерләү	<p>Түбәндәгеләргә кирт салу тыела:</p> <p>а) юкка чыгарганчыга кадәр зарарлы организм чыганаclarында урнашкан урман утыртмаларына;</p> <p>б) урман янгыннары, зарарлы организмнар һәм башка тискәре факторлар нәтижәсендә зарарланган һәм зәгыйфьләнгән урман утыртмаларына;</p> <p>в) Россия Федерациясе законнары нигезендә агач эзерләү максатында өлгергән һәм картайган урман утыртмаларын тоташ яки сайланма кисүләр рөхсәт ителмәгән урманнардагы урман утыртмаларына;</p> <p>г) даими урман-орлык кишәрлекләрендә, урман-орлык плантацияләрендә, генетика резервацияләрендә урнашкан урман утыртмаларына, шулай ук плюс агачларына, орлыкларга, орлык чәчәклекләренә һәм полосаларына (2012 елның 24 гыйнварындагы № 23 Рослесхоз боерыгы белән расланган Чәер эзерләү кагыйдәләренең 7 пункты).</p>
3.	Агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу	<p>Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу өчен үсемлекләренең түбәндәге төрләрен куллану тыела:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгәннәрне; – наркотик матдәләр дип танылучыларны; – үзгачын эзерләү рөхсәт ителми торган агачларның һәм куаклыкларның төрләре (токымнары) исемлегенә

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		<p>кертелгәннәрне.</p> <p>Агач булмаган урман ресурслары эзерләү һәм жыеп алу чикләнергә яки радиоактив матдәләр белән пычранган районнарда билгеләнгән тәртиптә тыелырга мөмкин. 2011 елның 05 декабрендәге № 512 Рослесхоз боерыгы белән расланган Агач булмаган урман ресурсларын эзерләү һәм жыеп алу кагыйдәләре нигезендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> – эрозиягә каршы урманнарда; су объектлары, чокыр авышлыклары буйларында урнашкан ярсаклагыч һәм туфраксаклагыч урман кишәрлекләрендә, шулай ук тулылыгы 0,8-1,0гә тигез булган яшь агачларда һәм йомылмаган урман культураларында түмәр сагызын эзерләү рөхсәт ителми (13 пункт); – агачларны туз эзерләү өчен кисү тыела (14 пункт); – урманнарда табигый һәм башка төрле объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урман түшәмәләрен жыярга рөхсәт ителми (20 пункт).
4.	<p>Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыю</p>	<p>Төрләре Кызыл китапка, Татарстан Республикасы кызыл китабына кертелгән яки наркотик матдәләр булып саналган гөмбәләрен һәм кыргый үсемлекләрен эзерләү һәм жыеп алу рөхсәт ителми.</p> <p>Азык-төлек урман ресурслары эзерләү һәм дару үләннәре жыеп алу радиоактив матдәләр белән пычранган районнарда билгеләнгән тәртиптә чикләнергә мөмкин.</p> <p>05.12.2011 № 511 Рослесхоз боерыгы белән расланган Азык-төлек урман ресурсларын эзерләү һәм дару үләннәрен жыеп алу кагыйдәләре нигезендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> – жимеш бирә торган агачларны кисү һәм жимешләр эзерләү өчен ботакларны кискәләү тыела (14 пункт); – чикләвекләр эзерләгәндә агачларны һәм куакларны кисү, шулай ук агачларга һәм куакларга зыян сала торган ысулларны куллану тыела (15 пункт); – гөмбәләр эзерләү аларның ресурсларын саклауны тәмин итүче ысуллар белән башкарылырга тиеш (16 пункт); – каен суы эзерләү өлгергән урман кишәрлекләрендә кисәренә кимендә 5 ел калгач рөхсәт ителә (17 пункт); – башка төрле азык-төлек ресурслары эзерләү аларның үсентеләре торышына зыян салмый торган ысуллар белән башкарылырга тиеш; үсемлекләрен тамырлары белән өзеп алырга, яфракларына (ботакларына) һәм тамырларына зыян салырга рөхсәт ителми (18 пункт).
5.	<p>Аучылык хужалыгы өлкәсендә эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру</p>	<p>Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында, шулай ук шәһәр урманнары территорияләрендә аучылык хужалыгы өлкәсендәге эшчәнлек төрләрен гамәлгә ашыру тыела (РФ УК 105 ст. 3 өл. 2 пункты).</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрлөрө	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
6.	Авыл хужалыгы алып бару	<p>Су саклау зоналарында урнашкан урманнарда, печән чабу һәм умартачылыктан гайре, авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 104 ст. 1 өл. 3 п.).</p> <p>Яклаучы урманнарның яр буе чикләрендәге жирләрне сөрү, авыл хужалыгы хайваннарын көтү һәм алар өчен жәйге лагерьлар, ванналар оештыру тыела (РФ Су кодексының 65 ст. 17 өл. 1, 3 пунктлары).</p> <p>Урман-парк зоналарында авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 105 ст. 3 өл. 3 п.).</p> <p>Яшел зоналарда, печән чабу һәм умартачылыктан, шулай ук печән чабу һәм умартачылык максатларында киртәләп алулардан гайре, авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 105 ст. 5 өл. 2 пункты).</p> <p>Шәһәр урманнарында авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 105 ст. 5.1 өл.).</p> <p>Тыюлыклы урман кишәрлекләрендә авыл хужалыгы алып бару тыела (РФ УК 107 ст. 2 өл.).</p> <p>Махсус якланучы урман кишәрлекләрендә, тыюлыклы урман кишәрлекләреннән гайре, печән чабу һәм умартачылыктан кала, авыл хужалыгын алып бару тыела (РФ УК 107 ст. 2.1 өлеше).</p>
7.	Фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру	<p>Урманнарны фәнни-тикшеренү һәм мәгариф эшчәнлеген өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) тапшырылган урман кишәрлеген һәм аның чикләрендәге территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) тапшырылган урман кишәрлеге мәйданнарын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату (2011 елның 23 декабрендәге № 548 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан фәнни-тикшеренү эшчәнлеген, мәгариф эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдәләренен 9 пункты).</p> <p>Агулы химик препаратлар куллану тыела (РФ УК 103 ст. 5 өл., 104 ст. 1 өл., 105 ст. 3 өл. 1 п.).</p>
8.	Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру	<p>Рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен тапшырылган урман кишәрлекләрендә табигый ландшафтлар, хайваннар дөньясы объектлары, су объектлары сакланьрга тиеш (РФ УК 41 ст. 3 өл.).</p> <p>2012 елның 21 февралендәге № 62 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан рекреация эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә:</p> <p>– рекреацияләү эшчәнлеген гамәлгә ашыру өчен урманнардан файдалану эйләнә-тирә мохиткә һәм</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		кеше сәламәтлегенә зыян китерми торган ысуллар ярдәмендә башкарыла (6 пункт); – вакытлы корылмаларны, физкультура-савыктыру, спорт һәм спорт-техника корылмаларын вакытлыча урнаштыру барыннан элек агачсыз һәм куаксыз урыннарда, ә мондый урыннар булмаганда – артык кыйммәтле булмаган агачлар белән капланган, урманнарны үзләштерү проектында билгеләнгән урыннарда рөхсәт ителә (8 пункт).
9.	Урман плантацияләре утырту һәм аларны эксплуатацияләү	Плантация ясау максатларында түбәндәгеләрне файдалану рөхсәт ителми: а) су саклау зоналарында урнашкан урманнарны; б) табигый һәм башка төрле объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарны; в) кыйммәтле урманнарны; г) махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны (14.12.2010 № 485 Рослесхоз боерыгы белән расланган Су саклау зоналарында урнашкан урманнарны, табигый һәм башка төрле объектларны яклау вазыйфасын үтәүче урманнарны, кыйммәтле урманнарны, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урнашкан урманнарны файдалану, саклау, яклау, янадан үстерү үзәнчәлекләренен 30 пункты).
10.	Жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләре, дару үләннәре үстерү	2011 елның 05 декабрдәге № 510 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә: – жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен, беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урмансыз жирләр, шулай ук урманга әверелмәгән диләнкеләр, аланнарны һәм аларга урман культураларын утыртканчы урманның табигый торгызылуы мөмкин булмаган башка урман үсемлекләре белән капланмаган жирләр; рекультивацияләнергә тиешле (эшләнелгән торфлыклар һ.б.) (11 пункт) жирләр файдаланыла. – жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен – үстерү өчен үзгәртеп коруга билгеләнмәгән, азкыйммәтле утыртма кишәрлекләре файдаланылырга мөмкин (12 пункт); – РФ УК 60.15 статьясы нигезендә Россия Федерациясе Кызыл китабына, Татарстан Республикасы Кызыл китабына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләреннән жимешле, жиләкле, декоратив урман үсемлекләрен, дару үләннәрен үстерү өчен файдалану тыела.
11.	Урман үсемлекләренен утырту материалын	2011 елның 19 июлендәге № 308 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан урман үсемлекләренен

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрлөрө	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
	(үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү	<p>утырту материалын үстерү өчен файдалану кагыйдәләре нигезендә:</p> <ul style="list-style-type: none"> – урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен, иң беренче чиратта, урман фонды жирләре составындагы урман белән капланмаган жирләренә, шулай ук урмансыз диләнкеләренә, аланнарны һәм башка, урман үсемлекләре белән капланмаган, урман урнашкан бүтән категория жирләре файдаланыла (11 пункт); - урман утыртмаларының утырту материалларын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең яхшыртылган һәм сортлы орлыклары кулланыла яисә, мондый орлыклар булмаса, урман утыртмаларының нормаль орлыклары алына (12 пункт); – урман үсемлекләренең утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен урман үсемлекләренең районнарда бүленмәгән орлыкларын, шулай ук сыйфаты тикшерелмәгән урман үсемлекләре орлыкларын, чәчүлекләрен һәм башкаларын куллану тыела (13 пункт); – Россия Федерациясе Кызыл китабына, Россия Федерациясе субъектлары кызыл китапларына кертелгән үсемлек төрләре очрый торган урман кишәрлекләрен урман утыртмаларының утырту материалын (үсентеләр, чәчкеннәр) үстерү өчен файдалану Россия Федерациясе Урман кодексының 60.15 статьясы нигезендә тыела.
12.	Жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләү	<p>Яшел зоналарда һәм урман-парк зоналарында, шулай ук шәһәр урманнары территорияләрендә файдалы казылма ятмаларын эшләү тыела (РФ УК 105 ст. 3 өл. 4 п.).</p> <p>Урманнарда жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләү максатларында файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <ul style="list-style-type: none"> а) бульдозер ярдәмендә агачлар аудару һәм урман кишәрлекләрен агач үсемлекләреннән чистарту, чик биеклекләрен һәм урман авызыларын агач калдыклары белән чүпләү, урман авызындагы агач кәүсәләрен һәм скелет тамырларын зарарлау, жәйге чорда яңа киселгән агачларны махсус чараларсыз гына урманда саклау; б) урман утыртмаларын суга батыру һәм озак итеп су бастыру; в) бирелгән урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капламын һәм туфракны зарарлау; г) урманнарны төзелеш, сәнәгать, агач, көнкүреш һәм

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрлөрө	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		<p>бүтән калдыклар, чүпләр белән чүпләү;</p> <p>д) бирелгән урман кишәрлеге майданын һәм аның чикләрендәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;</p> <p>е) ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап, шул исәптән урман кишәрлегеннән читтә транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда йөрү (2010 елның 27 декабрендәге № 515 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан жир асты байлыкларын геологик өйрәнү буенча эшләр башкару, файдалы казылма ятмаларын эшләү буенча файдалану тәртибенәң 18 пункты).</p>
13.	<p>Сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү</p>	<p>Тьюлыклы урман кишәрлекләрендә сусаклагычлар һәм башка төрле ясалма су объектлары, шулай ук гидротехника корылмалары һәм махсуслаштырылган портлар төзү һәм эксплуатацияләү тыела (РФ УК 107 ст. 2 өл. 5 п.).</p>
14.	<p>Линияле объектлар төзү, реконструкцияләү, эксплуатацияләү</p>	<p>Урманнарны линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау;</p> <p>б) тапшырылган урман кишәрлеген һәм тапшырылган урман кишәрлегеннән читтәгә янәшә урнашкан территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү;</p> <p>в) тапшырылган урман кишәрлеге майданнарын һәм аннан читтәгә территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату;</p> <p>г) тапшырылган урман кишәрлеге һәм тиешле сак зоналарынан читтә ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда йөрү (2011 елның 10 июнендәге № 223 Рослесхоз боерыгы белән расланган Урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору, эксплуатацияләү өчен файдалану кагыйдәләренәң 15 пункты).</p> <p>Урман-парк зоналарында урманнардан линияле объектлар төзү, үзгәртеп кору һәм эксплуатацияләү өчен файдалану тыела (РФ УК 105 ст. 3 өл. 5 п.).</p>
15.	<p>Үзагач һәм башка урман ресурслары эшкәртү</p>	<p>Яклаучы урманнарда, шулай ук махсус якланучы урман кишәрлекләрендә урман эшкәртү инфраструктурасы ясау тыела (РФ УК 14 ст. 2 өл.).</p> <p>Урманнарны агач һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдаланганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:</p> <p>а) жир өсте һәм туфрак эче су агынтыларын бозарлык,</p>

№ п/п	Урманнардан рөхсәтле файдалану төрләре	Урманнардан файдалануда чикләмәләр
1	2	3
		урман кишәрлекләрен су бастырырлык яисә сазландырырлык итеп эшләр башкару һәм корылмалар төзү; б) тапшырылган урман кишәрлеген һәм тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә янәшә торучы территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү; в) тапшырылган урман кишәрлеге майданнарын һәм аннан читтәге территорияләрне химик һәм радиоактив матдәләр белән пычрату; г) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буйлап транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда йөрү (Россия Табигать министрлыгының 2014 елның 01 декабрендәге № 528 боерыгы белән расланган Урманнарда агач материалы һәм башка урман ресурслары эшкәртү өчен файдалану кагыйдәләренен 6 пункты).
16.	Дини эшчәнлекне гамәлгә ашыру	Дини эшчәнлек башкарганда түбәндәгеләр рөхсәт ителми: а) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә урман утыртмаларын, үсемлекләр капламын һәм туфрак зарарлау; б) тапшырылган урман кишәрлегеннән читтә өске һәм туфрак эче сулары агып төшүне бозарлык, урман кишәрлекләрен су бастырырлык яисә сазландырырлык итеп эшләр башкару һәм корылмалар төзү; в) тапшырылган урман кишәрлеген һәм аның янындагы территорияләрне төзелеш һәм көнкүреш калдыклары, агач калдыклары, бүтән калдыклар белән чүпләү; г) ирекле, билгеләнмәгән маршрутлар буенча транспорт чараларында һәм бүтән механизмнарда үтеп керү.

20 таблица.

Диләнке эшләрен гамәлгә ашырганда сакланьрга тиешле биологик күптөрлелек объектларының һәм буфер зоналарының нормативлары һәм параметрлары

№ п/п	Биологик күптөрлелек объектларының аталышы	Биологик күптөрлелек объектларына сыйфатлама	Буфер зоналары зурлыгы (зарурлык булганда)
1	2	3	4
1	Даими һәм вакытлы су агымнары	Су агымының аерым ачык күренеп тора торган үзәне. Вакытлы су агымы даими рәвештә су басу эзләре буенча ачыкланырга мөмкин.	Әгәр нормативларда башкача билгеләнмәсә, даими су агымнары өчен киндәге кимендә 50 м, вакытлы су агымнары үзәннәре буйлап кимендә 20 м буфер зоналары билгеләнә. Буфер зонасы инде урман баскан тугайлык

№ п/п	Биологик күптөрлелек объектларының аталышы	Биологик күптөрлелек объектларына сыйфатлама	Буфер зоналары зурлыгы (зарурлык булганда)
1	2	3	4
		Коры жәйдә су агымы кибәргә мөмкин.	булырга тиеш түгел һәм су агымы үзәнненән башлап яисә урмансыз тугайлыктан башлап һәр яғыннан үлчәнә. Искәрмә: буфер зонасына мәжбүри рәвештә сөзәк таулар һәм тамыр токымнары чыккан урыннар кертелергә тиеш.
2	Кизләүләр (чишмәләр), грунт сулары чыгу урыннары	Төптә кизләүләр аерылып торырга мөмкин, яисә су таудан агучы чишмә рәвешендә агып чыга. Чишмә карст бүрәнкәсеннән агып чыгарга мөмкин.	Чишмәләр буйлап (алар чыккан урыннар тирәли) киндәге кимендә 50 м буфер зоналары аерыла. Дөвалану яисә савыктыру максатларында файдаланыла торган, шулай ук зиярәт кылу объекты булып хезмәт итүче (изгеләр чишмәсе) чишмәләр тирәли буфер зонасы кинәйтелергә мөмкин – хосусый тәртиптә билгеләнә.
3	Сазланган уйсулыклар һәм вакыты-вакыты белән су баса торган урыннар	Кишәрлек артык дымланган: су өслеккә чыккан яисә аяк белән басканда күрәнә. Объект чикләрендә – артык дымланган урман типларының туфрак катламы. Кырые буйлап, шулай ук объектлар чикләрендә агачлар юк яисә үләнә аз булган агачлыклар белән бирелә.	Су баса торган кишәрлек кырые буйлап су өслектә тора яисә басканда чыга. Рельефта түбәнрәк урында, туфрак өсте капламы чигендә, чиге буйлап туфрак өсте катламы һәм агачлыклар сыйфатында.
4	Күлләрнең, сазларның һәм башка ачык урыннарның ярлары буйлап урман кашаклары, сазлыкларда зур булмаган утраулар	Ачык киндәкләрнең (күлләр, сазлар, болыннар) ярларында урман кашакларын аерып чыгару урман корылышы буенча яклаучы полоса билгеләнмәгән очракта башкарыла.	Киндәге кимендә 50 м урман кашагы күл суыннан алып яисә ачык башка урын киселешеннән башлап үлчәнә. Ләкин, әгәр күлдә утраучык яисә сазланган урын булса, буфер зонасын каты яр кырыеннан яисә сазлык яки ачык территория кырыеннан башлап үлчиләр. Шулай ук сазлык белән әйләндереп алынган зур булмаган (0.5 га кадәр) утраулар да билгеләнә. Искәрмә: әгәр әлегә күл яисә сазлык хайваннарның сезонлы туплану һәм үрчү урыны, сирәк очраучы һәм нәзберек төрләрнең фактта тереклек итү урыны булып торса, ул очракта буфер зонасы кинәйтелергә тиеш
5	Чокырлар, су	Су агымнарының тирән	Нормативларда башкача

№ п/п	Биологик күптөрлелек объекттарының аталышы	Биологик күптөрлелек объекттарына сыйфатлама	Буфер зоналары зурлығы (зарурлык булганда)
1	2	3	4
	агымнарының тирэн үзәнлекләре, башка төрле сөзәклекләр	кергән үзәнлекләре һәм чокырлар – тауның текәлеге 10° башланып киткәндә. Башка текә таулар (киртләчләр, текә ярлар) – тауның текәлеге кимендә 20° булганда.	билгеләнмәсә, сөзәк тау өсте һәм асты буйлап киңлеге кимендә 15-20 метрлы буфер зоналары билгеләнә. Сөзәк тауның үзе һәм буфер зонасы әһәмиятле объект булып тора.
6	Төп токымнарның, урман белән капланган калкулыкның шәрә урыннары, известьлы токым, ачык комлы кишәрлекләр, дюналар, таш чәчелгән урыннар	Азкуәтле туфрак үсемлекләре белән капланган, төп токымнар шәрәләнгән торган урыннар Таш чәчелгән урыннар – төрле зурлыктагы һәм шомалыктагы ташлар жыелмасы. Тау битләрендә, тау киртләчләрендә, ярларда һәм алар янәшәсендә еш очрый. Ташлы һәм шәрәләнгән урыннар аз куәтле туфрак үсемлекләре белән капланырга мөмкин. Комлы дюналар өлешчә аз куәтле туфрак-үсемлек катламы белән ныгытылырга мөмкин.	Объект кишәрлекнең төп токымнары шәрәләнгән чиге буйлап яисә таш чәчелгән урын чиге буйлап билгеләнә. Таш чәчелгән, төп токымнар шәрәләнгән урын, дюна комплексы кырыеннан киңлеге кимендә 20 метрлы буфер зонасы билгеләнә.
7	Аерым зур йомры ташлар һәм кантарлар	Лишайниклар һәм үсемлекләр белән капланган аерым зур йомры ташлар (2 м ³ башлап) һәм кантарлар.	Аерым зур йомры ташларны майданлы объектны билгеләмичә генә билгеләргә була, аларның тупланышы майданлы объект буларак билгеләнә
8	Карст элементлары	Известькатнашмалы токым ятмалары якин уткан урыннарда ярыклар, бүрәнкәләр, юкка чыга торган су агымнары һәм сулыклар, коры үзәнлекле сазлыклар. Известьташның калын катламының су белән былган куышлыклары. Өслегендә уйсулыклар, жимерек, ярык урыннар күренә. Карст	Объект тирәли уйсулык, куышлык кырыеннан киңлеге кимендә 20 метрлы буфер зонасы билгеләнә.

№ п/п	Биологик күптөрлелек объектарының аталышы	Биологик күптөрлелек объектарына сыйфатлама	Буфер зоналары зурлығы (зарурлык булганда)
1	2	3	4
		элементлары белән чишмэләр, кизләүле сазлыклар бәйлә булырга мөмкин. Өслегендә шәрәләнгән известьташлар күренергә мөмкин.	
9	Ачык һәм ярымачык урыннар	Урман белән капланмаган урыннар: зур булмаган аланлыклар, сирәклекләр, болынлыклар һ.б. (шул исәптән сазлыкланган). Агачларның тулылығы 0,4 ким. Запасы 50 м ³ /га ким.	Чиге буйлап агачлар арасында (тулылығы һәм запасы ким булган кишәрлек)
10	Таркалу тәрәзәләре чыбык-чабык һәм жил аударган агачлар-туфрак комплекслары белән тупланган.	Төрле токымга караган, төрле таркалу стадияләрендәге чыбык-чабыклар (диаметры 20 см башлана). Жил аударган агачлар-туфрак комплекслары (ВПК) – зур агачларның тамыр системасы һәм туфракның өске катламнары белән бергә авуы нәтижәсе.	Таркалу тәрәзәләрен табигый яңару төркемнәре, шулай ук башка объектлар белән берлектә билгеләү максатка ярашлы була. Билгеләү эше объект чикләре буенча башкарыла.
11	Коры-сары, биек түмәрләр, куышлы агачлар, берән-сәрән ятучы зур чыбык-чабыклар	Төрле токымнардан зур күләмле (диаметры 20 см башлана торган) коры-сары. Куышлы һәм тукран тукуган эзләре булган коры-сары аеруча кыйммәтле була. 2-5 м биеклегендәге һәм 20 см зуррак диаметрлы табигый эре түмәрләр. Куышлы агачлар. Төрле токымга караган, төрле таркалу стадияләрендәге чыбык-чабыклар (диаметры 20 см башлана).	Диләнке эшлэгәндә куркыныч тудырмый торган коры-сарыны саклау максатка ярашлы була. Коры-сарылы һәм куышлы тере агачлар зарури сакланарга тиеш.
12	Күп еллык агачлар һәм аларның	Берән-сәрән күп еллык агачлар, аларның чәчәклекләре һәм	Күп еллык, янгынга каршы корытылган наратлар, карт усак, кара зирек, кәжә талы аеруча кыйммәтле.

№ п/п	Биологик күптөрлелек объектарының аталышы	Биологик күптөрлелек объектарына сыйфатлама	Буфер зоналары зурлығы (зарурлык булганда)
1	2	3	4
	чәчәкләкләр, жыйнак биологик кыйммәтле урыннар	жыйнак биологик кыйммәтле кишәрлекләр.	Агачларның ябалдашы яхшы үсеш алган һәм жылгә каршы торырга сәләтле булырга тиеш. Күп еллык агачларның чәчәкләкләр һәм жыйнак биологик кыйммәтле өлешләре составында агачларны саклау оптималь булып тора.
13	Төбәк өчен сирәк токым агачлары	Киң яфраклы токым агачлары: имән, корычагач, карама, өрәңге, юкә.	Сирәк токым агачларының жыйнак төркемнәрен һәм шушы токымнарға караучы берән-сәрән агачларны үз эченә алган чәчәкләкләр саклана.
14	Сирәк һәм терлек азыгы булган куаклыклар	Чикләвек куагы, артыш, миләш, гөлжимеш, зелпе куаклары һ.б.	Сөйрәнмәләрдән башка саклана.
15	Яңартылуның гамәлдәге төркемнәре	Киселгән урыннарда үсеш алырга мөмкин булган ышанычлы үренте төркемнәре. Дренажланган урыннарда агач чыбылдыгы тәрәзәләрендә яңартылу төркемнәре, зур коры-сары тупланган урыннарда чыршы шытымы.	Үренте чәчәкләкләрә яңартылуның югары тыгызланган өлеше чикләре буенча билгеләнә
16	Сирәк очраучы һәм нәзберек үсемлекләрнең һәм гөмбәләренң тереклек итү урыннары	Россия Федерациясе Кызыл китабына һәм/яисә төбәк Кызыл китабына кертелгән сирәк очраучы һәм нәзберек үсемлек һәм гөмбә төрләренң яңа ачыкланган даими тереклек итү урыннары.	Төрләренң биологиясе һәм экологик таләпләре нигезендә билгеләнә. Күпчелек сирәк төрләрен билгеләве авыр булганга күрә, сирәк төр һәм аларны саклау өчен зарури чиклә булу-булмавын тәгаенләштерү өчен биология белгеченә мөрәжәгать итәргә киңәш ителә. Әгәр бер нөсхә яисә затларның жыйнак төркеме ачыкланса, алар тирәли киңлегә кимендә 50 метрлы буфер зонасын билгеләргә кирәк.

Гамәлдәге урман орлыкчылык объектарының нормативлары һәм параметрлары әлеге урман хужалыгы регламентында әзерләнми, урман орлыкчылык объектары турында белешмәләр ел саен Россия Табигать министрлыгының «Дәүләт урман реестрын алып бару формаларын раслау турында» 2016 елның 06 октябрендәге № 514 боекы белән расланган 14-ГЛР формасы буенча яңартыла.

**Нурлат урманчылығының урман хужалығы регламентын килештерү
кәгазе**